

FAUNABEHEERPLAN
NOORD-BRABANT
2017-2023

Naar een planmatig
en effectief beheer

Opgesteld door CLM en
Van Bommel Faunawerk
in opdracht van
Faunabeheereenheid
Noord-Brabant

Auteur(s):

H. Kloen, J. Thissen, D. Keuper,
B. Allema, F. van Bommel, A.
Guldemond en W. van Dijk

© CLM, publicatienummer 917,
mei 2017

Disclaimer : CLM Onderzoek en Advies en Van
Bommel FAUNAWERK zijn niet aansprakelijk
voor gevolgschade, alsmede schade welke
voortvloeit uit toepassingen van de resultaten
van werkzaamheden of andere gegevens
verkregen van CLM Onderzoek en Advies en
Van Bommel FAUNAWERK; opdrachtgever
vrijwaart CLM Onderzoek en Advies en Van
Bommel FAUNAWERK voor aanspraken van
derden in verband met deze toepassing.

Van Bommel FAUNAWERK

Ecologisch advies, veldwerk, projectuitvoering

VERKORTE INHOUDSOPGAVE

Deel A

1.	Inleiding	1
2.	Wetgeving en beleid	10
3.	Schade aan belangen	25
4.	Uitvoering van het beheer	73
5.	Organisatie van het beheer	85
6.	Monitoring 2011-2016	87

Deel B

7.	Diersoorten	91
----	-------------	----

Deel C

8.	Evaluatie en rapportage	297
----	-------------------------	-----

Bronnen	304
----------------	-----

Bijlage 1

Opzet reeënbeheerplannen WBE's en berekening methode Van Haften	313
---	-----

Bijlage 2

Beverprotocol Noord-Brabant	318
-----------------------------	-----

UITGEBREIDE INHOUDSOPGAVE

1	INLEIDING	1
1.1	Aanleiding	1
1.2	Beheerorganisatie	1
1.2.1	Taken van de Faunabeheereenheid	2
1.2.2	Bestuurssamenstelling Faunabeheereenheid Noord-Brabant	2
1.2.3	Maatschappelijk kader	3
1.2.4	Visie Faunabeheereenheid op faunabeheer	4
1.3	Doelstelling	5
1.4	Werkgebied	6
1.5	Duur en status van het faunabeheerplan	8
1.6	Gehanteerde begrippen	8
2	WETGEVING EN BELEID	10
2.1	Rijksbeleid	10
2.1.1	Wet natuurbescherming	10
2.1.2	Wettelijke belangen voor ontheffing en vrijstelling door de provincie	14
2.1.3	Natura 2000-gebieden	14
2.2	Provinciaal beleid	17
2.2.1	Nota faunabeheer Noord-Brabant	17
2.2.2	Verordening natuurbescherming	18
2.2.3	Beleidsregel natuurbescherming	21
2.3	Overgangsbeleid Flora- en faunawet naar Wet natuurbescherming	22
2.4	Uitvoeringsregels Faunabeheereenheid	22
2.5	Relatie met andere faunabeheerplannen	24
3	SCHADE AAN BELANGEN	25
3.1	Volksgezondheid of openbare veiligheid	25
3.1.1	Volksgezondheid	25
3.1.2	Openbare veiligheid	26
3.1.3	Openbare veiligheid 1: Verkeersveiligheid	27
3.1.4	Openbare veiligheid 2: Meeuwen op bedrijventerreinen	32
3.1.5	Openbare veiligheid 3: Ondergraving dijklichamen en waterkeringen	33
3.2	Veiligheid luchtverkeer	36
3.2.1	Omvang van belang en beleidscontext	36
3.2.2	Preventieve maatregelen	37
3.2.3	Organisatie van het beheer	38
3.2.4	Mate waarin het belang in de afgelopen 6 jaar is geschaad	40
3.2.5	Handelingen die in de afgelopen 6 jaar zijn uitgevoerd	41
3.3	Belangrijke schade aan gewassen, veehouderijen, bossen, visgronden, wateren	44
3.3.1	Omvang van belang en beleidscontext	44
3.3.2	Preventieve maatregelen	47
3.3.3	Mate waarin het belang in de afgelopen 6 jaar is geschaad	47

3.3.4	Handelingen die in de afgelopen beheerperiode zijn uitgevoerd	50
3.4	Bescherming van wilde flora of fauna	51
3.4.1	Omvang van belang en beleidscontext	52
3.4.2	Schade door niet-inheemse diersoorten	54
3.4.3	Preventieve maatregelen	56
3.4.4	Organisatie van het beheer	57
3.4.5	Handelingen in de afgelopen beheerperiode	57
3.5	Voorkomen en bestrijden van onnodig lijden van zieke of gebrekkige dieren	58
3.5.1	Omvang van belang en beleidscontext	58
3.5.2	Preventieve maatregelen	60
3.5.3	Organisatie van het beheer	60
3.5.4	Mate waarin het belang in de afgelopen beheerperiode is geschaad	60
3.5.5	Handelingen die in de afgelopen beheerperiode zijn uitgevoerd	60
3.5.6	Schade en overlast aan sportvelden, schietterreinen, industrieterreinen, kazernes, of begraafplaatsen	60
3.5.7	Omvang van belang en beleidscontext	61
3.5.8	Preventieve maatregelen	61
3.5.9	Mate waarin het belang in de afgelopen beheerperiode is geschaad	63
3.5.10	Handelingen die in de afgelopen beheerperiode zijn uitgevoerd	63
3.6	Populatiebeheer	65
3.7	Overlast	65
3.7.1	Omvang van belang en beleidscontext	65
3.7.2	Beheer in het kader van overlast in dit Faunabeheerplan	68
3.8	Maatschappelijk belang van de jacht	69
3.8.1	Bijdrage van jachthouders en jagers aan voorkomen en bestrijden van schade	70
3.8.2	Verwevenheid van jacht en andere vormen van faunabeheer	70
3.8.3	Bijdrage van jachthouders en jagers aan natuurbeheer	70
3.8.4	Bijdrage van Jachthouders en jagers aan veiligheid	71
3.8.5	Vlees van wild als voedsel	71
3.8.6	De economische aspecten van de jacht	71
4	UITVOERING VAN HET BEHEER	73
4.1	Diersoorten en beheervormen	73
4.2	Jacht	73
4.3	Schadebestrijding	73
4.4	Gebruik van ontheffingen: procedure en effectiviteit	75
4.5	Populatiebeheer	77
4.6	Effectiviteit	77
4.6.1	Preventieve maatregelen	77
4.6.2	Habitatmodificatie	81
4.6.3	Effectiviteit verjaging met ondersteunend afschot	83
5	ORGANISATIE VAN HET BEHEER	85
5.1	WBE'S	85

5.2	Terreinbeherende organisaties (TBO's)	85
5.3	Grondgebruikers	85
5.4	Registratie van maatregelen	86
6	MONITORING 2011-2016	87
6.1	Populatieontwikkeling en tellingen	87
6.1.1	Huidige tellingen	87
6.1.2	Bepaling populatietrends en -schattingen	87
6.2	Gewasschade	89
6.3	Risico voor openbare veiligheid	89
6.4	Risico voor volksgezondheid	89
6.5	Schade aan flora en fauna	90
6.6	Overlastsituaties	90
6.7	Beheermaatregelen	93
7	DIERSOORTEN	91
7.1	Wilde eend	91
7.1.1	Soortbeschrijving	91
7.1.2	Populatiegrootte en –ontwikkeling	94
7.1.3	Ontwikkeling schade aan belangen	94
7.1.4	Resultaten van beheer afgelopen periode	94
7.1.5	Evaluatie afgelopen beheerperiode	97
7.1.6	Beheer 2017-2023	99
7.2	Houtduif	99
7.2.1	Soortbeschrijving	99
7.2.2	Populatiegrootte en –ontwikkeling	99
7.2.3	Ontwikkeling schade aan belangen	102
7.2.4	Resultaten beheer afgelopen periode	102
7.2.5	Evaluatie afgelopen beheerperiode	104
7.2.6	Beheer 2017-2023	105
7.3	Fazant	107
7.3.1	Soortbeschrijving	107
7.3.2	Populatiegrootte en –ontwikkeling	107
7.3.3	Ontwikkeling schade aan belangen	109
7.3.4	Resultaten beheer afgelopen periode	109
7.3.5	Evaluatie afgelopen beheerperiode	111
7.3.6	Beheer 2017-2023	114
7.4	Haas	113
7.4.1	Soortbeschrijving	113
7.4.2	Populatiegrootte en –ontwikkeling	113
7.4.3	Ontwikkeling schade aan belangen	114
7.4.4	Resultaten beheer afgelopen periode	115
7.4.5	Evaluatie afgelopen beheerperiode	116
7.4.6	Beheer 2017-2023	116

7.5	Konijn	119
7.5.1	Soortbeschrijving	119
7.5.2	Populatiegrootte en –ontwikkeling	119
7.5.3	Ontwikkeling schade aan belangen	120
7.5.4	Resultaten beheer afgelopen periode	121
7.5.5	Evaluatie afgelopen beheerperiode	122
7.5.6	Beheer 2017-2023	122
7.6	Zwarte kraai	126
7.6.1	Soortbeschrijving	126
7.6.2	Populatiegrootte en –ontwikkeling	126
7.6.3	Ontwikkeling schade aan belangen	128
7.6.4	Resultaten beheer afgelopen periode	130
7.6.5	Evaluatie afgelopen beheerperiode	131
7.6.6	Beheer 2017-2023	132
7.7	Kauw	134
7.7.1	Soortbeschrijving	134
7.7.2	Populatiegrootte en –ontwikkeling	134
7.7.3	Ontwikkeling schade aan belangen	137
7.7.4	Resultaten beheer afgelopen periode	138
7.7.5	Evaluatie afgelopen beheerperiode	139
7.7.6	Beheer 2017-2023	140
7.8	Vos	142
7.8.1	Soortbeschrijving	142
7.8.2	Populatiegrootte en –ontwikkeling	142
7.8.3	Ontwikkeling schade aan belangen	143
7.8.4	Resultaten beheer afgelopen periode	145
7.8.5	Evaluatie afgelopen beheerperiode	145
7.8.6	Beheer 2017-2023	145
7.9	Canadese gans	148
7.9.1	Soortbeschrijving	148
7.9.2	Populatiegrootte en –ontwikkeling	148
7.9.3	Ontwikkeling schade aan belangen	150
7.9.4	Resultaten beheer afgelopen periode	151
7.9.5	Evaluatie afgelopen beheerperiode	152
7.9.6	Beheer 2017-2023	152
7.10	Steenmarter	154
7.10.1	Soortbeschrijving	154
7.10.2	Populatiegrootte en –ontwikkeling	155
7.10.3	Ontwikkeling schade aan belangen	156
7.10.4	Resultaten beheer afgelopen periode	157
7.10.5	Evaluatie afgelopen beheerperiode	157
7.10.6	Beheer 2017-2023	157
7.11	Woelrat	160
7.11.1	Soortbeschrijving	161

7.11.2	Populatiegrootte en –ontwikkeling	161
7.11.3	Ontwikkeling schade aan belangen	161
7.11.4	Resultaten van beheer afgelopen periode	161
7.11.5	Evaluatie over voorgaande beheerperiode	162
7.11.6	Beheer 2017-2023	162
7.12	Veldmuis	164
7.12.1	Soortbeschrijving	164
7.12.2	Evaluatie over voorgaande beheerperiode	165
7.12.3	Beheer 2017-2023	165
7.13	Grauwe gans	168
7.13.1	Soortbeschrijving	168
7.13.2	Populatiegrootte en –ontwikkeling	168
7.13.3	Ontwikkeling schade aan belangen	170
7.13.4	Resultaten van beheer afgelopen periode	171
7.13.5	Evaluatie afgelopen beheerperiode	172
7.13.6	Beheer 2017-2023	172
7.14	Brandgans	178
7.14.1	Soortbeschrijving	178
7.14.2	Populatiegrootte en –ontwikkeling	178
7.14.3	Ontwikkeling schade aan belangen	181
7.14.4	Resultaten van beheer afgelopen periode	181
7.14.5	Evaluatie afgelopen beheerperiode	182
7.14.6	Beheer 2017-2023	182
7.15	Kolgans	184
7.15.1	Soortbeschrijving	184
7.15.2	Populatiegrootte en –ontwikkeling	184
7.15.3	Ontwikkeling schade aan belangen	187
7.15.4	Resultaten van beheer afgelopen periode	187
7.15.5	Evaluatie afgelopen beheerperiode	188
7.15.6	Beheer 2017-2023	188
7.16	Nijlgans	190
7.16.1	Soortbeschrijving	190
7.16.2	Populatiegrootte en –ontwikkeling	190
7.16.3	Ontwikkeling schade aan belangen	192
7.16.4	Resultaten van beheer afgelopen periode	192
7.16.5	Evaluatie afgelopen beheerperiode	193
7.16.6	Beheer 2017-2023	193
7.17	Indische gans	194
7.17.1	Soortbeschrijving	194
7.17.2	Populatiegrootte en –ontwikkeling	194
7.17.3	Ontwikkeling schade aan belangen	195
7.17.4	Resultaten van beheer afgelopen periode	196
7.17.5	Evaluatie afgelopen beheerperiode	196
7.17.6	Beheer 2017-2023	196

7.18	Boerengans	197
7.18.1	Soortbeschrijving	197
7.18.2	Populatiegrootte en –ontwikkeling	197
7.18.3	Ontwikkeling schade aan belangen	198
7.18.4	Resultaten van beheer afgelopen periode	198
7.18.5	Evaluatie afgelopen beheerperiode	199
7.18.6	Beheer 2017-2023	199
7.19	Knobbelzwaan	199
7.19.1	Soortbeschrijving	199
7.19.2	Populatiegrootte en –ontwikkeling	200
7.19.3	Ontwikkeling schade aan belangen	202
7.19.4	Resultaten van beheer afgelopen periode	203
7.19.5	Evaluatie afgelopen beheerperiode	204
7.19.6	Beheer 2017-2023	204
7.20	Meerkoet	205
7.20.1	Soortbeschrijving	205
7.20.2	Populatiegrootte en –ontwikkeling	205
7.20.3	Ontwikkeling schade aan belangen	208
7.20.4	Resultaten van beheer afgelopen periode	208
7.20.5	Evaluatie afgelopen beheerperiode	208
7.20.6	Beheer 2017-2023	209
7.21	Smient	210
7.21.1	Soortbeschrijving	210
7.21.2	Populatiegrootte en –ontwikkeling	211
7.21.3	Ontwikkeling schade aan belangen	214
7.21.4	Resultaten van beheer afgelopen periode	214
7.21.5	Evaluatie afgelopen beheerperiode	215
7.21.6	Beheer 2017-2023	215
7.22	Rosse stekelstaart (Oxyura jamaicensis)	217
7.22.1	Soortbeschrijving	217
7.22.2	Populatiegrootte en –ontwikkeling	218
7.22.3	Schade aan belangen	218
7.22.4	Beheer 2017-2023	219
7.23	Aalscholver	220
7.23.1	Soortbeschrijving	220
7.23.2	Populatiegrootte en –ontwikkeling	220
7.23.3	Ontwikkeling schade aan belangen	223
7.23.4	Beheer 2017-2023	224
7.24	Ekster	225
7.24.1	Soortbeschrijving	225
7.24.2	Populatiegrootte en –ontwikkeling	226
7.24.3	Ontwikkeling schade aan belangen	227
7.24.4	Resultaten van beheer afgelopen periode	228
7.24.5	Evaluatie afgelopen beheerperiode	228

7.24.6	Beheer 2017-2023	228
7.25	Gaai	230
7.25.1	Soortbeschrijving	230
7.25.2	Populatiegrootte en –ontwikkeling	230
7.25.3	Ontwikkeling schade aan belangen	231
7.25.4	Resultaten van beheer afgelopen periode	232
7.25.5	Evaluatie afgelopen beheerperiode	232
7.25.6	Beheer 2017-2023	232
7.26	Roek	234
7.26.1	Soortbeschrijving	234
7.26.2	Populatiegrootte en –ontwikkeling	234
7.26.3	Ontwikkeling schade aan belangen	236
7.26.4	Resultaten van beheer afgelopen periode	237
7.26.5	Evaluatie afgelopen beheerperiode	239
7.26.6	Beheer 2017-2023	239
7.27	Holenduif	240
7.27.1	Soortbeschrijving	240
7.27.2	Populatiegrootte en –ontwikkeling	241
7.27.3	Ontwikkeling schade aan belangen	243
7.27.4	Resultaten van beheer afgelopen periode	243
7.27.5	Evaluatie afgelopen beheerperiode	244
7.27.6	Beheer 2017-2023	244
7.28	Spreeuw	246
7.28.1	Soortbeschrijving	246
7.28.2	Populatiegrootte en –ontwikkeling	246
7.28.3	Ontwikkeling schade aan belangen	248
7.28.4	Resultaten van beheer afgelopen periode	249
7.28.5	Evaluatie afgelopen beheerperiode	249
7.28.6	Beheer 2017-2023	249
7.29	Meeuwen	251
7.29.1	Soortbeschrijvingen	251
7.29.2	Ontwikkeling van de schade	253
7.29.3	Beheer 2017-2023	253
7.30	Verwilderde (rots)duif	255
7.30.1	Soortbeschrijving	255
7.30.2	Populatiegrootte en –ontwikkeling	255
7.30.3	Ontwikkeling schade aan belangen	256
7.30.4	Resultaten van beheer afgelopen periode	256
7.30.5	Evaluatie afgelopen beheerperiode	257
7.30.6	Beheer 2017-2023	257
7.31	Damhert	258
7.31.1	Soortbeschrijving	258
7.31.2	Populatiegrootte en –ontwikkeling	258
7.31.3	Ontwikkeling schade aan belangen	259

7.31.4	Resultaten van beheer afgelopen periode	259
7.31.5	Evaluatie afgelopen beheerperiode	259
7.31.6	Beheer 2017-2023	260
7.32	Edelhert	261
7.32.1	Soortbeschrijving	261
7.32.2	Populatiegrootte en –ontwikkeling	261
7.32.3	Resultaten van beheer afgelopen periode	262
7.32.4	Evaluatie afgelopen beheerperiode	262
7.32.5	Beheer 2017-2023	262
7.33	Ree	263
7.33.1	Soortbeschrijving	263
7.33.2	Populatiegrootte en –ontwikkeling	263
7.33.3	Ontwikkeling schade aan belangen	264
7.33.4	Resultaten van beheer afgelopen periode	265
7.33.5	Evaluatie afgelopen beheerperiode	266
7.33.6	Beheer 2017-2023	266
7.34	Wild zwijn	268
7.34.1	Soortbeschrijving	269
7.34.2	Populatiegrootte en –ontwikkeling	269
7.34.3	Ontwikkeling schade aan belangen	270
7.34.4	Resultaten van beheer afgelopen periode	272
7.34.5	Evaluatie afgelopen beheerperiode	273
7.34.6	Beheer 2017-2023	273
7.35	Bever	275
7.35.1	Soortbeschrijving	275
7.35.2	Populatiegrootte en –ontwikkeling	276
7.35.3	Ontwikkeling schade aan belangen	277
7.35.4	Resultaten van beheer afgelopen periode	278
7.35.5	Beheer 2017-2023	278
7.36	Das	280
7.36.1	Soortbeschrijving	280
7.36.2	Populatiegrootte en –ontwikkeling	280
7.36.3	Ontwikkeling schade aan belangen	281
7.36.4	Resultaten van beheer afgelopen periode	282
7.36.5	Evaluatie afgelopen beheerperiode	282
7.36.6	Beheer 2017-2023	282
7.37	Verwilderde kat	284
7.37.1	Soortbeschrijving	284
7.37.2	Populatiegrootte en –ontwikkeling	284
7.37.3	Ontwikkeling schade aan belangen	284
7.37.4	Resultaten van beheer afgelopen periode	284
7.37.5	Evaluatie afgelopen beheerperiode	285
7.37.6	Beheer 2017-2023	285
7.38	Amerikaanse (verwilderde) nerts	286

7.38.1	Soortbeschrijving	286
7.38.2	Populatiegrootte en –ontwikkeling	287
7.38.3	Resultaten van beheer afgelopen periode	287
7.38.4	Evaluatie afgelopen beheerperiode	288
7.38.5	Beheer 2017-2023	288
7.39	Muntjak	289
7.39.1	Soortbeschrijving	289
7.39.2	Populatiegrootte en –ontwikkeling	289
7.39.3	Ontwikkeling schade aan belangen	290
7.39.4	Resultaten van beheer afgelopen periode	290
7.39.5	Evaluatie afgelopen beheerperiode	291
7.39.6	Beheer 2017-2023	291
7.40	Wasbeer (Procyon lotor)	292
7.40.1	Soortbeschrijving	292
7.40.2	Populatiegrootte en –ontwikkeling	292
7.40.3	Ontwikkeling schade aan belangen	293
7.40.4	Beheer 2017-2023	293
7.41	Wasbeerhond (Nyctereutes procyonoides)	294
7.41.1	Soortbeschrijving	294
7.41.2	Populatiegrootte en –ontwikkeling	294
7.41.3	Ontwikkeling schade aan belangen	295
7.41.4	Beheer 2017-2023	295
8	Monitoring, evaluatie en rapportage	297
8.1	Verzameling monitoringsgegevens	297
8.1.1	Monitoring van ontheffingen, handelingen en afschot/regulatie	297
8.1.2	Monitoring van populatie-ontwikkeling	298
8.1.3	Monitoring van schade aan belangen	299
8.2	Meld- en rapportageplicht	302
8.3	Uitgangspunten toekomstige evaluaties	302
Bronnen		308
Bijlage 1	Opzet reeënbeheerplannen WBE's en berekening methode Van Haaften	313
Bijlage 2	Beverprotocol Noord-Brabant	318

1 INLEIDING

1.1

AANLEIDING

Op 1 juli 2017 loopt het vigerende faunabeheerplan 2011-2016 af. Dat plan is in de aanloop naar de nieuwe Wet natuurbescherming in 2016 met een jaar verlengd. Met de komst van de Wet natuurbescherming veranderen er een aantal zaken in het faunabeheer in Nederland. Zo dient alle jacht, beheer,- en schadebestrijding ten aanzien van in het wild levende dieren uitgevoerd te worden overeenkomstig een faunabeheerplan. De Faunabeheereenheden hebben daarbij een belangrijke ondersteunende en coördinerende rol in de uitvoering van het planmatige faunabeheer.

1.2

BEHEERORGANISATIE

Het faunabeheer zelf is geen publieke taak; hiervoor zijn de grondgebruikers en jachthouders, gecoördineerd en ondersteund door de Faunabeheereenheid, primair verantwoordelijk. Jachthouders en maatschappelijke organisaties werken samen in de Faunabeheereenheid. Als rechtsvorm van het samenwerkingsverband heeft de Faunabeheereenheid Noord-Brabant gekozen voor een stichting.

De jachtrechten zijn verbonden met het eigendomsrecht. Daarmee is iedere grondeigenaar in beginsel jachthouder. Dat wil niet zeggen dat deze de jacht zelf uitvoert en of uit kan voeren. Door middel van pacht van grond of verhuur van de jachtrechten kunnen deze overgaan naar andere personen dan de eigenaar. De eigenaar doet daarbij afstand van het jachtrecht. Een jachthouder is dus niets meer of minder dan de persoon of organisatie die vanuit eigendom, pacht of huur beschikt over de jachtrechten.

Het jachtrecht geeft, privaatrechtelijk, recht om maatregelen uit te voeren gedurende het jachtseizoen, ten aanzien van de in de Wet natuurbescherming benoemde vijf wildsoorten. Alle overige maatregelen, buiten de jacht, in het kader van faunabeheer vallen onder populatiebeheer of schadebestrijding. Hiervoor is niet de jachthouder, maar de grondgebruiker (eigenaar of agrariër) verantwoordelijk. Verreweg de meeste handelingen op basis van beheer en schadebestrijding vinden plaats in opdracht van de grondgebruiker, die daarbij een uitvoerder schriftelijke toestemming geeft om de aan de grondgebruiker toegestane handelingen uit te voeren (art. 3.15 lid 7 Wet natuurbescherming).

In Noord-Brabant is er één faunabeheereenheid (art. 4.2 lid 1 Verordening natuurbeheer Noord-Brabant). De Faunabeheereenheid¹ weegt als zelfstandig samenwerkingsverband af welk faunabeheer wenselijk is, legt dit vast in een faunabeheerplan en ondersteunt het planmatig beheer. Op basis van haar faunabeheerplan vraagt de Faunabeheereenheid ontheffingen aan, als die noodzakelijk zijn voor een effectief beheer.

De Faunabeheereenheid is géén uitvoeringsorganisatie of verlengstuk van de provincie. Zij bepaalt zelf haar prioriteiten en geeft richting aan de invulling van het planmatige faunabeheer, binnen de wettelijke en beleidsmatige kaders van provincie en rijk.

¹ Faunabeheereenheid wordt in dit plan met een hoofdletter geschreven als het gaat om de Faunabeheereenheid Noord-Brabant.

1.2.1

TAKEN VAN DE FAUNABEHEEREENHEID

De Faunabeheereenheid heeft naast het opstellen en vaststellen van een faunabeheerplan, de volgende taken:

- het coördineren van de uitvoering van het vastgestelde faunabeheerplan of de faunabeheerplannen;
- het faciliteren van de mogelijkheid om te komen tot het bestrijden en voorkomen van belangrijke schade aan de in de wet genoemde belangen;
- het organiseren en coördineren van tellingen van de in het wild levende dieren, conform het faunabeheerplan;
- het bijhouden van een actueel register van wildbeheereenheden als bedoeld in artikel 3.14, eerste lid, van de wet, alsmede de begrenzing van de wildbeheereenheden die in het werkgebied van de faunabeheereenheid werkzaam zijn. Dit is zo ook vastgelegd in de Verordening natuurbescherming (Artikel 4.4 lid 1).

In Noord-Brabant heeft de provincie aan de Faunabeheereenheid al in 2005 een één-loket-functie op het gebied van faunabeheer toegekend. In art. 6.6 Beleidsregel natuurbescherming Noord-Brabant (2017) is dit verduidelijkt. Gedeputeerde Staten verlenen een ontheffing voor schade- en overlast veroorzakende soorten en ontheffing of opdracht voor populatiebeheer in principe aan de Faunabeheereenheid. Gedeputeerde Staten achten in ieder geval in de volgende gevallen de noodzaak voor de tussenkomst van de Faunabeheereenheid niet aanwezig in de volgende gevallen:

- a. voor schade- of overlastbestrijding binnen de bebouwde kom of binnen gebouwen;
- b. voor de bestrijding van overige schade, niet zijnde schade aan gewassen, veehouderijen, bossen, visgronden en wateren;
- c. voor onderzoek en onderwijs;
- d. voor de opvang van inheemse dieren.

Aanvragen voor ontheffingen gericht op bestrijding van schade aan gewassen lopen via de Faunabeheereenheid, die schriftelijk toestemming kan geven aan een wildbeheereenheid of anderen om de haar toegestane handelingen uit te voeren. De provincie heeft het verlenen van ontheffingen en opdrachten gemandateerd aan de OmgevingsDienst Brabant Noord (hierna ODBN).

1.2.2

BESTUURSSAMENSTELLING FAUNABEHEEREENHEID NOORD-BRABANT

De Faunabeheereenheid Noord-Brabant bestaat uit een breed samengesteld bestuur. De verschillen tussen de partijen maken dat het beleid van de Faunabeheereenheid breed wordt gedragen. Het bestuur wordt onder leiding van een onafhankelijke voorzitter gevormd door:

- 1 persoon namens de Zuidelijke Land- en Tuinbouworganisatie Nederland (ZLTO)
- 1 persoon namens de Federatie Particulier Grondbezit (FPG)
- 1 persoon namens de Jagersvereniging (KNJV)
- 1 persoon namens de Nederlandse Organisatie voor Jacht en Grondbeheer (NOJG)
- 1 persoon namens de terrein beherende organisaties Brabants Landschap (BL) en Natuurmonumenten (NM)
- 1 persoon namens Staatsbosbeheer (SBB)
- 1 persoon namens de Dierenbescherming (NVBD)
- 1 persoon namens de Brabantse Milieu Federatie (BMF)
- 1 persoon namens Stichting Beheer Natuur en Landelijk gebied (SBNL)

Daarnaast kent de Faunabeheereenheid twee adviseurs: één persoon namens de provincie Noord-Brabant als vaste adviseur en één persoon namens de Noord Brabantse Waterschapsbond als agenda adviseur.

1.2.3

MAATSCHAPPELIJK KADER

Nederland is één van de meest dichtstbevolkte landen ter wereld en heeft in relatie tot haar oppervlak de meest intensieve landbouw ter wereld. Daarnaast kent Nederland een zeer dichte infrastructuur. De druk op de ruimte is groot. Dit gegeven leidt regelmatig tot conflicten. Zeker ook in combinatie met de maatschappelijke wens voor natuurbescherming en de versterkte aandacht voor dierenwelzijn, ook van in het wild levende dieren. In Nederland zijn bijna alle in het wild levende zoogdieren en vogels wettelijk beschermd.

De bescherming van in het wild levende dieren is niet absoluut: voor bepaalde belangen en/of omstandigheden heeft de wetgever uitzonderingen benoemd. Hierbij is het mogelijk onder voorwaarden af te wijken van het beschermingsregime. De Faunabeheereenheid stelt een faunabeheerplan vast, waarin wordt aangegeven of een afwijking van het beschermingsregime naar haar oordeel verantwoord is. Op basis van dit plan zal de Faunabeheereenheid ontheffingen op grond van art. 3.17 Wet natuurbescherming aanvragen bij de ODBN of verzoeken om een andersoortige vorm van toestemming om af te wijken van het beschermingsregime: vrijstelling via art. 3.15 of opdracht tot beheer via art. 3.18.

Conflicten manifesteren zich bijvoorbeeld in schade aan landbouwgewassen door beschermde dieren en in het aantal aanrijdingen met in het wild levende dieren. Landelijk wordt jaarlijks tussen de 12 en 20 miljoen euro aan tegemoetkomingen in schade aan gewassen uitgekeerd. Voor Noord-Brabant bedraagt dit over de periode 2011-2016 ca. € 0,3 miljoen per jaar. De uitgekeerde tegemoetkomingen zijn slechts een fractie van de totale opgetreden schade. De opgetreden schade laat daarnaast een stijgende tendens zien. Op grond van onderzoek over de periode 2008-2010 werd de totale landelijke faunaschade in de landbouw geschat op € 96 miljoen per jaar (Guldmond e.a. 2013), ongeveer een factor zes hoger dan het bedrag dat uitgekeerd is.

Analoog aan de landelijke situatie zou de totale werkelijke schade in Noord-Brabant € 1,8 miljoen per jaar zijn.

Jaarlijks zijn er in Noord-Brabant ongeveer 900 aanrijdingen met reeën, 200 met dassen en 20 met wilde zwijnen. Risico op letsel of erger voor bestuurder en inzittenden is hierbij niet uitgesloten. Meestal blijven de gevolgen beperkt tot blikshade van enkele duizenden euro's. Het totale schadebedrag ligt in de buurt van 3 miljoen euro. Met wilde zwijnen zijn dodelijke ongevallen voorgekomen. Mogelijk zijn meer ernstige ongevallen het gevolg van confrontaties met dieren. Bij eenzijdige ongelukken is de oorzaak van het ongeluk vaak niet te achterhalen. Het is goed mogelijk dat een bestuurder reageerde op een overstekend dier.

1.2.4

VISIE FAUNABEHEEREENHEID OP FAUNABEHEER

De stichting Faunabeheereenheid Noord-Brabant is dé organisatie voor het planmatig beheer van beschermde inheemse diersoorten en het voorkómen dan wel beperken van schade door dieren in de provincie. Zij speelt daarbij een faciliterende en coördinerende rol.

De Faunabeheereenheid Noord-Brabant hanteert hierbij de volgende uitgangspunten:

Concreet

Het bestuur vindt het belangrijk om het Faunabeheerplan goed uitvoerbaar te laten zijn en dus zo concreet en kort mogelijk. Na vaststelling van het plan door het bestuur behoeft het plan de goedkeuring door GS van de provincie Noord-Brabant en wordt van de uitvoerders verwacht dat zij overeenkomstig dit plan handelen. Dit betekent dat er duidelijkheid moet zijn over de verdeling van rollen, taken en verantwoordelijkheden van de verschillende partijen bij de uitvoering van dit plan.

Integraal

Hoewel de rollen, taken en verantwoordelijkheden betrekking hebben op verschillende partijen in het faunabeheer; van grondeigenaar, grondgebruiker, jacht(akte)houder, tot WBE en Faunabeheereenheid, hecht het bestuur er veel belang aan dat het faunabeheer integraal wordt benaderd. Daarmee bedoelt het bestuur dat schadepreventie, schadebestrijding, populatiebeheer en jacht niet los van elkaar gezien kunnen worden. Deze relaties willen we in dit plan inzichtelijk maken.

Escalatieladder in uitvoeringsbeleid beheer en schadebestrijding

Bij het opstellen van het uitvoeringsbeleid wordt een zogenaamde escalatieladder gevolgd. Daarbij wordt een risicoafweging gemaakt van de te verwachten schade: hoe groot is de populatie dieren en wat zijn de mogelijke schadelijke effecten? Een risico op sommige schades wordt daarbij geaccepteerd (kleine gewasschades) en het risico op andere schades, zoals aan de veiligheid van luchtverkeer, wordt niet geaccepteerd. De provincie geeft daar de bandbreedtes voor in de Nota faunabeheer en de Beleidsregel natuurbescherming. Binnen die bandbreedtes wordt per soort gekeken wat de te verwachten schades zijn en hoe die redelijkerwijs zijn te voorkomen, dan wel te beperken. In de beoordeling wordt nadrukkelijk meegewogen of preventieve maatregelen, of versturende maatregelen het risiconiveau op een acceptabel niveau kunnen brengen. En of aanvullende maatregelen, zoals afschot nodig zijn.

Afschot is in eerste instantie ondersteuning voor lokale verjaging. Als schade structureel en van grote omvang is, kan besloten worden tot populatiebeheer. Daarbij wordt op basis van een afweging van meerdere belangen bepaald welke omvang van een populatie wenselijk is, en welke maatregelen nodig zijn om deze omvang te bereiken.

Gedragen

Het bestuur hecht er sterk aan dat het faunabeheerplan tot stand komt in goed overleg met de verschillende partijen in het faunabeheer. De gestelde voorwaarden, bijvoorbeeld ten aanzien van de wijze van registratie afschot, moeten recht doen aan wat redelijk is met zo min mogelijk administratieve lasten. We gaan ervan uit dat een praktisch goed uitvoerbaar plan er aan bijdraagt dat het gedragen wordt door de uitvoerders en belanghebbenden.

Ruimte voor Wildbeheereenheden en jachthouders

Het faunabeheerplan geeft op provinciaal niveau de kaders aan, en moet daarnaast recht doen aan de verantwoordelijkheden die de WBE's en jachthouders hebben onder de nieuwe wet. Het moet ruimte laten voor de beoordeling van de jachthouder van een redelijke wildstand in zijn veld en het maakt de jachthouder verantwoordelijk voor de registratie van de door de jachtaktehouders en andere uitvoerders uitgevoerde handelingen. Ook moet het aansluiten of ruimte laten voor bestaande controlemechanismen die voortvloeien uit de onderlinge contacten tussen jachthouders

in de WBE. Indien nodig kan voor verdergaande sanctionering worden teruggevallen op de statuten en het huishoudelijk reglement van de WBE's en in het verlengde daarvan de landelijk ontwikkelde stichting voor geschillenbeslechting met een eventuele adviesrol voor de Faunabeheereenheid.

Ruimte voor grondeigenaren en terreinbeheerders

Het faunabeheerplan geeft de kaders aan voor mogelijk en tegelijk ook wenselijk beheer. De betrokkenheid van grondeigenaren en terreinbeheerders bij de FBE en de totstandkoming van het faunabeheerplan voor draagvlak over deze kaders. In details kunnen zij – binnen de wettelijke kaders - lokaal afwijken in de keuze van maatregelen, daarbij rekening houdend met dreigende schade aan belangen buiten hun terreinen.

Transparant

Ten slotte hecht het bestuur belang aan transparantie in het faunabeheer. Het doden van dieren ten behoeve van jacht, schadebestrijding en populatiebeheer is een onderwerp dat veel maatschappelijke aandacht heeft. Het is onze taak om, met de in het bestuur deelnemende organisaties, de feitelijke informatie over de uitvoering van het faunabeheer zo goed mogelijk in beeld te brengen en eenvoudig beschikbaar te maken voor het grote publiek en ten behoeve van de beleidsmaker. In dat kader dragen we met de WBE's en betrokken organisaties zorg voor goede tellingen en registratie van genomen maatregelen en het gerealiseerde afschot. Uitgangspunt daarbij is voor ons dat de privacy van de individuele uitvoerder wordt gerespecteerd.

De jachthouder is verantwoordelijk voor de rapportage over in zijn jachtveld genomen maatregelen en gedode dieren. De Faunabeheereenheid stelt voor deze registratie een digitaal systeem beschikbaar FaunaRegistratieSysteem (FRS) waar alle registraties van tellingen, vangst en afschot naar soort in kunnen worden verwerkt. Gebruiksgemak is van groot belang om de registratie van tellingen en afschot/vangst op het gewenste niveau te krijgen.

1.3

DOELSTELLING

De doelstelling van de Faunabeheereenheid Noord-Brabant is:

te functioneren als Faunabeheereenheid als bedoeld in artikel 1.1 lid 1 van de Wet natuurbescherming, dat wil zeggen het geven van uitvoering aan het faunabeleid van de provincie Noord-Brabant en voorts al hetgeen in de ruimste zin met één en ander verband houdt, daartoe behoort en/of daartoe bevorderlijk kan zijn. Dit doet zij door het maken en vaststellen van één of meerdere faunabeheerplan(nen) voor planmatig en verantwoord faunabeheer en het faciliteren en coördineren van de uitvoering ervan door derden.

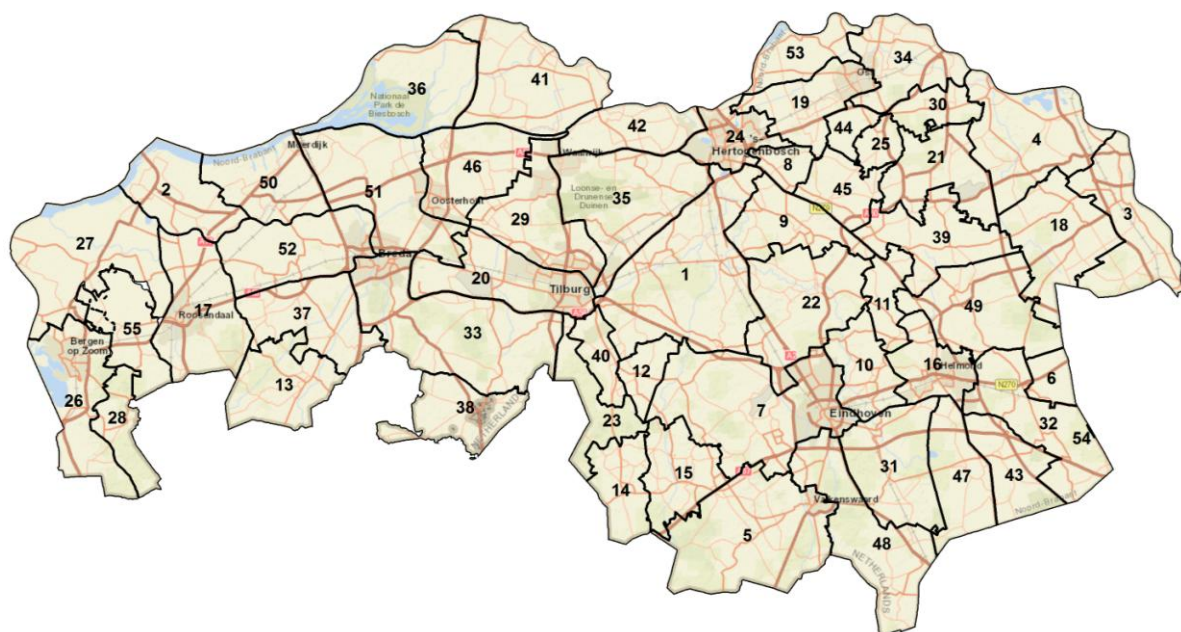
Faciliteren betekent hier uitvoering mogelijk maken door knelpunten te inventariseren en problemen (indien mogelijk) op te lossen. Hiervoor is noodzakelijk om de vinger aan de pols te houden, het oor te luisteren te leggen en te weten wat er speelt en waar men bij de uitvoering tegen aan loopt. Coördineren betekent hier in de praktijk de uitvoering aanjagen, hetgeen zal inhouden dat de Faunabeheereenheid actief de WBE's en andere uitvoerders benadert om hen te informeren over mogelijkheden en onmogelijkheden en de helpende hand te bieden om gezamenlijke activiteiten te organiseren.

1.4

WERKGEBIED

Het werkgebied van de Faunabeheereenheid omvat met 508.100 ha de gehele provincie Noord-Brabant. De Faunabeheereenheid werkt op lokaal niveau samen met Wildbeheereenheden (WBE's). WBE's spelen een belangrijke rol bij de uitvoering van schadebestrijding en beheer. In figuur 1.1 op de volgende pagina zijn de werkgebieden van de in totaal 57 WBE's die binnen het werkgebied van de Faunabeheereenheid actief zijn, weergegeven. Een aantal WBE's wordt heringedeeld om te voldoen aan de eis om eenheden van minimaal 5000 ha te vormen.² Ook de werkgebieden van de WBE's beslaan de gehele provincie.

² Art. 6.2 Verordening natuurbescherming Noord-Brabant

1. Moergestel e.o.	20. De Donge	39. Hubertuspeel
2. Oranje en van Glymes polders e.o.	21. Z.U.V.O.	40. Hilvarenbeek e.o.
3. Boxmeer	22. Midden Brabant	41. Land van Altena
4. De Overlaat	23. De Utrecht/Wellesiend	42. De Langstraat
5. Zuid-Oost Kempen	24. 's Hertogenbosch Oost	43. Asten
6. Heidse Peel	25. Nistelrode	44. Heesch
7. Noord-West Kempen	26. De Brabantse Wal	45. Aa en Leygraaf
8. Berlicum	27. Steenberg e.o.	46. De Dongemond e.o.
9. St. Hubertus Schijndel	28.. De Zuid Plantage	47. Diana Someren
10. Sam verband Nuenen's Wildbeheer	29. De Moer e.o.	48. De Baronie van Cranendonck
11. Laarbeek Veghel	30. Maashorst	49. De Peelrand
12. Diessen	31. Eymerikc	50. Niervaart
13. Zundert e.o.	32. Deurne	51. De Amerkant
14. Reusel	33. Taxandria	52. De Haagsche Beemden
15. Wester Kempen	34. Groot Ravenstein	53. De Maaskant
16. De Helm	35. Broek en Duin	54. Horst
17. Roosendaal e.o.	36. De Biesbosch	55. Moerstaten e.o.
18. Oploo-Wanroij	37. De Weerij	
19. 't Elsbosch	38. Baarle-Nassau	

Figuur 1.1. Wildbeheereenheden binnen de provincie Noord-Brabant
(WBE grenzen op basis van gegevens van Jagersvereniging maart 2017, bewerkt door CLM.)

Circa 350.000 ha wordt actief door WBE's en hun aangesloten leden beheerd. In ongeveer 50.000 ha vindt geen gecoördineerd faunabeheer plaats. Deze gebieden maken wel onderdeel uit van het werkgebied van de WBE's. Ongeveer 100.000 ha wordt gerekend tot onbejaagbaar gebied. Het betreft hier bebouwde kommen en industrieterreinen. Ook deze terreinen behoren tot de werkgebieden van de WBE's. Planmatig beheer en gebruik van ontheffingen op voorhand vinden dan ook altijd plaats onder lokale coördinatie van wildbeheereenheden.

Dit plan gaat ook over de gronden die zijn gelegen binnen de bebouwde kommen van gemeenten. Gemeenten en andere grondeigenaren of pachters kunnen in beginsel binnen de bebouwde kom jachtrechten verhuren en als grondgebruiker toestemming verlenen om faunabeheer uit te voeren. De betreffende gronden zullen niet voldoen aan de in het Besluit Natuurbescherming gestelde regels voor de omvang van een jachtveld. Er is ontheffing mogelijk voor maatregelen voor schadebestrijding, echter niet voor jacht met geweer (art. 3.21 lid 3 Wet Natuurbescherming) .

1.5

DUUR EN STATUS VAN HET FAUNABEHEERPLAN

Dit faunabeheerplan is zes jaar geldig. De looptijd is van 1 juli 2017 tot en met 30 juni 2023.

Procedure

Op grond van artikel 3.12 lid 6 van de Wet natuurbescherming heeft de Faunabeheereenheid, voorafgaand aan de vaststelling, dit faunabeheerplan voorgelegd aan alle WBE besturen binnen de provincie.

Overeenkomstig de wettelijke verplichtingen worden alle WBE's gehoord, alvorens het plan definitief door het bestuur vastgesteld wordt.

1.6

GEHANTEERDE BEGRIPPEN

- *belangrijke schade*: gewasschade van tenminste € 250,00 per schadegeval.³
- *faunabeheereenheid*: samenwerkingsverband van jachthouders en maatschappelijke organisaties, conform art. 3.12 Wet natuurbescherming.
- *gemachtigde*: Een persoon die belast is met de uitvoering van het Faunabeheerplan en voor dit doel in het bezit is gesteld van een machtiging: de schriftelijke en gedagtekende toestemming van de Faunabeheereenheid tot het gebruik van een namens het college van GS door de Omgevingsdienst Brabant-Noord aan de Faunabeheereenheid verleende ontheffing.
- *grondgebruiker*: Diegene die gerechtigd is de grond te gebruiken krachtens een zakelijk of persoonlijk recht.
- *Habitatrichtlijn*: richtlijn 92/43/EEG van de Raad van 21 mei 1992 inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna (Publicatieblad van de Europese Gemeenschappen 1992, L 206).
- *jachthouder*: Diegene die krachtens artikel 3.23 Wet natuurbescherming gerechtigd is tot het uitoefenen van de jacht in een veld.

³ In de systematiek van BIJ12-Faunafonds heeft een geval steeds betrekking op één bedrijf.

- *kwetsbare gewassen*: de meeste gewassen, met uitzondering van weide-, hooi- of graszaadpercelen waarvan het grasgewas minimaal zes maanden oud is en granen en graszaad vóór de periode waarin het gewas afrijpt.
- *(uit) nationaal oogpunt beschermde zoogdieren*: de zoogdieren van onderdeel A van de bijlage van de Wet Natuurbescherming.
- *Natura 2000-vergunning*: vergunning op grond van art. 2.7 van de Wet natuurbescherming (vóór het inwerking treden van de Wet natuurbescherming was dit een vergunning onder de vervallen Natuurbeschermingswet 1998)).
- *Omgevingsdienst Brabant-Noord (ODBN)*: de instantie die toestemmingverlening, toezicht en handhaving op het gebied van de Wet natuurbescherming uitvoert in opdracht van de provincie.
- *staat van instandhouding van een soort*: effect van de som van de invloeden die op de betrokken soort inwerken en op lange termijn een verandering kunnen bewerkstelligen in de verspreiding en de grootte van de populaties van die soort op het grondgebied, bedoeld in artikel 2 van de Habitatrichtlijn.
- *gunstige staat van instandhouding van een soort*: staat van instandhouding van een soort waarvoor geldt dat:
 - a. uit populatiedynamische gegevens blijkt dat de betrokken soort nog steeds een levensvatbare component is van de natuurlijke habitat waarin hij voorkomt, en dat vermoedelijk op lange termijn zal blijven, en;
 - b. het natuurlijke verspreidingsgebied van die soort niet kleiner wordt of binnen afzienbare tijd lijkt te zullen worden, en;
 - c. er een voldoende grote habitat bestaat en waarschijnlijk zal blijven bestaan om de populaties van die soort op lange termijn in stand te houden.
- *strikt beschermde soorten*: soorten van bijlage IV, onderdeel a, van de Habitatrichtlijn, Bijlage II van het Verdrag van Bern en Bijlage I van het Verdrag van Bonn. Deze soorten hebben krachtens art. 3.5 van de Wet natuurbescherming hetzelfde strikte beschermingsregime.
- *Verdrag van Bern*: op 19 september 1979 te Bern tot stand gekomen verdrag inzake het behoud van wilde dieren en planten en hun natuurlijke leefmilieus (Tractatenblad 1980, 60), naar de tekst zoals deze bij dat verdrag is vastgesteld.
- *Verdrag van Bonn*: op 23 juni 1979 te Bonn tot stand gekomen verdrag inzake de bescherming van trekkende wilde diersoorten (Tractatenblad 1980, 145) naar de tekst zoals deze bij dat verdrag is vastgesteld.
- *Vogelrichtlijn*: richtlijn 2009/147/EG van het Europees Parlement en de Raad van 30 november 2009 inzake het behoud van de vogelstand (Publicatieblad van de Europese Unie 2010, L 20).
- *Wildbeheereenheid (WBE)*: Een rechtspersoonlijkheid bezittend samenwerkingsverband van jacht(akte)houders en anderen dat tot doel heeft te bevorderen dat jacht, beheer en schadebestrijding, al dan niet ter uitvoering van het door de Faunabeheereenheid opgestelde faunabeheerplan, wordt uitgevoerd mede in samenwerking met en ten dienste van grondgebruikers en terreinbeheerders.

2 WETGEVING EN BELEID

In dit hoofdstuk komen rijksbeleid en provinciaal beleid ten aanzien van faunabeheer en organisatie van faunabeheereenheden aan de orde. H2.3 bespreekt specifiek het overgangsbeleid van de Flora- en faunawet naar Wet natuurbescherming.

2.1 RIJKSBELEID

2.1.1 WET NATUURBESCHERMING

De Wet natuurbescherming beschermt verreweg de meeste in Nederland voorkomende soorten vogels en zoogdieren, maar niet alle. Alle van nature in Nederland in het wild levende vogels van soorten als bedoeld in artikel 1 van de Vogelrichtlijn zijn beschermd. Dat betekent dat bijv. de nijlgans als uitheemse soort niet beschermd is. Er zijn geen aanwijzingen dat nijlganzen ooit Europa zonder tussenkomst van de mens bereikt hebben. De Canadese gans is daarentegen wel beschermd, omdat dergelijke aanwijzingen er voor die soort wel zijn.

Verder zijn onder de Wet natuurbescherming de soorten van Bijlage IV van de Habitatrichtlijn, Bijlage II van het Verdrag van Bern en Bijlage I van het Verdrag van Bonn beschermd. In dit plan wordt deze groep de 'strikt beschermde soorten' genoemd. Van de soorten van dit faunabeheerplan geldt dit voor bever en brandgans. De vanuit nationaal oogpunt beschermde zoogdieren staan in onderdeel A van de bijlage van de Wet natuurbescherming. Zoogdieren, die niet in de drie genoemde bijlagen van internationale wetgeving en ook niet in de bijlage van de Wet natuurbescherming staan, zijn niet beschermd. Dit geldt niet alleen voor exoten, maar ook voor de inheemse zoogdieren huismuis, bruine rat, zwarte rat en mol. Verder zijn ook bosmuis, huisspitsmuis en veldmuis niet beschermd voor zover deze dieren zich in of op gebouwen of daarbij behorende erven of roerende zaken bevinden.

De bescherming is niet absoluut, voor bepaalde belangen kan er onder voorwaarden van het beschermingsregime worden afgeweken.

Daarnaast is in de Wet natuurbescherming de zorgplicht geïntroduceerd, voor alle soorten dieren, planten en hun directe leefomgeving (artikel 1.11). Het uitgangspunt van deze zorgplicht is dat burgers, ondernemers en overheden alle handelingen die een nadelig effect zouden kunnen hebben op dieren en planten achterwege laten, of deze effecten zoveel mogelijk beperken. Ook artikel 2.1 van de Wet dieren sluit hier op aan, deze verbiedt om zonder redelijk doel of met overschrijding van hetgeen ter bereiking van zodanig doel toelaatbaar is, bij een dier pijn of letsel te veroorzaken dan wel de gezondheid of het welzijn van het dier te benadelen.

Wildsoorten

De Wet natuurbescherming kent vijf wildsoorten waarop de jacht kan worden geopend: wilde eend, fazant, houtduif, haas en konijn. In de Memorie van Toelichting van de Wet natuurbescherming (Kamerstukken II 2011/12, 33 348, nr. 3, blz. 171) is toegelicht waarom die soorten voldoen aan de criteria voor de status als jachtwild. De invloed van de jacht op de staat van instandhouding van deze vijf soorten is in de discussie bij de totstandkoming van deze wet betrokken.

Redelijke wildstand

De jachthouder heeft een wettelijke inspanningsverplichting om een redelijke wildstand in het jachtveld te handhaven of te bereiken. Dat houdt in dat het niveau van de wildstand zodanig dient te zijn dat deze bijdraagt aan het voorkómen van schade zonder dat de staat van instandhouding van de soort daar onder te lijden heeft.⁴ Dit betekent dat jacht, al dan niet met het oogmerk op het voorkómen of beperken van schade, ook mogelijk is bij een ongunstige staat van instandhouding, zolang die toestand door de jacht maar niet verder verslechtert. De inspanningsverplichting houdt in dat de jachthouder overmatige benutting moet voorkomen, rekening houdt met een goede leeftijdsopbouw (waar relevant) van de wildpopulaties in zijn veld en, in overleg met de grondgebruiker, zo nodig biotoop-verbeterende maatregelen neemt⁵. De maatregelen om het leefgebied van de soort te verbeteren kunnen bestaan uit het bieden van dekking, voedsel, rust en broedgelegenheid en het verkleinen van het risico op predatie. In de praktijk blijkt dat jachthouders de jacht op een wildsoort in hun jachtveld meestal beperken of zelfs geheel stoppen zodra het duurzaam voortbestaan in het gebied in het geding komt. De jagersvereniging besteedt hier op zowel landelijk als WBE-niveau aandacht aan bij hun leden.

In de memorie van antwoord bij de behandeling in de Eerste Kamer verwoordde de Staatssecretaris van Economische Zaken het als volgt: 'De jachthouder kent als geen ander zijn jachtveld en kan daarom inschatten wat er, gegeven de aanwezige populaties van dieren in zijn veld, nodig is aan afschot om een redelijke wildstand te handhaven, zodat er geen negatief effect op natuurwaarden is en dat jacht duurzaam is. Dat is in het eigenbelang van de jachthouder, omdat bij overmatig afschot het voortbestaan van de wildpopulaties in zijn veld in gevaar komt en omdat hij bij te weinig afschot aansprakelijk gesteld kan worden voor de schade die het wild in zijn jachtveld [...] aanricht'.⁶ Dit geldt alleen voor schade die binnen het jachtseizoen ontstaat door de vijf wildsoorten. Voor schade door andere in het wild levende dieren kan dat niet op grond van de wet.

⁴ Kamerstukken I, 2015/16, 33 384 X, p. 6.

⁵ Memorie van Toelichting Wet natuurbescherming, Kamerstukken II, 2011/12, 33 348, nr. 3, p. 171

⁶ Kamerstukken I 2015/16, 33 348, nr. D, p. 21.

Landelijk vrijgestelde soorten

Zes soorten zijn landelijk vrijgesteld omdat ze in het hele land schade aanrichten. Zoals in paragraaf 4.1 van de nota van toelichting bij het Besluit natuurbescherming is uiteengezet, voldoen deze zes soorten (Canadese gans, houtduif, kauw, zwarte kraai, konijn en vos) aan alle vereisten voor de landelijke vrijstellingslijst, zoals geformuleerd in de Wet natuurbescherming. De staat van instandhouding van deze zes soorten is afgewogen bij de totstandkoming van de aanwijzing van deze soorten onder de vrijstelling. Een vereiste voor plaatsing op de landelijke vrijstellingslijst is, naast het landelijk veroorzaken van schade, dat de soort niet in zijn voortbestaan wordt bedreigd of dat gevaar loopt. Houtduif en konijn zijn zowel wildsoort als landelijk vrijgesteld.

Bij vogels (hier dus Canadese gans, houtduif, zwarte kraai en kauw) geldt de vrijstelling alleen ter voorkoming van belangrijke schade aan gewassen, vee, bossen, visserij of wateren of ter bescherming van flora en fauna. Bij de uit nationaal oogpunt beschermde zoogdieren (hier konijn en vos) geldt de vrijstelling bovendien ter voorkoming van schade of overlast, met inbegrip van schade aan sportvelden, schietterreinen, industrieterreinen, kazernes, of begraafplaatsen, en schade aan flora en fauna.

Voor vogels én zoogdieren geldt daarnaast als criterium dat er geen reële alternatieven beschikbaar mogen zijn in de vorm van effectieve middelen of methoden om de betrokken schade te voorkomen zonder overtreding van de verbodsbepalingen, bijvoorbeeld effectieve middelen voor het weren of verjagen.

Ook de provincie kan vrijstelling verlenen van bepaalde beschermingsbepalingen van de Wet natuurbescherming. Onder de Flora- en faunawet was er een limitatieve lijst van soorten waarvoor provinciale vrijstelling met het oog op schadebestrijding mogelijk was. Zo'n lijst is er niet meer onder de Wet natuurbescherming en een provincie is vrij in het bij verordening of regeling aanwijzen van soorten die in hun provincie schade veroorzaken, mits deze voldoen aan de boven- genoemde vereisten. De provincie Noord-Brabant heeft vrijstellingen verleend voor woelrat, veldmuis en steenmarter.

Criterium 'staat van instandhouding'

De teksten van de Wet natuurbescherming over staat van instandhouding sluiten nu aan op de Europese richtlijnen ⁷. Soorten, die alleen vanuit Nederlands oogpunt beschermd worden, krijgen via artikel 3.10 lid 2 op het punt van het streven naar een gunstige instandhouding, als randvoorwaarde voor ontheffing (art. 3.17 Wet natuurbescherming), vrijstelling (art. 3.15 Wet natuurbescherming) of een opdracht (art. 3.18 Wet natuurbescherming), hetzelfde beschermingsniveau als de soorten van Bijlage 4 van de Habitatrichtlijn. Behalve de bever (op Bijlage IV van de Habitatrichtlijn), genieten de zoogdieren van dit faunabeheerplan alleen bescherming vanuit Nederlands oogpunt. In de Flora- en faunawet werd hier niet aangesloten bij de Europese richtlijnen. De provincie dient bij het verlenen van ontheffingen en vrijstellingen en het geven van opdrachten rekening te houden met de staat van instandhouding.

⁷ voor Vogelrichtlijn zie Wet natuurbescherming artikel 3.3, lid 4, onderdeel c; voor Habitatrichtlijn zie Wet natuurbescherming artikel 3.8, lid 5, onderdeel c

Vogelrichtlijn

Artikel 7, lid 1: De lidstaten zien erop toe dat de jacht [...] de pogingen tot instandhouding die in hun verspreidingsgebied worden ondernomen, niet in gevaar brengt.

Artikel 13: De toepassing van de krachtens deze richtlijn getroffen maatregelen mag niet leiden tot verslechtering van de huidige situatie met betrekking tot de instandhouding van alle in artikel 1 bedoelde vogelsoorten.

Habitatrichtlijn

Artikel 16, lid 1: op voorwaarde dat de afwijking geen afbreuk doet aan het streven de populaties van de betrokken soort in hun natuurlijk verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan.

Staat van instandhouding

De teksten tonen een algemeen verschil in strekking tussen beide richtlijnen. De Vogelrichtlijn is erop gericht om de staat van instandhouding niet te laten verslechteren, terwijl de Habitatrichtlijn ook gericht is op verbetering van de staat van instandhouding. Het woord 'streven' laat zien dat de verbetering slechts een inspanningsverplichting is. 'Behoud' zou een resultaatsverplichting zijn. De conclusie is dat jacht op de wildsoorten, al of niet met het oogmerk voorkomen of beperken van schade, ook mogelijk is bij een ongunstige staat van instandhouding, zolang die toestand door de jacht maar niet verder verslechtert. Dit geldt ook voor vrijstellingen en ontheffingen.

Cruciaal is op welk schaalniveau de staat van instandhouding gehanteerd dient te worden. In haar handreiking aan de lidstaten over de bescherming van soorten⁸ wijst de Europese Commissie erop dat dit schaalniveau in de richtlijnen niet gedefinieerd is. In de handreiking stelt de Europese Commissie voor om bij afwijking van het beschermingsregime (in hun termen derogatie) rekening te houden met de staat van instandhouding op het niveau van de betreffende netwerkpopulatie (metapopulatie), met de beperking dat dit niet landsgrensoverschrijdend geldt.

Over een gunstige staat van instandhouding geeft Alterra in haar rapport "Beoordeling provinciale vrijstellingslijst" een vergelijkbare interpretatie (Vos et al., 2016): "Daarbij is wel de vraag wat een populatie is, omdat dit bepaalt op welk schaalniveau de gunstige staat van instandhouding voor soorten van de Habitatrichtlijn moet worden gegarandeerd. Vanuit de ecologie is het verdedigbaar om hierbij uit te gaan van de netwerkpopulatie (metapopulatie), dat wil zeggen een verzameling (deel)populaties verbonden door dispersie, bijv. de populatie binnen de provincie.

⁸ http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/guidance/pdf/guidance_en.pdf

2.1.2

WETTELIJKE BELANGEN VOOR ONTHEFFING EN VRIJSTELLING DOOR DE PROVINCIE

Op grond van de Wet natuurbescherming kan de provincie in het kader van faunabeheer van beschermde vogels met het oog op de volgende belangen ontheffing of vrijstelling verlenen:

- in het belang van de volksgezondheid of de openbare veiligheid;
- in het belang van de veiligheid van het luchtverkeer;
- ter voorkoming van belangrijke schade aan gewassen, vee, bossen, visserij of wateren;
- ter bescherming van flora en fauna.
- Voor de zogenoemde strikt beschermde soorten van bijlage IV van de Habitatrichtlijn, bijlage II van de Conventie van Bern en Bijlage I van de Conventie van Bonn (hier alleen brandgans en bever) zijn dat de volgende belangen (art. 3.8, lid 5, onderdeel b – 1°, 2°, 3°) :
- in het belang van de bescherming van de wilde flora en fauna en van de instandhouding van de natuurlijke habitats;
- ter voorkoming van ernstige schade aan met name de gewassen, veehouderijen, bossen, visgronden en wateren en andere vormen van eigendom, of
- in het belang van de volksgezondheid en de openbare veiligheid of om andere dwingende redenen van groot openbaar belang.
- Voor alleen vanuit nationaal oogpunt beschermde zoogdieren komen daar ten opzichte van hierboven genoemde belangen voor strikt beschermde soorten de volgende belangen bij (art. 3.10, lid 2, onderdelen b en c):
- ter voorkoming van schade of overlast, met inbegrip van schade aan sportvelden, schietterreinen, industrieterreinen, kazernes, of begraafplaatsen;
- ter beperking van de omvang van de populatie van dieren, in verband met door deze dieren ter plaatse en in het omliggende gebied veelvuldig veroorzaakte schade of in verband met de maximale draagkracht van het gebied waarin de dieren zich bevinden.

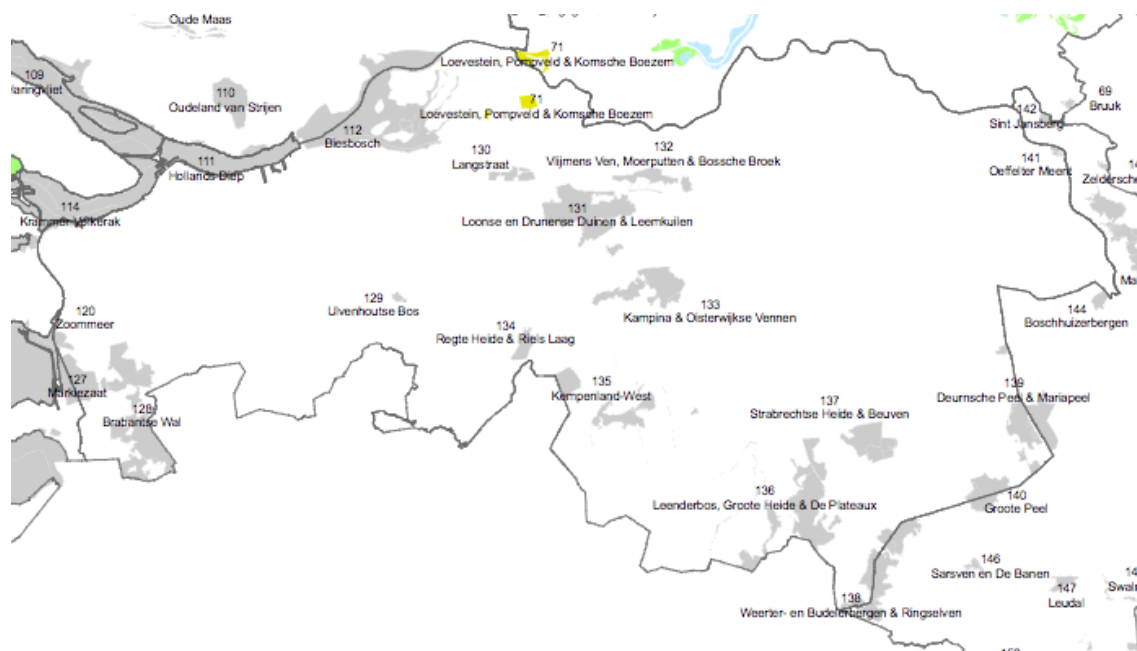
2.1.3

NATURA 2000-GEBIEDEN

De Wet natuurbescherming maakt een eind aan het wettelijke jachtverbod in Natura 2000-gebieden. Voor deze gebieden is voor de jacht op de wildsoorten (haas, konijn, wilde eend, houtduif, fazant) mogelijk wel vergunning vereist op grond van artikel 2.7 Wet natuurbescherming.

Voor elk Natura 2000-gebied moet het bevoegd gezag een Natura 2000-beheerplan vaststellen. Van de 22 Natura 2000-gebieden die geheel of gedeeltelijk in Noord-Brabant liggen, is bij elf een provincie (Brabant of Limburg) het bevoegd gezag voor het beheerplan en voor elf een ministerie (EZ of I&M). In het beheerplan staan onder andere de maatregelen die ervoor moeten zorgen dat de instandhoudingdoelen worden gerealiseerd. Het Natura 2000-beheerplan gaat ook in op activiteiten in en rond het gebied. Voor activiteiten die als niet significant in het beheerplan zijn beschreven is geen vergunning nodig op grond van hoofdstuk 2 van de Wet natuurbescherming (Natura 2000-vergunning).

In de provincie Noord-Brabant zijn 22 gebieden bij de Europese Commissie aangemeld als Natura 2000-gebied, 11 daarvan liggen deels in andere provincies (nrs. 71, 111, 112, 114, 118, 120, 217, 138, 139, 140 en 144) (figuur 2.1 en tabel 2.1, volgende pagina).

Figuur 2.1. De Natura 2000 gebieden in Noord-brabant (geel = Habitatrichtlijngebied, grijs = overige Natura 2000 gebieden: bron: www.synbiosys.alterra.nl/natura2000).

TABEL 2.1.

AANGEMELDE NATURA 2000 GEBIEDEN IN DE PROVINCIE NOORD-BRABANT.

Geel: Een mogelijk (significant) negatief effect wordt met genoemde voorwaarden voorkomen en/of door in dit beheerplan geborgde maatregelen weggenomen. Op basis van dit beheerplan is de activiteit vrijgesteld van vergunningplicht in het kader van hoofdstuk 2 van de Wet natuurbescherming (Natura 2000-vergunning).

Groen: Er zijn in de huidige situatie op voorhand geen (significant) negatieve effecten te verwachten. Er zijn geen aanvullende maatregelen nodig. Er is geen vergunningplicht in het kader van hoofdstuk 2 van de Wet natuurbescherming.

NAAM	NR.	(CONCEPT)BEHEERPLAN	FAUNABEHEER
Loevestein, Pompeveld & Kornsche Boezem	71	Noord-Brabant/Gelderland provincie	benoemd
Hollandsch Diep	111	Noord-Brabant / Zuid-Holland Rijkswaterstaat	geel
Biesbosch	112	Noord-Brabant / Zuid-Holland Ministerie EZ	rood
Krammer-Volkerak	114	Noord-Brabant / Zeeland Rijkswaterstaat, nog geen concept	niet benoemd
Oosterschelde	118	Noord-Brabant / Zeeland Rijkswaterstaat	niet benoemd
Zoommeer	120	Noord-Brabant / Zeeland Rijkswaterstaat, nog geen concept	niet benoemd
Markiezaat	127	Noord-Brabant / provincie	benoemd

Brabantse Wal	128	Zeeland		
Ulvenhoutse Bos	129	Noord-Brabant	provincie	geel
Langstraat	130	Noord-Brabant	Ministerie EZ	niet benoemd
Loonse en Drunense Duinen en Leemkuilen	131	Noord-Brabant	provincie	geel
Vlijmens Ven, Moerputten en Het Bossche Broek	132	Noord-Brabant	provincie	benoemd
Kampina en Oisterwijkse Vennen	133	Noord-Brabant	provincie	geel
Regte Heide & Riels Laag	134	Noord-Brabant	provincie	geel
Kempensland-West	135	Noord-Brabant	provincie	geel
Leenderbos, Groote Heide en De Plateaux	136	Noord-Brabant	Ministerie EZ	benoemd
Strabrechtse Heide en Beuven	137	Noord-Brabant	Ministerie EZ	niet benoemd
Weerter- en Budelerbergen en Ringselven	138	Limburg / Noord-Brabant	Provincie Limburg	geel
Deurnsche Peel & Mariapeel	139	Limburg / Noord-Brabant	Ministerie EZ	geel
Groote Peel	140	Limburg / Noord-Brabant	Ministerie EZ	niet benoemd
Oeffelter Meent	141	Noord-Brabant	Ministerie EZ	niet benoemd
Boschhuizerbergen	144	Limburg / Noord-Brabant	Provincie Limburg	geel

Voor negen van de 22 Natura 2000-gebieden stelt de provincie Noord-Brabant het beheerplan op. Voor twee grensoverschrijdende Limburgs-Brabantse gebieden doet de provincie Limburg dat. Faunabeheer in de meeste van deze elf Natura 2000-gebieden is als groen of geel bestempeld, of tenminste benoemd als een bestaande activiteit. Groen betekent in dit verband dat er in de huidige situatie op voorhand geen (significant) negatieve effecten te verwachten zijn. Er zijn geen aanvullende maatregelen nodig. Er is geen plicht voor een Natura 2000-vergunning. Geel betekent dat een mogelijk (significant) negatief effect met voorwaarden wordt voorkomen en/of door in het beheerplan geborgde maatregelen weggenomen. Op basis van dit beheerplan is een bepaalde activiteit vrijgesteld van een Natura 2000-vergunning. De voorwaarden kunnen bijvoorbeeld opgenomen worden in jachthuurcontracten of grondgebruikersverklaringen van de betreffende terreinbeherende organisatie.

De provincies hebben in het kader van Natura 2000-beheerplannen duidelijk rekening gehouden met het belang van jacht en faunabeheer. Bij de ministeries van EZ en I&M ligt dat iets anders. Het ministerie van EZ noemt bij haar zeven beheerplannen van gebieden in Noord-Brabant in vijf gevallen jacht en faunabeheer in het geheel niet, noemt deze activiteiten bij Leenderbos, Groote Heide en De Plateaux als bestaande activiteit, die in beginsel doorgang kan vinden, maar bestempelt ze als rood voor Biesbosch. Het ministerie van I&M, in deze vertegenwoordigd door Rijkswaterstaat, heeft nog geen conceptbeheerplan gepubliceerd voor Krammer-Volkerak en

Zoommeer. De beoordeling van jacht en faunabeheer in het beheerplan voor het Hollands Diep komt overeen met wat de provincies 'geel' noemen.

Conclusie: in de huidige situatie moeten jacht en faunabeheer in of bij de volgende gebieden een passende beoordeling krijgen, als er een kans is op wezenlijke negatieve effecten op de instandhoudingsdoelstelling: Biesbosch, Krammer-Volkerak, Oosterschelde, Zoommeer, Ulvenhoutse Bos, Strabrechtse Heide & Beuven, Deurnsche Peel & Mariapeel, Groote Peel en Oeffelter Meent.

2.2 **PROVINCIAAL BELEID**

2.2.1 **NOTA FAUNABEHEER NOORD-BRABANT**

De provincie Noord-Brabant heeft haar beleidsuitgangspunten inzake het faunabeheer vastgelegd in de Nota faunabeheer, die op 18 april 2017 is vastgesteld. De volgende punten zijn van belang voor het faunabeheerplan.

Afwijken van het beschermingsregime van de Wet natuurbescherming is alleen aan de orde als er geen andere bevredigende oplossing bestaat en dit noodzakelijk is op grond van één of meer van de wettelijk erkende belangen. Van het verbod ('nee') kan slechts onder bepaalde voorwaarden ('tenzij') worden afgeweken. Dit 'tenzij' geldt in de vorm van een algemene uitzondering voor de jacht en bijzondere uitzonderingen voor andere belangen (waaronder beheer en schadebestrijding). Afwijken van de beschermende bepalingen gebeurt alleen na een zorgvuldige afweging van belangen. Deze afweging betreft natuurbelangen versus bijvoorbeeld economische, gezondheids- of veiligheidsbelangen.

Opzettelijk verontrusten of het weren van soorten heeft de voorkeur boven doden. Pas als blijkt dat verontrusten onvoldoende effect heeft, wordt het wegvangen of doden van dieren overwogen. De gunstige staat van instandhouding van de dieren moet gegarandeerd zijn. Als de gunstige staat van instandhouding in het geding is, zullen maatregelen moeten worden getroffen, zodat verdere verslechtering wordt tegengegaan.

GS toetsen bij het verlenen van een vrijstelling, ontheffing of het verstrekken van een opdracht aan de staat van instandhouding. Daarbij wordt van de initiatiefnemer verwacht dat deze hiertoe een analyse en onderbouwing aanlevert waarbij de mate van detaillering afhankelijk is van de status van de soort:

- Voor strikt beschermde vogelsoorten en Habitatrichtlijnsoorten waar op provinciaal niveau sprake is van een toenemende of stabiele trend: een beoordeling van de staat van instandhouding op provinciaal niveau;
- Voor strikt beschermde vogelsoorten en Habitatrichtlijnsoorten waar op provinciaal niveau sprake is van een afnemende trend: een beoordeling van de staat van instandhouding op provinciaal, regionaal of mogelijk ook lokaal niveau;
- Voor nationaal beschermde soorten (op grond van artikel 3.10 van de Wet natuurbescherming) waar op landelijk niveau sprake is van een gunstige staat van instandhouding en de soort niet staat op een Nationale Rode lijst: een beoordeling van de staat van instandhouding op provinciaal niveau;

- Voor nationaal beschermde soorten (op grond van artikel 3.10 van de Wet natuurbescherming) waar op landelijk niveau geen sprake is van een gunstige staat van instandhouding en⁹ de soort staat op een Nationale Rode lijst: een beoordeling van de staat van instandhouding op provinciaal, regionaal of mogelijk ook lokaal niveau.
- GS hanteren het uitgangspunt dat, indien het instrument vrijstelling niet volstaat of toepasbaar is, er bij voorkeur gebruik moet worden gemaakt van het instrument ontheffing, niet van een opdracht:
- GS verlenen een ontheffing op voorhand aan de Faunabeheereenheid op basis van een goedgekeurd faunabeheerplan;
- GS verlenen een incidentele ontheffing enkel indien afdoende is aangetoond dat de schade niet kan worden bestreden of voorkomen met het treffen van passende of doelmatige (preventieve) maatregelen en er geen ontheffing (op voorhand, op grond van een goedgekeurd faunabeheerplan) kan worden verleend.

Toepassing van het instrument 'opdracht' kan aan de orde zijn ingeval het gaat om bestrijding van exoten of verwilderde dieren of indien er sprake is van risico's of schade door beschermde inheemse diersoorten waarbij een openbaar belang (openbare veiligheid of volksgezondheid) in het geding is.

2.2.2

VERORDENING NATUURBESCHERMING

De provincie Noord-Brabant heeft er voor gekozen om alle zaken van de Wet natuurbescherming in één verordening te regelen. Andere provincies regelen dit met verschillende verordeningen.

Met de Verordening natuurbescherming Noord-Brabant worden regels gesteld aan de Faunabeheereenheid, haar faunabeheerplannen en aan wildbeheereenheden. Die regels betreffen onder meer de uitvoering van taken. Hieronder volgen de relevante artikelen.

⁹ Logischerwijs zou hier 'of' moeten staan.

Eisen aan faunabeheerplan

Artikel 5.4 Algemene eisen aan een faunabeheerplan.

Een faunabeheerplan bevat in ieder geval de volgende gegevens:

- a. de omvang van het totale werkgebied van de faunabeheereenheid in hectares;
- b. een kaart waarop de begrenzing van het werkgebied van de faunabeheereenheid is aangegeven;
- c. een beschrijving van de samenhang tussen populatiebeheer, schadebestrijding en de uitoefening van de jacht;
- d. een beschrijving van de aard en omvang van de handelingen die zijn verricht in de periode waarin het voorafgaande faunabeheerplan geldig was;
- e. een beschrijving van de aard en de omvang van de handelingen die zullen worden verricht gedurende de geldigheidsduur van het faunabeheerplan, onderscheiden per diersoort;
- f. een vermelding van de perioden van het jaar waarin de handelingen waarop een faunabeheerplan betrekking heeft zullen plaatsvinden;
- g. een vermelding van de criteria op basis waarvan wildbeheereenheden handelingen waarop een faunabeheerplan betrekking heeft kunnen verrichten;
- h. kwantitatieve gegevens over de populatie van de diersoorten, ten aanzien waarvan binnen de provincie een duurzaam beheer of schadebestrijding noodzakelijk wordt geacht, gebaseerd op uitgevoerde (trend)tellingen, met inbegrip van gegevens over de aanwezigheid van de populaties in het betrokken gebied en gedurende het jaar;
- i. een overzicht van de gedode dieren, onderverdeeld naar diersoort en representatieve gebieden, in de looptijd van het voorgaande faunabeheerplan binnen het werkgebied van de faunabeheereenheid;
- j. voor zover daarover kwantitatieve gegevens beschikbaar zijn, een onderbouwde inschatting van de verwachte effectiviteit van de in onderdeel e bedoelde handelingen;
- k. een omschrijving van de wijze waarop de gunstige staat van instandhouding van de soorten waarop het plan betrekking heeft gewaarborgd zal worden, voor zover de maatregelen binnen de competentie van de faunabeheereenheid vallen.

Het bepaalde in het eerste lid, onder d en i, geldt niet voor soorten waarvoor in de voorgaande periode geen faunabeheerplan gold.

Artikel 5.5 Aanvullende eisen met betrekking tot de beperking van de omvang van populaties.

Met betrekking tot soorten waarvoor binnen de provincie duurzaam beheer van de populatie gewenst of noodzakelijk is, waaronder ook wordt verstaan het in omvang beperken van de populatie of populaties, bevat een faunabeheerplan, met inachtneming van de voorwaarden uit de wet en onverminderd artikel 5.4, ten minste de volgende gegevens:

- a. een onderbouwing van de noodzaak van populatiebeheer, bestaande uit een onderbouwing van één of meerdere belangen als bedoeld in de artikelen 3.3, vierde lid, onderdeel b, onder 1° tot en met 4°, 3.8, vijfde lid, onderdeel b, onder 1° tot en met 3° en 3.10, tweede lid, onder b tot en met h, van de wet die zouden worden geschaad indien niet tot beheer zou worden overgegaan;
- b. de huidige stand van de in de aanhef bedoelde diersoorten waarvoor een ontheffing is verleend, in relatie tot de toekomstige en gewenste stand;
- c. een beschrijving wanneer sprake is van een verslechtering van de staat van instandhouding, de wijze waarop monitoring plaatsvindt teneinde dat te voorkomen en de te treffen maatregelen als dit zich voordoet;
- d. een beschrijving van de mate waarin de onder a bedoelde belangen in de periode waarop het voorgaande faunabeheerplan betrekking had zijn geschaad, inclusief de getroffen maatregelen en het naar soort onderscheiden, aantal gedode dieren;

- e. een omschrijving van de voorgenomen handelingen en de noodzaak van deze handelingen om de gewenste stand te bereiken en ernstige dan wel belangrijke schade te voorkomen;
 - f. per diersoort een beschrijving van de handelingen die, in de periode waarop het voorgaande faunabeheerplan betrekking had, zijn verricht om het schaden van de onder a genoemde belangen te voorkomen;
 - g. een onderbouwde inschatting van de effectiviteit van de voorgenomen handelingen en een beschrijving van de wijze waarop de effectiviteit van deze handelingen zal worden bepaald;
 - h. voor zover het plan betrekking heeft op populatiebeheer van edelherten, damherten, reeën of wilde zwijnen, een beschrijving van het voedselaanbod, de relatie tussen dit voedselaanbod en de grootte van de populatie alsmede de mogelijkheden van uitwisseling met aangrenzende terreinen.
- Het bepaalde in het eerste lid, onder d en f, geldt niet voor soorten waarvoor in de voorgaande periode geen faunabeheerplan gold.

Artikel 5.6 Aanvullende eisen met betrekking tot schadebestrijding op basis van provinciale vrijstellingen.

Met betrekking tot soorten die binnen de provincie [...] schade veroorzaken of dreigen te veroorzaken en waarvoor op grond van deze verordening vrijstelling is verleend, bevat een faunabeheerplan, [...], ten minste de volgende gegevens:

- a. een beschrijving van de wijze waarop de planmatigheid en de coördinatie van de uitvoering van schadebestrijding onder de vrijstelling, bedoeld in de artikelen 3.2 tot en met 3.5, is gewaarborgd;
- b. voor zover daarover redelijkerwijs gegevens beschikbaar zijn, een beschrijving van de mate waarin de belangen, op grond waarvan de vrijstelling is verleend, in de periode waarin het voorafgaande faunabeheerplan geldig was zijn geschaad, inclusief de getroffen beheermaatregelen waaronder het naar soort onderscheiden aantal gedode dieren, kwantitatieve gegevens over het effect van die handelingen.

Artikel 5.7 Aanvullende eisen met betrekking tot schadebestrijding op basis van een ontheffing.

Met betrekking tot soorten die binnen de provincie, voor zover het werkgebied van de faunabeheereenheid omvat, schade veroorzaken of dreigen te veroorzaken en waarvoor ontheffing is vereist, bevat een faunabeheerplan, met inachtneming van de voorwaarden uit de wet en onverminderd artikel 5.4, ten minste de volgende gegevens:

- a. een onderbouwing van de noodzaak van schadebestrijding, waaronder een onderbouwde verwachting van de mate waarin de belangen, bedoeld in de artikelen 3.3, vierde lid, onderdeel b, onder 1° tot en met 4°, 3.8, vijfde lid, onderdeel b, onder 1° tot en met 3° en artikel 3.10, tweede lid, onder b tot en met h, van de wet, zouden worden geschaad indien niet tot schadebestrijding zou worden overgegaan;
 - b. een beschrijving van de mate waarin de in onderdeel a bedoelde belangen, in de periode waarin het voorafgaande faunabeheerplan geldig was, zijn geschaad, inclusief de getroffen beheermaatregelen waaronder het naar soort onderscheiden aantal gedode dieren, alsmede, voor zover daarover redelijkerwijs kwantitatieve gegevens beschikbaar zijn, een beschrijving van het effect van die handelingen;
 - c. in geval wordt gekozen voor de handeling doden, een beschrijving waarom alternatieve handelingen of handelwijzen niet tot een bevredigend resultaat zullen leiden.
- Het eerste lid, onder b, geldt niet voor soorten waarvoor in de voorgaande periode geen faunabeheerplan gold.

Artikel 5.8 Eisen met betrekking tot de jacht. Inzake de jacht bevat het faunabeheerplan ten minste:

- a. de gegevens, genoemd in artikel 5.4, onder a tot en met i;

- b. in samenhang met de gegevens, genoemd in artikel 5.4, onder c, een beschrijving van de maatschappelijke belangen die worden gediend met de uitoefening van de jacht;
- c. een omschrijving van de 'redelijke stand van het aanwezige wild', bedoeld in artikel 3.20, derde lid, van de wet, onderverdeeld naar wildsoort per representatief gebied;
- d. een beschrijving van de maatregelen die door jachthouders op het niveau van een wildbeheereenheid of de wildbeheereenheden worden getroffen indien, als gevolg van de in het faunabeheerplan beschreven jacht, de redelijke stand van het aanwezige wild of de aanwezige wildsoorten negatief wordt beïnvloed;
- e. een beschrijving van de wijze waarop jachtaktehouders de gegevens, bedoeld in artikel 3.13, eerste lid, van de wet, verstrekken aan de faunabeheereenheid;
- f. een beschrijving van de ontwikkeling van de populatie op basis van trendgegevens.

Vrijstelling soorten

Bijlage 4 van de Verordening natuurbescherming bevat de lijst met provinciaal vrijgestelde soorten (woelrat, veldmuis en steenmarter) en de specifieke voorwaarden om gebruik te maken van de vrijstelling. Bijlage 3 van de Nota Faunabeheer bevat belangen en voorwaarden voor ontheffingen voor alle soorten. Zie voor de detailinformatie de soortteksten in hoofdstuk 7.

Tegemoetkoming faunaschade

Artikelen 7.1 en 7.2 van de Verordening natuurbescherming regelen het indienen van een aanvraag om tegemoetkoming in geleden schade aan gewassen of landbouwhuisdieren door in het wild levende zoogdieren en vogels. Dit wordt nader uitgewerkt in de Beleidsregel natuurbescherming.

Natura 2000-gebieden

Artikel 1.2 van de Verordening Natuurbescherming gebieden is gebaseerd op art. 2.9 lid 3 van de Wet natuurbescherming en bepaalt onder welke voorwaarden voor bepaalde handelingen geen Natura 2000-vergunning nodig is. De in de verordening genoemde handelingen hebben echter geen betrekking op jacht en faunabeheer, wat betekent dat toetsing aan de instandhoudingsdoelstellingen van het Natura 2000-gebied noodzakelijk blijft, tenzij het Natura 2000-beheerplan jacht of faunabeheer niet-vergunningplichtig verklaart. Zie voor dat laatste

2.2.3

BELEIDSREGEL NATUURBESCHERMING NOORD-BRABANT

Paragraaf 4 van de Beleidsregel natuurbescherming Noord-Brabant regelt de tegemoetkoming van faunaschade. Hier zijn onder andere eisen opgenomen die bepalen in welke gevallen er recht bestaat op een tegemoetkoming in faunaschade en hoe hoog deze tegemoetkoming is. De provincies hebben de uitvoering van deze beleidsregels gedelegeerd aan BIJ12-Faunafonds.

De provincie verleent slechts tegemoetkoming als voor zover hun oordeel de aanvrager de schade niet had kunnen voorkomen en beperken door het treffen van maatregelen of inspanningen waartoe hij naar eisen van redelijkheid en billijkheid was gehouden (artikel 4.4). Dat zijn voor kwetsbare gewassen de inzet van zowel visuele als akoestische middelen in voldoende aantallen; voor kapitaalintensieve teelten de inzet van een deugdelijk raster; voor overige gewassen verjaging door menselijke aanwezigheid; alternatieve middelen waarvan het gebruik vooraf schriftelijk aan Gedeputeerde Staten is voorgelegd en daarmee hebben ingestemd.

Daarbij dient uiterlijk op de dag van de schadeconstatering, ter ondersteuning van de maatregelen een ontheffing aangevraagd te worden.

Het eigen risico is gesteld op 5% van de getaxeerde schade met een minimum van € 250 per bedrijf per meldingsjaar (artikel 4.6). Dit betekent dat een eigen risico van minimaal € 250 berekend wordt over het totale aantal aanvragen van een grondgebruiker per jaar. Om de administratieve lasten te beperken worden tegemoetkomingen die lager zijn dan € 50 niet uitgekeerd. In bijzondere gevallen kunnen Gedeputeerde Staten besluiten dat er geen eigen risico wordt ingehouden. Ook is er een bepaling opgenomen dat Gedeputeerde Staten een verhoogd eigen risico in kunnen stellen voor gewassen, teelten, overige producten, of bedrijfsmatig gehouden landbouwhuisdieren, welke door de plaats, het moment of de wijze van telen of houden, bijzonder kwetsbaar zijn voor schade. In artikel 4.6 is een niet-limitatief aantal gevallen vastgesteld waarvoor Gedeputeerde Staten geen tegemoetkoming verlenen. Deze gevallen sluiten aan bij de mogelijkheden die wet en regelgeving bieden om schade te voorkomen of te beperken.

In paragraaf 6 zijn bepalingen opgenomen over het faunabeheer. Deze betreffen onder andere de voorwaarden en afwegingskaders die Gedeputeerde Staten hanteren bij het verlenen van ontheffingen en opdrachten (6.2 t/m 6.5). Ook zijn er bepalingen over de loketfunctie van de Faunabeheereenheid, de beslistermijnen, de goedkeuring van het faunabeheerplan en de sluiting van de jacht (6.6 t/m 6.12).

De afwegingskaders en voorwaarden voor beheer van soorten zijn opgenomen in de bijlagen van de Beleidsregel.

2.3

OVERGANGSBELEID FLORA- EN FAUNAWET NAAR WET NATUURBESCHERMING

Hoofdstuk 9 van de Wet natuurbescherming bevat overgangsbepalingen. Met name artikel 9.5 is van belang. Aanwijzingen via artikel 67, eerste lid, van de Flora- en faunawet gelden nu als besluiten tot het geven van opdracht als bedoeld in artikel 3.18, eerste lid, van de Wet natuurbescherming. Ontheffingen via artikel 68, eerste lid, van de Flora- en faunawet gelden nu als ontheffingen via artikel 3.17, eerste lid, van de Wet natuurbescherming. Goedkeuringen van faunabeheerplannen als bedoeld in artikel 30, eerste lid, van de Flora- en faunawet gelden voor het tijdvak waarvoor de desbetreffende faunabeheerplannen van kracht zijn als goedkeuringen als bedoeld in artikel 3.12, zevende lid, van de Wet natuurbescherming. Hier hoort de kanttekening bij dat de Wet natuurbescherming en de daarop gebaseerde landelijke en provinciale uitvoeringsregelingen wat betreft de wildsoorten en de landelijk vrijgestelde soorten andere eisen stellen aan de inhoud van het faunabeheerplan dan de Flora- en faunawet.

2.4

UITVOERINGSREGELS FAUNABEHEEREENHEID

De provincie verleent twee typen ontheffingen aan de FBE: ontheffingen op voorhand op basis van een goedgekeurd faunabeheerplan en incidentele ontheffingen op basis van een goed onderbouwde aanvraag. De Faunabeheereenheid kan als ontheffinghouder aan personen, d.m.v. machtigingen, toestemming verlenen voor het gebruik van ontheffingen. Om van de machtiging gebruik te kunnen maken moet de aanvrager aan een aantal voorwaarden voldoen. Zo dienen er bijvoorbeeld voldoende preventieve maatregelen zijn genomen om een machtiging voor verjaging met ondersteunend afschot te krijgen en moeten alle maatregelen tijdig geregistreerd worden. Uiteraard dient de uitvoerder zijn toestemming(en) en papieren in orde te hebben.

Machtigingen worden o.a. verstrekt aan WBE's, jacht(akte)houders en medewerkers van terreinbeherende organisaties die bij voorkeur zijn aangesloten bij een wildbeheereenheid. De

jachthouders met een jachtakte zijn verplicht lid te worden van de WBE(s), waarbinnen hun jachtveld(en) is (zijn) gelegen. Dit borgt een goede registratie van beheermaatregelen op jachtveldniveau en is van belang voor de monitoring van de uitvoering van de jacht en vrijgestelde soorten en het populatiebeheer.

Eén-loket functie

In Noord-Brabant heeft de Faunabeheereenheid sinds 2005 een één-loket functie voor het aanvragen van ontheffingen in het kader van faunabeheer. Dat betekent dat in beginsel alle ontheffingen ten behoeve van het faunabeheer in Brabant aan de FBE verstrekt worden. Uitzonderingen zijn ontheffingen aan organisaties waar geen tussenkomst van de FBE nodig is. Een voorbeeld daarvan is een ontheffing die de provincie aan de gemeenten verstrekt om overlast gevende diersoorten binnen de bebouwde kom te bestrijden. Bijvoorbeeld voor steenmarter of roek. Daarbij is de gemeente de instantie die ontheffing krijgt of gebruik kan maken van de vrijstellingsbevoegdheid op grond van de Wet natuurbescherming. Het is beleid van de provincie dat individuele burgers, bij overlast, niet zelf ontheffing kunnen aanvragen of gebruik kunnen maken van de vrijstellingsmogelijkheden die de Wet natuurbescherming biedt.

Ook eigenaren/jachthouders die niet vertegenwoordigd zijn in de Faunabeheereenheid, zoals bijvoorbeeld de waterbeheerders, Domeinen, recreatiebedrijven en gemeenten kunnen de wens hebben om een ontheffing aan te vragen voor beheer of schadebestrijding, of willen gebruik maken van een aan de Faunabeheereenheid verleende ontheffing. Vanwege de integrale benadering van het soortenbeheer hanteert de Faunabeheereenheid in het gehele werkgebied dezelfde randvoorwaarden en uitgangspunten. Bij gebruik van een ontheffing in een 'witte vlek' zal de aanvrager gehouden worden aan de uniforme voorwaarden voor uitoefening, monitoren en rapporteren.

Op het moment dat een initiatiefnemer een probleem heeft waarin de ontheffingen op voorhand, of de mogelijkheden die de vrijstelling of jacht biedt, niet voorziet, dan kan deze een verzoek indienen bij de FBE om een incidentele ontheffing aan te vragen. De FBE toetst de aanvraag op volledigheid voordat deze ingediend wordt bij de provincie / ODBN.

De provincie heeft vergunningverlening, toezicht en handhaving van opdrachten en ontheffingen medio 2013 gemandateerd aan de ODBN.

De FBE werkt met werkafspraken voor zowel het machtigen van gebruikers, als voor het aanvragen van incidentele ontheffingen. Op het moment van publicatie van dit faunabeheerplan worden deze werkafspraken geactualiseerd. Het bestuur van de FBE stelt deze afspraken vast.

Alle machtigingen, monitoring en registratie van het gebruik van de ontheffingen worden gedaan in het FaunaRegistratieSysteem (FRS).

2.5

RELATIE MET ANDERE FAUNABEHEERPLANNEN

Dit faunabeheerplan vervangt het Faunabeheerplan 2011-2016, inclusief het aanvullend hoofdstuk bever uit 2014, de herziening van het onderdeel ganzen uit 2016 en de aanvulling voor de jacht- en vrijgestelde soorten uit februari 2017. Naast dit nieuwe integrale faunabeheerplan zijn er verder geen andere vigerende faunabeheerplannen in Noord-Brabant.

Voor grauwe gans, kolgans en brandgans en voor wild zwijn zijn als nadere uitwerking van het populatiebeheer voor deze soorten gebiedsplannen opgesteld waar welke maatregelen en in welke omvang worden genomen (Litjens en Luijten, 2017., Thissen & van Bommel 2017 a,b,c). Het gebiedsplan ganzen is door het bestuur vastgesteld en gepubliceerd op de website www.faunabeheereenheid.nl/noordbrabant. De hoofdlijnen van het gebiedsplan ganzen zijn overgenomen en daarmee onderdeel van dit faunabeheerplan.

Voor de bever is door de Brabantse waterschappen een beverprotocol opgesteld met nadere uitwerking van maatregelen (Blanker e.a., 2017, zie bijlage 2).

3 SCHADE AAN BELANGEN

Op basis van de Wet natuurbescherming is vrijstelling of ontheffing van verboden mogelijk voor soorten van Vogelrichtlijn, strikt beschermde soorten (Bijlage IV Habitatrichtlijn, bijlage II Conventie van Bern, bijlage I Conventie van Bonn) of vanuit nationaal oogpunt beschermde zoogdieren. Dit is mogelijk voor de volgende belangen in het kader van faunabeheer, die in de volgende paragrafen worden besproken:

- Volksgezondheid of openbare veiligheid
- Veiligheid luchtverkeer
- Belangrijke schade aan gewassen, veehouderijen, bossen, visgronden, wateren (of andere vormen van eigendom bij overige beschermde soorten)
- Bescherming van wilde flora of fauna, of in het belang van de instandhouding van de natuurlijke habitats
- Voorkomen en bestrijden van onnodig lijden van zieke of gebrekkige dieren (dierenwelzijn)
- Schade en overlast aan sportvelden, schietterreinen, industrieterreinen, kazernes, of begraafplaatsen
- Populatiebeheer: ter beperking van de omvang van de populatie van dieren, in verband met door deze dieren ter plaatse en in het omringende gebied veelvuldig veroorzaakte schade of in verband met de maximale draagkracht van het gebied waarin de dieren zich bevinden;

De Faunabeheereenheid voert in dit Faunabeheerplan ook een verkenning uit van het belang van overlast voor particulieren. Dit wordt in H3.8 toegevoegd. In dit belang wordt ook schade en overlast door steenmarters in gebouwen en auto's, en door vossen in verband met hobbyhuisdieren opgenomen.

Voor wildsoorten wordt een onderbouwing van het maatschappelijk belang van jacht gevraagd, deze is opgenomen in 3.9

3.1

VOLKSGEZONDHEID OF OPENBARE VEILIGHEID

Het belang Volksgezondheid of Openbare Veiligheid is een gedeelde bevoegdheid tussen het Ministerie van Economische Zaken en de provincie.

Het belang is verdeeld in twee onderdelen. In de navolgende paragrafen wordt dit verder toegelicht.

3.1.1

VOLKSGEZONDHEID

Bij een risico voor de volksgezondheid gaat het vanuit de Wet natuurbescherming met name om het risico op overdracht van ziektes via dieren op mensen. Een voorbeeld hiervan is het overbrengen van vossenlintworm en rabiës via vossen.

Wanneer er sprake is van een landelijk risico, is het aan de Minister van EZ hierop maatregelen te nemen. Wanneer sprake is van een lokale aantasting van de volksgezondheid kan een zorgvuldig onderbouwde aanvraag ingediend worden bij de Faunabeheereenheid. Daarbij moet bijvoorbeeld gedacht worden aan zwemwateren waarbij watervogels gastheer zijn van de parasiet Cercariën dermatitis (zwemmersjeuk). Uitwerpselen van ganzen, zwanen en andere watervogels bevatten verschillende soorten bacteriën die diarree, enterogastitis of verschijnselen van voedselvergiftiging

veroorzaken waaronder Enterobacter, Salmonella, Aeromonas hydrophila, Providencia alcalifaciens, Campylobacter en E. coli klasse 1 (Lemaire en Wiersma 2011). Hierdoor bestaan er risico's op locaties waar mensen in nauw contact komen met ganzenuitwerpselen zoals recreatiegebieden en zwemwater. Daarnaast kan er door eutrofiëring van zwem- en recreatiewateren door uitwerpselen van ganzen een risico voor de volksgezondheid optreden, doordat blauwalg dan sterk ontwikkelt, en in sommige jaren botulisme optreedt. Ook de streefwaardes van o.a. fosfaten in zwemwater kunnen worden overschreden. Op de stranden rondom dergelijke wateren levert de aanwezigheid van ontlasting en veren in mei/juni tot irritatie en overlast. De overlast wordt met name veroorzaakt door de aanwezigheid van ganzen.

In sommige gevallen is het mogelijk de directe bedreiging af te wenden door hekken en/of netten te plaatsen. Dit is echter niet in alle gevallen mogelijk. Wanneer er een gevaar voor de volksgezondheid optreedt als gevolg van het gedrag van bepaalde dieren, dan rest niets anders dan de betreffende dieren ter plaatse weg te nemen. Het wegvangen geniet hierbij de voorkeur, mits het probleem daarmee niet verplaatst wordt en er geen risico ontstaat dat andere belangen geschaad (gaan) worden.

In deze gevallen is er vrijstelling voor het opzettelijk verontrusten van aanwezige watervogels. Slechts indien de verstoring afbreuk doet aan de staat van instandhouding van de desbetreffende vogelsoort en er dus sprake is van wezenlijk invloed, zal er ontheffing moeten worden aangevraagd en verleend.

GS stellen bij incidentele ontheffingen als voorwaarde dat er een verklaring van een onafhankelijke deskundige (bijvoorbeeld van de GGD) bij de aanvraag wordt overgelegd. Uit deze aanvraag moet blijken dat een causaal verband tussen de aanwezigheid van de dieren en een risico op aantasting van de volksgezondheid aannemelijk is.

De Faunabeheereenheid heeft in de afgelopen periode geen ontheffing verzoeken ingediend op grond van dit belang. Het Faunabeheerplan 2011-2016 voorzag in een gedeeltelijke onderbouwing van het belang van de volksgezondheid ten aanzien van zwemwaterkwaliteit. Tijdens de planperiode is onvoldoende onderbouwd in hoeverre met name watervogels van invloed zijn op de waterkwaliteit. Aanvullend onderzoek en betere monitoring is derhalve wenselijk.

3.1.2

OPENBARE VEILIGHEID

Deze subparagraaf beschrijft openbare veiligheid in globale zin. In de hierop volgende subparagrafen worden drie situaties waarin de openbare veiligheid in het geding is nader uitgewerkt:

3.1.3 Verkeersveiligheid.

3.1.4 Meeuwen op bedrijventerreinen

3.1.5 Ondergraving dijklichamen en waterkeringen

Openbare veiligheid is vaker in het geding dan volksgezondheid. Het gaat hierbij om directe en indirecte bedreigingen als gevolg van de aanwezigheid van dieren.

Directe bedreigingen zijn die situaties waar het dier zelf de bedreiging vormt (bijv. overstekende dieren, verkeersveiligheid), een indirecte bedreiging is wanneer gevaren ontstaan, als gevolg van het gedrag van dieren (bijv. graven van holen en gaten in (infrastructurele) dijklichamen).

Van directe bedreiging is met name sprake bij het risico op aanrijdingen van grote hoefdieren door het wegverkeer (zoals edelherten, reeën, damherten en wild zwijnen). Daarnaast moet bij de

openbare veiligheid bijvoorbeeld worden gedacht aan dieren die taluds van waterkeringen, waterbergingen, spoorbanen en spoordijken ondergraven, zoals konijnen, dassen, muskusratten, beverratten, vossen of bevers.

Voor damherten geldt dat in Noord-Brabant een nulstand wordt nagestreefd (Bijlage 3 van Beleidsregel natuurbescherming). Voor wilde zwijnen geldt in Noord-Brabant eveneens een nulstandsbeleid. Dit in het kader van de openbare veiligheid, ter voorkoming van schade aan gewassen en om het risico op overdracht en uitbraken van dierziekten te beperken. In een drietal gebieden binnen Noord-Brabant, (1) Asten, (2) Heeze-Leende en (3) Gemert-Bakel, zijn recentelijk gebiedsplannen (Thissen & van Bommel 2017) ontwikkeld.

Een recente ontwikkeling is ook de toename van het aantal ganzen rond verkeersknooppunten en de ontwikkeling van nieuwe natuur naast provinciale- en rijkswegen. Per jaar worden tientallen ganzen doodgereden, waarbij regelmatig gevaarlijke situaties ontstaan.

Voor edelherten geldt dat deze slechts sporadisch in de provincie voorkomen. Daarbij ging het om ontsnapte dieren. In maart 2017 zijn 13 edelherten uitgezet in een afgerasterd gebied in het Groene Woud.

GS verstrekken ontheffingen voor reeën op basis van een door hen goedgekeurd faunabeheerplan. In het beheerplan wordt behalve met openbare veiligheid ook rekening gehouden met de ecologische draagkracht van het gebied, belangen van flora en fauna en landbouwschade.

Indirecte bedreiging van de openbare veiligheid is met name het geval als ondergravingen van dijklichamen en taluds optreden van waterwerken, spoorwegen en wegen. Dit kan veroorzaakt worden door vos, konijn en das en muskusrat. Ook de bever kan mogelijk gevaar opleveren door ondergraving, of door aanleg van een dam in een watergang. GS kunnen ontheffingen geven voor inzet van fret en buidel en/of nachtelijk gebruik van het geweer met kunstlicht, restlicht- en warmtebeeldversterking en geluiddemper.

Een aanvraag voor ontheffing in het belang van openbare veiligheid dient vergezeld te gaan van een verklaring van de betrokken verantwoordelijke overheid of instantie, waaruit blijkt dat de openbare veiligheid daadwerkelijk in het geding is. GS kunnen voor dergelijke gevallen een ontheffing op voorhand verlenen.

3.1.3

OPENBARE VEILIGHEID 1: VERKEERSVEILIGHEID

Verkeersveiligheid is in het geding als dieren wegen oversteken en worden aangereden. Het gevaar van een aanrijding is tweeledig. Voorop staat het risico op menselijk letsel. De bestuurder van de auto kan door zijn reactie een gevaarlijke verkeerssituatie (uitwijken of remmen) veroorzaken. Bij grotere dieren bestaat bovendien de kans dat ze door de voorruit in de auto belanden, met gevolgen van dien voor de inzittenden. Daarnaast is het risico groot dat het dier gedood wordt door de impact van de klap. Bijkomend is nog het belang van wegenonderhoud. Er treedt schade op aan het asfalt wanneer kadavers van dieren niet snel genoeg worden verwijderd. In de onderhoudscontracten van Rijkswaterstaat is het daarom verplicht gesteld regelmatig rapportages te maken over de aangetroffen dieren, van formaat konijn of groter.

In het Faunabeheerplan 2011-2016 is uitgewerkt hoe aanrijdingen met diersoorten gestandaardiseerd en structureel in kaart worden gebracht en geanalyseerd. Door relaties te leggen tussen de situatie ter plaatse en de populatieomvang en verspreiding van bepaalde diersoorten kan maatwerk worden opgesteld voor het terugdringen van het aantal aanrijdingen.

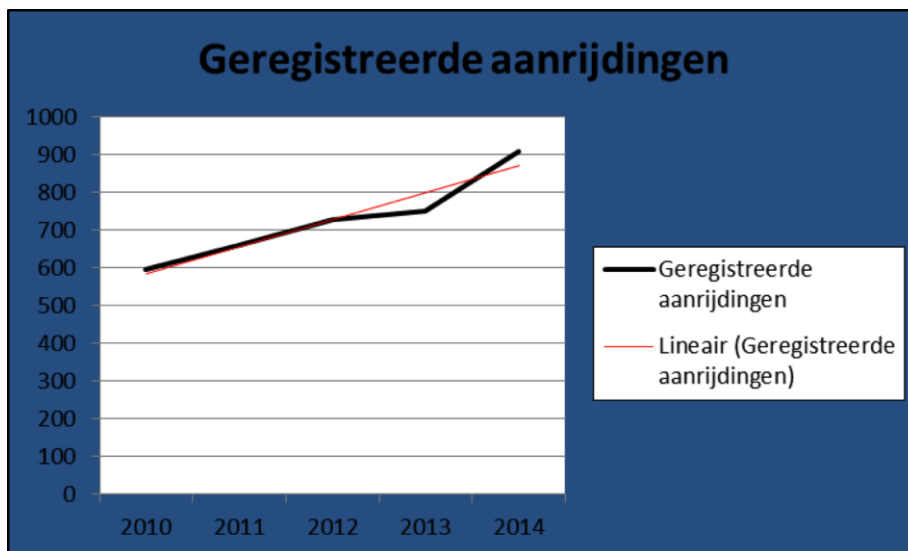

In februari 2013 is in Noord-Brabant Stichting Afhandeling en Monitoring Fauna-aanrijdingen (SAMF) opgericht. Deze stichting coördineert en registreert de aanrijdingen welke op de openbare weg plaatsvinden met: reeën, wilde zwijnen, dassen, vossen, damherten, edelherten, moeflons en andere diersoorten waarvan meldingen binnenkomen bij de meldkamer van politie. De stichting werkt daarbij nauw samen met toezichthouders en boa's van: Rijkswaterstaat, politie, provincie, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Brabants Landschap, gemeenten, en de dassenwerkgroep Noord-Brabant.

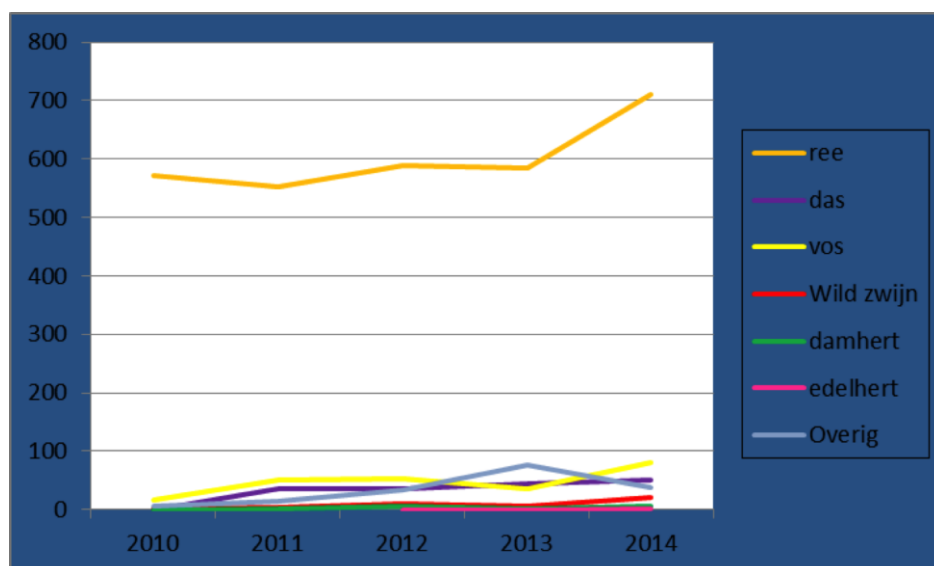
Voordat het meldpunt functioneerde waren er jaarlijks ca. 1.000 meldingen van aanrijdingen met grote hoefdieren bij de Faunabeheereenheid, en daarnaast nog enkele honderden meldingen van dode dieren nabij verkeerswegen.

Het centraal registreren van aanrijdingen laat een duidelijk stijgende trend zien. De aantallen digitaal geregistreerde aanrijdingen nemen toe van ca. 600 in 2010 naar ca. 1470 in 2016 (figuur 3.1.1, 3.1.2), waarschijnlijk omdat de registratie vollediger wordt. In de toekomst wordt het mogelijk in te zoomen naar locaties die aandacht behoeven met betrekking tot de verkeersveiligheid.

Opvallend is dat in 2008 het aantal aanrijdingen met reeën op ca. 1.000 werd geschat, dat van vos op 300 en van das op 80 (Faunabeheerplan 2011-2016). In 2016 liggen die aantallen op ca. 900 voor ree, 150 voor vos en 200 voor das (figuur 3.1.2.).

Figuur 3.1.1. Ontwikkeling digitaal geregistreerde aanrijdingen in Noord-Brabant

Figuur 3.1.2a. Uitsplitsing aanrijdingen naar belangrijkste diersoorten 2010-2014 (diersoorten met de grootste impact bij een aanrijding)

SOORT	2015	2016
Ree	774	940
Das	194	213
Vos	136	154
Wild zwijn	19	12
Damhert	14	14
Edelhert	0	0
Overig	102	141
Totaal	1.239	1.474

Figuur 3.1.2b. Uitsplitsing aanrijdingen naar belangrijkste diersoorten 2015-2016 (diersoorten met de grootste impact bij een aanrijding). De gegevens uit 2015 en 2016 zijn gecombineerd uit FRS en BRS, het Boa registratie systeem. De grootste groepen dieren de categorie 'overig' waren in 2016 de haas (58), de bunzing (12) en het konijn (10) daarnaast was bij 13 fauna-aanrijdingen het soort onbekend

Gevolgschade

Voor dieren zijn aanrijdingen bijna altijd dodelijk. Bij de betrokken voertuigen is vaak sprake van blikshade en soms ook lichamelijk letsel van inzittenden. Over de omvang van de blikshade is weinig bekend, omdat er geen registratie van plaatsvindt.

De Provincie Noord-Brabant heeft in de periode 1995-2004 een uitgebreide registratie van aanrijdingen op haar eigen wegen bijgehouden (Faunabeheerplan 2011-2016). Uit deze registratie bleek dat in 7% van de aanrijdingen sprake is van lichamelijk letsel bij mensen. In 0,2 % van de gevallen is er sprake van een dodelijk ongeval. Dit betekent dat op 1.000 aanrijdingen 70 personen

gewond raken en twee personen overlijden. Waarschijnlijk is het aantal personen dat overlijdt groter. Zo trad in 2014 een dodelijk ongeval op ten gevolge van een aanrijding met een wild zwijn.

Regelmatig komen personen om bij eenzijdige aanrijdingen waarvan de aanleiding niet herleid kan worden. Bij een deel van deze gevallen speelt overstekend wild een rol.

De Faunabeheereenheid wordt jaarlijks meerdere malen geconfronteerd met partijen die de Faunabeheereenheid aansprakelijk willen stellen na een aanrijding met een ree. De Faunabeheereenheid is echter niet aansprakelijk; zij coördineert slechts het beheer. Op basis van de meldingen kan echter wel geconcludeerd worden dat de gemiddelde schade ca. € 2.500,- per aanrijding bedraagt. Bij aanrijdingen met wilde zwijnen kunnen de schadebedragen al snel oplopen naar de € 3.500,- per aanrijding.

Gevolgschade van aanrijdingen met reeën in Noord-Brabant zal derhalve jaarlijks meer dan ca. € 2.500.000,- bedragen, en dat is dan exclusief letselschade.

De aanrijdingen komen voor in de gehele provincie. Jaarlijks wordt ca. 5 tot 10% van de populatie reeën doodgereden. Daarnaast ontstaan er ook vaak gevaarlijke situaties waarbij niet direct sprake is van een aanrijding.

Door Rijkswaterstaat worden naast de grote dieren een klein aantal kleinere dieren als faunaslachtoffer geregistreerd. Dit aantal is verwaarloosbaar vergeleken met de grote dieren (in het beheergebied Breda, westelijk Brabant worden in 2016 genoemd: 6x vogel, 5x kat, 2x hond en 1x haas (Rapportage overzicht verkeersslachtoffers 2016, RWS Noord-Brabant, Dienst Breda, 2016).

Preventieve maatregelen

In een aantal gevallen waarin zoogdieren het belang openbare veiligheid schaden, kunnen ze geweerd worden door middel van hekwerken. Echter, indien niet tegelijkertijd faunapassages worden toegepast, is de kans groot dat dit tot een verschuiving van de aanrijdingen zal voeren (Grift et al. 2017). Daarnaast kunnen diverse faunavoorzieningen worden aangebracht om dieren veilig weg- en waterwerken te laten oversteken.

Dit vindt nu op uitgebreide schaal plaats langs rijkswegen van Rijkswaterstaat en langs provinciale wegen, dit zijn in ieder geval de wegen die intensief worden gebruikt met hogere snelheid, dus hier zijn de risico's voor zowel weggebruikers als dieren het grootst. Langs gemeentelijke wegen gebeurt dit in mindere mate.

Rijkswegen

De omvang van faunagerelateerde werken langs de rijkswegen van Noord-Brabant is goed bekend uit de GIS-registratie van Rijkswaterstaat, zie tabel 3.1.1.

Door plaatsing van wildrasters wordt voorkomen dat grote hoefdieren (hoofdzakelijk wild zwijn en ree) het wegdek betreden. Door de keuze van de rasters (vaak combirasters) probeert RWS ook zoveel mogelijk kleinere zoogdieren (vos, das, marter, etc..) van het wegdek te houden. Ten bate van de ontsnipperingsmaatregelen en om de rasters goed te laten functioneren biedt RWS door middel van ecoducten, dassentunnels etc. mogelijkheden aan om de infrastructuur te passeren. Hoe beter een faunapassage functioneert hoe minder aanrijdingen er plaatsvinden. Rasters en faunapassages worden geplaatst en onderhouden conform de Richtlijnen faunavoorzieningen (den Ouden e.a.. 2006).

Het is belangrijk dat eenmaal aangebrachte faunavoorzieningen goed worden onderhouden. Rijkswaterstaat heeft hiervoor een document "Richtlijnen voor inspectie en onderhoud van faunavoorzieningen bij wegen" opgesteld en dit wordt toegepast bij de wegininspectie, in samenhang met andere inspecties.

Rond waterpartijen plaatst RWS rasters in combinatie met aangepast bermbeheer dat erop gericht is deze waterpartijen zo onaantrekkelijk mogelijk te maken voor zwanen en ganzen. De rasters worden dan zo geplaatst dat het moeilijk is om laag weg te vliegen richting de weg. Deze maatregelen worden uitgevoerd conform de notitie “ganzen en zwanen in wegbermen” (Liefthing e.a., 2011). Zo wordt de kans op aanrijdingen met grote watervogels verminderd.

type	lengte in meter	aantal elementen (waar relevant)
(Fauna)raster	190.459	
Ecopassage (droog)	5.619	147
Faunatunnel	7.110	190
Stobbenwal	662	59
Haag/Heg	616	16
Loopplank	591	26
Doorgang	485	134
Ecoduct	409	2

Tabel 3.1.1. Faunawerken rond Rijkswegen in de provincie Noord-Brabant

Provinciale wegen

De provincie heeft, om de kans op aanrijdingen op provinciale wegen te verminderen, ongeveer 360 faunatunnels geplaatst en drie natuurbruggen (ecoducten). De natuurbruggen zijn gecombineerd met hoge rasters. Er is ongeveer 19 km raster geplaatst door Brabants Landschap. Mogelijke maatregelen voor grote hoefdieren worden in overleg met de betreffende TBO's en WBE's genomen. Daarnaast stemt de wegbeheerder de maatregelen af met aangrenzende wegbeheerder (gemeente en RWS) daar waar veel aanrijdingen met hoefdieren voorkomen. Een voorbeeld hiervan is de afstemming van Rijkswaterstaat met provincie bij projecten zoals N279/Zuid Willemsvaart.

Er worden geen maatregelen genomen om waterpartijen langs provinciale wegen onaantrekkelijk te maken voor watervogels. Wel is er in het verleden in een tussenberm van de N329 een vier tot vijf meter hoge eiken houtwal geplant om te voorkomen dat (water)vogels laag overvliegen.

Anderzijds wordt het verkeer ook gewaarschuwd voor overstekend wild om aanrijdingen te voorkomen. De provincie plaatst borden om het verkeer te waarschuwen en wildreflectoren en wildspiegels om het wild op gevaar te wijzen (zie afbeelding 3.1.1). Deze verkeersborden blijken weinig effect te hebben, zo blijkt uit onderzoek (Grift et al 2017). Het heeft wel een functie om aansprakelijkheid af te kunnen wijzen. Langs Brabants provinciale wegen bevinden zich ongeveer 120 wildspiegels. Wildreflectoren en wildspiegels hebben niet aantoonbaar geleid tot een blijvende vermindering van het aantal aanrijdingen met bijvoorbeeld reeën (Grift et al 2017).

Kosten om aanrijdingen te voorkomen

Ondanks voorzorgsmaatregelen vinden er aanrijdingen plaats. In de periode tussen 1 januari 2015 en 31 december 2016 zijn 200 meldingen van aanrijdingen ontvangen waarop de provincie actie ondernomen. Een medewerker of een aannemer werd naar het ongeval gezonden (aanvullend op de hulpdiensten) om de weg schoon te maken en evt. schade aan de weg en omgeving op te

nemen. Een grove inschatting is dat de medewerker of aannemer twee uur per geval werk heeft. Dit komt dus neer op een gemiddelde over deze twee jaar van 200 uur arbeid vanwege aanrijdingen op provinciale wegen.

3.1.4

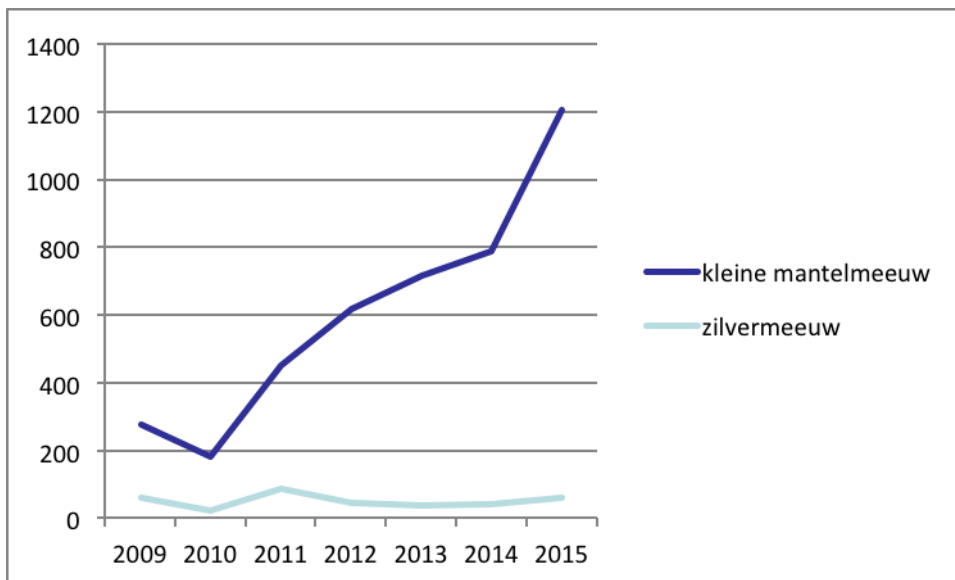
OPENBARE VEILIGHEID 2: MEEUWEN OP BEDRIJVENTERREINEN

Het belang van openbare veiligheid op bedrijventerreinen wordt in sommige gevallen geschaad door aanwezigheid van vogels, met name meeuwen. Dit gebeurt soms op vuilverbrandingsinstallaties, waar huisvuil wordt bijeengebracht en verwerkt. Op en rond deze terreinen zijn vaak veel vogels aanwezig. Of op bedrijventerreinen waar de meeuwen broeden tussen de installaties waardoor medewerkers hun werkzaamheden niet naar behoren kunnen uitvoeren door de defensieve oudervogels die hun kuikens verdedigen. In de beheerperiode 2005-2011 werden hiervoor twee ontheffingen aangevraagd. Uit verklaringen van de betrokken bedrijfsartsen bleek dat de grote hoeveelheden vogelpoep kunnen leiden tot irritatie aan huid en luchtwegen. Daarnaast is met beeldmateriaal onderbouwd dat grote aantallen dieren gevaarlijke situaties opleverden omdat het zicht van vrachtwagenchauffeurs en shovelmachinisten ernstig werd belemmerd.

In de beheerperiode 2011-2016 is alleen schade op bedrijventerreinen gemeld door het Havenbedrijf Moerdijk (HIM). Voor de aanpak op het Haven en Industrieterein Moerdijk (HIM) heeft het Havenbedrijf in 2011 een generiek meeuwenbeheerplan laten opstellen. Dit projectplan beschrijft hoe de meeuwen op het HIM beheerd kunnen worden om veiligheid voor mensen te garanderen alsmede het behouden van een duurzame meeuwenpopulatie die niet voor overlast zorgt. Dit Meeuwenbeheerplan vormde de basis voor een ontheffingsaanvraag door de Faunabeheereenheid voor het opzettelijk verontrusten en het behandelen van nesten van meeuwen op het industrieterein.

Uitgangspunt is voorkómen van schade en risico's met minimale impact op de omvang van de meeuwenpopulatie. Hiervoor is een zoneringskaart opgesteld van (tijdelijke) broedgebieden op korte termijn, duurzame broedgebieden op langere termijn en beheergebieden (gebieden waar meeuwen actief bestreden en beheerd worden). Dit meeuwenbeheer bestaat voornamelijk uit het wegnemen van het zogenaamde "broedsucces". In het beheergebied (zones rondom gebouwen en installaties) wordt door het behandelen van de eieren voorkomen dat er kuikens worden geboren. Vaak op hetzelfde bedrijfsterrein is ook sprake van een zogenaamde (tijdelijke) gedoogzone waar meeuwen vrij kunnen broeden. Dit zijn terreindelen die voor meeuwen beschikbaar zijn totdat het bedrijf gaat uitbreiden en het broedgebied een andere functie krijgt.

Tegelijk is gewerkt aan een oplossing voor de langere termijn door alternatieve broedgelegenheid te bieden buiten het haventerrein. Dit wordt geboden op het in het 2009 gerealiseerde baggerdepot op de Sassenplaat in het Hollands Diep, tegenover het HIM. Het Havenbedrijf Moerdijk investeert in deze meeuwenkolonie door beheermaatregelen uit te voeren. Dat dit werkt blijkt wel uit de ontwikkeling van het aantal paartjes broedende meeuwen op de Sassenplaat (zie fig. 3.1.4.).

Figuur 3.1.4. Overzicht ontwikkeling broedparen van bepaalde meeuwensoorten op de Sassenplaat.
(Bron: Buijs Eco Consult B.V.)

Inmiddels is het aantal broedpaartjes op het HIM zelf, teruggedaan naar circa 1.000 paar in 2014. Doordat jaarlijks vanaf 2003 meeuwen op het HIM worden voorzien van kleurringen is eveneens aangetoond dat de broedvogels van het HIM zich hebben verplaatst naar de Sassenplaat. Ook is uit dit ringonderzoek gebleken dat als de vogels eenmaal succesvol op de Sassenplaat hebben gebroed zij het jaar erop terugkeren naar de Sassenplaat om te broeden.

De meeuwen profiteren van het maaibeheer waardoor er een duurzame uitwijkplaats is ontstaan. Op de Sassenplaat is voldoende draagvlak om op de langere termijn alle meeuwen van het HIM te kunnen huisvesten. Een leuke bijkomstigheid is dat in 2015 zich maar liefst 14 paar lepelaars hebben gevestigd in het gecreëerde meeuwenbroedgebied op de Sassenplaat.
(Bron: Buijs Eco-Consult B.V.).

Op basis van een onderbouwd plan voor zonering, daaraan aangepaste maatregelen en alternatief leefgebied kunnen bedrijventerreinen met schade en overlast door meeuwen of andere soorten, een beroep doen op de Faunabeheereenheid om een ontheffing aan te vragen.

3.1.5

OPENBARE VEILIGHEID 3: ONDERGRAVING DIJKLICHAMEN EN WATERKERINGEN

Waterkerende dijken worden regelmatig ondergraven door met name muskusratten en konijnen. Er zijn gevallen bekend waarbij vossen gangen hebben gegraven in dijklichamen. Daarnaast zijn er meldingen van het ondergraven van andere dijklichamen, zoals spoordijken en taluds van wegen. Mogelijk worden niet alle gevallen gemeld en worden gangen gedicht bij het "normale onderhoud".

In het faunabeheerplan 2011-2016 is uitwerking gegeven aan het beheer om graafschade aan dijklichamen en waterkeringen te voorkomen. Het betreft hier graafschade door dassen, konijnen en vossen. In 2014 is dit uitgebreid met een hoofdstuk over de bever. Het gaat hierbij om spoordijken,

rijkswegen, provinciale wegen en waterkeringen. De eigenaar/beheerder van het dijklichaam is de verantwoordelijke aanvrager.

De omvang van graafschade is niet goed te kwantificeren. De eigenaars/beheerders melden graafschade in een vroeg stadium bij de Faunabeheereenheid en vragen een ontheffing aan. Er is dan meestal nog geen noemenswaardige schade die graafwerkzaamheden of extra wegenonderhoud nodig maken. De eigenaar/beheerder maakt wel kosten in de controle van dijklichamen en waterkeringen, die echter op veel meer zaken dan graafschade zijn gericht. De handelingen worden door vrijwel altijd door dijk- en waterbeheerders in samenwerking met WBE's uitgevoerd. De verleende ontheffingen en geregistreerde handelingen geven de beste indicatie van de omvang van het probleem.

Verleende ontheffingen (vangen/doden/verontrusten/verjagen)

Ontheffing is verleend ten aanzien van handelingen in infrastructurele dijklichamen

- Dassen en bevers (niet doden),
- Konijnen en vossen.

Aanwijzing voor muskusrat lopen via de waterschappen en worden niet in dit Faunabeheerplan besproken.

Graafschade door dassen

In de afgelopen jaren is slechts één keer een machtigingsverzoek ontvangen voor het opzettelijk verontrusten van een das (Tabel 3.1.2). Het betrof een aanvraag van Waterschap Aa en Maas in november 2012. Dassen hadden een burcht gegraven in het waterkerende dijklichaam van het Drongelens kanaal. Door het Waterschap zijn op basis van de machtiging 10 uitloopkleppen geplaatst. Een maand nadat er geen activiteit meer werd waargenomen, is de burcht afgegraven en het dijklichaam hersteld.

Verdere meldingen zijn niet gedaan bij de Faunabeheereenheid. Rijkswaterstaat vermeldt wel dat in het Brabantse deel van de A73 veel activiteit van dassen is. Op enkele plaatsen zijn er grote burchten in taluds. Voor zover bekend heeft dit op één locatie geleid tot verzakkingen in het asfalt (Mondelinge Mededeling van de heer Mes, Rijkswaterstaat).

Beheerjaar	Aanvraag machtiging	Verleend	Structureel verjagen	Verplaatsen	Regulatie
2010-2011	n.v.t.				
2011-2012	n.v.t.				
2012-2013	1	1	1	Niet	n.v.t.
2013-2014	0	0	0	Niet	n.v.t.
2014-2015	0	0	0	Niet	n.v.t.

Tabel 3.1.2. Machtigingenoverzicht ten aanzien van dassen in dijklichamen

Graafschade door konijnen

In de afgelopen planperiode is meerdere malen ingegrepen op dijklichaam en waterkeringen ter voorkoming van schade aan dijklichamen en spoorbanen.

Onderstaande Tabel 3.1.3 geeft een overzicht van de verleende machtigingen en de resultaten van de daaraan gekoppelde handelingen. Opgemerkt dient te worden dat blijkt dat veel handelingen worden uitgevoerd op basis van de vrijstelling, zodat deze niet terugkomen in het overzicht van de gerapporteerde handelingen op basis van de verleende machtigingen.

Beheerjaar	Aanvraag machtiging	Verleend	Structureel verjagen	Verplaatsen	Regulatie
2010-2011	n.v.t.				
2011-2012	n.v.t.				
2012-2013	9	9	6	n.v.t.	7
2013-2014	6	6	9	n.v.t.	8
2014-2015	4	4	11	n.v.t.	18

Tabel 3.1.3. Aanvragen en handelingen ten aanzien van konijnen die in de afgelopen 5 jaar zijn uitgevoerd ter bescherming van het belang openbare veiligheid

Graafschade door vossen

In de afgelopen planperiode is enkele malen machtiging verleend voor het doden van vossen op en in dijklichamen. Handelingen zijn beperkt, omdat veel dijklichamen vrij van begroeiing zijn en vossen zich veelal in de nabijheid ophouden. Ook hier geldt dat veel handelingen niet geregistreerd hoeven te worden omdat ze zijn uitgevoerd op basis van de landelijke vrijstelling.

Beheerjaar	Aanvraag machtiging	Verleend	Aantal handelingen	Verplaatsen/ verjagen	Regulatie
2010-2011	n.v.t.				
2011-2012	n.v.t.				
2012-2013	7	7	14	n.v.t.	7
2013-2014	0	0	0	n.v.t.	0
2014-2015	6	6	14	n.v.t.	5

Tabel 3.1.4 Aanvragen en handelingen ten aanzien van vossen die in de afgelopen 5 jaar zijn uitgevoerd ter bescherming van het belang openbare veiligheid

Graafschade door bevers

Op 25 maart 2015 is door de provincie ontheffing verleend voor het verontrusten, verjagen, wegvangen en verplaatsen van bevers. De ontheffing is tot stand gekomen in overleg met de gezamenlijke waterschappen, terreinbeherende organisaties en de zoogdiervereniging. De ontheffing werd aangevraagd als gevolg van het toenemende risico m.b.t. de openbare veiligheid. Machtigingen zijn verleend voor het weren van bevers op cruciale plaatsen in waterkeringen.

Beheerjaar	Aanvraag machtiging	Verleend	Verjagen	Vangen	Herplaatsen
2014-2015	0	0	0	n.v.t.	n.v.t.
2015-2016	2	2	2	0	0

Tabel 3.1.5. Aanvragen en handelingen ten aanzien van bevers die in het afgelopen jaar zijn uitgevoerd ter bescherming van het belang openbare veiligheid

3.2

VEILIGHEID LUCHTVERKEER

3.2.1

OMVANG VAN BELANG EN BELEIDSCONTEXT

Noord-Brabant kent vijf militaire vliegvelden (De Peel, Volkel, Eindhoven, Gilze-Rijen en Woensdrecht) (Figuur 3.2.1), inclusief het medegebruik door de burgerluchtvaart. Eindhoven airport zorgt voor de meeste vliegbewegingen in Noord-Brabant. Daarnaast zijn er nog twee kleine vliegvelden, namelijk Budel en Seppe (tegenwoordig Breda International Airport). Deze laatste twee zijn niet meegenomen in de aan de Faunabeheereenheid verleende ontheffing. Mogelijk is ook op deze vliegvelden noodzaak om vogelwerende maatregelen te nemen en een ontheffing te verlenen.

Botsingen tussen vliegtuigen en vogels (vogelaanvaringen) betekenen niet alleen een grote schadepost voor de luchtvaart. Ook de vliegveiligheid is in het geding wanneer er een botsing plaatsvindt op een kritisch moment van de vlucht. Bij de impact kunnen belangrijke vliegtuigdelen beschadigd raken, waarbij motoren met stip op één staan. Voorbeelden daarvan zijn de Herculesramp op Eindhoven (spreeuwen en kieviten in de motoren), de na een noodlanding afgeschreven KLM Boeing 737 (buiserd tegen landingsgestel) en de Boeing die in het voorjaar van 2009 een noodlanding in de Hudson moest maken nadat Canadese ganzen in de motoren waren gekomen. In de zomer van 2010 hebben twee passagiersvliegtuigen op Schiphol hun vlucht af moeten breken en een noodlanding moeten maken nadat ganzen in de motoren terecht waren gekomen.

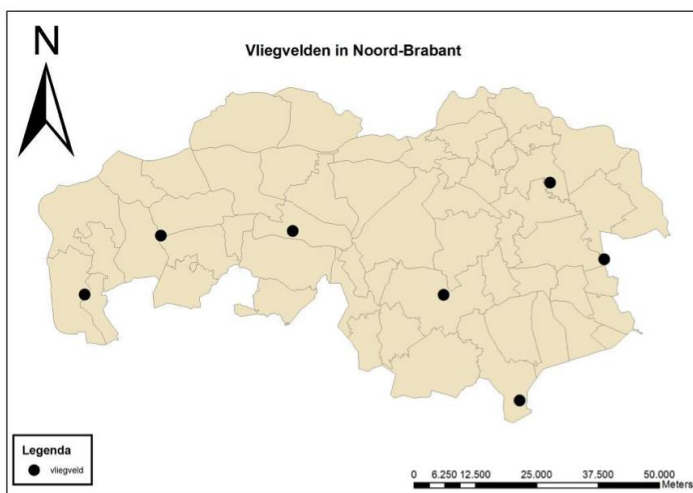
Alle vogelsoorten kunnen bij vogelaanvaringen betrokken zijn. De meeste vogelaanvaringen gebeuren met soorten van het open terrein/grasland, welke ook algemeen zijn op vliegvelden (o.a. torenvalk, buiserd, meeuwen, kieviten, reigers, kraaiachtigen en spreeuwen). De gevolgen van een vogelaanvaring zijn groter bij zwaardere soorten (bijvoorbeeld ganzen, aalscholvers, eenden en grote roofvogels) of vogelgroepen (bijvoorbeeld spreeuwen en kieviten) (Van Bommel 2017 - Evaluatie ganzenbeheerplan Schiphol 2013-2018).

Internationaal perspectief

Met het steeds verder terugdringen van risico's door technisch of operationele falen wordt het relatieve belang dat internationaal wordt gehecht aan de preventie van vogelaanvaringen steeds groter. Dit heeft ertoe geleid dat de International Civil Aviation Organisation (ICAO) haar "recommendations" in 2004 heeft verzwaaard tot "standards" (Annex 14, Aerodromes para 9.4). Het betreft hier generiek omschreven verplichtingen tot het nemen van maatregelen. Daarnaast zijn richtlijnen opgenomen in het ICAO document 9137 Airport Services Manual, Part 3: Wildlife Control and Reduction. In het verlengde hiervan worden door het World Bird strike Association, voorheen International Bird Strike Association, Best Practices geformuleerd die dienen als uitgangspunt voor bird control op vliegvelden. Op nationaal niveau zijn de laatste jaren ook richtlijnen en handboeken verschenen die worden gebruikt om vliegvelden te certificeren. Voorbeelden daarvan zijn de "Civil Aviation Publication 772" in Groot-Brittannië, "Sharing the Skies" in Canada en "Wildlife Hazard Management at Airports" in de Verenigde Staten. Een Nederlandse richtlijn is in 2006 verschenen (Handboek Voelaanvaring Luchtvaartuigen, ILenT) en specifiek voor Defensie zijn de richtlijnen gedefinieerd door de Militaire Luchtvaart Autoriteit in de Militaire Luchtvaart Eisen voor Militaire Luchthavens.

De veiligheid van het luchtverkeer is met name in het geding als er tijdens de start of landing van vliegtuigen risico's ontstaan met betrekking tot aanvaringen met vogels. Het gaat hierbij vooral om groepen vogels of grote vogels. Ook bij relatief grote zoogdieren, in Nederland met name reeën/herten en wilde zwijnen, bestaat een kans op aanrijdingen bij de start of de landing. (Inter)nationale regelgeving is daarin duidelijk en geeft aan dat dit niet samengaat. Om deze redenen worden ontheffingen verleend aan de Koninklijke Luchtmacht voor het opzettelijk verontrusten, verwijderen van nesten en zo nodig doden van alle vogelsoorten en reeën ter plaatse.

Om vliegvelden vogel-/diervrij te krijgen worden strikte methodieken gebruikt, waaronder allereerst terreinbeheer en verjagen (hieronder beschreven). Het doden van dieren wordt als laatste redmiddel gebruikt, wanneer geen andere oplossing meer denkbaar is.

Figuur 3.2.1. Ligging vliegvelden in Noord-Brabant

3.2.2

PREVENTIEVE MAATREGELEN

Regelgeving KLu

Al vanaf 1976 kent de KLu vogelwachten die zich bezighouden met de preventie van vogelaanvaringen op de vliegbases. Dat gaat altijd gepaard met begeleiding door biologen van de staf. In 2000 heeft de KLu het "Voorschrift Vogelaanvaringspreventie" (VVAP) voor het eerst vastgesteld, inclusief onderliggende taakinstructies. Daarin is de aanpak van de KLu vastgelegd.

Passieve preventie

Passieve preventie is het belangrijkste wapen in de strijd tegen vogelaanvaringen. Daarbij wordt gestreefd naar het onaantrekkelijk maken van het terrein rond de startbaan. Daarmee wordt de kans op vogelvliegbewegingen, die het vliegp pad van een startend of landend vliegtuig kruisen, verkleind. Hiertoe wordt een verschrallend beheer toegepast dat zeer succesvol is gebleken in het terugdringen van het aantal vogels in het landingsterrein terwijl de natuurwaarde van het terrein daarmee juist wordt verhoogd. Niet alleen floristisch worden de KLu-terreinen steeds interessanter. Ook allerlei soorten vlinders en kleinere, niet in groepen levende (en daarmee ongevaarlijke) vogelsoorten zoals bijvoorbeeld de roodborsttapuit en veldleeuwerik voelen zich thuis in de verschraalde situatie van de landingsterreinen. Het verschrallend beheer is bij de KLu algemeen geaccepteerd en op alle velden ingevoerd. Het is vastgelegd in regelgeving en opgenomen in de (financiële) meerjarenplanning voor onderhoud.

Actieve preventie

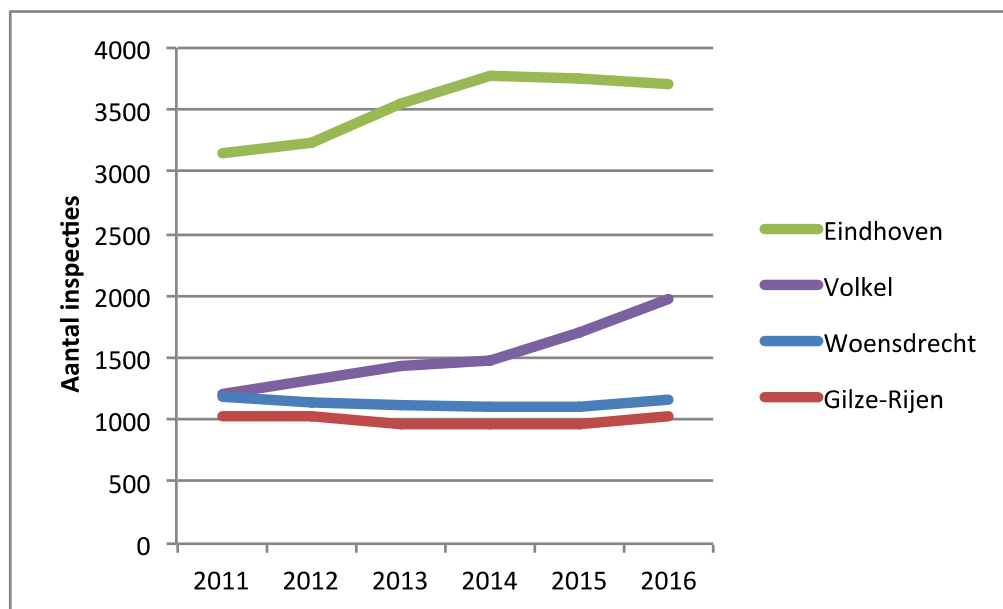
Naast deze passieve vorm van vogelaanvaringspreventie door terreinbeheer wordt door de vogelwachten actief opgetreden als de situatie daartoe aanleiding geeft. Het gaat dan om situaties waarin vogels door het uitoefenen van verjaagacties uit het terrein worden geweerd. Daarbij wordt vooral gebruik gemaakt van pyro-akoestische middelen, het afspelen van angstkreten, of laser. In uitzonderlijke gevallen kan afschot een rol spelen. Als vuistregel wordt aangehouden dat afschot niet is bedoeld als populatiebeheer. Lege plekken worden immers snel weer ingenomen door andere (onervaren) dieren uit de omgeving. Afschot kan nodig zijn als normale verjaging niet meer effectief is en onmiddellijk ingrijpen noodzakelijk is. Ook kan afschot worden toegepast als versterking van verjaagacties.

Sommige vogelsoorten kunnen door hun gedrag zorgen voor grote problemen en vereisen een speciale aanpak. Dat kan uiteenlopen van het wegvangen (roofvogels) en elders (>25km) loslaten, tot het verstoren van nesten (sommige weidevogels en roofvogels) om extra vliegbewegingen van deze vogels te voorkomen.

3.2.3

ORGANISATIE VAN HET BEHEER

In samenwerking met de Faunabeheereenheid heeft de Koninklijke luchtmacht vanaf 2006 ontheffing voor het opzettelijk verontrusten, vangen en onder zich hebben, verwijderen van nesten, en doden van aanwezige diersoorten ten behoeve van de veiligheid van het vliegverkeer. De uitvoering van deze ontheffing wordt uitgevoerd door de vogelwachten die op ieder vliegveld zijn gestationeerd. In relatie tot de vliegveiligheid zijn deze vogelwachten gerechtigd bijna alle binnen de Wet natuurbescherming toegestane handelingen te verrichten in het kader van de vliegveiligheid. Op grotere hoogte worden vliegvelden in de gaten gehouden met behulp van radar; vanaf 2017/18 zullen alle vliegvelden worden uitgerust met vogelradars, om de vliegbewegingen in het landingsterrein beter in de gaten te kunnen houden en eventueel vertrekkende vliegtuigen kort vast te kunnen houden om mogelijke vogelaanvaringen te voorkomen. Aanvullend vinden dagelijks meerdere baaninspecties plaats om vast te stellen welke vogelsoorten in welke aantallen aanwezig zijn en of maatregelen noodzakelijk zijn (Figuur 3.2.2). In de jaren 2013/2014 is op de vliegbasis Eindhoven een duidelijke stijging van het aantal inspecties waar te nemen en daarna weer gestabiliseerd. Deze toename is het gevolg van een langere openstelling van vliegveld Eindhoven ten behoeve van de burgerluchtvaart.

Figuur 3.2.2 Geregistreerde baaninspecties op Noord-Brabantse vliegvelden (Bron: KLU).

Op basis van de uitgevoerde inspecties wordt de lokale vogelstatus afgegeven (normaal, alert of kritiek), die gevolgen heeft voor het gebruik van de baan of in uiterste gevallen bij status kritiek de baan sluit. In geval de status kritiek is aangegeven wordt door de vogelwachter aanvullend gehandeld, door middel van verjaging van de gevaar veroorzakende diersoorten. In uiterste gevallen worden de dieren gevangen of gedood.

Als gevolg van een aanrijding met een baan kruisend ree tijdens een landing in januari 2011 is het beheer van reeën veranderd op alle militaire vliegvelden. Op die vliegvelden waar het hekwerk rondom gesloten is en minimaal 2,30m hoog is, geldt een nulloptie voor reeën. Op de overige vliegvelden worden reeën beheerd volgens de zogenaamde Van Haaften methodiek, waarbij vanuit oogpunt van vliegveiligheid de gewenste populatie-omvang op 80% van de berekende draagkracht wordt gesteld.

Vogelwachten

Vogelwachten zijn functionarissen die zich op een vliegbasis fulltime bezighouden met de preventie van vogelaanvaringen. De fulltime vogelwachten hebben het jachtexamen afgelegd en zijn in het bezit van een jachtakte. Het hoofd vogelwacht van een vliegbasis heeft bovendien de boswachtersopleiding gevolgd. In uitzonderlijke gevallen kan een beroep worden gedaan op zogenaamde vervangende vogelwachten. Dit zijn functionarissen die naast hun primaire taak de basistaken van een vogelwacht tijdelijk waarnemen (inspectie en verjaging).

De werkzaamheden van vogelwachten kunnen slechts worden uitgevoerd als daarvoor een ontheffing op basis van de Wet natuurbescherming wordt verstrekt.

Luchtmacht Jagers Vereniging (LJV)

Naast de vogelwachten zijn op de vliegbases van de KLu ook leden van de LJV belast met beheersmaatregelen in het kader van de vliegveiligheid. Dat gaat in uitzonderlijke gevallen om de door vogelwachten ingeroepen hulp bij afschot van probleem veroorzakende vogels. Een "regelend jager" is een LJV-lid dat verantwoordelijk is voor jachtzaken op een vliegbasis. Deze zorgt in

samenspraak met naburige Wildbeheer Eenheden (WBE's) ondermeer voor een gezonde reeënstand¹⁰ die laag genoeg is om baankruisingen te voorkomen. In sommige gevallen kan er echter sprake zijn van zoveel baankruisingen, dat extra afschot van reeën buiten het reguliere jachtseizoen nodig is. Dit extra afschot in het kader van de vliegveiligheid valt dan onder de ontheffing op basis van de Wet natuurbescherming. Ondergraving van het banenstelsel door konijnen (soms gepaard gaande met schade aan bekabeling) kan het ingrijpen van de “regelend jager” nodig maken. Het gebruik van kunstlicht of nachtzichtapparatuur is daarbij de meest efficiënte benadering. Het beperken van jachtactiviteit tijdens de openstellingsuren van de luchthaven betekent ook dat men is aangewezen op het gebruik van kunstlicht na zonsondergang. Hoewel vogelwachten en jagers in principe gescheiden opereren, kan er ook sprake zijn van een dubbelfunctie, waarbij een vogelwacht tevens regelend jager is.

Faunabeheer in de omgeving van een vliegveld

Er dient een goede afstemming te zijn tussen LJV, vogelwacht en naburige WBE's. Zaken die afstemming behoeven zijn het reewildbeheer en het beheer van vogelsoorten die risico's kunnen opleveren voor het vliegverkeer. Voor de vogelaanvaringspreventie op de vliegvelden is gekozen voor een aanpak door vogelwachten en speelt de reguliere jacht een bescheiden, ondersteunende rol. In het algemeen kan wel worden gesteld dat het verwijderen van een probleemsoort uit de onmiddellijke omgeving van een vliegveld doorgaans geen optie is. Afspraken zullen moeten worden gemaakt over de versturende werking en extra vogelvliegbewegingen die jacht, beheer of schadebestrijding op percelen die direct grenzen aan een vliegveld met zich brengen. In het gebiedsplan ganzen (Litjens e.a., , 2017) is een nulstandsbeleid ten aanzien van ganzen in een gebied met een straal van 6 km rond de vliegvelden opgenomen. Goed overleg tussen jagers in de directe omgeving van een vliegveld en de KLu vogelwachten is gewenst.

3.2.4

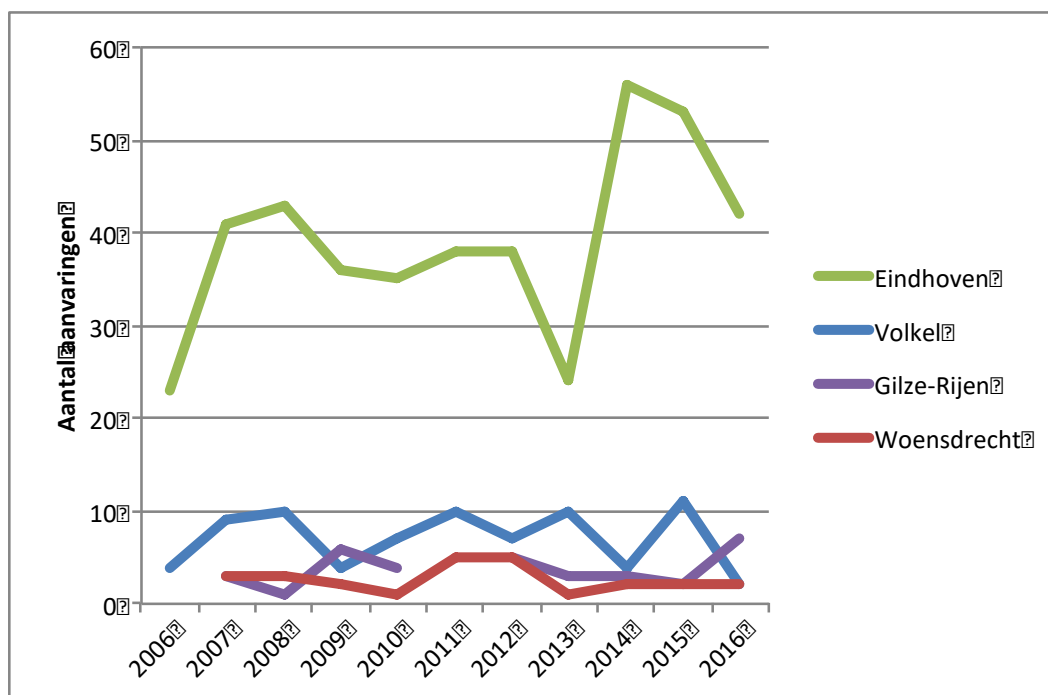
MATE WAARIN HET BELANG IN DE AFGELOPEN 6 JAAR IS GESCHAAD

In de periode 2011-2016 hebben zich geen ernstige ongelukken voorgedaan met vliegtuigen in Noord-Brabant. Ondanks de baaninspecties en verjagende acties vinden er toch nog wel vogelaanvaringen plaats. Onderstaande grafiek geeft inzicht in het aantal aanvaringen en de verdeling van het aantal aanvaringen op basis van het langjarige gemiddelde per maand. Er zijn wat fluctuaties tussen de jaren, die echter geen trend laten zien.

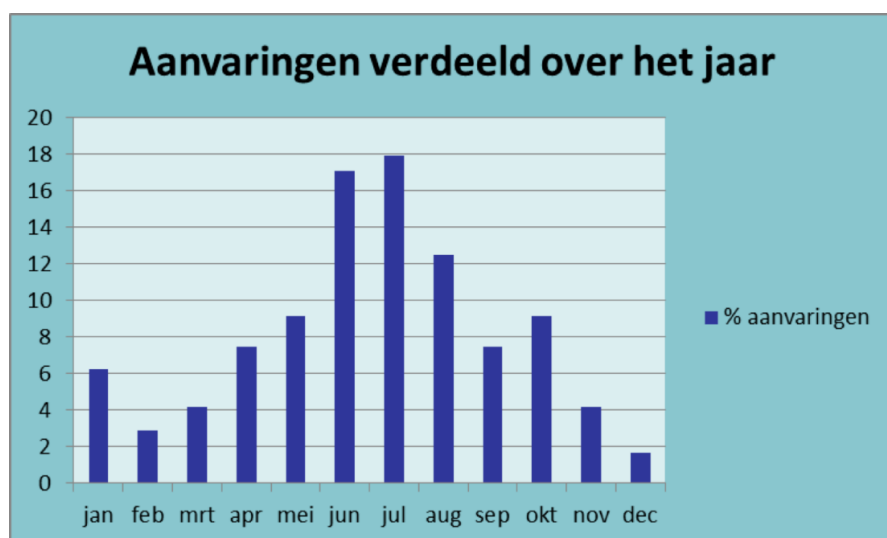
Het grootste aantal aanvaringen vindt plaats op vliegveld Eindhoven. Dit is gerelateerd aan het veel grotere aantal vliegbewegingen met vaste vleugelvliegtuigen alhier. Helikopters en kleine propellervliegtuigen komen minder vaak in aanraking met vogels, vanwege de lagere snelheid, zie respectievelijk de kleinste aantallen op de vliegvelden Gilze Rijen en Woensdrecht (Figuur 3.2.3).

Op basis van deze informatie kan worden gesteld dat het belang van veiligheid van het luchtverkeer niet is geschaad. Er zijn wel kleinere aanvaringen geweest die onderstrepen dat actief preventief handelen noodzakelijk blijft.

¹⁰ Op de vliegbases Volkel en Eindhoven geldt een nuloptie voor reeën. De overige vliegbases hebben een reewildbeheerplan.

Figuur 3.2.3. Aantal aanvaringen per jaar (Bron: KLU).

Figuur 3.2.4. Aantal geregistreerde aanvaringen per maand (in % van het totaal in een jaar) op en nabij de in Noord-Brabant gelegen vliegvelden (bron: KLU).

3.2.5

HANDELINGEN DIE IN DE AFGELOPEN 6 JAAR ZIJN UITGEVOERD

In de afgelopen jaren zijn door de luchtmacht alle handelingen met betrekking tot uitvoering van de ontheffing geregistreerd, en is het effect hiervan geanalyseerd. In het meest recente jaar 2016

betreft dit op vliegbasis Eindhoven (als voorbeeld) verjaagacties met onder andere pyro-akoestische patronen (extended (139), screecher (137), sound & smoke (73)), het afspelen van angstkreten (687), gebruik van laser (3) en overige middelen (27). Onderstaande Tabel 3.2.1 geeft een overzicht van alle preventieve handelingen die op de Noord-Brabantse vliegvelden hebben plaatsgevonden.

Beheerjaar	Preventieve handelingen
2006	6861
2007	6743
2008	7105
2009	6463
2010	6771
2011	6560
2012	6601
2013	7060
2014	7282
2015	7540
2016	7877

Tabel 3.2.1 Uitgevoerde handelingen in het belang van de vliegveiligheid

In 2015 en 2016 zijn er geen baansluitingen gerapporteerd vanwege gevaar door vogels. Wel waren er kritieke momenten (2015: 154; 2016: 73) en veel verjaagacties (1.489 en 1.295).

Tabel 3.2.2 laat zien welke soorten in de jaren 2014, 2015 en 2016 het meest zijn verjaagd. Onder overig vallen alle soorten waarvan over de drie jaar waarover informatie bekend is, niet meer dan 50 dieren zijn verjaagd. De totale lijst van 2011-2016 omvat 53 soorten vogels.

Soort	2014	2015	2016
Kievit	336	585	331
Spreeuw	215	290	172
Kauw	103	143	209
Zwarte kraai	88	23	195
Postduif	154	61	15
Zwarte kraal		174	
Kokmeeuw	5	117	41
Holenduif	27	31	101
Blauwe reiger	41	38	37
Wulp			62
Overig	31	19	124

Tabel 3.2.2. Verjaagde dieren per jaar op de vier in gebruik zijnde vliegvelden van Brabant

Incidenteel worden op basis van de ontheffing dieren gedood. Het betreft daarbij dieren die zich niet laten verjagen en structureel terugkomen of dieren die van het ene op het andere moment een onacceptabel risico voor de luchtverkeersveiligheid vormen.

Tabel 3.2.3 laat zien welke soorten in de jaren 2011- 2016 het meest zijn gedood. Het gaat vrijwel steeds om afschot, alleen kraaiachtigen worden ook wel gevangen met een vangkooi en vervolgens gedood. Roofvogels en kraaiachtigen worden ook gevangen op vliegvelden om gevaar voor het vliegverkeer te voorkomen. Tabel 3.2.4 op de volgende pagina laat het aantal gevangen en elders vrijgelaten vogels zien. Kraaiachtigen worden over het algemeen na vangst gedood.

De registratie van vogelaanvaringen op de Brabantse vliegvelden laat zien dat over de jaren 2011-2016 in totaal 328 vogelaanvaringen hebben plaatsgevonden, verdeeld over 47 verschillende soorten. De soorten die hier het vaakst bij betrokken waren zijn (alleen soorten weergegeven die minimaal 10 maal betrokken zijn bij een vogelaanvaring): torenvalk (60), buizerd (41), holenduif (35), veldleeuwerik (31), gierzwaluw (27), boerenzwaluw (21) en kokmeeuw (10). Aanvullend zijn met kraaiachtigen 11 aanvaringen geweest (zwarte kraai (9), kauw (2)). Vogels overleven een aanvaring niet. De grote diversiteit aan zowel grootte van de soorten als de vertegenwoordigde soortgroepen, laat zien dat het niet mogelijk is om op voorhand soorten of soortgroepen aan te wijzen, of uit te sluiten, als risicovol in het kader van de vliegveiligheid.

Soort	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Kroeskoppelikaan (ontsnapt)						1
Canadese gans					5	
Nijlgans			2			
Blauwe reiger		2	2	2	4	1
Wilde eend	1	4			7	6
Buizerd			1	1		9
Torenvalk			5	16	10	11
Kievit					12	4
Wulp	2	1	4			
Kokmeeuw		3	8	15	4	2
Zilvermeeuw			1	2		1
Kleine meeuw		mantel-				5
Postduif		3				
Houtduif			2	3		4
Holenduif	46	7	26	125	28	113
Kauw	56	4		32	30	12
Zwarte kraai	9	14	51	36	65	7
Roek						2
Spreeuw		5				
Konijn	899	215	207	188	388	166

Tabel 3.2.3. Gedode dieren per soort voor de vliegvelden in Noord-Brabant

Soort	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Buizerd	37	31	69	11	19	28
Torenavalk		1	3	18	14	10
Havik	6	12	10	11	18	13
Kerkuil				2		
Stenuil				4		
Ransuil					1	1
Bosuil					1	
Gaai			4	1		
Roek						7

Tabel 3.2.4. Gevangen vogels op vliegvelden

3.3

BELANGRIJKE SCHADE AAN GEWASSEN, VEEHOUDERIJEN, BOSSEN, VISGRONDEN, WATEREN

3.3.1

OMVANG VAN BELANG EN BELEIDSCONTEXT

Het belang 'belangrijke schade aan gewassen, vee, bossen, bedrijfsmatige visserij en wateren' bestaat uit vier deelbelangen waarvoor de Provincie beleid heeft geformuleerd.

Schade aan gewassen

GS verlenen op voorhand ontheffingen aan de Faunabeheereenheid voor die gebieden waar sprake is van concrete dreiging van belangrijke schade. Dit moet aangetoond worden met objectieve gegevens. Wanneer het gaat om soorten waarbij men in aanmerking komt voor een vergoeding van het Faunafonds, dient een verzoekschrift bij het Faunafonds te zijn ingediend. Op die manier wordt immers duidelijk dat het voorkomen van (verdere) schade voorop staat bij het gebruiken van de ontheffing. De grondgebruiker is verantwoordelijk wanneer het gaat om het voorkomen dan wel beperken van gewasschade en dient de aanvraag te ondertekenen. De grondgebruiker is te allen tijde verantwoordelijk voor het plaatsen van preventieve middelen. De grondgebruiker kan hiervoor de ondersteuning van zijn jager vragen.

Directe schade aan vee

Er zijn nauwelijks bij de Faunabeheereenheid geregistreerde gevallen van schade aan vee, omdat er geen schadevergoedingen mogelijk zijn. Uitzondering in de toekomst is de eventuele schade veroorzaakt door wolven.

Vaak worden maatregelen genomen in samenwerking met de WBE op basis van jacht en algemene vrijstelling. Voorbeelden van schade betreffen in de meeste gevallen vossen die schade veroorzaken aan kippen bij Freilandbedrijven en bij jong geboren vee (lammeren en kalfjes). Voor dit laatste werden in de periode 2003-2010 enkele ontheffingen gegeven. Ook zijn gevallen bekend van schapen die zwaar gewond zijn of zijn gedood nadat zij verwenteld waren. Met name bij schapen bestaat soms de discussie of het daadwerkelijk vossen zijn geweest of honden. Bij

vossenbouwen worden ook wel prooiresten van lammeren aangetroffen. Bij deze dieren is het niet altijd duidelijk of de lammeren al dood waren, voordat deze door de vos werden meegenomen.

GS kunnen, aanvullend op de landelijke vrijstelling, ontheffingen verlenen voor additionele middelen, zoals nachtkijkers, kunstlicht en geluidsdempers, om schade te voorkomen aan pluimvee, lammeren en biggen door vossen. In de periode 2011-2016 is dit niet voorgekomen, omdat inzet van kunstlicht vanwege jurisprudentie op basis van een Beneluxverdrag niet mogelijk was. Daardoor is er geen zicht op de omvang van dit probleem. Onder de nieuwe Wet natuurbescherming zijn hiervoor wel mogelijkheden.

Schade aan vee door overdracht van ziekten

Een aantal wilde diersoorten kunnen drager zijn van dierziekten die ook voor gehouden dieren risico opleveren.

Vogelgriep en watervogels

De afgelopen jaren zijn pluimveebedrijven getroffen door vogelgriep, en er zijn sterke aanwijzingen dat het virus dat dit veroorzaakt wordt verspreid door trekkende watervogels. Met name de smient kan belangrijke drager zijn.

Alleen hoog pathogene vogelgriep-virussen kunnen ernstige ziekte en sterfte veroorzaken bij kippen en andere gehouden vogelsoorten. Op basis van de huidige kennis ontstaan deze virussen in gehouden pluimvee die leven onder intensieve productie omstandigheden, en niet onder in het wild levende vogels (Pasick en Kahn, 2014). Deze kunnen echter wel bijdragen aan de verspreiding ervan (Verhagen e.a., 2015). Maatregelen tegen vogelgriep onder watervogels zijn niet of nauwelijks mogelijk, de maatregelen richten zich op het vermijden van contact met gehouden dieren door strenge hygiënemaatregelen en een ophokplicht voor pluimvee. Besmette bedrijven worden geruimd. Beide maatregelen hebben vergaande economische consequenties voor betrokken pluimveehouders.

Voor Noord-Brabant is de kans op besmetting relatief laag, want de meeste watervogels bevinden zich in het noordwesten van de provincie. In dit gebied is geen sprake van een hoge veedichtheid als het gaat om gehouden pluimvee. Het Rijk is verantwoordelijk voor het nemen van maatregelen om verspreiding van (landelijke uitbraak van) ziekten tegen te gaan. Op landelijk niveau wordt nog aandacht gevraagd over de communicatielijnen daarover.

Ziekten onder hoefdieren

Gehouden varkens en wilde zwijnen behoren tot dezelfde soort (*Sus scrofa*) en zijn gevoelig voor dezelfde ziekten. Bij onderlinge contacten, direct of indirect, kunnen ziektekiemen worden overgedragen van wild zwijn naar gehouden varken of vice versa. Op dit moment is Nederland vrij van alle zogenoemde bestrijdingsplichtige ziekten, zowel bij gehouden varkens als wilde zwijnen. De kans dat op dit moment wilde zwijnen besmet raken met besmettelijke ziektes zoals klassieke en Afrikaanse varkenspest (KVP en AVP) is zeer gering, te meer daar de wilde zwijnen in de ons omringende landen nu vrij zijn van deze ziekten. De kans dat wilde zwijnen besmet raken met KVP en AVP is zeer klein. (Guldmond e.a., 2015). Ook mond-en-klauwzeer en de ziekte van Aujeszki kunnen voorkomen onder wilde hoefdieren. Hierop is intensieve monitoring en meldplicht in de veehouderij, en de ziektes komen mede daardoor al jaren niet voor in Nederland. In 2001 is echter een grote uitbraak van Mond-en-klauwzeer geweest

Wanneer een van deze ziekten toch bij wilde zwijnen optreedt zijn de gevolgen zeer groot en ingrijpend, in de eerste plaats voor de veehouderij. Als zich een situatie voordoet dat wilde zwijnen

of andere hoefdieren besmet zijn met KVP of AVP kunnen extra maatregelen noodzakelijk zijn. Het Rijk is verantwoordelijk voor het instellen van beperkende maatregelen.

Schade aan bossen

Over schade aan bossen (houtproductie) wordt binnen Nederland weinig aandacht besteed. Er zijn wel voorbeelden van schade aan jonge aanplant of natuurlijke verjonging in bos- en natuurgebieden. Dit wordt met name veroorzaakt door reeën in Brabant, en soms wilde zwijnen. In gebieden met edelherten en damherten treedt ook veelvuldig vraat aan jonge boompjes op. Het kan gaan om vraat- en veegschade door reebokken en edelherten, en wroetschade door wilde zwijnen. Vraat kan zowel de mate van verjonging, de vorm van de bomen als de boomsoortsamenstelling beïnvloeden.

In Nederlandse bossen leidt begrazing door grote herbivoren in het algemeen tot meer licht op de bosbodem ten gunste van de bodemvegetatie zoals blauwe bosbes (Goudzwaard et al., 2001). Bij een hoge wilddichtheid zal de verjonging in het bos belemmerd worden (Goudzwaan et al., 2001; Reijerse, 2016). Engelse studies laten zien dat een hoge dichtheid van ree de vegetatiestructuur in loofbossen kan veranderen met nadelige gevolgen voor bosvogels (Newson et al. 2012; Defra, 2014). Bij 4-7 reeën per km² zou nog voldoende regeneratie optreden en kwetsbare flora en fauna geen nadelige effecten ondervinden (Gill, 2000).

In Limburg ten hoogte van Roermond in het Nationaal Park de Meinweg belemmert een hoge wilddichtheid, waaronder wilde zwijnen, de verjonging van een berken- eikenbossen doordat wilde zwijnen grote hoeveelheden zaad kunnen eten (Reijerse, 2016).

GS verlenen pas ontheffing wanneer de schade, of concrete dreiging van belangrijke schade, inzichtelijk is gemaakt, bij voorkeur op basis van een door GS goedgekeurd faunabeheerplan.

Schade aan bedrijfsmatige visserij en wateren

Onder dit belang valt schade dat wordt veroorzaakt door visetende vogels of vogels die vanwege hun aanwezigheid (vaak in groten getale) een bedreiging kunnen vormen voor de kwalitatieve doelstellingen van het betreffende water. Een voorbeeld is visvangst door grote groepen aalscholvers. Iedere aalscholver eet ca. één kilo vis per dag en zo kunnen grotere groepen wateren leegvissen.

Het belang 'schade aan water' is grotendeels concreter onder te brengen bij de belangen volksgezondheid wanneer er sprake is van bevuilding van zwemwater, schade aan flora en fauna en van bevuilding van vennen en natuurlijke poelen.

Er zijn tot dusver geen concrete aanvragen met schadeonderbouwing gedaan bij de Faunabeheereenheid. Omdat de aalscholver steeds algemener is geworden, en schade door deze soort denkbaar is, is deze opgenomen in dit Faunabeheerplan (H7.23).

GS verlenen pas ontheffing als de schade, of concrete dreiging van belangrijke schade, inzichtelijk is gemaakt en als overnetting niet redelijk of billijk is of onvoldoende blijkt te werken. Bij voorkeur verlenen zij de ontheffing op basis van een door hen goedgekeurd faunabeheerplan.

Op basis van dit belang is vrijwel alleen ontheffing verleend voor het deelbelang schade aan gewassen. Aan de overige deelbelangen is verder geen invulling gegeven. Deze worden dan ook niet verder behandeld.

3.3.2

PREVENTIEVE MAATREGELEN

Ten aanzien van gewassen is veel bekend over effectieve preventieve middelen. De door het Faunafonds uitgegeven “Handreiking Faunaschade” (Oord 2009) geeft per diersoort en gewastype een uitgebreid overzicht. Voor de belangrijkste soorten is deze informatie geüpdatet in de digitale Faunaschade Preventie Kit (BIJ12, 2016).

Bij iedere ontheffing is aangegeven aan welke voorwaarde grondgebruikers moeten voldoen alvorens in aanmerking te komen voor een machtiging. In algemene zin kan worden gesteld dat er twee preventieve maatregelen per ha dienen te worden genomen.

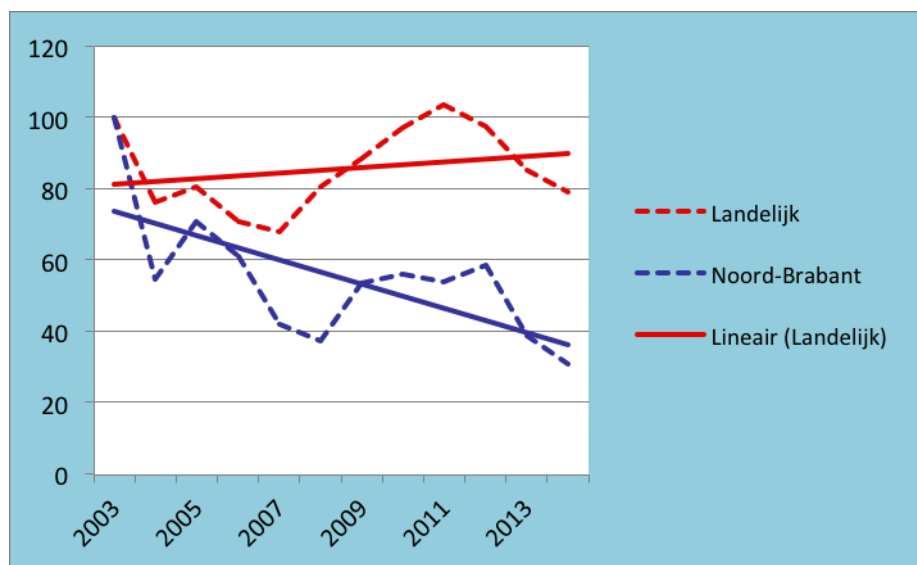
Bij aanvragen worden de visuele middelen vlaggen, linten en poppen het meest (90%) gemeld.

3.3.3

MATE WAARIN HET BELANG IN DE AFGELOPEN 6 JAAR IS GESCHAAD

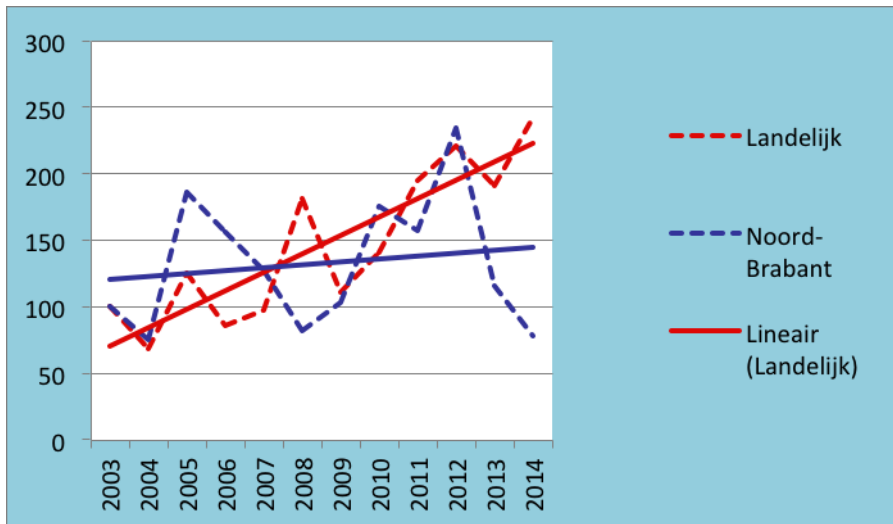
Het Faunafonds is de in de Wet natuurbescherming benoemd als organisatie welke belast is met de registratie van faunaschade.

Figuur 3.3.1 en 3.3.2 geven weer in welke mate de afgelopen jaren het belang schade aan gewassen geschaad is. Opvallend is dat de landelijke trend van het aantal schademeldingen licht stijgt, terwijl in Noord-Brabant een sterke daling is van het aantal schademeldingen.

Figuur 3.3.1. Trendontwikkeling in aantal schademeldingen bij het Faunafonds 2003-2014

(2003 =100 als referentie; Evaluatie Beheerperiode 2010-2015, Faunabeheereenheid Noord Brabant 2016)

Figuur 3.3.2. Trendontwikkeling uitbetaalde tegemoetkomingen faunaschade bij het Faunafonds 2003-2014 (2003 =100 als referentie; Evaluatie Beheerperiode 2010-2015, Faunabeheereenheid Noord Brabant, 2016)

Landelijk is sprake van een structurele stijging van de uitgekeerde (en getaxeerde) faunaschade door het Faunafonds. In Noord-Brabant is sprake van een lichte stijging, waarbij deze stijging geremd wordt door de daling van schade in de laatste twee jaar.

Er is geen eenduidige verklaring te geven voor de teruggang in schademeldingen en de mindere toename van schade. Verondersteld wordt dat in Noord-Brabant een structurele mindere bereidheid is voor het melden van faunaschade in combinatie met het feit dat veel schadeveroorzakende soorten wel aanwezig zijn, maar niet in die mate dat zij structureel grote schade veroorzaken (Faunabeheereenheid Noord Brabant, 2016). Ook kan de invoering van het behandelbedrag per melding sinds 2014 hebben geleid tot minder schademeldingen. In veel gevallen zijn de huidige mogelijkheden voldoende om de schade aan gewassen te beperken. Een negatieve uitzondering hierop zijn de toenemende problematiek van ganzen en wilde zwijnen.

Het uitgebreide schadeoverzicht van alle schadeveroorzakers in de afgelopen jaren is opgenomen in tabel 3.3.1. Hieruit blijkt dat grauwe gans verreweg de meeste schade veroorzaakt maar ook dat deze schade de laatste jaren sterk afneemt. Dit betreft vooral schade in grasland en graan. Andere belangrijke schadeveroorzakers zijn wild zwijn en mees. Voor wild zwijn is dit opmerkelijk als soort waarvoor nulstandsbeleid geldt. De schade door mees treedt op in de fruitteelt, en kan in sommige jaren zeer hoog zijn. De tegemoetkoming voor schade door mezen en andere kleine zangvogels wordt sinds 2015 afgebouwd, van 70% van getaxeerde schade in 2015, 30% in 2016 naar 0% vanaf 2017.

In hoofdstuk 7 wordt per diersoort nader aangegeven welke schade is aangericht en welke handelingen hebben plaatsgevonden om schade aan gewassen te voorkomen.

Ook het beheer van een aantal muizensoorten valt onder verantwoordelijkheid van de provincie. Deze soorten zijn niet provinciaal vrijgesteld, zoals wel het geval is met de veldmuis, maar de provincie kan bij schade incidenteel ontheffing verlenen. Informatie over omvang van schade is nauwelijks aanwezig. Het betreft vooral schade aan gewassen, en mogelijk kan soms schade aan volksgezondheid of openbare veiligheid optreden (Nota Faunabeheer, 2017). In dit FBP is het

beheer voor veldmuis uitgewerkt in H7.12. Dit is waarschijnlijk de soort die het meeste schade veroorzaakt. Indien schade optreedt door de muizensoorten rosse woelmuis, bosmuis, dwergmuis, aardmuis of ondergrondse woelmuis worden maatregelen volgens vergelijkbaar afwegingskader uitgewerkt.

Soort	10/11	11/12	12/13	13/14	14/15	15/16
Bever		282				
Boerengans					264	346
Brandgans PSAN	3.812	11.141	14.363	1.845		
Brandgans regulier	11.588	10.246	14.443	8.648	8.710	9.140
Canadese gans psan			34			
Canadese gans regulier	2.114	569	773	3.353	1.555	
Das	16.822	16.075	17.105	24.111	20.688	59.910
Ekster			921	396	37	82
Grauwe gans psan	46.362	44.567	31.505	6.507		
Grauwe gans regulier	131.862	123.800	127.740	64.786	85.185	29.780
Haas	5.777	292	14.824	375	7.043	
Holenduif	2.706	806		1.636		
Houtduif	492	124	38			
Huismus			44	108		
Kauw	453	431	13.798	667	516	274
Kleine rietgans			530			882
Knobbelzwaan PSAN	1.512	1.782	1.104	343		
Knobbelzwaan regulier	6.655	4.625	1.895	3.865	2.139	5.072
Kolgans PSAN	7.760	14.650	20.675	412		
Kolgans regulier	14.626	10.735	6.884	4.135	8.279	6.559
Konijn	7.460	9.439				
Lijster	3.615	2.871	879	3.392		
Meerkoet				280		
Mees	84.091	56.515	162.755	17.873	10.381	45.112
Merel		82	1.110	303		
Nijlgans PSAN	157		85			
Nijlgans regulier	1.522	2.869	1.144	439	582	2.056
Ree	12.969	21.184	15.412		35.525	
Rietgans PSAN			1.008			
Rietgans regulier	610	2.075			3.091	
Roek	16.238	10.076	17.958	2.709	858	2.189
Rotgans		12.342	660	2.174		2.170
Smient PSAN		3.528	1.223	165		
Smient regulier	5.637	636	1.753	463	39	
Specht		70			9	
Spreeuw		2.499		41		
Turkse tortel			45			
Vink	628	3.643	36.732			
Vlaamse gaai	6.024	3.424	2.082	326	319	1.614
Waterhoen PSAN	281					

Wild zwijn	89.544	46.953	49.944	75.936	37.493	43.145
Wilde eend	1.662	523				
Zwarte kraai	7.734	784	30.697	150	371	633
Totaal	490.713	419.638	590.163	225.438	223.084	208.964

Tabel 3.3.1. Overzicht getaxeerde schade in Noord-Brabant in de afgelopen jaren (van 1 april tot 31 maart; PSAN betreft schade vergoedingen in aangewezen foerageergebieden) (bron: Faunafonds)

Schade aan gewassen is een zeer belangrijk belang en in financiële zin ook het beste te onderbouwen. Ondanks deze schaderegistratie bij het Faunafonds blijft veel schade nog buiten beeld:

- Alleen voor directe schade bestaat de mogelijkheid voor een tegemoetkoming, d.w.z. “de opbrengstderving als gevolg van het niet kunnen oogsten van het op het land aanwezige gewas.” Niet voor uitkering in aanmerking komt bijv. schade aan geoogste gewassen zoals ingepakte balen hooi en schade aan maïskuilen, en vervolgschade structuurbederf van de bodem.
- Ook schade die men heeft als gevolg van gemaakte kosten zoals pacht, waterschapslasten, zaaikosten, spuitmiddelen, contractbreuk en extra werkzaamheden, is dus niet meegenomen.
- Daarnaast worden de kosten die gemaakt worden voor het nemen van preventieve maatregelen, zowel in materiaal als in manuren niet meegenomen.
- Er wordt een eigen risico gehanteerd van € 250,- per schadegeval, bedragen onder de 50,- worden niet uitbetaald, en daarbovenop sinds 2014 een behandelbedrag van € 300,-. Hierdoor besluiten grondgebruikers om voor de kleine schades geen verzoekschrift in te dienen. Hierdoor worden deze schades ook niet getaxeerd.
- Landelijk wordt jaarlijks tussen de 12 en 20 miljoen euro aan tegemoetkomingen in faunaschade aan gewassen uitgekeerd, met de tendens stijgend. Voor Noord-Brabant bedraagt dit over de periode 2011-2016 ca. 0,3 miljoen euro per jaar. De uitgekeerde tegemoetkomingen zijn echter slechts een fractie van de totale opgetreden schade, en waarvan de tendens stijgend is. Op grond van onderzoek over de periode 2008-2010 werd de totale landelijke faunaschade in de landbouw geschat op € 96 mln. per jaar (Guldmond e.a. 2013), ongeveer een factor zes hoger dan wat uitgekeerd is. Naar analogie zou de totale werkelijke schade in Noord-Brabant 1,8 mln. euro per jaar kunnen zijn.

3.3.4

HANDELINGEN DIE IN DE AFGELOPEN BEHEERPERIODE ZIJN UITGEVOERD

Tabel 3.3.2 geeft een indruk van de complete inspanning die geleverd is om schade te voorkomen. Dit wordt in H7 per diersoort nader toegelicht op basis van ontheffingen en regulatie.

		2010/2011	2011/2012	2012/2013	2013/2014	2014/2015
Aantal	verleende	488	490	512	367	564
machtigingen						
Aantal	verrichte	3.673	5.638	7.160	8.617	7.374
handelingen/verjaging						

Tabel 3.3.2. Overzicht uitgevoerde maatregelen

3.4

BESCHERMING VAN WILDE FLORA OF FAUNA

3.4.1

OMVANG VAN BELANG EN BELEIDSCONTEXT

Het gaat hier om het belang van bescherming van wilde flora of fauna, of de instandhouding van de natuurlijke habitats. De Wet natuurbescherming voorziet in instandhouding van Natura 2000-gebieden en gebieden in het Natuur Netwerk Nederland (NNN). Daarnaast zijn er veel soorten flora en fauna die beschermd worden.

Schade aan flora en fauna veroorzaakt door een of meerdere diersoorten is moeilijk aantoonbaar en kwantificeerbaar te maken. De Wet natuurbescherming is in de eerste plaats gericht op bescherming tegen menselijke activiteiten. Daarnaast is het de bedoeling natuurlijke processen zoveel mogelijk zijn gang te laten gaan. Daarbij hoort vraat aan planten, verandering van vegetatiepatronen en predatie, het ene dier eet een ander dier, beschermd of niet. Alleen bij buitenproportionele schade is ingrijpen gewenst.

Als een doelsoort of beschermde soort achteruit gaat of zelfs verdwijnt is het belangrijk de oorzaak hiervan te achterhalen. Het gebeurt dat boomvalk, ransuil, patrijs, wulp, grutto, Kievit het slachtoffer is van predatie door vos of zwarte kraai. Maar van nature zal altijd enige predatie optreden, dit is lang niet altijd de hoofdoorzaak van achteruitgang. Oorzaken die soms een grotere rol spelen zijn terug te voeren op de landbouwpraktijk, (intensieve grondbewerking, bestrijdingsmiddelen, ontwatering, stikstofdepositie, verzuring) of klimaatverandering. Keerzijde is dat het niet verdedigbaar is dat er zoveel middelen en tijd in de bescherming van bepaalde diersoorten wordt gestopt en dat dit te niet wordt gedaan door een aantal algemeen voorkomende terwijl predatoren een aanzienlijk deel van de populatie opeten..

Per geval zal moet aannemelijk worden gemaakt dat het belang van flora en fauna wordt gediend door de bestrijding van bepaalde soorten. Zo kan het lokaal nodig zijn in kwetsbare populaties zoals weidevogels, patrijzen of lepelaars de predatiedruk te verminderen, tot de soort uit de gevarenszone is en de robuuste populatie ook predatie goed verdraagt. De hoop is dat dit tijdelijk is, maar het kan ook voor langere tijd noodzakelijk blijken.

De provincie heeft in de Nota Faunabeheer bij een aantal soorten schade aan flora en fauna expliciet als belang benoemd.

In een beknopte inventarisatie onder Brabantse terreinbeherende organisaties in het kader van het opstellen van dit Faunabeheerplan komen de volgende vormen van schade naar voren:

- Vertragen of stoppen van natuurlijke verjonging van bossen;
- Vraat aan aanplant van jonge bomen;
- Begrazing van waardevolle vegetaties in en rond vennen;
- Predatie van bodembroeders;
- Wroetschade door wild zwijn.

Vertragen of stoppen van natuurlijke verjonging van bossen

In de afgelopen decennia is steeds meer bos omgevormd van houtproductie naar natuurbeheer. In dit kader wordt minder gekapt en aangeplant, en wordt het proces van natuurlijke verjonging steeds belangrijker. Veel jonge boompjes zijn juist kwetsbaar voor vraat door met name reeën, en ook voor

veegschade door reebokken in het voorjaar. De omvang en impact van deze vorm van schade is echter niet bekend. De impact is ook moeilijk vast te stellen vanwege de zeer geleidelijke verandering in bosbeheer die is opgetreden, die ook van invloed is op de houtige begroeiing.

Vraat aan aanplant van jonge bomen

Deze vorm van schade is verregaand vergelijkbaar met dat van natuurlijke verjonging, eveneens veroorzaakt door reeën. Aanplant vindt deels plaats voor productiebos, maar ook in natuurterreinen en landgoederen. Terreinbeheerders noemen deze schade regelmatig, maar aantal en omvang wordt niet geregistreerd. Beheerders ervaren regelmatig schade door reeën.

Bijvoorbeeld op Landgoed de Vijverhoeve zijn ca. 18.000 bomen aangeplant sinds 2008. Er is al drie keer aangeplant, de reeën hebben meer dan de helft van de bomen opgegeten. Op advies van Bosgroep Zuid en in overleg met de gemeente is rond iedere nieuw boompje een koker (biologisch afbreekbaar in 5 jaar) gezet. Dit vergt flink wat extra geld en arbeid.

Landgoed Gorp en Rovert meldt veeg- en vraatschade door reeën in met name aan jong loofhout, soorten die zijn aangeplant in het beekdal als winterlinde, zoete kers en fladderiepen. Veegschade treedt daarnaast op bij voor productie aangeplante bomen als douglas en lariks. Veeg- en vraatschade is vooral in het voorjaar.

Begrazing en eutrofiëring van waardevolle vegetaties in en rond vennen

Ganzen hebben zich inmiddels verder over de provincie verspreid van de grotere waterrijke gebieden naar ook kleinere wateren, waaronder voedselarme vennen. Ze grazen plaatselijk de vegetatie af en laten mest achter. Doordat ze in groter gebied foerageren maar veel rusten op het water en de oevers van de vennen, treedt hier soms flinke eutrofiëring op. De combinatie van begrazing en eutrofiëring vormt een bedreiging voor de karakteristieke flora en fauna van deze van nature voedselarme milieus.

Dit onderbouwd met onderzoek in het Goudbergven, een geïsoleerd hoogveenven in de buurt van Galder-Strijbeek (bron BMV meetnet Provincie Noord Brabant). De hoeveelheid stikstof en fosfaat is hier als gevolg van de aanwezigheid van de Canadese gans sterk toegenomen tussen 2004 en 2010 (gebiedsplan ganzen voor Noord-Brabant, Litjens e.a., 2017).

Natuurmonumenten meldt 12 locaties waar schade aan voedselarme wateren en oevers dit optreedt, bij twee daarvan worden ook de hygiëne van zwemlocaties in natuurlijk water bedreigd.

Deze vorm van schade treedt vooral door Canadese gans, Nijlgans en brandgans. Het gaat deels om broedvogels die dan jaarrond aanwezig zijn, soms ook om slaapplekken in het winterhalfjaar.

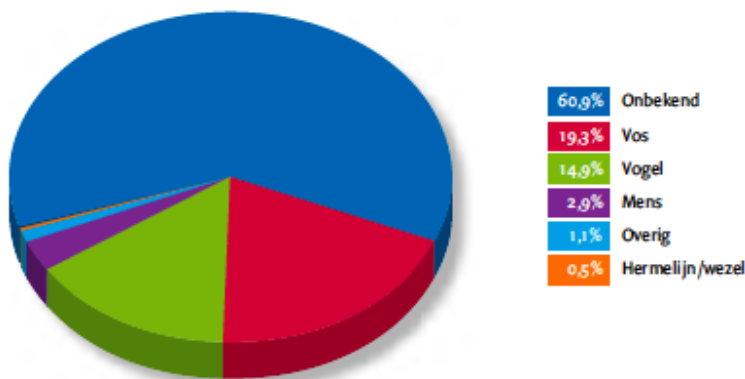
Predatie van bodembroeders

Vogels die nestelen op de grond zijn kwetsbaar voor predatie, dit kan zowel eieren als jonge vogels betreffen, en soms ook de broedende volwassen vogel. In welke mate dit optreedt onder kleine zangvogels is onbekend. Bij grotere vogels valt dit meer in het oog en voor weidevogels is dit ook nader onderzocht. Naast weidevogels treft dit volgens wildbeheerders ook akkervogels zoals fazant en patrijs, en daarnaast ook jonge hazen en reeën. In welke mate dat het geval is, is meestal onbekend. Volgens de Jagersvereniging ondervinden hazen veel predatie in gebieden met meer vossen dan 2-4 per 500 hectare.

Schade aan weidevogels

Het Brabants Landschap geeft voor het weidevogelseizoen 2015 aan dat 14,9% van de legsels opgegeten wordt door predatoren, dit betreft enkel de nesten, predatie van jonge pullen is hierin niet betrokken. Sommige gebieden hebben een (veel) hogere predatie dan andere gebieden. Van de predatie kan 19% met zekerheid worden toegeschreven aan de vos. Dit is van alle bekende oorzaken het hoogste percentage. Van de 60,9% “onbekende predator” (Figuur 3.4.1) zal ook een

deel door de vos zijn veroorzaakt. Daaruit blijkt dat het aandeel van de vos in de predatie hoog is en dat in gebieden met een hoge (vossen-) predatie de stand van weidevogels ongunstig beïnvloed wordt.

Figuur 8 ► Verdeling predatie per type

Figuur 3.4.1. Oorzaken predatie weidevogellegsels in 2015 (Brabants Landschap, 2015).

Vogels die optreden als predator zijn vooral zwarte kraai en buizerd. Deze prederen meer op jonge pullen dan op eieren.

Daarnaast treedt predatie van pullen op, maar de omvang en de veroorzakers hiervan zijn, zonder detailonderzoek, niet goed vast te stellen. Bekend is dat de vos een belangrijke predator van kuikens is, maar ook van adulte vogels op het nest. Predatie van weidevogels en weidevogellegsels wordt in belangrijke mate bepaald door de kwaliteit van het weidevogelbiotoop. Gebleken is dat met biotoopgerichte maatregelen (uitgesteld maaien, rustzones) een positieve bijdrage wordt geleverd aan het uitkomstpercentage van legsels en de overleving van kuikens. Andersom: predatie van weidevogels/legsels/kuikens wordt versterkt door landbouwgebruik dat geen rekening houdt met hun aanwezigheid. [Zie www.brabantslandschap.nl/Jaarverslag-2015-Weidevogelbescherming-Brabant.pdf (blz. 23)]

Uitgebreid onderzoek naar predatie is op een rij gezet door Oosterveld (2011). Op basis van een enquête onder Vogelwachten, WBE's TBO's in Friesland zijn zwarte kraai en vos de belangrijkste predatoren van eieren/nesten (vos voor 57%), gevolgd door hermelijn/wezel en bunzing. Voor vos en hermelijn/wezel strookt dit met de conclusie uit het wetenschappelijk onderzoek dat nachtelijke zoogdieren het merendeel van nestpredatie voor hun rekening nemen. In de wetenschappelijke literatuur wordt in het algemeen geen bijzondere rol toebedeeld aan zwarte kraai en meeuwen.

Volgens dezelfde enquête zijn blauwe reiger, vos, buizerd en zwarte kraai in Friesland de belangrijkste predatoren van kuikens, op afstand gevolgd door hermelijn/wezel en bruine kiekendief en daar achter de rest. Voor de vogels strookt dit resultaat met de wetenschappelijke analyse die kuikenpredatie vooral toeschrijft aan dagactieve, vliegende predatoren. Daarnaast duidt het onderzoek ook op een belangrijke rol voor de hermelijn/wezel en minder voor de vos.

In Noord-Brabant kan de rol van predatoren iets anders liggen. Oosterveld laat wel zien dat vogelwachten, WBE's en TBO's verschillende percepties hebben wie de belangrijkste predatoren zijn. Daarbij wordt benadrukt dat de grote diversiteit aan predatoren in het onderzoek de mogelijkheid open laat dat lokaal de belangrijkste predatoren kunnen verschillen. Dit strookt ook met het eerdere onderzoek van Teunissen et al. (2005).

Wroetschade door wild zwijn

Wroetschade door wilde zwijnen treedt op in gebieden waar het wild zwijn voorkomt. Dit veroorzaakt in de eerste plaats schade in gewassen, maar soms ook in natuurgrasland. De ene beheerder noemt dit schade, de ander een extra dynamiek in het natuurlijk systeem. Staatsbosbeheer neemt soms maatregelen: een orchideeënveld is uitgerasterd tegen wilde zwijnen, en ook enkele mierenhopen.

3.4.2

SCHADE DOOR NIET-INHEEMSE DIERSOORTEN

Niet-inheemse diersoorten betreft twee categorieën:

- Exoten, die Nederland niet op eigen kracht kunnen bereiken, maar door menselijk handelen (transport, infrastructuur) terecht zijn gekomen in de Nederlandse natuur
- Verwilderde exemplaren van gehouden diersoorten

Mogelijke schade van deze soorten heeft vooral betrekking op flora en fauna, vandaar dat deze diersoorten onder deze noemer worden besproken: eerst de algemene problematiek voor de twee categorieën, vervolgens het beleid.

Exoten

Introducties van exoten leiden in de meeste gevallen niet tot grote problemen, slechts een beperkt aantal exoten wordt invasief. Een exoot is invasief als deze zich vestigt en explosief ontwikkelt. Invasieve exoten kunnen een bedreiging vormen voor de inheemse biodiversiteit, volksgezondheid en veiligheid. Exoten kunnen de nationale ecologie en maatschappij hierdoor veel last bezorgen en ook tot economische schade leiden. Dit is voor het eerst expliciet beschreven in de beleidsnota Invasieve exoten LNV, in 2007, en voor een aantal soorten nader onderzocht door het Team Invasieve Exoten van het Ministerie van Economische Zaken.. In 2016 heeft de EU een lijst van invasieve exoten op Europese schaal vastgesteld (zie onder kopje beleid).

Exoten nemen een speciale plaats in omdat zij schade aan flora en fauna kunnen veroorzaken. Ze kunnen concurreren met inheemse soorten, vaak vooral verwante soorten, en om voedsel, nest- en broedgelegenheden. Zo verdringen de inmiddels zeer algemeen voorkomende nijlganzen in sommige gebieden inheemse watervogels. De rosse stekelstaart, komt incidenteel voor in Brabant. De rosse stekelstaart is genetisch verwant aan de wereldwijd bedreigde witkopeend. Door kruisingen tussen beide soorten, zal de witkopeend verdwijnen. De rosse stekelstaart wordt door BirdLife International als de grootste bedreiging voor het voortbestaan van de witkopeend beschouwd (NVWA 2016, factsheet rosse stekelstaart). Andere exoten kunnen optreden als extra predator van inheemse soorten of als gevolg van territoriumgedrag andere soorten verdrijven of soms zelfs doden. Dit kan in Noord-Brabant het geval zijn bij de Amerikaanse nerts, en de nu nog zeer incidenteel voorkomende wasbeer of wasbeerhond. De terreinbeherende organisaties signaleren echter nog geen concrete schade ten aanzien van exoten (volgens mail enquête CLM, 2017).

Een andere exoot die sporadisch voorkomt in Brabant is de muntjak. In omringende landen veroorzaakt deze soort soms schade aan de inheemse flora (toegelicht in H 7.39).

Verwilderde exemplaren van gehouden diersoorten

Naast de exoten is er ook nog een aantal onbeschermde diersoorten, die als huisdier worden gehouden en waarvan exemplaren zijn verwilderd. De soorten als soepeend en boerengans kruisen makkelijk met de “wildtypen” en leiden tot vervuiling van het genetisch materiaal van de beschermde inheemse soorten. Daarnaast kunnen zij schade aan gewassen veroorzaken.

Ten aanzien van de verwilderde kat geldt dat deze vooral voor een grote ongewenste predatie zorgt.

Beleid ten aanzien van exoten en verwilderde soorten

In 2016 heeft de Europese Unie op Europees niveau beleid geformuleerd over exoten. Er is een lijst van invasieve exoten opgesteld die op EU schaal als bedreiging worden gezien en om die reden moeten worden bestreden in alle EU landen. Per 3 augustus 2016 geldt een Europees verbod (uitvoeringsverordening 2016/1141 van 13 juli 2016 van de Europese Unie) op bezit, handel, kweek, transport en import voor een dieren en planten van deze lijst. De verordening verplicht de Lidstaten verder tot doeltreffende beheermaatregelen. Dit betreft de volgende enigszins regelmatig in Noord-Brabant waargenomen soorten vogels en zoogdieren:

- rosse stekelstaart,
- muntjak,
- wasbeer,
- wasbeerhond.

De rijksoverheid overweegt een lijst van te bestrijden exoten te publiceren, maar deze is nog niet verschenen.

In principe zijn exoten en verwilderde dieren niet beschermd onder de Wnb. GS voeren als beleid dat exoten en verwilderde dieren in principe niet thuishoren in de Brabantse natuur. Het opzettelijk loslaten of laten ontsnappen van dieren of het niet de benodigde zorg bieden aan gedomesticeerde dieren waardoor deze zich uiteindelijk in de natuur vestigen en verwilderen is ongewenst en niet toegestaan. Indien dus diersoorten (maar ook plantensoorten) in de natuurlijke omgeving worden aangetroffen, waarbij voldoende zeker is dat deze geen (wettelijk) eigenaar hebben of niet onder de zorg van een eigenaar vallen, dan dienen deze soorten per direct uit de natuurlijke omgeving te worden verwijderd (Nota Faunabeheer, 2017).

De provincie kan voor het bestrijden van exoten en verwilderde dieren een opdracht in de zin van artikel 3.18 Wnb geven. Voor de bestrijding van invasieve exoten zoals opgenomen in de hiervoor genoemde uitvoeringsverordening van de Europese Unie kan opdracht noodzakelijk zijn op basis van art 3.19 Wnb. Exoten en verwilderde dieren hoeven daarvoor niet in het Faunabeheerplan te worden opgenomen. Een beschrijving in het FBP kan wel extra onderbouwing leveren voor het verlenen van een opdracht tot beheer. Eerder verleende opdrachten onder de Flora- en Faunawet voor onbepaalde tijd blijven van kracht onder de Wet Natuurbescherming.

Exoten die in dit faunabeheerplan zijn opgenomen zijn de bovengenoemde soorten van de EU-lijst van invasieve exoten en:

- Nijlgans,
- Indische gans,

- Amerikaanse nerts (verwilderd).

De muskusrat en de beverrat zijn invasieve exoten die worden bestreden onder verantwoordelijkheid van de Waterschappen. Deze soorten worden in dit Faunabeheerplan daarom niet behandeld.

De volgende verwilderde diersoorten komen regelmatig voor in Noord-Brabant en zijn daarom opgenomen in dit Faunabeheerplan:

- Boerengans,
- Verwilderde (stads) duif,
- Verwilderde kat.

Op de hierboven beschreven beleidslijn van de provincie is een uitzondering gemaakt voor de verwilderde kat. Bij motie van PS is de eerder verleende aanwijzing voor afschot ingetrokken (Nota Faunabeheer, 2017).

Recentelijk zijn op een locatie ook hangbuikzwijnen aangetroffen. Aangezien dit vooralsnog om een incident lijkt te gaan is deze soort niet opgenomen in het faunabeheerplan. Het hangbuikzwijn wordt gezien als gedomesticeerd dier en dient als zodanig direct uit de natuur verwijderd te worden.

De Nota Faunabeheer geeft aan dat het provinciale beleid met betrekking tot (Invasieve) exoten en verwilderde dieren nog nader wordt uitgewerkt. Als dit gereed is moet worden nagegaan of aanpassingen in het Faunabeheerplan nodig zijn.

3.4.3

PREVENTIEVE MAATREGELEN

In het algemeen zijn ingrepen op grote schaal in de fauna in het belang van flora en fauna niet gewenst, immers op de meeste plaatsen is de fauna zelf ook onderdeel van de gewenste natuur. Er is maatwerk nodig op specifieke locaties waar bijzondere natuur wordt geschaad.

Gebiedsinrichting Inzet predatoren

Soms kan een gebied met ganzenschade toegankelijker worden gemaakt voor de vos. In 2015 had dit een groot effect op een groep Canadese ganzen in het Belversven, in enkele andere gebieden werd geen effect waargenomen. Voordat een gebied voor vos toegankelijk wordt gemaakt moet wel worden afgewogen of mogelijke ongewenste effecten op andere bodembroeders kunnen optreden.

Werende maatregelen

Rasters en kokers

In enkele gevallen wordt kwetsbare natuur uitgerasterd tegen wilde zwijnen. Uitrastering van wateren of oevers tegen ganzenkuikens is overwogen maar nog niet uitgevoerd voor zover bekend. Terreinbeheerders zijn terughoudend met het plaatsen van rasters vanwege de hoge kosten, maar ook omdat niet-schadelijke fauna hierdoor belemmerd kan worden. Tegen reeën worden plaatselijk pas aangeplante bomen voorzien van vraatwerende kokers.

Regulerende maatregelen

Wanneer het niet mogelijk is om diersoorten te weren, kan het noodzakelijk zijn dat de schadeveroorzakende soort wordt teruggebracht in aantal om de negatieve invloed op het beoogde

proces af te remmen of te voorkomen. Voor twee relevante diergroepen is in het kader van dit FBP een gebiedsuitwerking opgesteld (ganzen en wild zwijn). Daarnaast wordt regulering per diersoort nader toegelicht in H7.

3.4.4

ORGANISATIE VAN HET BEHEER

Voor beheer van exoten en verwilderde huisdieren kunnen GS opdracht geven tot het reduceren van het aantal dieren. De Faunabeheereenheid vraagt uitsluitend ontheffingen op voorhand in het belang van flora en fauna aan indien de gewenste maatregelen onderdeel vormen van het beheer van populaties van ree, wild zwijn en ganzensoorten. Voor overige soorten vraagt de Faunabeheereenheid uitsluitend incidenteel ontheffingen aan in het belang van flora en fauna.

3.4.5

HANDELINGEN IN DE AFGELOPEN BEHEERPERIODE

In de afgelopen beheerperiode hebben GS een aantal diersoorten aangewezen die in het belang van het voorkomen van schade aan flora en fauna door jachtaktehouders mogen worden gereduceerd. Enkele diersoorten waren opgenomen in het aanwijzingsbesluit van 2003. Een aantal andere diersoorten werden op basis van het faunabeheerplan 2011-2016 toegevoegd aan de provinciale aanwijzingslijst.

Onderstaande tabel 3.4.5 geeft een overzicht van de verplichte registratie van gedode dieren die op basis hiervan heeft plaatsgevonden. De registratie betreft alleen het aantal gedode dieren.

In aanvulling op dit overzicht wordt vermeld dat per 8 december 2015 de aanwijzing voor het doden van verwilderde katten met behulp van het geweer door GS is ingetrokken.

Diersoort	Status	Jaar aanwijzing	2010/2011	2011/2012	2012/2013	2013/2014	2014/2015	2015/2016
Amerikaanse nerts	Exoot	2.012	gg	gg	74	79	89	59
Damhert	Inheems beschermd	2.003	0	1	5	8	6	10
Muntjak	Exoot	2.012	gg	gg	9	1	1	0
Muskusrat	Exoot	2.003	0	0	0	0	0	0
Nijlgans	Exoot	2.012	gg	gg	3.624	3.119	4.576	5.380
Rosse stekelstaart	Exoot	2.003	gg	0	0	0	0	0
Verwilderde duif	Onbeschermd	2.003	1.710	968	1.146	645	1.622	1.477
Verwilderde kat	Onbeschermd	2.003	1.649	1.222	1.021	741	808	283

Tabel 3.4.5. Aantal gedode dieren op basis van de aanwijzing tussen 2010 en 2015.

Regulatie (doden) van ree en wild zwijn hebben plaatsgevonden in het kader van populatiebeheer, waarin meerdere belangen samen zijn afgewogen. Dit wordt nadere toegelicht bij de soortbeschrijvingen in H7. Regulatie van vos en ganzen heeft plaatsgevonden in combinatie met de algemene vrijstelling, c.q. ontheffing in verband met schade aan gewassen, en wordt toegelicht bij de soortbeschrijvingen in H7.

3.5

VOORKOMEN EN BESTRIJDEN VAN ONNODIG LIJDEN VAN ZIEKE OF GEBREKKIGE DIEREN

3.5.1

OMVANG VAN BELANG EN BELEIDSCONTEXT

Bijzondere aandacht krijgt het voorkomen en bestrijden van onnodig lijden van zieke of gebrekkige dieren. Dit vraagt speciale aandacht vanuit oogpunt van dierenwelzijn en de maatschappelijke aandacht hiervoor. Dit betreft vooral de grote hoefdieren. Onnodig lijden moet zo veel mogelijk moet worden voorkomen in de volgende situaties:

Dieren die gewond zijn of een trauma oplopen als gevolg van:

een aanrijding

confrontatie met loslopende honden

dieren die bekneld raken in hekwerken en rasters.

Ook komt het voor dat dieren als gevolg van ziekte minder weerstand hebben. Bijvoorbeeld veel reeën hebben keelhorzels. Wanneer een dier gezond is zal hij deze bij irritatie gewoon uithoesten. Zwakkere exemplaren kunnen verder verzwakken en zelfs na verloop van tijd overlijden.

Dierenwelzijn is in veel gevallen een incidenteel probleem. Het betreft veelal incidenten als gevolg van een ongeluk of ziekte bij een individu. Een structureel probleem kan optreden bij een overpopulatie al dan niet in combinatie met te weinig voedsel en/of rust.

Dan kan onnodig lijden van een populatie optreden en kan lokaal compleet instorten.

Voor wilde zwijnen geldt een nulstandbeleid, en voor damherten eveneens omdat deze dieren alleen als ontsnapte/verwilde exemplaren voorkomen. Dus behoudens voor verwonde dieren door verkeer of anderszins is voorkomen van onnodig lijden niet aan de orde voor deze soorten. Edelherten zijn zeer recentelijk geïntroduceerd in het Groene Woud. Daarnaast wordt incidenteel een exemplaar gesignaleerd, maar dit betreft dan een ontsnapt exemplaar uit een park of een privaat gehouden dier. Ontheffing ten behoeve van het beheer van reeën vindt uitsluitend plaats op basis van een door GS goedgekeurd faunabeheerplan. Onnodig lijden dient onderdeel uit te maken van de onderbouwing hiervan.

3.5.2

PREVENTIEVE MAATREGELEN

Preventieve maatregelen ter voorkoming van onnodig lijden zijn vooral te realiseren door binnen populaties voor rust en stabiliteit te zorgen zodat niet onnodig stress ontstaat. Stress in relatie met menselijke activiteiten kan leiden tot ongewenste situaties voor het dier.

In toenemende mate worden in het buitengebied rasters en hekwerken geplaatst. Steeds meer dieren worden verstrikt in rasters en hekwerken aangetroffen. Plaatsing van deze hekken is in een aantal gevallen vergunningplichtig. Het is van belang dat met name afgelegen rasters regelmatig gecontroleerd worden om dierenleed te voorkomen.

Loslopende honden veroorzaken regelmatig onrust onder hoefdieren, waardoor ze in het verkeer of in hekwerken gewond kunnen raken. Terreinbeheerders hebben al veel aandacht voor dit probleem, door communicatie naar bezoekers/hondenbezitters, toezicht en selectief uitlaatgebieden aan te bieden. Buiten natuurterreinen zien ook agrariërs liever geen loslopende honden in verband met risico's voor het vee. Anderzijds laten bewoners in het buitengebied, inclusief agrariërs, regelmatig zelf een hond los lopen.

Dieren kunnen ook lijden vanwege ziekten. Dit is een natuurlijk verschijnsel waar weinig tegen te doen is.

3.5.3

ORGANISATIE VAN HET BEHEER

Door de provincie is geen zelfstandige ontheffing verleend voor het uit hun lijden verlossen van grote hoefdieren. Wel is het argument meegenomen binnen de verleende ontheffingen voor het beheer van het reewild en de verleende opdracht bij de afhandeling van aangereden dieren.

Wanneer een ziek of verwond dier aangetroffen wordt, gaat het in de meeste gevallen om ernstig verwonde dieren, en soms kan het dier weglopen. Een snelle beslissing is nodig.

Bij een aanrijding met een dier brengt de meldkamer van de politie een coördinator van Stichting Afhandeling & Monitoring Fauna-aanrijdingen (SAMF) op de hoogte. De coördinator van SAMF zet de melding direct door naar een deskundige faunabeheerder. Deze faunabeheerder gaat ter plaatse en zorgt voor het aangereden dier. Hij beoordeelt een eventueel nog levend dier. Hij beslist dan of het dier nog goede levenskansen heeft. Hij beschikt over een speciale vergunning om het dier te mogen vervoeren, of wanneer er geen andere mogelijkheid bestaat, het dier uit het lijden te verlossen.

Voor het doden van kleinere verkeersslachtoffers wil de Faunabeheereenheid het gebruik van kogels van lichter kaliber mogelijk maken, passend bij de kleine maat van deze dieren.

3.5.4

MATE WAARIN HET BELANG IN DE AFGELOPEN BEHEERPERIODE IS GESCHAAFD

Op basis van het landelijk langjarig gemiddelde kan worden gesteld dat in tenminste 7% van de aanrijdingen met reeën het dier niet ter plekke dood ligt na een aanrijding (Bron: Stichting Wildaanrijdingen Nederland). Bij wilde zwijnen is dit percentage nog iets hoger.

Jaarlijks worden tussen de 50 en 100 reeën uit hun lijden verlost. Meestal zijn dit aangereden dieren, en enkele door ziekte verzwakte dieren. Deze dieren worden meegenomen in de reductiedoelstellingen ten behoeve van het gevoerde populatiebeheer.

3.5.5

HANDELINGEN DIE IN DE AFGELOPEN BEHEERPERIODE ZIJN UITGEVOERD

Handelingen vinden reactief plaats. Wanneer een dier aangetroffen wordt, vindt eerst de afweging plaats of er sprake is van ondraaglijk lijden. Als dit wordt vastgesteld wordt zo snel mogelijk ingegrepen.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Aanrijding	41	45	50	53	49	81
Kreupel	35	44	38	45	36	24
Rasters	31	25	41	31	7	16
Infecties	27	21	29	23	14	6
Verdrinking	7	20	18	21	7	9
Overig	19	16	21	36	13	17
totaal	160	171	197	209	126	153

Tabel 3.5.1. Jaarlijks aantal gedode reeën in het kader van dierenwelzijn (door jachtakehouders, volgens gegevens Faunabeheereenheid/FRS)

3.5.6

SCHADE EN OVERLAST AAN SPORTVELDEN, SCHIETTERREINEN, INDUSTRIETERREINEN, KAZERNES, OF BEGRAAFPLAATSEN

Deze paragraaf beperkt zich tot schade en overlast door graafschade van konijnen en vossen op sportvelden, schietterreinen, industrieterreinen, kazernes, of begraafplaatsen. Daarnaast wordt indirect ook de aanwezigheid van ontlasting in een aantal gevallen aangemerkt als schade.

Schade door meeuwen op industrieterreinen zit op het raakvlak van overlast en veiligheid, en is al beschreven in H 3.2. Graafschade aan dijklichamen is eveneens beschreven in H 3.2 onder het belang van openbare veiligheid.

3.5.7

OMVANG VAN BELANG EN BELEIDSCONTEXT

Het belang stuurt primair aan op het voorkomen van schade en in het uiterste geval het bestrijden daarvan. Dit belang voorziet er in dat handelingen kunnen worden toegestaan in aanvulling op de handelingen die reeds op basis van de vrijstelling zijn toegestaan ten aanzien van konijnen en vossen. In de afgelopen jaren zijn regelmatig aanvragen voor ontheffingen ingediend in het kader van dit belang.

Schade aan sportvelden

Sportvelden dienen o.a. ter bevordering van de volksgezondheid. Activiteiten kenmerken zich door de vele bewegingen die op velden plaats vinden. De aanwezigheid van een stabiel en egaal veld (ondergrond) is hierbij essentieel.

Als gevolg van vraat- en graafactiviteiten kan de graszode op plekken worden beschadigd. Op deze locaties ontstaat een minder stabiele ondergrond waardoor men zich kan verstappen of op een andere manier blesseren. Ook pisplekken van konijnen kunnen zorgen dat de grasmat beschadigd (instabiel) raakt.

Over de economische gevolgen van dergelijke blessures is weinig te zeggen. Wel is duidelijk dat deze kosten zeer hoog op kunnen lopen.

De kosten voor het onderhouden en herstellen van deze schades zijn afhankelijk van eisen die aan een veld gesteld worden. Herstelwerkzaamheden zijn veelal in het reguliere onderhoud meegenomen en niet apart vastgelegd. Het is wel bekend dat velden kunnen worden afgekeurd omdat verantwoordelijke scheidsrechters het niet verantwoord achten dat er gespeeld wordt.

Als gevolg hiervan, kunnen beheerder en betreffende verenigingen boetes krijgen opgelegd door overkoepelende organisaties.

Daarnaast is het zo dat geblesseerde sporters verenigingen aansprakelijk kunnen stellen voor de gevolgen van opgelopen kwetsuren als gevolg van "slecht onderhoud".

Op golfbanen leidt konijnenschade vaak tot hoge herstelkosten. Konijnenholen zijn in de rough ook niet altijd even goed zichtbaar waardoor, soms wat oudere, golfbeoefenaars zich lelijk kunnen verstappen.

Schade aan industrieterreinen

Schade op industrieterreinen wordt vooral veroorzaakt wanneer leidingwerk en gebouwen worden ondergraven. Afhankelijk van het type industrie kan dit ernstige gevolgen hebben voor het

productieproces, tevens kan het ondergraven van (kleine) gebouwen en opslaglocaties gevolgen hebben voor de stabiliteit.

Schade aan begraafplaatsen

Schade op begraafplaatsen wordt vooral veroorzaakt door konijnen. Dit betreft vraatschade aan aanwezige planten en bloemen die door mensen zijn neergelegd op en bij de graven. Daarnaast kunnen konijnen schade veroorzaken wanneer zij grafzerken ondergraven. Ook is er een verantwoordelijkheid ten aanzien van de volksgezondheid wanneer dieren holen graven in gedolven graven.

Schade aan recreatieterreinen

Mogelijk treedt volgens WBE's ook schade op aan recreatieterreinen, zoals campings, bungalowparken en jachthaventerreinen. Meldingen hiervan zijn echter niet geregistreerd.

GS verlenen op voorhand ontheffing aan de Faunabeheereenheid voor het gebruik van fret en buidel om konijnen te bestrijden, op basis van een goedgekeurd faunabeheerplan. GS verlenen ontheffing voor het 's nachts gebruiken van het geweer, ondersteund met kunstlicht. Voorwaarde is wel dat er een onderbouwde aanvraag aan ten grondslag moet liggen. Uit de aanvraag moet blijken dat preventieve maatregelen onvoldoende uitkomst bieden.

GS vinden het onwenselijk om het geweer te gebruiken op begraafplaatsen. Andere methoden hebben duidelijk de voorkeur. GS geven slechts ontheffing af voor het doden van dieren op begraafplaatsen wanneer een gemeente samen met de eigenaar van de begraafplaats de situatie goed in beeld heeft gebracht. Bovendien dienen zij duidelijk te maken dat andere preventieve middelen onvoldoende uitkomst bieden.

Extra aandacht is wenselijk voor optredende schade binnen de bebouwde kom, welke maatregelen hier nodig zijn en wie deze kan uitvoeren. Dit kan zowel bedrijventerreinen, recreatieterreinen als begraafplaatsen betreffen.

Verleende ontheffing

Op basis van de geregistreerde gegevens in het Faunabeheerplan 2011-2016 is ontheffing verleend voor het reduceren van aantallen konijnen op sportvelden in de periode 15 augustus tot en met 31 januari daaropvolgend. Er is als gevolg van uitspraken van rechtbanken m.b.t. de inzet van geweer en kunstlicht na zonsondergang geen ontheffing voor deze situatie verleend. De provincie heeft jaarrond gedurende de planperiode ontheffing verleend voor het bestrijden van konijnen op begraafplaatsen in 13 gemeenten.

3.5.8

PREVENTIEVE MAATREGELEN

Op sportvelden en industrieterreinen zijn konijnen niet gewenst vanwege de schade die zij kunnen aanrichten. In veel gevallen zijn deze terreinen al afgerasterd en kunnen deze rasteren ook konijnenwerend worden gemaakt. Daardoor kan lokaal de nulstand worden aangehouden. Gezien de relatief kleine oppervlaktes van sportaccommodaties en industrieterreinen heeft het aanhouden van een lokale nulstand op deze accommodaties geen invloed op de provinciale instandhouding van de soort.

Nulstand betekent dat er allereerst als doel gesteld moet worden dat wordt voorkomen dat zich dieren vestigen. Rondom sportterreinen en industrieterreinen zijn veelal hekwerken geplaatst. Hekwerken die in eerste instantie tot doel hebben mensen buiten te houden. Deze hekwerken zijn

echter niet altijd ook konijnenwerend. Het is voor konijnen niet moeilijk om de terreinen binnen te dringen.

Er zitten echter ook beperkingen aan het konijnenwerend rasteren:

Terreinen hebben vaak vele in- en uitgangen die het grootste gedeelte van de tijd open staan. Het laten plaatsen van een konijnenwerend hekwerk is daarom, zeker bij sportverenigingen, niet altijd reëel. Golfbanen zijn vaak zo gesitueerd dat deze opgaan in het landschap. Gezien de oppervlakte die deze bestrijken is het vaak ondoenlijk deze in het geheel van een konijnenwerend raster te voorzien. Golfbanen zullen geen nulstand nastreven, maar zullen de stand zo laag mogelijk willen houden.

Bij het nemen van deze maatregelen dient daarom duidelijk onderscheid gemaakt te worden tussen sportcomplexen en industrieterreinen. Bedrijven op industrieterreinen zijn kapitaalkrachtiger dan sportverenigingen die vaak niet kunnen overleven zonder overheidssubsidies. Dit ontslaat verenigingen niet van de verantwoordelijkheid om te zorgen dat al het mogelijke gedaan moet worden om konijnen buiten te houden. In veel gemeenten worden sportverenigingen geprivatiseerd. Dit scheelt gemeenten veel subsidiegelden, maar heeft tot gevolg dat de kosten voor het plaatsen of aanpassen van rasters voor verenigingen niet op te brengen zijn.

Daarnaast kan door goed onderhoud van het aanwezige groen het terrein minder aantrekkelijk gemaakt worden:

- Op alle terreinen vindt onderhoud plaats van de aanwezige beplanting. Daarbij kan dichte begroeiing van bijvoorbeeld bramen kort worden gehouden.
- Hierdoor kan een terrein grotendeels onaantrekkelijk worden gemaakt voor konijnen. Het probleem hierbij is echter wel dat de begroeiing op sportcomplexen vaak een functie heeft van windkering of afscheiding. Bij industrieterreinen is vaak sprake van groenstroken en beplantingen als geleiding van wegen en andere verhardingen. De functie van dergelijke begroeiing bepaalt ook hoofdzakelijk het onderhoud van deze begroeiing. Dit betekent dat maatwerk noodzakelijk is en geen standaard beheerplan/onderhoudsplan kan worden opgesteld.
- Belangrijk is dat het snoeiafval wordt afgevoerd of versnipperd.
- Ook dient te worden opgemerkt dat de aantrekkingskracht op konijnen wordt veroorzaakt door het wekelijks maaien van de grasmatten. Konijnen zijn dol op het jonge gras. Het zal duidelijk zijn dat ten aanzien van het beheer van de grasmatten weinig alternatieven zijn.
- Ook het aanleggen van kunstgras is geen oplossing. Kunstgras is in de meeste gevallen aangelegd op een zandcunet. Dit opgebrachte zand heeft een grote aantrekkingskracht op met name konijnen. Graafschade kan leiden tot het verzakken van speelveld en aangrenzende bestrating

Voor begraaftplaatsen zijn bovenstaande preventieve maatregelen ook toepasbaar, echter de inrichting is gericht op privacy en rust voor de nabestaanden. Dit levert meestal ook aantrekkelijk leefgebied voor konijnen op. Een deugdelijk konijnenwerend raster is vaak moeilijk te realiseren bij de toegangen. Deze dienen goed toegankelijk te zijn. Het plaatsen van wildroosters of zware klaphekken wordt als ongewenst gezien. Lokaal is het mogelijk om met geurstoffen konijnen te verdrijven.

3.5.9

MATE WAARIN HET BELANG IN DE AFGELOPEN BEHEERPERIODE IS GESCHAAD

Konijnen en vossen op sportvelden

Veel schade en overlastmeldingen blijven voor de Faunabeheereenheid buiten beeld. Dit is het gevolg van de mogelijkheden die de vrijstelling al biedt om konijnen op en rond sportvelden te reguleren.

Konijnen en vossen op industrieterreinen

Incidenteel komen er jaarlijks aanvragen binnen voor het bestrijden van konijnen op industrieterreinen. In verband met de ligging en de veiligheid worden konijnen op industrieterreinen altijd met fret bestreden. In 2014 is door het havenschap Moerdijk ontheffing aangevraagd voor het bestrijden van konijnen op het terrein van Shell. Op het terrein zijn meer dan 1.400 konijnen weggevangen en geschoten. In dit geval betrof het een toestemming om een additioneel middel in te zetten. De aanvraag werd gedaan voor het gebruik van luchtdrukwapens. Dit i.v.m. het niet kunnen gebruiken van hagel en kogelwapens in relatie tot de aanwezige pijpleidingen.

De aanwezigheid van vossen op industrieterreinen komt weinig voor. In de afgelopen beheerperiode zijn er geen aanvragen voor ontheffing ingediend. Ook hier geldt dat de vrijstelling veelal de mogelijkheid biedt om mogelijke problemen te voorkomen.

Konijnen op begraafplaatsen

In de afgelopen jaren is het belang regelmatig geschaad. Bij dienst Regelingen van het Ministerie zijn jaarlijks vanuit Noord-Brabant enkele aanvragen ontvangen. Bij de verhuizing van het belang van artikel 75 naar artikel 68 bleek echter dat het probleem in veel gevallen op alternatieve wijze werd opgelost.

Incidenteel komen meldingen bij de Faunabeheereenheid binnen, dat konijnen op begraafplaatsen worden gevangen zonder dat een ontheffing is aangevraagd. Middels voorlichting kunnen partijen geholpen worden de overlast op juiste wijze op te lossen.

3.5.10

HANDELINGEN DIE IN DE AFGELOPEN BEHEERPERIODE ZIJN UITGEVOERD

In de afgelopen planperiode hebben meerdere handelingen ten aanzien van dit belang plaatsgevonden. In onderstaande tabellen zijn de uitgevoerde handelingen op basis van de verleende ontheffingen weergegeven.

Per deelbelang is aangegeven in welke mate handelingen hebben plaatsgevonden.

Konijnen op sportterreinen

Op basis van het faunabeheerplan 2006-2011 was jaarrond ontheffing verleend voor het doden van konijnen op sportterreinen. Als gevolg van de discussie over het gebruik van kunstlicht en geweer na zonsondergang is deze ontheffing op basis van het nieuwe faunabeheerplan door de provincie niet meer verleend. De ontheffing werd alleen voor het jachtseizoen verleend van een uur voor zonsopkomst tot een uur na zonsondergang. Door het ontbreken van de ontheffing zijn de aantallen uit zicht geraakt. De handelingen zijn nu uitgevoerd op basis van de vrijstelling, waar onder de Flora en faunawet geen registratieplicht voor gold.

Beheerjaar	Verleende ontheffing	Verleende machtigingen	Aantal handelingen	Regulatie
2010-2011	1	37	222	978
2011-2012	0	0	0	0
2012-2013	1	0	0	0
2013-2014	1	6	43	95
2014-2015	1	4	19	56
2015-2016	1	6	14	61

☐

Tabel 3.6.1. Overzicht aangevraagde en verleende ontheffingen ten aanzien van konijnen op sportterreinen

Konijnen op industrieterreinen

In de afgelopen planperiode zijn incidenteel ontheffingen aangevraagd voor het vangen en doden van konijnen op industrieterreinen. In 2014 is door het havenschap Moerdijk ontheffing aangevraagd voor het doden van konijnen met een Luchtdrukwapen op het terrein van Shell Moerdijk. Met behulp van deze ontheffing is het konijnenprobleem teruggedrongen.

Beheerjaar	Aanvraag ontheffing	Verleend	Aantal handelingen	Regulatie
2010-2011	0	0	Geen	Geen
2011-2012	0	0	Geen	Geen
2012-2013	0	0	Geen	Geen
2013-2014	0	0	Geen	Geen
2014-2015	1	1	96	1490
2015-2016	1	1	0	0

☐

Tabel 3.6.2. Overzicht aangevraagde en verleende ontheffingen ten aanzien van konijnen op industrieterreinen

Konijnen op begraafplaatsen

Bij de RVO (voormalig LNV/Laser/Regelingen) is geen informatie bekend over het aantal uitgevoerde handelingen welke zijn uitgevoerd om schade op begraafplaatsen te bestrijden. Op basis van de rapportages die plaatsvinden n.a.v. de verleende ontheffingen in 2012 zijn slechts 5 machtigingsverzoeken ingediend en verleend.

Ook in dit geval vinden veel handelingen in de nabijheid van begraafplaatsen plaats op basis van de vrijstelling art 65. De vrijstelling biedt hier ook de mogelijkheid toe.

Beheerjaar	Aanvraag ontheffing	Verleende machtigingen	Aantal handelingen	Regulatie
2010-2011	0	0	Geen	Geen
2011-2012	0	0	Geen	Geen
2012-2013	1	2	7	9
2013-2014	1	1	2	3
2014-2015	1	1	19	61

☐

Tabel 3.6.3. Overzicht aangevraagde en verleende ontheffingen ten aanzien van konijnen voor begraafplaatsen

Geregistreerde handelingen ter bestrijding van vossen

In de afgelopen vijf jaar zijn geen aanvragen ingediend voor het wegvangen en/of doden van vossen op sportvelden en industrieterreinen. Als gevolg hiervan hebben zich geen geregistreerde situaties voorgedaan.

3.6

POPULATIEBEHEER

Populatiebeheer betreft het duurzaam beheer van de populatie waarbij beperken of stabiliseren van de omvang van de populatie gewenst of noodzakelijk is. Dit kan aan de orde zijn als soorten in een bepaald gebied onredelijk veel schade aan belangen veroorzaken, maar ook als de populatie zodanig in omvang toeneemt of dreigt toe te nemen dat de draagkracht van het gebied deze aantallen niet meer aankan (Nota faunabeheer, 2017). Daarbij worden meerdere belangen in samenhang afgewogen. Meestal gaat het om de belangen openbare veiligheid, schade aan gewassen, schade aan flora en fauna en dierenwelzijn.

Voor ree, damhert, wild zwijn en edelhert moet bovendien de populatie worden afgestemd op de maximale draagkracht van het gebied waarin de dieren zich bevinden. Daarmee raakt populatiebeheer ook het belang van dierenwelzijn. De huidige en gewenste stand moet goed onderbouwd worden. Dit is vastgelegd in artikel 5.5 van de Provinciale verordening.

Populatiebeheer wordt toegepast voor ree, damhert, wild zwijn en edelhert en tevens voor grauwe gans, kolgans en brandgans. Dit wordt in hoofdstuk 7 nader uitgewerkt per soort. Voor wild zwijn en de drie ganzensoorten is het beheer in gebiedsplannen meer in detail uitgewerkt. Voor ree wordt per WBE een gewenste populatie vastgesteld volgens het aangepast model van Van Haaften (bijlage 1) en op basis hiervan het beheer uitgewerkt (zie H 7.33).

3.7

OVERLAST

3.7.1

OMVANG VAN BELANG EN BELEIDSCONTEXT

In de nota Faunabeheer (2017) wordt overlast als volgt omschreven:

“Overlast is een subjectief begrip. Niet-bedrijfsmatige hinder of schade door flora of fauna beschouwt de wetgever als overlast. Een zekere mate van overlast door beschermde inheemse diersoorten zal altijd geaccepteerd moeten worden. Ingrijpen bij overlast door beschermde fauna is alleen aan de orde als deze overlast structureel is en zodanig in omvang is dat meer dan enkele personen hiervan negatieve gevolgen ondervinden. Er zal daarom aantoonbaar sprake moeten zijn van ernstige overlast. Dit kan in de vorm van gezondheidseffecten of ook optredende - kwantificeerbare- schade aan persoonlijke bezittingen of eigendommen.

Voor ernstige overlast wordt in beginsel geen ontheffing verleend om beschermde dieren te doden. Doden is slechts een uiterste middel wanneer andere mogelijkheden geen soelaas hebben geboden. Verjaging of het ongeschikt maken van verblijfplaatsen en in uitzonderlijke gevallen vangen en verplaatsen, is mogelijk onder voorwaarden waarbij het middel in ieder geval effectief en duurzaam moet zijn en structurele oplossingen kan bieden ook in relatie tot de kosten en baten.”

Overlast is een moeilijk kwantificeerbaar belang, en is niet beschreven in eerdere faunabeheerplannen. Bij Faunabeheereenheid komen zelden meldingen in deze categorie binnen en ze worden nog niet systematisch geregistreerd, mede omdat geen tegemoetkoming schade voor overlast wordt uitgekeerd.

Bij het opstellen van dit Faunabeheerplan is een beknopte verkenning uitgevoerd door enkele stadsecologen te raadplegen en het meldpunt Steenmarters en Vleermuizen van Brabants Landschap.

Ook is het Meldpunt Ongedierte geraadpleegd, dat meldingen voor veel Brabantse gemeenten behandelt. Zij blijken echter alleen meldingen van ratten, muizen en ongewervelden in behandeling te nemen en hebben geen relevante informatie voor het belang overlast.

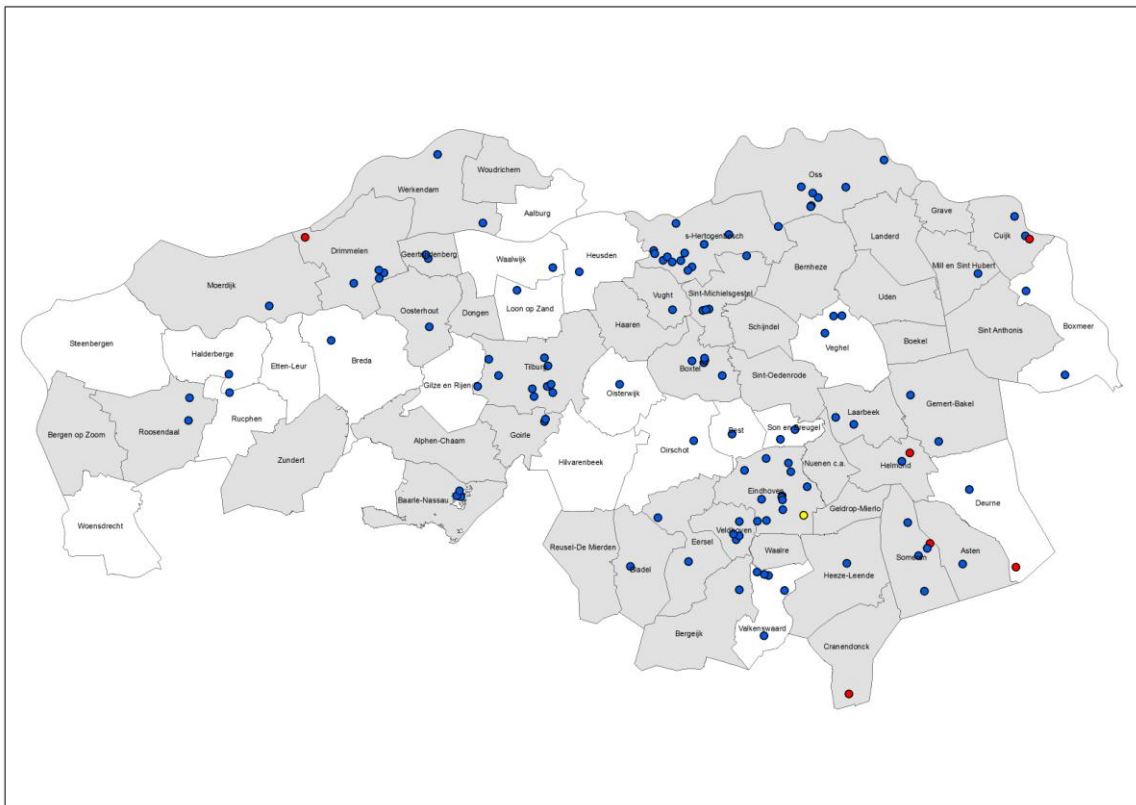
Het best geregistreerd, en wellicht ook het meest verbreid, zijn meldingen van overlast door steenmarters en vleermuizen. Het Brabants Landschap coördineert sinds 2015 een Meldpunt Steenmarters en Vleermuizen waarin ruim 70 vrijwilligers actief zijn om mensen die overlast ervaren te adviseren en bij te staan. Ongeveer 2/3 van de Brabantse gemeenten ondersteunen het meldpunt. Zij geven een financiële bijdrage aan het Meldpunt en ervaren een betere advisering over deze dieren dan bij private bedrijven voor ongediertebestrijding. Meer informatie over hun werkwijze en adviezen over vleermuizen en steenmarters is te vinden op www.brabantslandschap.nl/zelf-aan-de-slag/vrijwilligerswerk/vleermuizen-en-steenmarters/.

De meldingen van 2015 zijn op kaart gezet (zie figuur 3.7.1. op de volgende pagina, kaart Brabants Landschap).

Hieruit blijkt dat in 2015 er 6 meldingen van steenmarter zijn gedaan, en ruim 100 van vleermuizen, deels ook uit niet-deelnemende gemeenten. De vleermuizen betreffen voor een groot deel gewone dwergvleermuizen, maar er zijn ook 5 andere soorten aangetroffen bij meldingen.

Naast steenmarters is in één geval een wezel aangetroffen.

Als een melding binnenkomt, gaat een vrijwilliger kijken en advies geven. In het geval van vleermuizen ervaren de melders in de eerste plaats angst of bezorgdheid wat deze diertjes in hun woning doen. In sommige gevallen leiden uitwerpselen of geritsel van de vleermuizen tot overlast. Uitwerpselen kunnen leiden tot onhygiënische situatie. Geritsel is met name storend bij slaapkamers, zeker slaapkamers van kinderen. Het eerste wat de vrijwilliger doet is voorlichting geven over de leefwijze van vleermuizen. In heel wat gevallen is meer begrip hierover, en besef dat het nuttig kan zijn vleermuizen onderdak te verschaffen al voldoende om het gevoel van overlast weg te nemen. Vervolgens wordt nagegaan of de vleermuizen die veelal in spouwmuren of tussen dakbeschot zitten, niet verder het huis in kunnen komen. Als dit wel het geval is wordt geprobeerd de toegangen af te dichten. In een enkel geval wordt voor vleermuizen vervangende woonruimte gecreëerd en vervolgens de toegang tot het huis met overlast afgedicht.

Figuur 3.8.1. Op basis van meldingen aangetroffen steenmarters (rode stip), wezel (gele stip) en vleermuizen (blauwe stip) in 2015. De grijs gearceerde gemeenten participeren in het Meldpunt. Bron: Brabants Landschap.

Bij steenmartermeldingen volgt gewoonlijk een compleet onderzoek om uit te sluiten of het wel echt om een steenmarter gaat en volgen er meerdere huiszoeken. Meest voorkomende overlast bestaat hier uit beschadigde bedradingen van auto's, waardoor het elektrisch circuit uitvalt. Daarnaast geven verblijfplaatsen in gebouwen (tussen dakbeschot of in spouwmuren) soms geluidsoverlast (steenmarters zijn vooral 's nachts actief) of stank, van achterblijvende uitwerpselen en prooi-resten.

Er is een scala van maatregelen om auto's en verblijfplaatsen minder aantrekkelijk te maken voor steenmarters (zie H7.10) waarover de vrijwilligers kunnen adviseren. In het uiterste geval kan een steenmarter worden weggevangen en verplaatst. Echter de kans bestaat dat zijn plaats door een ander exemplaar wordt ingenomen. Het is goed denkbaar dat er veel meer overlast door steenmarters optreedt dan blijkt uit de meldingen. Degene die last ervaart zoekt zelf een oplossing, al dan niet met hulp van een privaat bedrijf voor ongediertebestrijding.

Een apart geval van schade trad enkele jaren geleden op doordat steenmarters nesten van steenuilen leegroofden. Naar aanleiding hiervan zijn de nestkasten voor steenuil zodanig veranderd dat ze marterproof zijn. De laatste jaren zijn geen gevallen meer bekend van predatie van steenuilen.

Met drie stadsecologen van grotere Brabantse steden is contact geweest, nl. Den Bosch, Tilburg en Eindhoven. Zij krijgen incidenteel meldingen van overlast, dat gaat om enkele tot een tientallen per jaar.

Voorbeelden van meldingen:

- Canadese ganzen en boerenganzen die op de weg zitten
- Kauwen en soms kraaien die lawaai maken en op auto's poepen
- Kauwen die steentjes op auto's gooien
- Vleermuizen die een winterverblijf in de spouw hadden maar ook een slaapkamer binnendrongen (tot 44 stuks); hier is de toegang tot de slaapkamer afgedicht maar het winterverblijf in stand gelaten.
- Een hobbykippenhouder waar een vos had huis gehouden. De hobbykippenhouder was niet bereid het kippenverblijf vosbestendig te maken.

WBE's krijgen regelmatig meldingen van burgers, maar deze worden niet gearcheveerd, voorbeelden:

- Roeken, die hun kolonies hebben nabij of in de bebouwde kom en overlast geven van lawaai, uitwerpselen en ander vuil.
- Eksters en kraaien, die schade veroorzaken aan rieten daken.
- Een bever die een particuliere tuin en schuur in Drimmelen geheel had ondermijnd.

De gemeenten registreren dit soort meldingen niet systematisch. Net als bij vleermuizen kan ook hier het verhaal aanhoren en iets vertellen over de leefwijze van de dieren al helpen om het gevoel van overlast te verminderen. De gemeente voelt zich niet verantwoordelijk voor de ervaren overlast, de natuur is immers niet van de gemeente. Soms wordt geadviseerd om met enkele burensamen overlast veroorzakende dieren te verjagen. Dit is alleen aan de orde bij slaapplaatsen van bijv. kauwen. In een geval heeft de gemeente gepoogd ganzen weg te vangen, maar hiertegen kwam verzet van andere bewoners. Het ging hier om Canadese gans en boerengans die op een eiland in een natuurlijk park broedden. Sindsdien is het eiland toegankelijk gemaakt voor de vos, en hebben buurtbewoners enkele keren eieren geschud.

3.7.2

BEHEER IN HET KADER VAN OVERLAST IN DIT FAUNABEHEERPLAN

De Provincie (Verordening natuurbescherming Noord-Brabant, 2016) gaat er van uit "dat elke burger of bedrijf een zekere mate van overlast door beschermde dieren mag en kan accepteren".

Zo zal niet bij elke vroeg in de ochtend zingende vogel moeten worden aangenomen dat dit overlast veroorzaakt. En ook niet als gedurende de vogeltrek voor enkele dagen een zwerm vogels tijdelijk in een bosje nabij woningen in de nacht verblijfplaats kiest en daardoor een paar nachten voor geluidsoverlast of overlast door uitwerpselen veroorzaken. Alleen wanneer overlast een aanzienlijke omvang aanneemt waardoor meer mensen of groepen van personen hiervan hinder ondervinden en deze hinder ook onredelijk langdurig blijkt te zijn, dan bestaat er een grond om in te grijpen.

GS zullen dan ook enkel ontheffing verlenen indien afdoende is aangetoond dat de ervaren 'overlast' ook zodanig van omvang is dat hierdoor daadwerkelijk gezondheidseffecten optreden op één of meer personen. Dit zal door de aanvrager van een ontheffing minimaal moeten worden aangetoond door middel van een doktersverklaring of een ander wettelijk erkend en ter zake kundig gezondheidsinstituut of rechtspersoon.

GS zullen in geval van niet bedrijfsmatige schade die in deze wordt beschouwd als overlast, enkel overgaan tot het verlenen van een ontheffing, indien de niet bedrijfsmatige schade zodanig van omvang is dat de kosten voor de betreffende persoon/personen onredelijk hoog dreigen te worden. Daarbij zal als uitgangspunt worden gehanteerd dat aangetoond is dat de schade niet kan worden verzekerd of dat de omvang van de overlast zodanig is dat deze op grond van redelijkheid en billijkheid niet door een burger of bedrijf kan worden gedragen. Dit zal door de aanvrager moeten worden aangetoond middels verzekerings- of deskundigenrapportages. Indien dit niet mogelijk is, zullen GS zelf onderzoek instellen alvorens tot besluitvorming te komen.”

Behoudens de steenmarter, waarvoor in dit Faunabeheerplan een beheerplan is opgenomen in H 7.10, lijkt er op basis van bovenstaande gegevens geen sprake van omvangrijke en langdurige hinder. Stappen voor verdere uitwerking van beleid ten aanzien van overlast lijken nog niet nodig

3.8

MAATSCHAPPELIJK BELANG VAN DE JACHT

Jacht stoelt op een eeuwenoude traditie en vormde van oudsher een belangrijk bron van voedsel en grondstoffen voor kleding en gebruiksvoorwerpen. Ook in de huidige tijd dient jacht op verschillende manieren het maatschappelijk belang en spelen jachthouders en jagers een centrale rol in het faunabeheer. Deze rol zouden zij ook kunnen spelen zonder jacht op wildsoorten, maar is wel verweven met jacht. Jacht vormt namelijk een belangrijke motivatie voor jagers om zich breder voor faunabeheer in te zetten. Daarmee dragen zij bij aan:

- voorkomen en bestrijden van schade
- natuurbeheer
- veiligheid
- toezicht en het algemene gevoel veiligheid
- dier- en volksgezondheid
- economie en werkgelegenheid
- vlees van wild als voedsel

Het doden en weren met ondersteuning van het geweer, speelt een belangrijke rol bij de meeste van de in dit Faunabeheerplan opgenomen soorten (H3.9.1). Deze maatregelen zijn noodzakelijk om bij te dragen aan schadevermindering, overlastbeperking, natuurbeheer en verkeersveiligheid. Ook de jacht op soorten die vermeld staan op de wildlijst, nl. haas, konijn, fazant, wilde eend en houtduif vindt, naast het benuttingsaspect, plaats ter ondersteuning van deze wettelijke belangen.

Voor de wildsoorten heeft de jachthouder een wettelijke inspanningsverplichting om een redelijke wildstand in het jachtveld te handhaven of te bereiken. Dat houdt in dat het niveau van de wildstand van de vijf soorten op de wildlijst zodanig dient te zijn dat schade voorkómen wordt, zonder dat de staat van instandhouding van de soort daar onder te lijden heeft. De maatregelen en activiteiten die jachthouders daartoe nemen dragen direct bij aan de wildstand en het bredere belang van natuurbeheer (H3.9.3).

Jacht vormt een belangrijke motivatie voor jagers om zich breder voor faunabeheer in te zetten. Zij voelen zich betrokken bij, en een verantwoordelijkheid voor hun jachtgebied. Naast genoemde belangen draagt dit ook bij aan toezicht in het gebied en het algemene gevoel van veiligheid (H3.9.4). Zij investeren veel tijd, en geld voor opleiding en uitrusting, hierin. Het benutten van wild voor inkomsten of eigen voedsel vormt een kleine, meer symbolische vergoeding daarvoor (H3.9.5).

Daarnaast speelt jacht en verkoop van wild een bescheiden economische rol met een eigen niche (H3.9.6).

3.8.1

BIJDRAGE VAN JACHTHOUDERS EN JAGERS AAN VOORKOMEN EN BESTRIJDEN VAN SCHADE

Jacht op wildsoorten en het voorkomen en bestrijden van schade van deze en andere soorten zijn nauw met elkaar verweven. Jagers spelen een belangrijke rol in voorkómen en bestrijden van schade door zowel wildsoorten als andere soorten. Dat blijkt uit dit en voorgaande Faunabeheerplannen. Het afschot en weren met ondersteuning van het geweer speelt een belangrijke rol bij de meeste van de 41 in dit Faunabeheerplan opgenomen soorten. Landelijk wordt jaarlijks tussen de € 12 en 20 miljoen aan tegemoetkomingen in schade aan gewassen uitgekeerd. Voor Noord-Brabant bedraagt dit over de periode 2011-2016 ca. € 0,3 miljoen per jaar. Op grond van onderzoek over de periode 2008-2010 werd de totale faunaschade in de landbouw zesmaal zo hoog geschat dan het bedrag dat uitgekeerd is (zie H1.2.3). Schade aan alle andere belangen (zie H3) is vrijwel onmogelijk te kwantificeren maar kunnen ook in

de miljoenen lopen. Uiteindelijk spelen daar ook letsel aan mensen via verkeersveiligheid op de weg en in de lucht een rol in. De totale tijdsinvestering voor schadebestrijding en populatiebeheer door jagers in Nederland wordt geschat op 11.300 FTE. Als dit zou moeten worden betaald op basis van cao-loon (€ 22,80 per uur voor de land- en bosbouw en visserij, inclusief sociale lasten, 2012) zou dit € 548 miljoen kosten (Keuper e.a., 2014).

3.8.2

VERWEVENHEID VAN JACHT EN ANDERE VORMEN VAN FAUNABEHEER

De jachthouder of jager doet veel meer dan wildsoorten schieten en verkopen. Hij heeft een wettelijke inspanningsverplichting om een redelijke wildstand in het jachtveld te handhaven of te bereiken. Dat houdt in dat het niveau van de wildstand zodanig dient te zijn dat schade voorkómen wordt, zonder dat de staat van instandhouding van de soort daar onder te lijden heeft. Schade aan gewassen door wildsoorten kan in het jachtseizoen mede voorkomen worden door reguliere bejaging. Tijdens het jachtseizoen dienen jachthouders te streven naar een dusdanige stand dat schade ook buiten het jachtseizoen voorkomen wordt. Dit geldt in de eerste plaats voor de drie wildsoorten, die verder geen landelijke vrijstelling hebben: wilde eend, fazant en haas. Afschot op basis van ontheffing bedraagt voor deze soorten tussen 0 en 10% van het afschot in het kader van jacht (zie H 7.1, 7.2 en 7.3). Voor de haas bedraagt afschot onder ontheffing slechts ca. 1 % van afschot in het kader van jacht. Maar ook bij schade veroorzaakt door de twee wildsoorten met tevens landelijke vrijstelling voor bestrijding gedurende het hele jaar speelt jacht in het jachtseizoen een grote rol in het voorkomen van schade. Bij konijn bijvoorbeeld varieert dat jaarlijks tussen 30 en 50% (H 7.4 en 7.5).

3.8.3

BIJDRAGE VAN JACHTHOUDERS EN JAGERS AAN NATUURBEHEER

Jachthouders zijn er aan gehouden om een gunstige staat van instandhouding van de populaties van wildsoorten te verzorgen. In het kader daarvan zetten zij zich gedurende het hele jaar, vooral buiten het jachtseizoen in:

- Zij leveren een bijdrage door aanleg en beheer van bijvoorbeeld bosjes, houtwallen, faunaranden en poelen.

- Zij verzorgen – op basis van een aanwijzing (met ingang van 2017 opdracht) van de provincie voor afschot of anderszins doden exoten of verwilderde dieren die ongewenst zijn in de natuur.
- Bestrijding van predatoren, zoals vos en zwarte kraai, in gebieden met kwetsbare bodembroeders, zoals weidevogelgebieden.
- Zij voeren ieder jaar een aantal keren tellingen uit van verschillende diersoorten, zoals ganzen, reeën, wilde zwijnen en kraaien, welke worden ingevoerd in het faunaregistratiesysteem en zo beschikbaar komen voor faunabeleid.

Volgens Keuper e.a. wordt jaarlijks door jagers, gecoördineerd door de WBE's, 12 hectare nieuwe natuur aangelegd en 1.000 hectare natuur onderhouden. De totale tijdsinzet aan natuurbeheer landelijk wordt naar op 1300 FTE geschat. In monitoring gaat naar schatting nog eens 100 FTE aan arbeid zitten.

3.8.4

BIJDRAGE VAN JACHTHOUDERS EN JAGERS AAN VEILIGHEID

Heel direct dragen jagers bij aan populatiebeheer van een aantal soorten dieren die gevaar voor de verkeersveiligheid opleveren, met name grote hoefdieren en ganzen. Daarnaast komen jagers veelvuldig in hun jachtgebied en houden gevraagd en ongevraagd toezicht op ongewenste activiteiten, die belangen van natuur of van de grondgebruikers schaden, van stroperij tot diefstal, van verstoren van wild tot storten van afval. Juist nu politie en toezichthouders van gemeenten en terreinbeheerders hiervoor minder tijd beschikbaar hebben, wordt deze rol in het landelijk gebied steeds belangrijker. Ca. 18% van de WBE's in Nederland heeft zelf een BOA (buitengewoon opsporingsambtenaar) in dienst om een oogje te houden op het buitengebied en bijvoorbeeld stropen of dumpen van afval tegen te gaan. Veel van dit werk vindt ook plaats tijdens andere activiteiten van jagers in het veld. In heel Nederland zijn ruim 27.000 jagers actief, hun vrijwillige tijdsinzet is geschat op bijna 13.000 FTE per jaar (Keuper e.a., 2014).

3.8.5

VLEES VAN WILD ALS VOEDSEL

Van zowel wildsoorten als soorten die in het kader van andere belangen van faunabeheer worden gedood, komt vlees beschikbaar voor consumptie. Een deel nuttigen jagers zelf of geven ze aan kennissen, en een deel wordt in de handel gebracht. De consument erkent de speciale waarde van wild ook weer in toenemende mate, uit oogpunt van gezondheid, dierenwelzijn (liever vlees van een dier dat een vrij leven heeft gehad dan een gehouden dier) en beleving van de natuur. Deze toegenomen waardering blijkt uit het feit dat veel restaurants zich profileren met wild als speciaal gerecht op de kaart, en uit de interesse voor verkoop van producten van wilde gans.

3.8.6

DE ECONOMISCHE ASPECTEN VAN DE JACHT

De verhuur van de jachtrechten levert de jachthouder, in de meeste gevallen de eigenaar van de gronden, inkomsten op. Voorts brengt de jacht werkgelegenheid en dus inkomen aan velen, die direct en indirect betrokken zijn bij de jacht, zoals jachtopzichters, poeliers, winkeliers in jachtbenodigdheden, jachtorganisaties, uitgeverijen etc. De Jacht levert vervolgens de consument nog steeds voedsel op met een bijzondere kwaliteit. De bijzondere kwaliteit komt tot uiting in hogere prijzen voor vlees van jachtwild in vergelijking met een in de landbouw geproduceerd stukje vlees. De hogere prijs heeft te maken met de veel grotere vraag dan het aanbod van echt wild (dus vrij in landelijk gebied heeft geleefd), maar ook met het feit, dat wild niet industrieel (in slachthuizen) verwerkt wordt of kan worden. Dit levert poeliers en speciaalzaken inkomen en werkgelegenheid op.

Verkoop loopt ook voor een flink deel via speciaalzaken zoals poeliers, of via restaurants. Voor de jager zelf levert de jacht over het algemeen meer kosten dan inkomsten op. Volgens een enquête van Keuper e.a. (2014) brengen jagers gemiddeld 33% van het vlees, dat zij door jacht verkrijgen, in de handel. Zij schatten dat het gedeelte, dat zij verkopen hen gemiddeld € 153 per jaar oplevert. Dit is over het algemeen minder dan de kosten voor jachttuitrusting, opleiding en huur van jachtrechten, laat staan dat die vergoeding voor de bestede tijd biedt.

4 UITVOERING VAN HET BEHEER

4.1

DIERSOORTEN EN BEHEERVORMEN

Tabel 4.1 op de volgende pagina geeft een overzicht van in dit Faunabeheerplan opgenomen soorten en categorieën van beheer waaronder deze vallen. Deze categorieën worden in de volgende paragrafen nader toegelicht. In H7 wordt het beheer per soort nader uitgewerkt.

4.2

JACHT

De jachthouder heeft een wettelijke inspanningsverplichting om een redelijke wildstand in het jachtveld te handhaven of te bereiken. Dat houdt in dat het niveau van de wildstand zodanig dient te zijn dat deze bijdraagt aan het voorkomen van schade zonder dat de wildstand op jachtveldniveau daar onder te lijden heeft. Door dit toe te passen in alle jachtvelden wordt ook de staat van instandhouding op provinciaal niveau gewaarborgd.

Schade aan gewassen door wildsoorten kan in het jachtseizoen mede voorkomen worden door reguliere bejaging. Tijdens het jachtseizoen dienen jachthouders te streven naar een dusdanige stand dat schade ook buiten het jachtseizoen voorkomen wordt. Dit past bij de inspanningsverplichting om een redelijke stand van de wildsoorten te bereiken. Dit geldt vooral voor de drie wildsoorten, die verder geen landelijke vrijstelling hebben: wilde eend, fazant en haas. Schade veroorzaakt door de twee wildsoorten met tevens landelijke vrijstelling (houtduif en konijn) kan het gehele jaar door bestreden worden.

4.3

SCHADEBESTRIJDING

De Faunabeheereenheid volgt het provinciaal beleid dat eerst gebruik gemaakt kan worden van de beschikbare vrijstellingen en aanvullend daarop van de beschikbare ontheffingen en opdrachten.

Op basis hiervan machtigt de Faunabeheereenheid derden die de maatregelen uitvoeren.

De Faunabeheereenheid hanteert hiervoor verschillende soorten machtigingen:

De perceelsgebonden machtiging (PM): in het geval van schadebestrijding, rechtstreeks op verzoek door Faunabeheereenheid uit te geven aan grondgebruiker/jachtaktehouder, zulks op het niveau van het perceel, waar de schadebestrijding plaats dient te vinden.

	Jacht	Bestrijding schade aan belangen				Populatiebeheer	
		Vrijstelling landelijk	Vrijstelling provinciaal	Ontheffing	Opdracht	Ontheffing	Opdracht
Wilde eend	X			incidenteel seizoen)	(buiten		
Houtduif	X	X					
Fazant	X						
Haas	X			incidenteel			
Konijn	X	X		incidenteel			
Zwarte kraai		X		incidenteel (vangkooi)			
Kauw		X		incidenteel (vangkooi)			
Vos		X		incidenteel (kunstlicht)	incidenteel		

Canadese gans	X					
Steenmarter		voor gemeenten na goedkeuring van een soortbeheerplan	incidenteel	aanvullende middelen incidenteel	aanvullende middelen	
Woelrat	X		incidenteel	incidenteel		
Veldmuis	X		incidenteel	incidenteel		
Grauwe gans			incidenteel, winter		zomer	
Brandgans		voor verstoring		incidenteel	zomer	
Kolgans			incidenteel, winter	incidenteel	zomer	
Nijlgans				geweer		X
Boerengans				geweer		
Knobbelzwaan			incidenteel			
Meerkoet			incidenteel			
Smient			op voorhand (gebieden), incidenteel			
Rosse stekelstaart						
Aalscholver			incidenteel			
Ekster			incidenteel			
Gaai			incidenteel			
Roek			op voorhand (gebieden), incidenteel			
Holenduif			op voorhand (gebieden), incidenteel			
Spreeuw			incidenteel			
Stormmeeuw			incidenteel	incidenteel		
Kokmeeuw			incidenteel	incidenteel		
Kleine mantelmeeuw (verwilderde)			incidenteel	incidenteel		
rotsduif				geweer		
Damhert						X
Edelhert						X
Ree			op voorhand	incidenteel	X	
Wild zwijn			schemer en nacht	geweer	X	X
Bever			op voorhand			
Das			incidenteel	incidenteel		
Verwilderde kat ¹						X
Amerikaanse nerts						X
Muntjak						X
Wasbeer						X
Wasbeerhond						X

Tabel 4.1.1. De soorten van de Beleidsnota faunabeheer en hun vormen van faunabeheer in Noord-Brabant. Daarnaast geldt voor alle soorten geldt een ontheffing of opdracht voor afschot met geweer in het belang van veiligheid voor het luchtverkeer, en voor ganzensoorten, knobbelzwaan, meerkoet, smient, meeuwen, kraai-achtigen en de meeste zoogdiersoorten tevens voor reducerende maatregelen in het belang van volksgezondheid of openbare veiligheid.

¹ Opdracht ingetrokken per 8 december 2015.

- De algemene machtiging (AM): in geval van schadebestrijding d.m.v. populatiebeheer door tussenkomst van de WBE uit te geven aan de uitvoerders zoals jachthouders en schadebestrijders, zulks op jachtveldniveau.

- Tevens is er in specifieke gevallen sprake van gebiedsgebonden machtigingen (beperkt tot een bepaald gebied en/of bepaalde uitvoerders) en zgn. grofwildmachtigingen.

4.4

GEBRUIK VAN ONTHEFFINGEN: PROCEDURE EN EFFECTIVITEIT

Hoe werkt het proces van het gebruik van een ontheffing? Aan de hand van het – dreigend of te verwachten - optreden van gewasschade beschrijven we de procedure.

Een agrariër heeft een perceel, waarop een kwetsbaar gewas staat, bijvoorbeeld wintertarwe. Kwetsbare gewassen zijn vrijwel alle gewassen, exclusief overjarig of blijvend grasland in de winterperiode en graangewassen jonger dan zes maanden. Als voorzorg tegen mogelijk optredende schade, bijvoorbeeld van ganzen, stelt hij volgens de voorschriften de provinciale beleidsregels en met advies van de Faunaschade preventiekit (BIJ12, 2016) voldoende akoestische en visuele middelen op (minimaal 2, één van elk; dit is in de vrijstellingsverordening respectievelijk de ontheffing een verplicht voorschrift, waarbij het geweer ook als akoestisch middel geldt). Wanneer er toch schade dreigt, roept hij de hulp in van zijn jager/schadebestrijder die met een machtiging, op basis van een ontheffing of vrijstelling aan hem verleend, de dieren verjagen moet met behulp van ondersteunend afschot. Maximaal op de dag van constatering van de eerste belangrijke schade moet de jager/schadebestrijder gevraagd worden te komen. Dit heet het adequaat gebruik van de ontheffing of vrijstelling, waarbij er minimaal 2 keer per week een schadebestrijdingsactie wordt uitgevoerd. De ODBN krijgt automatisch een afschrift van de machtiging en controleert bij een kwetsbaar gewas in alle gevallen of de werende middelen aanwezig zijn en of de jager zich aan de regels houdt. Al deze handelingen zijn erop gericht om schade te voorkomen. De agrariër kan (voorafgaand) overgaan tot een schade melding bij BIJ12-Faunafonds. Als er desondanks toch schade optreedt, kan de agrariër hiervoor een tegemoetkoming aanvragen bij BIJ12-Faunafonds. Een schademelding kan men doen op www.faunaschade.nl. Via dat portaal kan men de schademelding (op een later tijdstip en indien preventieve middelen en afschot onvoldoende soelaas bieden) ook doorzetten naar een tegemoetkomingsaanvraag bij BIJ12-Faunafonds. BIJ12-Faunafonds stelt vervolgens vast of voldoende preventieve middelen zijn gebruikt/ingezet, of er op tijd een ontheffing is aangevraagd en of de schadeveroorzakende diersoorten voor een tegemoetkoming in aanmerking komen en laat de schade (eventueel) taxeren. Bij de beoordeling van het verzoek wordt ook beoordeeld of er adequaat gebruik is gemaakt van de ontheffing.

Met deze procedure wordt gewaarborgd dat er voldoende inzet is geweest om schade te voorkomen dan wel te beperken. Naast de inzet van preventieve middelen betreft dit ook een adequaat gebruik van de ontheffing, indien afgegeven. Hierbij wordt per gewas aangegeven in de Faunaschade Preventie Kit (BIJ12 2016) welke middelen dat betreft.

Er vindt controle plaats op de inzet van werende middelen door de ODBN. De taxateurs die in opdracht van het Faunafonds taxeren tekenen eveneens aan welke preventieve middelen op de schadepercelen worden aangetroffen.

Welke gevolgen heeft dit voor de relatie tussen inzet werende middelen, verjagend afschot en schade?

Als het systeem 'perfect' zou werken, zou geen (noemenswaardige) schade optreden.

1) Inzet werende middelen. Als de werende middelen, ook wel preventieve middelen genoemd, effectief zijn, treedt er geen schade op. Meestal past de agrariër al vóórdat hij melding doet een aantal preventieve middelen toe. In gevallen dat werende middelen afdoende werken, wordt dit niet geregistreerd. We kunnen dus geen uitspraak doen over de effectiviteit van de ingezette werende middelen, omdat daar geen monitoringsgegevens over beschikbaar zijn. In de praktijk blijkt dat ondanks de inzet van de aangegeven werende middelen er toch nog schade (dreigt) op te treden. Er worden dan namelijk nog steeds schadeveroorzakende diersoorten, in dit voorbeeld ganzen, gezien op het perceel.

2) Inzet jager. De agrariër meldt aan zijn jager/schadebestrijder dat er schade dreigt. De jager moet de ganzen nu verjagen met ondersteunend afschot als hij voor een tegemoetkoming in aanmerking wil komen. Dit houdt in dat er één of enkele dieren geschoten worden, waardoor de andere dieren van het perceel worden verjaagd of er niet landen. De jager die een toestemming (op basis van machtiging/ontheffing) heeft om te verjagen met ondersteunend afschot meldt het daadwerkelijke afschot dat hij realiseert in het Fauna Registratie Systeem (FRS). Daarmee zijn de data van het afschot beschikbaar en worden in het jaarverslag en het faunabeheerplan beschreven. Op basis van deze gegevens (ODBN) kunnen we geen uitspraak doen hoeveel schade voorkomen wordt door verjagen met ondersteunend afschot. Zonder specifiek onderzoek is hierover geen uitspraak te doen. Uit de literatuur en op basis van expert judgement blijkt, dat verjaging met ondersteunend afschot een redelijk effectieve, aanvullende manier is om schade te voorkomen (zie 3.4). Ook uit ervaringen van BIJ12-Faunafonds, de grondgebruiker en jager en blijkt dat deze methode een goede aanvulling is op het verjagen.

Wanneer de agrariër nog steeds de schadeveroorzakende soorten waarneemt op zijn perceel en schade constateert, meldt hij dit aan het BIJ12-Faunafonds.

3) Melding schade bij BIJ12-Faunafonds. De agrariër meldt de schade bij BIJ12-Faunafonds (www.faunaschade.nl). Daarbij geldt dat een behandelbedrag van € 300 bij indiening van een verzoekschrift voldaan moet worden (vanaf 1 oktober 2014). Op basis van de taxatie wordt het schadebedrag vastgesteld. Als de procedure correct is doorlopen, er voldoende inspanning is geleverd om schade te voorkomen of te beperken en het een soort betreft waarvoor een tegemoetkoming wordt gegeven, zal BIJ12-Faunafonds overgaan tot uitkering van de tegemoetkoming. Het eigen risico is 5% met een minimum van € 250 per bedrijf per jaar. Bij een eventuele tweede schademelding of ander gewas is er geen sprake van een inhouding van € 250, totdat het schadebedrag van € 5.000,- wordt overschreden, dan gaat de 5% weer meetellen. Zo wordt bij € 10.000 het eigen risico 5% van dit bedrag, namelijk € 500. Bedragen van minder dan € 50 worden niet uitbetaald. In de ganzenrustgebieden en Natura 2000 gebieden wordt in de winterperiode behandelbedrag en 100% van de schade vergoed. Dit komt er op neer dat een agrariër meer dan € 600 schade moet hebben, voordat het loont om dit bij BIJ12-Faunafonds aan te geven. Dit betekent dat sinds 2014 waarschijnlijk minder schadegevallen van relatief geringe schades worden gemeld bij BIJ12-Faunafonds.

Deze voorwaarden gelden voor diersoorten waarvoor BIJ12-Faunafonds een tegemoetkoming verleent. Voor vrijgestelde soorten, behalve ganzen, wordt geen tegemoetkoming gegeven.

Schademeldingen zonder aanvraag tegemoetkoming kosten

Agrariërs kunnen sinds 2015 ook schadegevallen melden waarvoor indienen bij BIJ12-Faunafonds financieel niet interessant is. Deze gevallen kan men melden via www.faunaschade.nl. Op basis

van steekproeven wordt de schade vastgesteld om zodoende voor deze soorten inzicht te krijgen in aantal meldingen, aard en omvang van de schade. Op basis van deze gegevens kan de faunabeheereenheid beter onderbouwen wanneer het nodig is om voor bepaalde soorten een ontheffing aan te vragen. Dit systeem is net gestart en werkt nog niet goed vanwege onvoldoende bekendheid en zal pas over enkele jaren inzicht geven in schades waarvoor BIJ12-Faunafonds geen tegemoetkoming geeft.

4.5

POPULATIEBEHEER

Het is beleid van de provincie dat alleen ontheffing of opdracht verleend wordt voor populatiebeheer als in het faunabeheerplan voldoende is gemotiveerd, dat populatiebeheer een noodzakelijk middel is om schade aan de wettelijke belangen te voorkomen of te beperken. Ook de uitvoering van het nulstandsbeleid is een vorm van populatiebeheer.

Van de soorten van dit faunabeheerplan geldt dit voor hoefdieren, grauwe gans, brandgans, kolgans en nijlgans populatiebeheer.

4.6

EFFECTIVITEIT

Preventieve, werende middelen hebben als doel soorten te verjagen of te weren die schade veroorzaken. Deze worden onderverdeeld in visuele middelen en akoestische middelen en combinaties hiervan, geurrepellents, inrichtingsmaatregelen en andere specifieke maatregelen. Er zijn zowel passieve als actieve visuele / akoestische werende middelen.

Het is aan de provincie om te bepalen of de inzet van verstoring ten behoeve van voorkomen van landbouwschade een opzettelijke verstoring van beschermde soorten oplevert. Het weren van soorten door het aanbrengen van middelen als rasters, netten, linten of vogelverschrikkers beschouwt de provincie niet als opzettelijk verstoren. Deze werende maatregelen kunnen daarom zonder ontheffing worden toegepast, mits wordt voldaan aan de eisen in het kader van de wet Ruimtelijke Ordening. Verder is sinds 1 januari 2017 het opzettelijk verstoren van vogels niet meer verboden, indien de storing niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de desbetreffende vogelsoort (art. 3.1 lid 5 Wet natuurbescherming). Ontheffing voor opzettelijke verstoring is wel nodig ten aanzien van 'strikt beschermde soorten'. Voor zoogdieren zijn maatregelen voor opzettelijk verstoren of doden waarvoor ontheffing mogelijk is niet nader omschreven. Daaronder kunnen ook akoestische middelen of inundatie (bij veldmuis) vallen.

In sommige gevallen kan gebruik van lokvoer de effectiviteit van afschot verhogen. Hiervoor zijn geen bijzondere voorschriften. Alleen in combinatie met vangen geeft het Besluit natuurbescherming aan dat "het vangen met gebruikmaking van lokvoer" als methode is aangewezen (art. 3.9 lid 2g).

4.6.1

PREVENTIEVE MAATREGELEN

Voorbeelden van passieve visuele werende middelen zijn vogelverschrikkers, wapperende linten en vlaggen, vliegers (eventueel in de vorm van roofvogels) en bewegende afweer- of spandraden. Actieve visuele middelen zijn lasers, honden, robots en drones. Passieve akoestische middelen zijn knalapparaten, alarmgeluiden van dieren en geluidsgolven. Een actief akoestisch middel is het vogelafweerpistool.

Voor alle passieve middelen geldt dat de reikwijdte beperkt is en dat gewenning vrij snel optreedt, vaak binnen 14 dagen (Ganzenakkoord Gereedschapskist, 2013). Preventief gebruik van vlaggen, linten en dergelijke, akoestisch kanon en ultrasoon geluid is op zich niet effectief (Melman et al., 2011). Afwisseling in tijd en tussen verschillende middelen is belangrijk. Dit vergroot de effectiviteit, maar ook de te verrichten inspanning.

Passief weren/verjagen

Voorbeelden van effectieve middelen zijn (Melman et al., 2011): GooseBuster (alarmroep van (Canadese) gans), goed zichtbare linten, vuurpijlen in combinatie met vlaggen en vogelverschrikkers. De GooseBuster verminderde het aantal ganzen met meer dan 50% in de sojateelt en bij een RWZI in de Verenigde Staten. Gedurende de proef van 90 dagen trad geen gewenning op bleek uit gesprekken met betrokkenen van de proef (Whitford, 2008). Op een koolzaadveld in Engeland waren 85-100% minder knobbelswanen aanwezig in een proef in de winterperiode met goed zichtbare linten (Parrot en Wattola, 2008). Bos en Stahl (2003) beschrijven een proef op Schiermonnikoog met vuurpijlen¹¹ in combinatie met vlaggen en vogelverschrikkers. Zonder deze maatregel waren drie keer zo veel ganzen aanwezig.

Andere middelen die op schadegevoelige percelen toegepast kunnen worden om schade te voorkomen zijn reflecterende ballonnen, vliegers in de vorm van een roofvogel bevestigd aan een hoge paal; flitsmolens, op een verticale as draaiende molen met drie wieken die deels van reflecterend materiaal zijn voorzien; schriklinten, linten die strak gespannen onder invloed van wind geluid maken; klappermolens en rammelblikken; spandraden, dat zijn draden die met een afstand van ongeveer 12 meter op ca. 80 cm hoogte over het hele perceel gespannen zijn en landing door vogels hinderen; boommanchetten of geurstoffen voor op boomstammen of geur- of smaakstoffen op planten of zaden; FireFly bakenkaarten, dat zijn borden die in boomgaarden opgehangen worden en die zonlicht en UV-licht reflecteren, dat laatste is ook zichtbaar voor vogels; krekels of angstkreten, afgespeeld van geluidsoptnames.

Passieve maatregelen van een andere orde, alleen toe te passen op hoog salderende gewassen zijn het afschermen van bijvoorbeeld oogstrijp fruit met afdeknetten en toepassen van vliesdoek op recent gekiemde groente.

Het ophangen van dode vogels is een matig effectieve maatregel om soortgenoten af te schrikken. Zo is pikschade aan kuilvoer en zaaibedden te voorkomen. De werking is van beperkte duur; er treedt vrij snel gewenning op. Alleen ophangen van landelijk vrijgestelde soorten is toegestaan. Bij buitenstaanders kan deze methode een negatief beeld creëren.

Actief weren/verjagen

Voorbeelden van actieve akoestische en visuele maatregelen zijn bestuurbare robots of drones. Deze bevinden zich in de ontwikkelfase, waardoor er geen wetenschappelijk bewijs is voor de werking. Een test met de robotroofvogel van Clear Flight Solutions zorgde voor 75% minder meeuwen op een vuilnisbelt (website clearflight solutions). Vogels die terugkwamen waren schichtiger. De ontwikkelaars ervaren een langduriger effect dan lasers, vanwege het meer natuurlijke gevaar dat dreigt. Een andere test in de teelt van blauwe bessen hield alle spreeuwen uit het perceel. Onbemande vliegtuigjes ('drones') zouden ook ganzen kunnen verjagen. Deze mogen

¹¹ Vuurpijlen zijn niet toegestaan als verjagingsmiddel.

niet zonder vergunning gebruikt worden. Een vogelafweerpistool is een andere effectieve methode. Deze is ook erg arbeidsintensief en vergt een vergunning voor wapenbezit.

Laser

Een ander voorbeeld van een visuele maatregel is de laser. Groen licht heeft een beter effect dan rood. De laser is het effectiefst tijdens de schemer en bij bewolkt, regenachtig of mistig weer.

Uit een experiment van Blackwell et al. (2002) blijkt dat 96% van de Canadese ganzen door een handmatig te bedienen apparaat verjaagd kunnen worden naar een onbestraald deel van het perceel. De effectiviteit verschilt per vogelsoort. Cepek et al. (2001) geeft een anekdotische beschrijving van een succesvolle verjaging van ganzen in de Verenigde Staten. In vier nachten nam het aantal ganzen af van 18.000 naar 1.600.

Op Schiphol wordt momenteel het automatische lasersysteem getest op effectiviteit en vliegveiligheid. Op het vliegveld in Southampton worden lasers gebruikt.

In een proef op een appel- en perenperceel zijn kraaiachtigen na inzet van de Autonomic laser niet meer waargenomen. Kraaiachtigen vlogen op van de hoogspanningsmasten- en draden als de laser hen daar bescheen. Na een tijdje streken ze echter weer neer in de masten en op de draden. Ze kwamen niet meer in de buurt van de percelen; een enkele keer vloog nog wel een kraaiachtige over maar voor zover gezien zijn ze niet neergestreken in het perceel (ongepubliceerde gegevens CLM).

Er is beperkt onderzoek gedaan naar verjaging van ganzen met laserstralen. Vogels vliegen weg als zij door een laserstraal worden beschenen. Zij komen wel terug in de omgeving, maar minder op de percelen waar zij verjaagd zijn. Onbekend is of er gewenning optreedt. Momenteel loopt er vanuit BIJ12-Faunafonds een meerjarig onderzoek naar Autonomic lasers. Gezien de reikwijdte van laserapparatuur kan een relatief groot oppervlak worden bestreken. De weersomstandigheden zijn bepalend voor de effectiviteit; hoe lichter de omstandigheden, hoe beperkter de zichtbaarheid van het laserlicht. Op plekken met hoog salderende gewassen zouden (automatische) lasers een rol kunnen spelen om vogels te verjagen. Niet-automatische lasers zijn arbeidsintensief in het gebruik.

Honden

Het effect van honden (border collies) blijkt uit onderzoek is van korte duur en afhankelijk van externe factoren, zoals de aanwezigheid van schapen, wegen en verspreide groepen ganzen waar de verjaagde ganzen zich bij aansluiten (Kleijn et al., 2009; Faunafonds, 2010). Het is daarom in zijn algemeenheid geen effectieve verjagingsmethode. Wanneer de ganzen gecoördineerd naar een rustgebied verjaagd kunnen worden, is de methode effectiever.

Roofvogels

Sturingsmogelijkheden in het bevorderen van roofvogels zijn gering. Daarom kan dit niet als een actieve maatregel worden ingezet. Bovendien zal het effect gering zijn, behalve wanneer de zeearend ten tonele verschijnt. Deze predeert op en verjaagt ganzen. In 2014 broedden er vijf paar in Nederland. Gedacht kan worden aan een zitpaal voor roofvogels. Daarnaast kan een getrainde roofvogel ingezet worden voor verjaging. Ook kan de aanwezigheid van een roofvogel nagebootst worden door bij voorbeeld een plukplaats van een gevangen duif aan te leggen. Andere duiven die deze herkennen, zullen de plek mijden waar een soortgenoot om het leven gekomen is.

Overigens verdient van alle hierboven genoemde actief werende en verjagende middelen effect op overige fauna (niet-doelsoorten) aandacht van BIJ12/Faunafonds. BIJ12 kan vooral rol spelen in onderzoek aansturen en financieren, FBE en WBE's in registreren wat er gebeurt.

Uitrasteren broedgebieden

Het plaatsen van een raster zorgt ervoor dat in de broedgebieden van ganzen het broedsucces zal verminderen, er minder jongen vliegvlug worden en daardoor uiteindelijk de populatie kan afnemen. Ook de directe schade in de omgeving kan daardoor afnemen. In sommige aangrenzende gebieden bleef de schade door ganzen uit andere gebieden echter hoog of door broedparen met kuikens die toch kans zagen uit het afgerasterde broedgebied te komen. In verband met de kosten is deze maatregel vooral effectief in gebieden met hoog salderende gewassen, waar een broedgebied goed uitgerasterd en onderhouden kan worden. Dit is vooral ook in te zetten als populatie-regulerende maatregel om de schade structureel te verminderen door kleinere aantal ganzen. Intensieve controle is nodig om negatieve effecten zoals het insluiten van per ongeluk binnen het raster terecht gekomen predatoren te voorkomen, en te zorgen dat grotere kuikens ook het raster uit kunnen.

Inrichtingsmaatregelen

Inrichtingsmaatregelen maken het schadegevoelige gebied ontoegankelijk voor een schadesoort. Hieronder vallen alle vormen van rasters, netten en vliesdoeken, maar ook de aanplant van bomen of mogelijkheden om een gebied toegankelijk te maken voor predatoren zoals vossen.

Rasters

Onder rasters vallen gaasrasters en (mobiele) elektrische rasters. Rasters worden vooral ingezet om schade door zoogdieren te voorkomen door schadegevoelige percelen uit te rasteren en zo niet meer toegankelijk te maken voor schadesoorten. Broedplekken van ganzen worden ook wel uitgerasterd, zodat niet vliegvlugge dieren foerageerplekken niet meer kunnen bereiken. Afhankelijk van het soort dat tegen gehouden dient te worden, wordt de hoogte van de afrastering aangepast. Mits goed geïnstalleerd, zijn rasters een zeer effectieve methode dieren van landbouwpercelen vandaan te houden. Onderbrekingen in rasters weten dieren feilloos te vinden. Wanneer dieren per ongeluk toch door een raster heen breken veroorzaken zij vaak grote schade. Het komt dan regelmatig voor dat dieren vanwege angst de weg naar buiten het raster niet terug kunnen vinden.

Vos

Het sparen van de vos door het niet meer bejagen om ganzen terug te dringen (zie Voslamber et al., 2012) zal alleen na een zorgvuldige afweging plaats kunnen vinden en zal per gebied bepaald moeten worden. Voorkomen moet worden dat andere natuurwaarden er schade door ondervinden. Daardoor zal deze maatregel naar verwachting nauwelijks toegepast kunnen worden.

Sturen met voer

Een methode schade op percelen te voorkomen is afleidend voer te plaatsen rond het perceel. Dit kan toegepast worden om vraatschade door haasachtigen te voorkomen door bij voorbeeld vers snoeihout van fruitbomen rond het perceel te leggen. Het effect is van korte duur omdat ingedroogd snoeihout niet meer aantrekkelijk is.

Een laatste methode om het voedselaanbod voor dieren te beperken is het dieper poten van bij voorbeeld bloembollen. Ze worden zo onbereikbaar voor dieren. Dit moet teelttechnisch echter mogelijk zijn.

Verjaging met passieve, visuele of akoestische middelen alleen is in veel gevallen ineffectief. Verschillende middelen zullen of tegelijkertijd of opeenvolgend moeten worden gebruikt. Meer effectieve middelen zijn duurder dan gemiddeld en/of moeten in combinatie worden ingezet. Tegelijk vergt dit weer extra arbeidsinzet van de agrariër, en extra tijd voor bewerkingen omdat de hulpmiddelen dan in de weg staan. Alleen bij toepassingen waar de schade of de dreiging door aanwezigheid van vogels groot is (hoog salderende gewassen, golfbanen, vliegvelden) loont de inzet van deze middelen. Effecten van robotroofvogels zijn nog niet breed getest en wetenschappelijk beschreven. Praktijkproeven op beperkte schaal laten wel een sterk effect zien. Toepassing is echter duur.

Maatregel	Effectiviteit: lokaal en perceel*	Effectiviteit: gebied (circa 4-5 km)*
Verjaging		
Visueel (linten/vlaggen)	+	--
Vlaggen + kanon	+	--
Vlaggen + vuurpijlen ¹	++	--
Vlaggen + Scarey man	++	--
GooseBuster (akoestisch, VS)	++?	--
Robot vogelverjagers	++?	--
Lasers handmatig	+	--
Lasers autonoom	+	--
Border collies	+ (kort)	--
Broedbiotoop maken	ongeschikt	
Door vossen	+	-
Door roofvogels	+	-
Broedsucces verminderen		
Afrasteren broedgebied	++	-

Tabel 5.1. Effectiviteit van aantal maatregelen

+++ is zeer effectief ++ is effectief, + is redelijk effectief
 - is redelijk negatief -- is negatief, ? is niet bewezen.

Nadeel van akoestische middelen is dat ze ook overlast voor de omgeving veroorzaken (mensen en dieren). Voor knalapparaten en het vogelafweerpistool is een vergunning nodig.

4.6.2

HABITATMODIFICATIE

Bij de beschrijving van maatregelen gericht op lokaal verslechteren van het leefgebied van de soorten van dit faunabeheerplan beperken we ons tot de soorten die grote gewasschade veroorzaken en waarvoor deze maatregelen haalbaar zijn en een aanzienlijk positief effect kunnen hebben. Dit zijn ganzen in de broedtijd. Daarnaast kijken we naar mogelijkheden om predatie van weidevogels door vos en kraaiachtigen te verminderen via aanpassing van het leefgebied van weidevogels. De Faunabeheereenheid kan deze maatregelen niet afdwingen, maar wel een stimulerende rol spelen in communicatie hierover.

Ganzen

Bij ganzen zijn de maatregelen gericht op het beperken van geschikt broedgebied en beperken van de overleving van legsels en kuikens. Om predatie te vermijden broeden ganzen bij voorkeur op eilandjes in (diep) water (Voslamber et al., 2012). Het verdient aanbeveling om bij inrichting van natuurgebieden, parken en groenstroken dergelijke eilandjes niet aan te leggen. Bij ontwikkeling van moerasgebieden kan beter worden gekozen voor enkele grote aaneengesloten gebieden dan voor meerdere kleine gebiedjes in het cultuurlandschap. Bij kleine snippers is de conflictzone, op de grens van broedgebied in het moeras en het landbouwgebied, relatief groot ten opzichte van de totale oppervlakte moeras. Het is echter de vraag of deze inrichtingsmaatregel veel oplevert, omdat ganzen dicht bij elkaar kunnen broeden, zelfs in kolonies, en het voedselaanbod in het landbouwgebied geen beperkende factor is.

Het laten verruigen van de oeverzone of het toelaten van opslag van struweel en bomen lijkt kansrijker om terrein werkelijk minder geschikt te maken voor ganzen. Ganzenkuikens zijn zolang ze nog niet kunnen vliegen afhankelijk van kortgrazig grasland aan de rand van open water. De oppervlakte gebied, dat geschikt is als opgroeiplace voor kuikens van grauwe ganzen, is een van de factoren, die de omvang van een lokale broedpopulatie bepaalt. De opgroeiende jonge ganzen hebben een zekere hoeveelheid voedsel nodig, dus bepaalt de totale voedselvoorraad die beschikbaar is hoeveel ganzen er op kunnen groeien. In voorkomende gevallen kan het broedgebied afgeschermd worden met rasters van het foerageergebied voor de jongen. De jongen moeten dan opgroeien in het natuurgebied, en de overleving is daar geringer dan wanneer de jongen van het broedgebied naar het agrarische grasland kunnen gaan (Voslamber, 2010; Boudewijn et al., 2009).

De voedselrijkdom van een gebied hangt in sterke mate af van het gevoerde beheer. Geschikt opgroeihabitat wordt gekenmerkt door een kortbegrasde, eiwitrijke vegetatie. Daarnaast is de directe nabijheid van water als vluchtmogelijkheid vaak een voorwaarde (van der Jeugd et al., 2006). In de Oostvaardersplassen en de Lauwersmeer hebben experimenten met verschillende vormen van beheer laten zien dat intensieve beweiding met vee de vegetatie kort en grazig houdt, en daarom tot de grootste aantallen ganzen leidt (Vulink et al., 2010). Dit komt overeen met de gangbare praktijk in de veehouderij. Jaarrond begrazing met runderen (bijv. Galloways of Schotse hooglanders) en Konikpaarden leidt over het algemeen tot een minder geschikt ganzenhabitat, omdat deze vorm van beweiding leidt tot een mozaïekachtig vegetatiepatroon met verruigde plekken. Van der Jeugd et al. (2006) concluderen dat habitatbeheer op korte termijn weinig soelaas zal bieden, maar dat het op de lange termijn een effectieve manier kan zijn om de aantallen broedende ganzen te beperken.

Graslandpercelen zijn vanwege de hoge bemesting eiwitrijk en buitengewoon geschikt als voedsel voor ganzen. Door deze graslandpercelen te extensiveren, worden ze minder geschikt als voedselgebied voor ganzen (van der Jeugd et al., 2006). In de huidige context van de landbouw is dit echter geen realistische optie.

Aangezien nijlganzen in bomen broeden, vaak buiten moerasgebieden, zullen maatregelen ter voorkoming van de migratie van jongen van moerasgebied naar grasland, weinig effect op nijlganzen pullenoverleving hebben (maar zie Boudewijn et al., 2009). Vermindering van de voedselrijkdom van graslandgebieden zal wel effect kunnen hebben op nijlgans.

Weidevogels

Predatie in weidevogelgebieden door kraaiachtigen kan verminderd worden door het open houden of open maken van het weidevogelgebied. Dit betekent het verwijderen van bomen en struiken waar zwarte kraaien en eksters in kunnen broeden (Oosterveld, 2013).

Vossen houden minder van natte gebieden en door het waterpeil in weidevogelgebieden te verhogen kan de kans op de aanwezigheid van vossen worden verkleind. Vossen hebben geen moeite wateren over te steken en zullen in waterrijke, natte gebieden ook nesten bouwen onder takken of op kleine, droge verhogingen. Dit is bovendien voor weidevogels ook een goede maatregel. Maar goede voedselgebieden blijven voor de vos aantrekkelijk, nat of niet.

4.6.3

EFFECTIVITEIT VERJAGING MET ONDERSTEUNEND AFSCHOT

Hoe effectief is verjaging met behulp van ondersteunend afschot, met andere woorden, als er enkele dieren worden geschoten om deze te verjagen. Experts (o.a. grondgebruikers, boeren, jagers, terreinbeheerders medewerkers BIJ12-Faunafonds) wijzen erop dat verjaging met ondersteunend afschot een heel effectieve manier van verjagen is, effectiever dan andere vormen van verjaging/wering. Bovendien treedt hier geen gewenning op (Guldemond et al., 2016). Volgens experts leggen vogels en zoogdieren de relatie tussen een schot en een soortgenoot die wordt gedood, waardoor het effect van verjaging met afschot sterker wordt. Dit werkt logischerwijs het beste bij sociaal georganiseerde diersoorten, die in groepsverband foerageren (bijv. wild zwijn, ganzen, eenden, kraaiachtigen etc.). Het gevolg is dat de bewuste groep niet of minder snel terugkomt naar de plek waar geschoten is. Publicaties die dit onderschrijven zijn onder andere Smith et al. (1997); Tracey et al. (2007); Gilsdorf et al. (2002 en referenties hierin); Hall, website; Tichenell & Lynch, website. Ook wordt daarin aangegeven dat afschot andere verjagings-/weringstechnieken effectiever maakt. Soorten die in deze onderzoeken specifiek worden genoemd zijn Canadese gans en kraaiachtigen. Het betreft studies in o.a. Verenigde Staten en Australië, en extrapolatie van deze resultaten naar een bredere groep (verschillende ganzensoorten en eendachtigen, kraaiachtigen) en gebieden is verantwoord, zeker gezien de ervaringen van experts. Nederlands onderzoek toont bovendien aan dat de intensiteit van verschrikking door afschot ook een positief effect heeft op de hoeveelheid verjaagde ganzen en de veroorzaakte schade (Lensink et al., 2014).

Uit onderzoek is gebleken dat deze effecten gebieds- en soortspecifiek kunnen zijn. In een experiment op Engelse vuilnisbelten is aangetoond dat afschrikken met behulp van losse flodders met aanvulling van selectief afschot met succes de aanwezigheid van meeuwen deed afnemen met 97% en dat dit effect tot 4 weken na beëindiging van het beheer effect bleef houden (Baxter 2008). Hierbij werd minder dan 2% van de meeuwenpopulatie afgeschoten. Terwijl bij alleen maar afschrikking met losse flodders al na 2 weken na de start van het afschrikkingbeheer gewenning op trad en de vogeldichtheden gelijk waren als voor het beheer. Echter, voor kraaiachtigen is in hetzelfde Engelse experiment geen effect gevonden van verjaging met afschot, wat resulteerde in een afschot van meer dan de helft van de populatie en eenzelfde dichtheid kraaiachtigen aan het einde van de periode met afschrikkingbeheer als daarvoor. In een ander experiment waarbij meeuwen van JFK airport in de VS verjaagd werden door middel van verjaging met afschot werd echter geen effect gevonden (Dolbeer et al. 1993). De onderzoekers hebben twee mogelijke verklaringen hiervoor. Ten eerste kan de afwezigheid van alternatieve foerageerplaatsen ervoor zorgen dat de verjaagde vogels geen keuze hebben dan terug te keren, ondanks het risico op afschot. Een alternatieve verklaring is dat het verjagen van de ene soort kan leiden tot een

verminderde competitie met een andere soort, in de context van de Engelse studie kan het afschrikken van de meeuwen er voor gezorgd hebben dat de foerageerlocatie voor de kraaien aantrekkelijker is geworden waardoor laatstgenoemde niet afgeschrikt worden (Baxter 2008).

De inzet van verjaging met ondersteunend afschot lijkt voor ganzen effectief, maar voor meeuwen en kraaiachtigen zijn de resultaten niet consistent. Soms wel en soms geen effect. In situaties waar geen effect wordt gevonden zou de aantrekkelijkheid van de locatie (vuilnisbelt), het ontbreken van alternatieve voedselbronnen of het wegvallen van competitie met een andere soort om voedsel (meeuwen) de reden kunnen zijn dat geen effect wordt gevonden. Meer onderzoek naar de effectiviteit van zowel werende middelen als naar verjaging met behulp van ondersteunend afschot is wenselijk en urgent.

5 ORGANISATIE VAN HET BEHEER

5.1 WBE'S

De feitelijke uitvoering van het faunabeheer in Noord-Brabant gebeurt door 3.300 jagers verenigd in 57 wildbeheereenheden (WBE's). In de nieuwe Verordening natuurbescherming is bepaald dat iedere WBE een eigen werkgebied moet hebben van minimaal 5000 ha. Er zijn op dit moment 11 WBE's die niet voldoen aan deze eis. Deze WBE's krijgen twee jaar de tijd om alsnog aan deze eis te voldoen.

De WBE's beschikken over uitgebreide gebiedskennis, hebben ruime ervaring in het faunabeheer en hebben overzicht wat er in hun werkgebied precies speelt. Zij zijn het eerste aanspreekpunt voor grondgebruikers en burgers en ondersteunen hen bij het voorkomen van faunaschade en het beheren van populaties in het wild levende dieren. Ook verzamelen ze afschot- en telgegevens van een groot aantal diersoorten. Ze leggen wildakkers aan, onderhouden terreinen, geven voorlichting op scholen en organiseren natuurwerkdagen. Het vrijwilligerswerk van de WBE vormt een belangrijk onderdeel in de uitvoering van het faunabeheer. Onder de nieuwe Wet natuurbescherming (art. 3.14 lid 1) moet iedere jachthouder met een jachtakte zich aansluiten bij een WBE. TBO's van natuurterreinen zijn niet verplicht om zich aan te sluiten bij een WBE (zie H 4.7).

5.2 TERREINBEHERENDE ORGANISATIES (TBO'S)

Voor de TBO's is het van belang dat het FBP de mogelijkheid biedt in te grijpen bij schade aan flora en fauna en ter beperking van risico's voor de veiligheid op hun terreinen en ook met het oog op de belangen van anderen vanwege goed nabuurschap. Voor hen zijn de natuurdoelen voor de afzonderlijke terreinen of het belang van de waterwinning leidend, in balans met andere maatschappelijke belangen. TBO's zijn niet verplicht om zich aan te sluiten bij een WBE en kunnen het faunabeheer desgewenst in eigen regie uitvoeren. Immers, TBO's zijn rechtspersonen en rechtspersonen kunnen niet over een jachtakte beschikken. Hierbij zullen zij uitvoering geven aan de doelstellingen van de faunabeheereenheid, zoals onder andere vastgelegd in het FBP.

Het feit dat TBO's (en andere grondeigenaren) niet verplicht zijn lid te zijn van een WBE kan wel leiden tot problemen ten aanzien van het registreren van afschot van soorten op grond van vrijstellingen, opdrachten en ontheffingen. Immers, de toestemming om daar van gebruik te mogen maken kan ook betrekking hebben op personen, die geen lid zijn van een WBE, dus aan jagende niet-jachthouders.

5.3 GRONDGEBRUIKERS

Grondgebruikers zijn verantwoordelijk schade aan hun gewassen te voorkomen dan wel te beperken. Grondgebruikers, met name agrariërs, zien het beheer van in het wild levende dieren als ondersteuning van hun bedrijfsvoering. Hun belang is primair gericht op het voorkomen en bestrijden van schade aan gewassen en bedrijfsmatig gehouden vee. Van hen wordt verwacht dat ze in voldoende mate uitvoerders in de gelegenheid stellen het faunabeheer uit te voeren, bijvoorbeeld door het afgeven van grondgebruikersverklaringen.

5.4

REGISTRATIE VAN MAATREGELEN

De Faunabeheereenheid machtigt via het Fauna Registratie Systeem op internet WBE's en jachthouders om gebruik te maken van een ontheffing. Voor grondgebruikers en gemachtigden met een grondgebruikersverklaring loopt dit via de website www.faunaschade.nl.

Ook de meldings- en rapportageplicht verloopt via dat systeem.

De Faunabeheereenheid verzamelt sinds 2012 cijfers van afschot in het Fauna Registratie Systeem. De Faunabeheereenheid vraagt alle jagers gegevens aan te leveren.

Op grond van artikel 3.13, lid 1, van de Wet natuurbescherming zijn jachtaktehouders vanaf 1 januari 2017 verplicht om de faunabeheereenheden gegevens te verstrekken over de aantallen dieren, onderscheiden naar soort, die zij hebben gedood. Voorheen gold dit wel voor afschot in het kader van ontheffingen, maar nog niet wild- en vrijgestelde soorten. In Noord-Brabant wordt afschot van wildsoorten en vrijgestelde soorten al sinds 2014 goed geregistreerd in FRS.

Voor ontheffingen is voorgeschreven meldingen eens per twee weken te doen. Voor wild en vrijgestelde soorten is het nodig de uitgevoerde handelingen tenminste elk kwartaal te registreren.

6 MONITORING 2011-2016

Ter voorbereiding en uitvoering van planmatig, duurzaam beheer van de in het faunabeheerplan genoemde soorten is het van groot belang om inzicht te hebben in: aantallen, verspreiding en trend van soorten, beheermaatregelen en het effect van beheermaatregelen.

De taak van de Faunabeheereenheid in dit kader is 1) specifiek monitoren van soorten waarvoor planmatig duurzaam beheer wordt uitgevoerd en 2) monitoren van beheermaatregelen waarvoor de provincie ontheffing heeft verleend en 3) het registreren van alle afschot in het kader van jacht, vrijstellingen en opdrachten.

In dit hoofdstuk volgt de monitoring zoals die de afgelopen beheerperiode is uitgevoerd, en is gebruikt in de evaluatie per soort in hoofdstuk 7. In hoofdstuk volgt een aanpak hoe deze monitoring voor de periode 2017-2013 is te verbeteren.

6.1

POPULATIEONTWIKKELING EN TELLINGEN

6.1.1

HUIDIGE TELLINGEN

Uitgangspunt bij het monitoren van populatietrends is dat de Faunabeheereenheid zoveel mogelijk gebruik maakt van lopende monitoringprojecten binnen het Netwerk Ecologische Monitoring: het samenwerkingsverband van overheidsorganisaties voor de monitoring van de natuur. Betrokken overheidsorganisaties zijn onder meer het ministerie van Economische Zaken, CBS en BIJ12. De eenheid Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu in Wageningen is vanuit EZ gedelegeerd opdrachtgever richting de Particuliere Gegevensbeherende Organisaties, die de meeste meetnetten van het NEM uitvoeren. Voor faunabeheer zijn de relevante meetnetten 'watervogels', 'broedvogels' en 'dagactieve zoogdieren' van Sovon en Zoogdierverseniging, beiden gehuisvest in Natuurplaza in Nijmegen. Het CBS bewaakt de kwaliteit en verwerkt de gegevens tot natuurstatistieken. De laatste jaren komt uit de genoemde meetnetten steeds meer informatie beschikbaar op het niveau van de provincies. Naast de meetnetten wordt informatie gebruikt uit de atlasprojecten van Sovon en Zoogdierverseniging.

De Faunabeheereenheid organiseert in samenwerking met de WBE's een faunatelling voor "kleinwild", reeën, vossen en ganzen (zie H6.1.2)

6.1.2

BEPALING POPULATIETRENDS EN -SCHATTINGEN

Populatietrends en populatieschattingen zijn op verschillende manieren tot stand gekomen.

Populatietrends

Trends zijn landelijk en per provincie afkomstig van Sovon, die een website heeft waar deze trends zijn weergegeven in een figuur (Sovon, website). Er wordt , voor zover beschikbaar, een trend voor de broedvogels en de winterpopulatie weergegeven. Afhankelijk van de soort varieert de startdatum van de reeks. Onder de figuren staat aangegeven uit welke data de figuur is bepaald. Voor broedvogels heeft Sovon het Meetnet Broedvogels ook wel het Broedvogel Monitoring Project (BMP) gebruikt. Voor wintertrends is het Punt Transect Tellingen (PTT) project gebruikt of het meetnet Watervogels (voor watervogels). In het laatste geval wordt een gemiddelde weergegeven van alle tellingen van waterrijke gebieden door het hele jaar van juli tot en met juni het jaar erop.

Voor soorten die hier overwinteren is dit een goede indicatie voor de winterpopulatie, voor vogels die hier ook broeden is het een indicatie voor de aantallen over het hele jaar. De trendfiguren hebben ook een 95% betrouwbaarheidsinterval, waarmee de spreiding van de data inzichtelijk worden gemaakt. Ook is aangegeven of er een significante trend in de aantallen is voor de laatste 10 jaar en vanaf een eerdere datum, aangegeven in het onderschrift.

Broedvogelaantallen

Recente absolute aantallen van broedvogels zijn nog niet beschikbaar bij Sovon, maar deze komen wel in 2017 of 2018 op basis van het nu lopende Atlasproject.

Roek

Voor de roek vinden ieder voorjaar tellingen plaats van het aantal nesten in kolonies, die door Sovon worden verzameld. Dit geeft naast een trend in populatie-ontwikkeling een redelijk betrouwbaar beeld van de grootte van de populatie.

Aantallen watervogels

Voor een aantal watervogelsoorten die in de winter schade veroorzaken zijn bij Sovon aantalsschattingen van de winterpopulatie opgevraagd. Dit betreft wilde eend, smient, knobbelzwaan en meerkoet. Hierbij maakt Sovon gebruik van gegevens van het meetnet Watervogels. In deze tellingen zijn alleen waterrijke gebieden geteld, die op basis van andere tellingen over de heel provincie zijn geëxtrapoleerd naar een gebieddekkende schatting voor de provincie. Hierbij is zowel het gemiddelde van drie tellingen in de winter (december, januari en februari) als het maximum van deze drie tellingen gegeven.

Populatietrends zoogdieren

Trends van een aantal zoogdiersoorten zijn landelijk en per provincie afkomstig uit het project Dagactieve zoogdieren van Sovon en de zoogdiervereniging. Er worden gerichte gestandaardiseerde tellingen gedaan in een beperkt aantal gebieden, gecombineerd met veldbezoeken voor het Broedvogel Monitoring Project. Dit levert geen gebieddekkende aantalsschattingen op, maar wel trends in populatie-ontwikkeling over de jaren. Afhankelijk van de soort varieert de startdatum van de reeks, en of er voor de provincie Noord-Brabant voldoende meetpunten zijn om een provinciale trend vast te stellen.

Gegevens zijn verkregen bij Zoogdiervereniging, enkele landelijke trends zijn van de website NEM afkomstig.

Bronnen: Meetnet Dagactieve Zoogdieren, Zoogdiervereniging en NEM, via website Compendium voor de Leefomgeving.

Tellingen WBE's

De wildbeheereenheden doen van een aantal vogel- en zoogdiersoorten jaarlijks tellingen, die sinds 2012 worden opgeslagen in het FaunaRegistratieSysteem van de Faunabeheereenheid.

De WBE's tellen wildsoorten tijdens een voorjaarsstelling in een aantal steekproefgebieden van 100 hectare, die representatief zijn voor de WBE, en samen ca 10% van de oppervlakte van de WBE uitmaken. Elk telgebied wordt ieder jaar langs een vaste route geteld. Tellingen vinden plaats volgens Instructie voorjaarsstelling (Jagersvereniging, 2016). Deze telling is niet gebieddekkend. De aantallen geven in ieder geval een minimumomvang van de populatie in het buitengebied weer, en

biedt in de toekomst mogelijkheid trends in populatie-ontwikkeling vast te stellen. In de eerste jaren was de registratie nog onvolledig, zodat op dit moment nog geen trends zijn vast te stellen.

Een aantal andere schade veroorzakende vogelsoorten (ganzen, kraaiachtigen, blauwe reiger en aalscholver) worden later op de dag van de voorjaarsstelling geteld op vergelijkbare wijze, maar dan voor de hele WBE, inclusief gebieden die niet behoren tot jachtvelden. Deze telling is min of meer gebieddekkend, al zullen niet alle aanwezige vogels gezien worden.

Daarnaast vindt in de zomer (half juli) een zomerganzentelling plaats volgens het Draaiboek zomerganzentellingen Noord-Brabant (FBE Noord-Brabant, 2016). Deze telling coördineert de FBE en hieraan nemen ook natuurorganisaties deel. Telling vindt plaats in vaste telgebieden die in ieder geval de belangrijke ganzengebieden omvatten. Per telgebied vindt een zo volledig mogelijke telling plaats.

Voor reeën vindt eind maart/begin april een aparte reewildtelling plaats op drie opeenvolgende tijdstippen, volgens het VHR Uniform Landelijk Telprotocol (Vereniging Het Reewild, 2014). Telling vindt plaats langs een vaste route en vast protocol. De telling resulteert in het vaststellen van het minimaal aantal reeën per telgebied ("MNA"); dit is niet het absolute aantal voor het hele gebied.

Van andere zoogdiersoorten houden WBE's waarnemingen in het jachtveld het hele jaar bij. Van vos vindt tevens eens per 2 jaar een burchteninventarisatie plaats.

6.2

GEWASSCHADE

Gegevens van het Faunafonds zijn gebruik om de schade voor de landbouw in beeld te brengen. BIJ12-Faunafonds houdt de getaxeerde schades aan bedrijfsmatig geteelde gewassen bij. Een groot deel van de gewasschade wordt echter niet getaxeerd (Guldemond et al., 2013). Dit betreft schade veroorzaakt door vrijgestelde soorten, onbeschermde soorten en wildsoorten tijdens de jachtperiode. In dat geval kan de grondgebruiker de schade te melden op de nieuwe site faunaschade.nl. Sinds het Faunafonds 1 oktober 2014 een behandelbedrag van € 300 ingevoerd heeft, loont het melden van een schade van € 600 of minder niet meer, omdat naast het behandelbedrag er een eigen risico is van minimaal € 250 en bedragen minder dan € 50 niet uitbetaald worden.

6.3

RISICO VOOR OPENBARE VEILIGHEID

De gemeentes hebben een centrale rol bij het bewaken van de openbare veiligheid.

In februari 2013 is in Noord-Brabant Stichting Afhandeling en Monitoring Fauna-aanrijdingen (SAMF) opgericht zie H3.

6.4

RISICO VOOR VOLKSGEZONDHEID

Het RIVM, het Dutch Wildlife Health Centre en de GGD-en registreren risico's voor de volksgezondheid veroorzaakt door in het wild levende dieren.

Daaronder vallen de volgende verplichtingen:

- a. Om te vermijden dat consumenten geïnfecteerd worden is bij wet geregeld dat elk geslacht varken, wild zwijn en paard moet worden onderzocht op *Trichinella* voordat het verkocht mag worden.
- b. De jachtaktehouders zijn verplicht mee te werken aan het monitoringsonderzoek voor Wilde zwijnen. Zij dienen hiertoe van elk geschoten wild zwijn een bloedmonster te nemen. Dit dient te worden geanalyseerd door de Gezondheidsdienst voor Dieren, Postbus 9, 7400 AD Deventer, telefoon 0570 66 02 22, die ook instructies en buizen voor de monstername beschikbaar stelt.

6.5

SCHADE AAN FLORA EN FAUNA

Vooraf terreinbeherende organisaties als Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Brabants Landschap en Brabant Water zullen schade aan flora en fauna registreren. Tot dusverre is er nog geen gestructureerde registratie, zoals blijkt uit H3.4. In het kader van instandhoudingdoelstellingen van Natura 2000 gebieden zal hierin de komende jaren deels worden voorzien. In H8 volgen aanbevelingen voor betere registratie.

6.6

OVERLASTSITUATIES

De gemeentes hebben een centrale rol bij het registreren van overlast.

Tot dusverre is er nog geen gestructureerde registratie, zoals blijkt uit H3.8. In H8 volgen aanbevelingen voor betere registratie.

6.7

BEHEERMAATREGELEN

De Faunabeheereenheid verzamelt cijfers van afschot in het Fauna Registratie Systeem. Meldingen van afschot is verplicht. De Faunabeheereenheid vraagt alle jagers gegevens aan te leveren.

De laatste jaren lijken de gegevens steeds meer compleet te zijn, sinds 2014 ook voor wildsoorten en vrijgestelde soorten. Vanwege de steeds kleiner wordende hiaten zijn de gegevens over afschot steeds beter bruikbaar als richtsnoer.

Tellingen van afschot werden in eerdere jaren door KNJV verzameld. De cijfers zijn echter onvolledig met jaarlijks wisselingen van gebieden waarvoor cijfers bekend zijn. Daarom is het niet goed mogelijk deze tellingen voor trend in populatie-ontwikkeling te gebruiken.

7 DIERSOORTEN

De volgorde van de soorten in het faunabeheerplan is als volgt:

- Jacht- en vrijgestelde soorten (7.1 t/m 7.12)
- Overige soorten watervogels (7.13 t/m 7.23)
- Overige soorten andere vogels (7.24 t/m 7.30)
- Overige soorten zoogdieren (7.31 t/m 7.41)

7.1

WILDE EEND

Status 2010-16: Wildsoort waarop de jacht is geopend van 15 augustus tot en met 31 januari, vanaf een half uur voor zonsopgang en tot een half uur na zonsondergang.

Status per 1 januari 2017: idem

7.1.1

SOORTBESCHRIJVING

De wilde eend komt algemeen voor in Nederland. De Nederlandse broedvogels zijn over het algemeen standvogels. Wilde eenden die broeden in Scandinavië en het noorden van Rusland trekken na het broedseizoen naar West- en Zuidwest-Europa. Een deel van deze eenden brengt de winter binnen onze landgrenzen door (Speek & Speak, 1984). In Nederland verblijven in de winter circa 600.000 exemplaren.

Wilde eenden eten groene plantendelen, zaden, wortelstokken, wortelknolletjes en ongewervelde diertjes. Vanwege de vruchtbare landbouwgebieden en zachte winters is er in Nederland een continu aanbod van voedsel. Bovendien is er in Nederland veel water, waar de vogels veilig kunnen verblijven. De wilde eend kan in groepen schade aanrichten aan onder andere grasland, graszaad, peulvruchten, vollegrondsgroenten en granen.

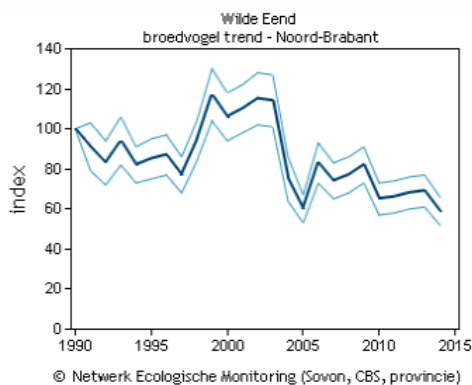
Wilde eenden broeden een keer per jaar in de periode maart tot juni en leggen meestal zeven tot elf eieren. In juli-augustus kunnen ze door rui van alle vliegveren ongeveer een maand niet vliegen. Dan verzamelen ze zich in grote groepen op open water. Ook in de winter komen wilde eenden in grote groepen voor, vaak gemengd met andere eenden, en daarnaast wijd verspreid over allerlei kleine wateren en sloten.

7.1.2

POPULATIEGROOTTE EN -ONTWIKKELING

In Nederland daalt de broedpopulatie wilde eenden, en dit is ook in Noord-Brabant het geval (figuur 7.1.1). In de (na)zomer wordt de broedpopulatie uitgebreid met trekvogels. Daarvoor zijn de seizoengemiddelden een indicatie. In Noord-Brabant is ook dit aantal gedaald, maar lijkt de laatste jaren een stabilisering op te treden (figuur 7.1.2). Voor de telgebieden van het Meetnet Watervogels ligt het seizoengemiddelde in Noord-Brabant de laatste jaren rond de 10.000 exemplaren (figuur 7.1.2). De totale Noord-Brabantse populatie, incl. de minder waterrijke gebieden, in de winter wordt door Sovon geschat op ca. 45.000 exemplaren (figuur 7.1.3).

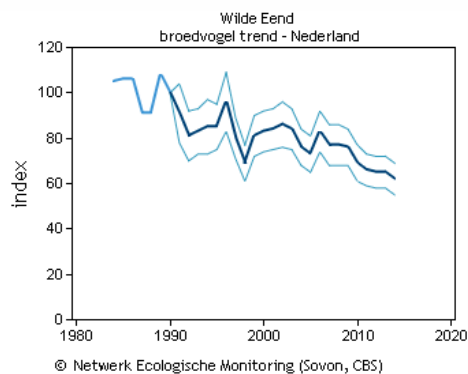
Tijdens de voorjaarsstellingen van de WBE's zijn ca. 20.000 wilde eenden geteld (16.985 in 2014, en 23.096 in 2015, bron FRS). Dit zijn echter geen gebieddekkende tellingen. Trends over meerdere jaren zijn uit deze tellingen nu nog niet af te leiden omdat pas recent systematisch op dezelfde manier wordt geteld en geregistreerd. Voor schade is het aantal eenden in zowel zomer als herfst relevant, omdat in die periode de meeste schade wordt veroorzaakt.

Noord-Brabant Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Broedvogels (BMP). Weergegeven is de jaarlijkse index van de broedpopulatie t.o.v. 1990 en de standaardfout. [Project informatie](#)

vanaf 1990: significante afname van <5% per jaar (-)

laatste 10 jaren: significante afname van <5% per jaar (-)

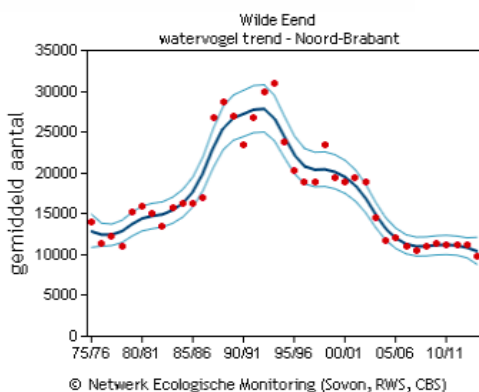

Nederland Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Broedvogels (BMP). Weergegeven is de jaarlijkse index van de broedpopulatie t.o.v. 1990 en de standaardfout. [Project informatie](#)

vanaf 1990: significante afname van <5% per jaar (-)

laatste 10 jaren: significante afname van <5% per jaar (-)

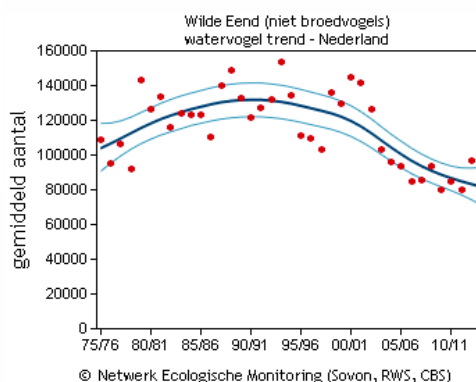
Figuur 7.1.1. Trend in aantalsontwikkeling wilde eend in Noord-Brabant en landelijk als broedvogel (1990-2014) (Bron: Sovon, website).

Noord-Brabant Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Watervogels (seizoen juli t/m juni). Weergegeven is het seizoensgemiddelde (rode punten), de trendlijn (donker gekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsinterval van de trendlijn (lichtgekleurde lijn). [Project informatie](#)

vanaf 1980: significante afname van <5% per jaar (-)

laatste 10 seizoenen: significante afname van <5% per jaar (-)

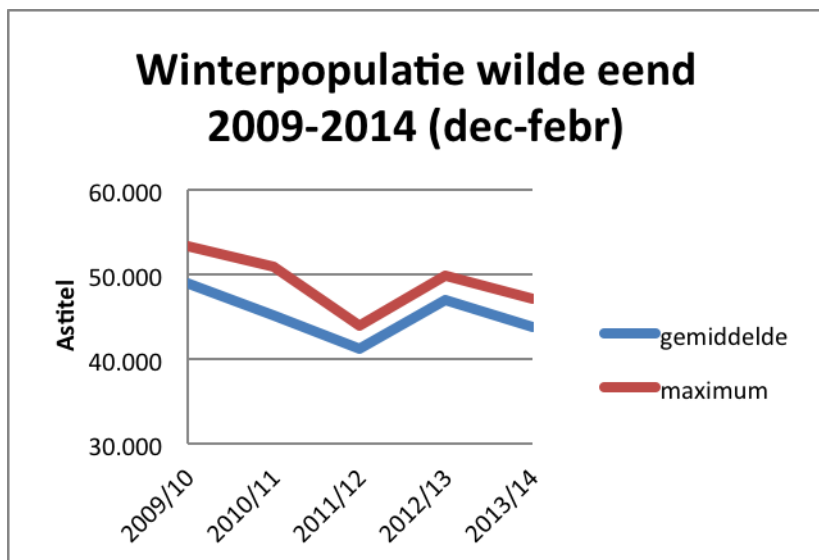

Nederland Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Watervogels (seizoen juli t/m juni). Weergegeven is het seizoensgemiddelde (rode punten), de trendlijn (donker gekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsinterval van de trendlijn (lichtgekleurde lijn). [Project informatie](#)

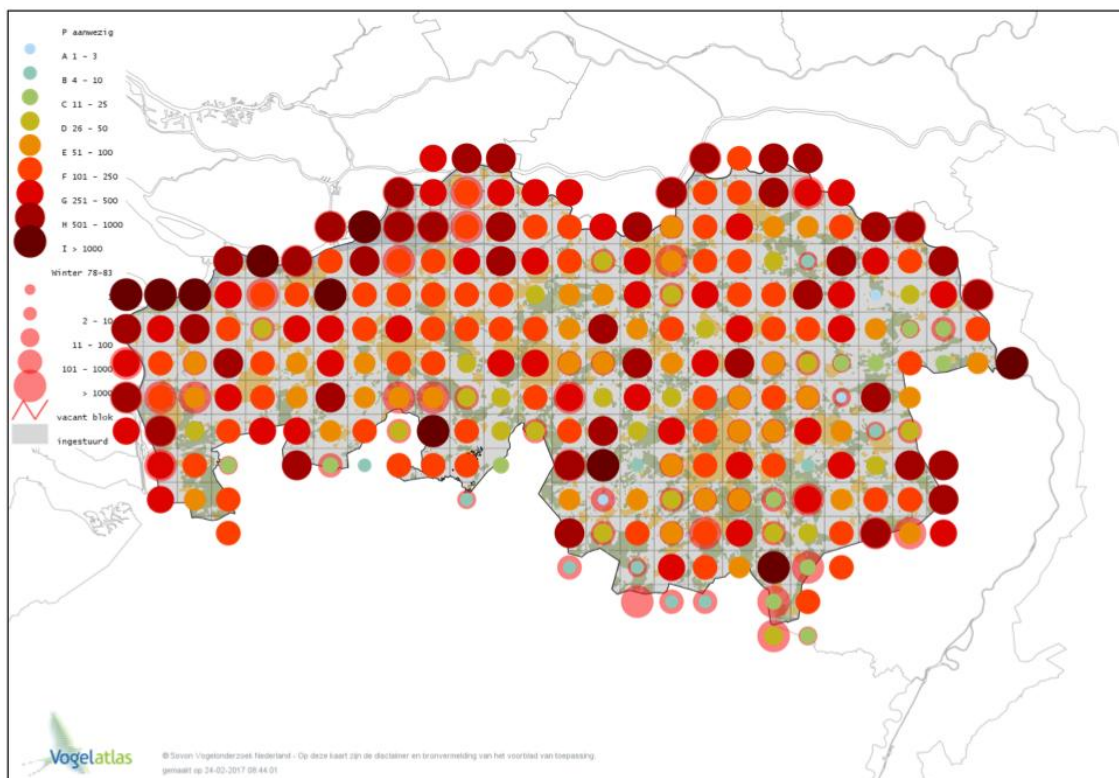
vanaf 1980: significante afname van <5% per jaar (-)

laatste 10 seizoenen: significante afname van <5% per jaar (-)

Figuur 7.1.2. Aantalsontwikkeling wilde eend in Noord-Brabant en landelijk (1975 – 2014), seizoen gemiddelden voor waterrijke gebieden (Bron: Sovon, website).

Figuur 7.1.3. Aantalsontwikkeling winterpopulatie wilde eend in Noord-Brabant (2009 – 2014). December-februari tellingen waterrijke gebieden geëxtrapoleerd naar hele provincie (Bron: Sovon, eigen data winter).

Figuur 7.1.4. Verspreiding van wilde eend in de winter in Noord-Brabant (2012-2015) (Bron: VogelAtlas, Sovon website).

7.1.3

ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN

Wilde eenden veroorzaken in de zomer schade aan graan en in het voorjaar aan groenten, zoals sla, ijsbergsla en spruitkool. Ook is het mogelijk dat schade aan graszaad en blauw maanzaad optreedt. Onder het Faunabeheerplan 2011-2016 is een ontheffing op voorhand verleend om gewasschades te beperken.

Uit tabel 7.1.1 op de volgende pagina blijkt dat de geregistreerde schade per jaar maximaal € 1.700 is geweest in de periode 2011-2016. De hoogst getaxeerde schade was in juni 2010 (€ 1.299). In dat jaar zijn drie meldingen getaxeerd. De geregistreerde schade is sinds 2011 beperkt tot ca. € 500 en sinds 2012 zelfs nul (tabel 7.1.1). Mogelijk komt daar nog schade bij die niet geregistreerd wordt tijdens de jachtperiode, en lagere schades die niet meer gemeld worden in verband met het in 2014 ingevoerde behandelbedrag van € 300. In de periode 2003-2010 lag de schade jaarlijks tussen € 1.400 en € 5.000, met een uitschieter in 2006 van € 9.100.

Wilde eenden vormen daarnaast incidenteel een risico voor de lucht- en vliegveiligheid (zie H 7.1.4).

Jaar (1/4-31/3)	Totaal	Groenten	Zomergraan	Wintergraan
10/11	1.662	1.654		8
11/12	523		523	
12/13				
13/14				
14/15				
15/16				

Tabel 7.1.1. Getaxeerde landbouwschade (in €) door wilde eenden

7.1.4

RESULTATEN VAN BEHEER AFGELOPEN PERIODE

Door de Faunabeheereenheid is op basis van het faunabeheerplan 2011-2016 ontheffing aangevraagd voor het verjagen van wilde eenden met behulp van ondersteunend afschot. De ontheffing is alleen aangevraagd voor die gebieden waar in het verleden één of meerdere schades zijn geregistreerd die de drempel van belangrijke schade hebben overschreden. De ontheffing is verleend voor het werkgebied van een beperkt aantal WBE's in het westen van de provincie, nl. Steenberg e.o., Oranje en van Glymespolders, Niervaart, de Biesbosch, Moerstraten, Roosendaal e.o., De Amerkant en Maaskant.

De ontheffing is verleend voor het verjagen van dieren op schadegevoelige percelen, nadat is voldaan aan de in de ontheffing opgenomen voorwaarden. Deze voorwaarden houden onder andere in: het plaatsen van preventieve middelen (visueel) en actieve verjaging van dieren door menselijke

aanwezigheid en/of het gebruik van akoestische middelen. Dit betreft de periode van 1 mei t/m 14 augustus, direct voorafgaand aan het jachtseizoen. Deze ontheffing is in 2016 niet meer verlengd.

Voor afschot van wilde eenden ter bescherming van belangen buiten de landbouw was onder FBP 2011-2016 een ontheffing op voorhand beschikbaar. Deze betreft de veiligheid van het luchtverkeer en is geldig op de vier vliegvelden in de provincie: Eindhoven, Gilze-Rijen, Volkel en Woensdrecht. Op basis hiervan zijn in 2015/2016 zeven wilde eenden geschoten op vliegveld Eindhoven.

Afschot op basis van provinciale ontheffingen voor gewasschade en vliegveiligheid varieert samen jaarlijks tussen 11 tot 372 wilde eenden, en is sinds 2013/14 niet meer dan 29 geweest. Afschot op basis van jacht varieert sinds 2012/13 tussen 8.000 en 16.000.

Afschot ten behoeve van jacht vindt plaats vanaf 15 augustus, en dus deels ook in het seizoen dat schade optreedt. Dit kan ook trekvogels betreffen die buiten Noord-Brabant broeden.

jaar (1/4-31/3)	afschot totaal	jacht	provinciale ontheffing
10/11	35	35	
11/12	241	127	114
12/13	10.781	10.409	372
13/14	8.466	8.441	25
14/15	15.789	15.760	29
15/16	14.129	14.118	11

Tabel 7.1.4. Afschot wilde eend op basis van jacht en van ontheffingen (afschot jacht in 2010/11 en 2011/12 betreft onvolledige gegevens).

7.1.5 EVALUATIE AFGELOPEN BEHEERPERIODE

Het aantal schademeldingen is in de laatste jaren sterk gedaald. In de laatste drie jaar heeft geen enkele taxatie meer plaatsgevonden, mogelijk is er daarnaast minder aandacht voor omdat de schade door ganzen nu omvangrijker is. Ook het aantal handelingen en het aantal aangevraagde ontheffingen is sterk teruggelopen. Vermoedelijk heeft dit dezelfde reden. Afschot op basis van de provinciale ontheffingen is dermate beperkt dat dit geen invloed heeft op de populatieomvang en dus op de gunstige staat van instandhouding.

Het afschot van wilde eenden is landelijk in de periode 1996-2015 afgenomen vergeleken et de periodes 1911-1965 en 1966-1995, en de overleving is toegenomen. Daarmee vormt de jachtdruk

geen factor voor de achteruitgang van de broedvogelpopulatie. Daarmee heeft afschot onder de provinciale vrijstelling geen invloed op de staat van instandhouding. De achteruitgang van de wilde eend in Nederland is waarschijnlijk gevolg van slechte overleving van de kuikens of emigratie naar buurlanden (van den Bremer e.a. 2015).

Gezien het ontbreken van (geregistreerde) schade in de laatste drie jaren is er ten tijde van de totstandkoming van dit FBP geen noodzaak voor het verlenen van ontheffingen op voorhand, behalve voor de veiligheid van het luchtverkeer. Aangezien in de periode voor 2010 soms plotseling wel aanzienlijke gewasschade optrad, bijvoorbeeld in afrijpende granen is het wenselijk de mogelijkheid van ontheffing in stand te houden.

7.1.6

BEHEER 2017-2023

Wettelijke status en provinciaal beleid

Status per 1 januari 2017: Wildsoort waarop de jacht is geopend van 15 augustus tot en met 31 januari, vanaf een half uur voor zonsopgang en tot een half uur na zonsondergang.

Schade door wilde eenden buiten de periode waarin de jacht op de wilde eend is geopend kan in Noord-Brabant in aanmerking komen voor een tegemoetkoming, als enige van de vijf wildsoorten (Zie art. 4.6 lid 1 onderdeel e van de Beleidsregel natuurbescherming Noord-Brabant). Binnen het jachtseizoen is de jachthouder verantwoordelijk voor het voorkomen van (gewas)schade.

De wilde eend is als niet-broedvogel een Natura 2000-soort. In Noord-Brabant heeft alleen het Natura 2000-gebied Biesbosch (provincie-overschrijdend) een instandhoudingsdoelstelling voor de wilde eend: behoud van de omvang en de kwaliteit van het leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 4.000 vogels. Het landelijke Natura 2000-doel is behoud van de omvang en de kwaliteit van het leefgebied met een draagkracht voor een populatie. Dit betreft gemiddeld 128.000 vogels (seizoen gemiddelde van telgebieden van het Meetnet Watervogels, Sovon).

Doelstelling

Onder de wettelijk opgelegde randvoorwaarde (art. 3.4 lid 4 onderdeel c Wet natuurbescherming) “duurzame staat van instandhouding” van de Nederlandse populatie, tevens toegepast op de provinciale populatie als onderdeel hiervan, stelt dit FBP als doel:

- Voorkómen van belangrijke gewasschade (meer dan € 250 per geval per bedrijf) en voorkómen van risico's voor het luchtverkeer
- Behoud van een redelijke wildstand en het voorkómen van schade op het niveau van jachtveld.

Beheermaatregelen

Het beheer zal worden uitgevoerd door bejaging en verstoring in het jachtseizoen (15 augustus – 31 januari) en daarbuiten door verstoring met incidenteel aan verjaging ondersteunend doden. Bij afschot mogen lokeenden gebruikt worden. Werende middelen worden ingezet volgens de Handreiking Faunaschade en de Faunaschade Preventie Kit.

Slootkantbeheer gericht op voorkómen van predatie en bevordering van een rijker insectenleven als voedsel van jonge eenden. Plaatsen van broedkorven om de eenden een veilige broedplek te bieden.

Uitvoering beheermaatregelen

Tijdens het jachtseizoen mogen wilde eenden gedood worden met het geweer, met jachtvogels en in eendenkooien. Schade aan gewassen kan in die periode mede voorkomen worden door reguliere bejaging. Tijdens het jachtseizoen dienen jachthouders te streven naar een dusdanige stand dat schade ook buiten het jachtseizoen voorkomen wordt. Dit past bij de wettelijke inspanningsverplichting om een redelijke stand van de wildsoorten te bereiken.

Op grond van artikel 3.1, lid 5, van de Wet natuurbescherming mogen wilde eenden het hele jaar door opzettelijk verstoord worden, mits de storing niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de desbetreffende vogelsoort. De provincie kan ontheffing verlenen voor verjaging met ondersteunend afschot.

Maatregelen om schade te beperken of te voorkomen hebben betrekking op lokale situaties bij schadegevoelige percelen. Schadegevoelige gewassen komen binnen de gehele provincie voor. Verstoring gebeurt met visuele en akoestische middelen zoals vermeld in de Handreiking Faunaschade, zoals laserpistolen, vogelverschrikkers, vlaggen, linten, ballonnen, vliegers, afweerpistolen en knalapparaten.

Effectiviteit beheermaatregelen

Zowel visuele als akoestische preventieve middelen werken maar gedurende een korte periode. Daarna treedt gewenning op. Door deze middelen af te wisselen wordt de effectiviteit verhoogd en wordt gewenning zoveel mogelijk voorkomen. Schadegevoelige gewassen, zoals afrijpende granen, hebben een hoge aantrekkingskracht op wilde eenden. Het aantal eenden dat hierop komt foerageren kan snel toenemen, waardoor er belangrijke schade kan ontstaan.

Verjaging met ondersteunend afschot werkt op zich beter (zie H 4.6), maar lijkt niet nodig omdat de afgelopen jaren geen schade meer is gemeld. Toch kan schade incidenteel aanzienlijk zijn en kan snel reageren belangrijk zijn.

	Jacht	Ontheffing
Belangen/ voorwaarden	Binnen het werkgebied van de WBE door jachthouders die handelen conform het FBP algemene soorten 2017-2023	Veiligheid van het luchtverkeer. Incidenteel voor schade aan gewassen
Periode jaar	15 augustus - 31 januari	Luchtverkeer: gehele jaar Gewassen: nader bepaald in ontheffing, , binnen de periode 1 februari – 15 augustus
Periode dag	Half uur voor zonsopkomst – half uur na zonsondergang	Nader bepaald in ontheffing
Beheermaat-regelen	Doden met geweer, eendenkooi of jachtvogel	Verontrusten Aan verjaging ondersteunend doden met geweer of jachtvogel
Tegemoetkoming schade	Buiten jachtseizoen	Voorwaarde: voldoende gebruik van de ontheffing

Tabel 7.1.5. Status van de wilde eend in jacht en faunabeheer

Conclusies wilde eend

De status als wild, en het op basis daarvan plaatsvindende afschot was de laatste jaren voldoende basis voor een effectief beheer van de wilde eend, behalve voor het belang veiligheid van het luchtverkeer. Onder de nieuwe Wet natuurbescherming blijft deze status zo. Er is op dit moment geen aanleiding voor het aanvragen van een provinciale vrijstelling of een ontheffing op voorhand, behalve voor de veiligheid van het luchtverkeer.

Mits goed gemotiveerd door de initiatiefnemer, zal de Faunabeheereenheid incidenteel ontheffing aanvragen voor lokale verjaging met ondersteunend afschot met het oog op bestrijding van schade aan gewassen, gezien de soms aanzienlijke schade in de periode vóór 2010.

Het afschot als jachtwild vindt plaats van 15 augustus tot en met 31 januari. De achteruitgang van de wilde eend in Nederland is geen gevolg van jacht, maar waarschijnlijk van slechte overleving van de kuikens, hetzij door predatie van kuikens, hetzij door beperkte voedselbeschikbaarheid voor kuikens (van den Bremer e.a. 2015). De instandhoudingsdoelstelling voor Natura 2000 betreft wilde eend als niet-broedvogel, deze zijn deels elders uit Nederland, deels uit andere landen afkomstig.

7.2

HOUDUIF

Status 2010-16: Landelijke vrijstelling van de verboden bedoeld in de artikelen 9, 10, 11 en 12 Flora- en faunawet, tevens wildsoort waarop de jacht kan worden geopend van 15 oktober tot en met 31 januari.

Status per 1 januari 2017: Landelijke vrijstelling van de verboden bedoeld in art. 3.1 Wet natuurbescherming, tevens wildsoort waarop de jacht kan worden geopend van 15 oktober tot en met 31 januari.

7.2.1

SOORTBESCHRIJVING

Houtduiven broeden twee tot drie keer per jaar in de periode april – september en leggen meestal twee eieren per keer. De houtduif broedt soms in losse kolonies. Ze kunnen grote afstanden afleggen tussen het nest en foerageerplekken. Daardoor kan ook in de broedtijd groepsvorming optreden op plekken met een gunstig voedselaanbod. Ook buiten de broedtijd leven ze veelal in (grote) groepen.

De meeste houtduiven blijven jaarrond in Nederland. Een klein deel trekt in de winter weg naar het zuidwesten. Andere houtduiven komen juist vanuit Scandinavië naar Nederland om te overwinteren of trekken hier door. Houtduiven eten zaden, zoals eikels, beukennotjes en graan, en groene plantendelen. Houtduiven foerageren voornamelijk op akkers. Graan, peulvruchten, graszaad, vollegroondsgroenten en bessen zijn daar favoriet.

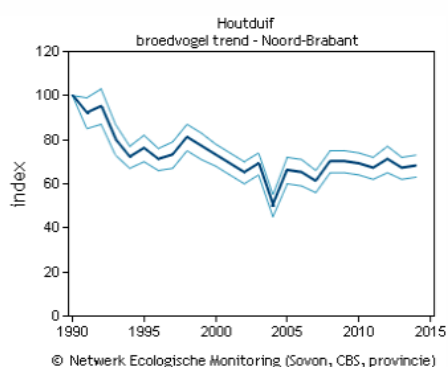
7.2.2

POPULATIEGROOTTE EN –ONTWIKKELING

Landelijk is de populatie broedvogels de laatste tien jaar stabiel tot licht afnemend (figuur 7.2.1). In Noord-Brabant is de broedvogelpopulatie de laatste 5 jaar stabiel, echter de populatie wintervogels laat de laatste 5 jaar een sterke daling zien (figuur 7.2.2). Ook landelijk daalt de populatie wintervogels sterk. In de herfst vergroten trekvogels vanuit andere provincies of uit het buitenland de winterpopulatie. In de jaren tachtig en negentig is de Nederlandse broedpopulatie echter meer dan gehalveerd door veranderingen in de landbouw (Bijlsma et al., 2001).

Tijdens de voorjaarsstellingen van de WBE's zijn ca. 48.000 houtduiven geteld (46.217 in 2014, en 49.794 in 2015, bron FRS). Dit is echter geen gebieddekkende telling. Trends over meerdere jaren zijn uit deze tellingen nu nog niet af te leiden omdat pas recent systematisch op dezelfde manier wordt geteld en geregistreerd.

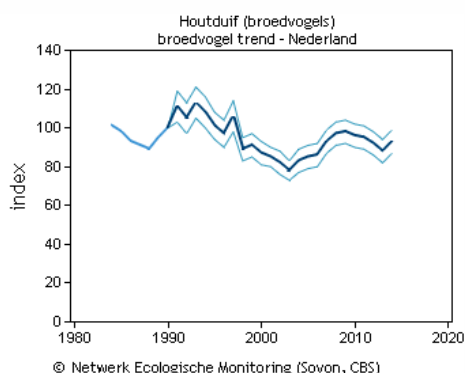

Noord-
Brabant

Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Broedvogels (BMP). Weergegeven is de jaarlijkse index van de broedpopulatie t.o.v. 1990 en de standaardfout. [Project informatie](#)

vanaf 1990: significante afname van <5% per jaar (-)

laatste 10 jaren: geen significante aantalsverandering (0)

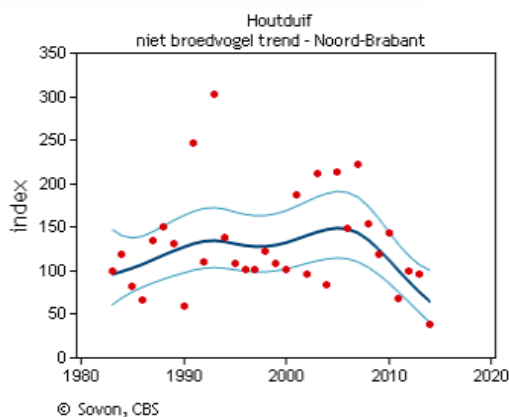
Nederland

Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Broedvogels (BMP). Weergegeven is de jaarlijkse index van de broedpopulatie t.o.v. 1990 en de standaardfout. [Project informatie](#)

vanaf 1990: significante afname van <5% per jaar (-)

laatste 10 jaren: geen significante aantalsverandering (0)

Figuur 7.2.1. Trend in aantalsontwikkeling houtduif in Noord-Brabant en landelijk als broedvogel (1990-2014) (Bron: Sovon, website).

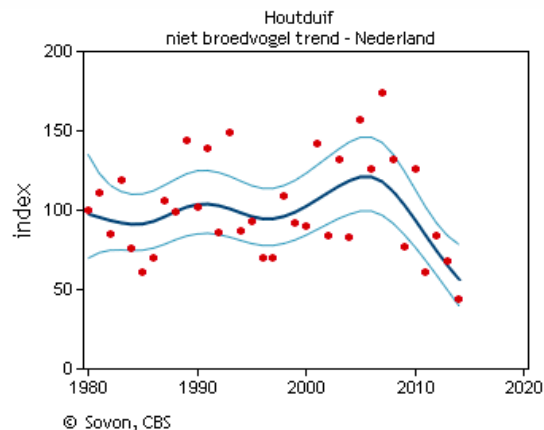

Noord-Brabant

Deze grafiek is gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT). Weergegeven is de jaarlijkse index van de winterpopulatie in december (rode punten), de trendlijn (donker gekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsinterval Project informatie

vanaf 1983: geen significante aantalsverandering (0)

laatste 10 seizoenen: significante afname van >5% per jaar (-, minimaal halvering in 15 jaar)

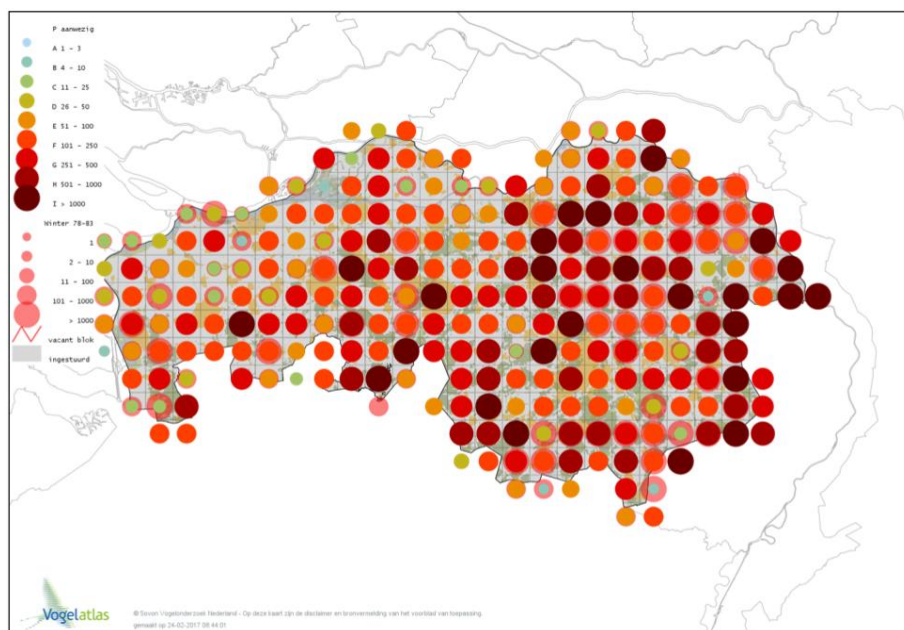
Nederland

Deze grafiek is gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT). Weergegeven is de jaarlijkse index van de winterpopulatie in december (rode punten), de trendlijn (donker gekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsinterval Project informatie

vanaf 1980: geen significante aantalsverandering (0)

laatste 10 seizoenen: significante afname van >5% per jaar (-, minimaal halvering in 15 jaar)

Figuur 7.2.2. Trend in aantalsontwikkeling houtduif op basis van wintertellingen Sovon in Noord-Brabant en landelijk als niet-broedvogel (1980-2014) (Bron: Sovon, website).

Figuur 7.2.3. Verspreiding van de houtduif in de winter in Noord-Brabant (2012-2015) (Bron: Vogelatlas, Sovon).

7.2.3

ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN

Houtduiven veroorzaken in de landbouw vooral schade aan granen en erwten, graszaad of pas ingezaaid grasland, en soms ook vollegrondsgroenten zoals kool en fruit zoals kersen, appels, peren en kleinfruit. Er zijn in de periode zeven taxaties uitgevoerd voor schade door houtduiven aan landbouwgewassen (tabel 7.2.1, taxaties gesommeerd per gewastype en jaar). De hoogste schade werd geconstateerd in erwten (€ 242 in mei 2010). Er is alleen een schatting van schade veroorzaakt door deze diersoort als bijtaxatie (i.v.m. aftrek niet-vergoedbare schade door vrijgestelde soorten) voor schade veroorzaakt door andere diersoorten die wel voor tegemoetkoming schade in aanmerking komen. Daarom zijn meldingen van getaxeerde schade door het Faunafonds niet adequaat om de gewasschade te beschrijven. Het is niet duidelijk of de gewasschade daadwerkelijk verminderd is.

Incidenteel leveren houtduiven gevaar op voor de vliegveiligheid (zie verder 7.2.4). Schade door houtduiven aan andere belangen zijn niet geregistreerd.

Jaar (1/4-31/3)	Totaal	Graan	Erwten	Appels peren	en
10/11	492	250	242		
11/12	124	42		82	
12/13	38	38			
13/14					
14/15					
15/16					

Tabel 7.2.1. Getaxeerde landbouwschade (in €) door houtduiven (geeft onvolledig beeld)

In de jaren vijftig waren er veel klachten over schade door houtduiven, waarop het ministerie van Landbouw en Visserij een premie instelde van 75 cent op iedere geschoten houtduif. Dit premiestelsel duurde van 1954 tot 1964. Tussen 1954 en 1962 werd gemiddeld per jaar premie uitgekeerd voor zo'n 164.000 geschoten houtduiven. Op het laatst liep het aantal op tot bijna 300.000 per jaar. Dit had geen effect op de gemiddelde leeftijd, de populatieopbouw of de stand van de houtduif als broedvogel (Doudé van Troostwijk, 1964). Afschot leidde niet tot extra sterfte, de premieregeling werd uiteindelijk afgeschaft. In de jaren tachtig en negentig is de Nederlandse broedpopulatie echter meer dan gehalveerd door veranderingen in de landbouw (Bijlsma et al., 2001).

7.2.4

RESULTATEN BEHEER AFGELOPEN PERIODE

Voor afschot van houtduiven ter bescherming van belangen buiten de landbouw is een ontheffing op voorhand beschikbaar voor de veiligheid van het luchtverkeer. In de periode 2011-2016 zijn op de vier vliegvelden waarvoor de KLU bird control uitvoert jaarlijks tussen 1 en 17 houtduiven verjaagd, en over de hele periode 9 gedood (data KLU verstrekt aan Faunabeheereenheid).

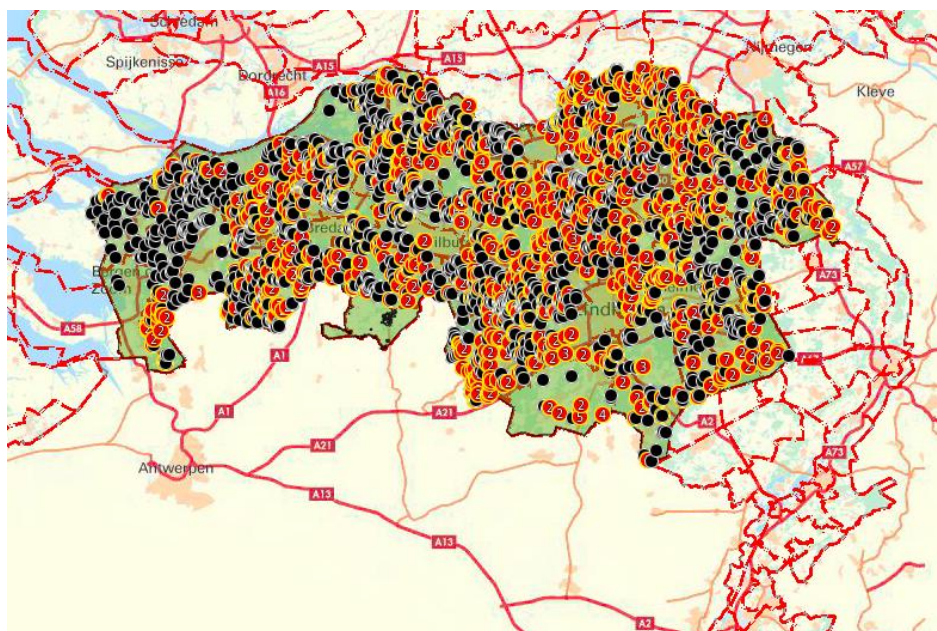

Afschot op basis van een landelijke vrijstelling, en ook deels die in het kader van jacht, vindt plaats in het belang van gewasschade. Afschot in het kader van jacht vindt alleen in herfst en winter plaats, buiten het seizoen dat de belangrijkste schade optreedt, en zal ook trekvogels betreffen die buiten Noord-Brabant broeden. Dit gaat om 48.000 tot 87.000 houtduiven jaarlijks (zie tabel 7.2.2).

De gegevens over afschot zijn ook gesplitst op basis van het jachtseizoen, zie tabel 7.2.2. Afschot buiten het jachtseizoen vindt voornamelijk in april en in augustus en september plaats, wanneer potentiële schade aan landbouwgewassen het hoogst is. Tijdens het jachtseizoen worden de meeste houtduiven in december geschoten. Het valt op dat het afschot vooral buiten het jachtseizoen de laatste jaren sterk stijgt.

jaar (1/4-31/3)	afschot totaal	waarvan jachtseizoen	binnen	waarvan jachtseizoen	buiten
10/11	22	22 (100%)	0 (0%)		
11/12	888	469 (53%)	419 (47%)		
12/13	61.559	59.555 (97%)	2.004 (47%)		
13/14	48.480	46.155 (95%)	2.325 (3%)		
14/15	86.706	78.366 (90%)	8.340 (10%)		
15/16	74.571	61.274 (82%)	13.297 (18%)		

Tabel 7.2.2. Afschot houtduif op basis van jacht en landelijke vrijstelling. 2010/11 en 2011/12 betreft onvolledige gegevens

Figuur 7.2.4. Verspreiding van afschot houtduif in Noord-Brabant in de periode 1-4-2010 t/m 31-3-2016. Rode symbolen met een cijfer symboliseren meerdere gedode dieren op één locatie.

7.2.5

EVALUATIE AFGELOPEN BEHEERPERIODE

Betrouwbare gegevens over optredende schade zijn niet beschikbaar, daar de geregistreerde taxaties (als bijtaxatie voor schade door andere soorten) slechts een klein deel van de totale schade betreft.

De populatie broedvogels is stabiel de laatste 10 jaar, ondanks het aanzienlijke afschot. Echter de winterpopulatie van houtduiven neemt sterk af. Mogelijk wordt een groot deel van de winterpopulatie geschoten. Wat het effect hiervan op de populatie is, is niet te zeggen. Een afschot van ca. 60.000 lijkt hoog vergeleken met de voorjaarsstelling van 48.000. Echter deze telling is niet gebieddekkend, niet alle aanwezige vogels worden waargenomen bij een eenmalige telling, en deze telling betreft voor een groot deel standvogels. In de herfst en winter kunnen ook trekvogels aanwezig zijn. Daarnaast groeit de voorjaarspopulatie gedurende de zomer door aanwas met jonge houtduiven. De populatie van standvogels neemt dus toe in de zomer, en een flink deel van deze jonge vogels sterven in herfst en winter door diverse natuurlijke oorzaken. Indien afschot plaatsvindt is de kans groot dat dit niet extra is bovenop, maar in plaats van natuurlijke sterfte.

In de jaren tachtig en negentig is de Nederlandse broedpopulatie meer dan gehalveerd, en dit is toegeschreven aan veranderingen in de landbouw (Bijlsma et al., 2001). De afname in Nederland lijkt vooral het gevolg te zijn van de overgang van graanteelt naar maïs waardoor het voedselaanbod sterk verminderde. In landen waar er een toename heeft plaatsgevonden in de verbouwing van wintergranen en raapzaad, zoals Groot-Brittannië, wordt dit als hoofdrede gegeven voor de sterke toename in houtduiven (Robinson et al. 2016, BirdLife International 2004, Gibbons et al. 1993, Inglis et al. 1997). In Nederland zien we verder dat in de omgeving van hamstergebieden in Limburg, waarin graan wordt ingezaaid en slechts gedeeltelijk geoogst, er een toename is in het nestsucces en de aanwezigheid van houtduiven (Alblas 2009).

Het afschot op basis van ontheffing is laag ten opzichte van de totale populatie en ten opzichte van de landelijke vrijstelling/jacht. Dat maakt het onwaarschijnlijk dat het afschot onder ontheffing leidt tot een verlaging van de populatie op langere termijn en heeft dus geen invloed op de gunstige staat van instandhouding.

Omdat er geen betrouwbaar beeld is van de omvang van de schade kan geen uitspraak worden gedaan over de effect van afschot op schade(beperking). Afschot op basis van ontheffing vindt alleen plaats in het kader van vliegveiligheid. Dit maakt een zeer klein aandeel van het totale afschot uit. Volgens onderzoek (zie H4) is afschot effectief als methode voor verjaging en als versterking van andere weringsmethoden.

Betere registratie van optredende gewasschade en aantallen houtduiven die veroorzaker zijn is wenselijk om inzicht te verkrijgen in de relatie tussen afschot in het kader van jacht/landelijke vrijstelling, gewasschade en de populatie-ontwikkeling.

7.2.6

BEHEER 2017-2023

Wettelijke status en provinciaal beleid

Status per 1 januari 2017: Wildsoort waarop de jacht is worden geopend van 15 oktober tot en met 31 januari. Landelijke vrijstelling van de verboden bedoeld in art. 3.1 Wet natuurbescherming, om vogels te doden, vangen en verstoren gedurende het hele jaar. Deze vrijstelling geldt alleen voor schade aan gewassen, vee, bossen, visserij, wateren, flora of fauna.

Schade veroorzaakt door de houtduif komt niet in aanmerking voor een tegemoetkoming.

Doelstelling

Onder de wettelijk opgelegde randvoorwaarde “duurzame staat van instandhouding” van de Nederlandse populatie, tevens toegepast op de provinciale populatie als onderdeel hiervan, stelt dit FBP als doel:

- Voorkómen van belangrijke schade aan gewassen (meer dan € 250 per geval per bedrijf) en voorkómen van risico's voor het luchtverkeer,
- behoud van een redelijke wildstand en het voorkomen van schade op het niveau van jachtveld.

Beheermaatregelen

Het beheer wordt uitgevoerd door afschot, inzet van jachtvogels en verstoren. Bij afschot mogen niet levende lokduiven gebruikt worden. Voor afschot en verstoren vanwege het belang veiligheid van het luchtverkeer is een ontheffing nodig. Werende middelen worden ingezet volgens de Handreiking Faunaschade en de Faunaschade Preventie Kit.

De aanleg van wintervogelakkers, akkerranden en faunaranden kunnen aan een redelijke stand van de houtduif bijdragen. Tevens kan laten overstaan van een graanrand (niet oogsten) effectief zijn.

Uitvoering beheermaatregelen

Tijdens het jachtseizoen mogen jachthouders houtduiven doden met het geweer. Op grond van de landelijke vrijstelling mogen grondgebruikers met het oog op schadebestrijding het gehele jaar door houtduiven laten doden door afschot en inzet van jachtvogels.

Maatregelen om schade te beperken of te voorkomen hebben betrekking op lokale situaties bij schadegevoelige percelen. Schadegevoelige gewassen komen binnen de gehele provincie voor.

De meest toegepaste middelen voor verstoring zijn visueel of akoestisch zoals vermeld in de Handreiking Faunaschade en de Faunaschade Preventie Kit (BIJ12, 2016), zoals laserpistolen, vogelverschrikkers, vlaggen, linten, ballonnen, vliegers, afweerpistolen en knalapparaten.

Effectiviteit beheermaatregelen

Zowel visuele als akoestische middelen werken maar gedurende een korte periode. Daarna wennen houtduiven er aan. Door deze middelen af te wisselen wordt de effectiviteit verhoogd en gewinning zoveel mogelijk voorkomen. Verjaging met ondersteunend afschot werkt beter en kan op grond van de landelijke vrijstelling het gehele jaar worden toegepast.

	Jacht	Vrijstelling	Ontheffing
	Ja	Ja, landelijk	Ja
Belangen/ voorwaarden	Binnen het werkgebied van de WBE door jachthouders die handelen conform het FBP algemene soorten 2017-2023	Binnen het werkgebied van de WBE door grondgebruikers/uitvoerders die handelen conform het FBP algemene soorten 2017-2023. (Dreigende) schade aan gewassen	Veiligheid van het luchtverkeer.
Periode jaar	15 oktober - 31 januari	Gehele jaar	Gehele jaar
Periode dag	Zonsopkomst – zonsondergang	Zonsopkomst zonsondergang	– Nader bepaald in ontheffing
Beheermaat- regelen	Doden met geweer of jachtvogel	Verontrusten Doden met geweer of jachtvogel	Verontrusten Aan verjaging ondersteunend doden met geweer of jachtvogel
Tegemoet- koming schade	Geen, want landelijk vrijgesteld	Geen, want landelijk vrijgesteld	Geen, want landelijk vrijgesteld

Tabel 7.2.3. Status van de houtduif in jacht en faunabeheer

Conclusies houtduif

De status als wild én soort van de landelijke vrijstellingslijst was tot nu toe voldoende basis voor een effectief beheer van de houtduif, behalve voor het belang veiligheid van het luchtverkeer. Onder de nieuwe Wet natuurbescherming blijft de status ongewijzigd. Er is op dit moment geen aanleiding voor het aanvragen van provinciale ontheffingen, behalve voor de veiligheid van het luchtverkeer. Het grootste deel van het afschot van de houtduif wordt uitgevoerd in het jachtseizoen (15 oktober - 31 december). Dit afschot leidt uiteindelijk niet tot een kleinere broedpopulatie en is daarmee geen risico voor het duurzaam voortbestaan van de houtduif in Noord-Brabant. De sterfte door afschot wordt gecompenseerd door minder natuurlijke sterfte. Afschot op grond van de provinciale ontheffing is zo beperkt, dat dit geen risico met zich meebrengt voor de populatieomvang.

7.3

FAZANT

Status 2011-2016: Wildsoort waarop de jacht is geopend van 15 oktober tot en met 31 januari (hanen) en van 15 oktober tot en met 31 december (hennen).

Status per 1 januari 2017: idem

7.3.1

SOORTBESCHRIJVING

Fazanten leven in allerlei open landbouw- en natuurgebieden, met een voorkeur van aanwezigheid van wat houtelementen. Fazanten eten zaden, bessen, wortelstokken, groene plantendelen en allerlei ongewervelden, zoals regenwormen, slakken en insecten. Ze broeden een keer per jaar van april tot juli en leggen meestal acht tot twaalf eieren. Fazanten leven in het voorjaar korte tijd in harems van een haan met meerdere hennen, daarna leven ze min of meer solitair tot de winter. In de winter leven ze in kleine naar sekse gescheiden groepen.

Tot in de jaren tachtig waren de dichtheden plaatselijk zeer hoog door uitzetten van gefokte fazanten en bijvoeren. Het uitzetten stopte in 1993.

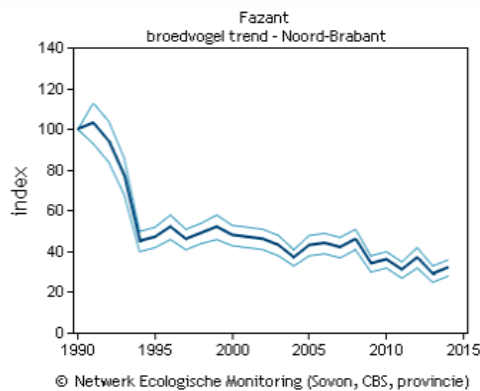
7.3.2

POPULATIEGROOTTE EN -ONTWIKKELING

De fazantenpopulatie vertoont landelijk een lichte afname. Dit blijkt uit de tellingen van zowel broedvogels (figuur 7.3.1) als niet-broedvogel (wintertellingen). De wintervogels zijn in principe dezelfde als de broedpopulatie, omdat de fazant standvogel is.

In Noord-Brabant is deze dalende trend rond 1990 heel sterk, en zet zich sindsdien in lichtere mate voort.

Tijdens de voorjaarestellingen van de WBE's zijn ca. 5.000 fazanten geteld (4.384 in 2014, en 5.416 in 2015, bron FRS). Dit is echter geen gebieddekkende telling. Trends over meerdere jaren zijn uit deze tellingen nu nog niet af te leiden omdat pas recent systematisch op dezelfde manier wordt geteld en geregistreerd.

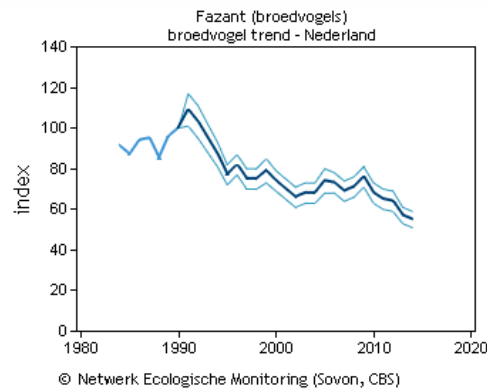

Noord-
Brabant

Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Broedvogels (BMP). Weergegeven is de jaarlijkse index van de broedpopulatie t.o.v. 1990 en de standaardfout. [Project informatie](#)

vanaf 1990: significante afname van <5% per jaar (-)

laatste 10 jaren: significante afname van <5% per jaar (-)

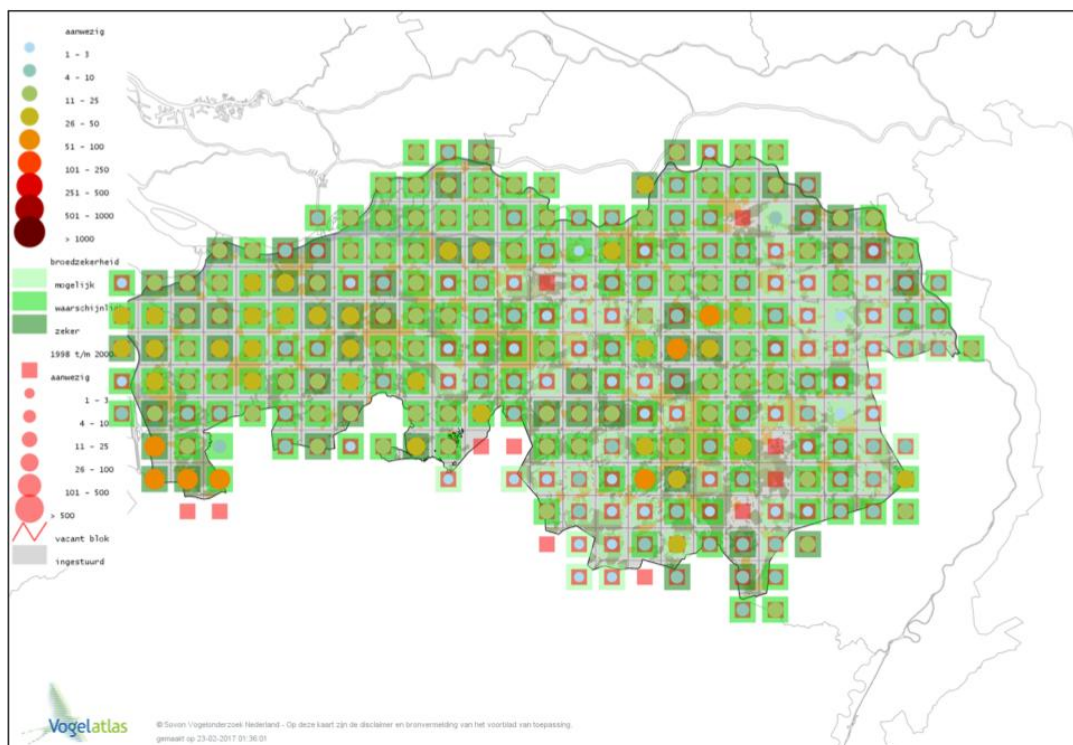
Nederland

Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Broedvogels (BMP). Weergegeven is de jaarlijkse index van de broedpopulatie t.o.v. 1990 en de standaardfout. [Project informatie](#)

vanaf 1990: significante afname van <5% per jaar (-)

laatste 10 jaren: significante afname van <5% per jaar (-)

Figuur 7.3.1. Trend in aantalsontwikkeling fazant in Noord-Brabant en landelijk als broedvogel (1990-2014) (Bron: Sovon, website).

Figuur 7.3.2. Verspreiding van de fazant als broedvogel in Noord-Brabant (2012-2015) (Bron: Vogelatlas, Sovon).

7.3.3

ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN

In de periode van 2010 tot 2016 is er geen schade in landbouwgewassen getaxeerd die veroorzaakt is door fazanten. Schade door fazant komt niet in aanmerking voor tegemoetkoming. Eventuele geregistreerde taxaties betreffen alleen een schatting van schade veroorzaakt door deze diersoort als bijtaxatie voor schadegevallen mede veroorzaakt door andere diersoorten die wel voor tegemoetkoming in aanmerking komen. Daarom zijn meldingen van getaxeerde schade door het Faunafonds niet adequaat om de gewasschade te beschrijven.

Voor afschot van fazanten ter bescherming van veiligheid van het luchtverkeer was in 2015-2016 een ontheffing op voorhand beschikbaar. Er is geen schade aan andere belangen gemeld.

7.3.4

RESULTATEN BEHEER AFGELOPEN PERIODE

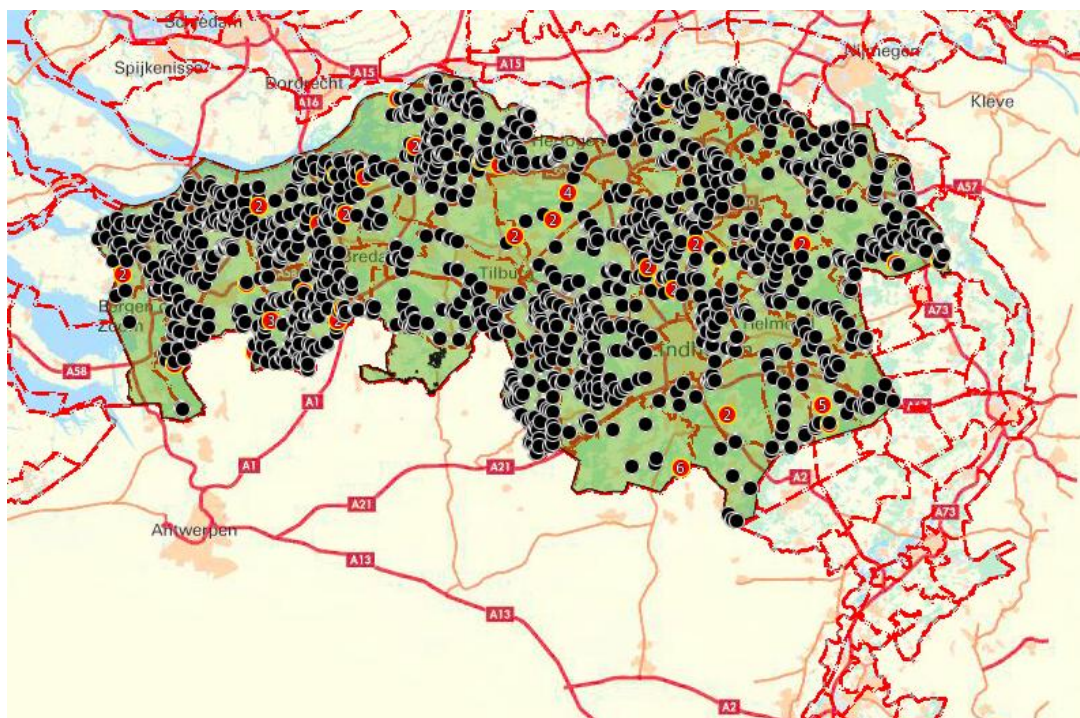
In de periode 2010-2015 is geen ontheffing of vrijstelling ter voorkoming van schade aan landbouwgewassen verleend.

Voor afschot van fazanten ter bescherming van de veiligheid van het luchtverkeer was een ontheffing op voorhand beschikbaar. Deze was geldig op de vier vliegvelden van de provincie: Eindhoven, Gilze-Rijen, Volkel en Woensdrecht. Op basis hiervan is in de periode 2011-2016 één fazant verjaagd, en geen gedood (data KLU verstrekt aan Faunabeheereenheid).

Het enige afschot dat heeft plaatsgevonden is op basis van jacht (tabel 7.3.1). Dit aantal ligt rond 2.000 in 2012/13 en 2103/14, en rond 3.500 tot 4.000 in de laatste twee jaar.

jaar (1/4-31/3)	afschot jacht
10/11	
11/12	5
12/13	2.233
13/14	1.970
14/15	3.936
15/16	3.637

Tabel 7.3.1. Afschot fazant op basis van jacht en van ontheffingen (gegevens 2010/11 en 2011/12 onvolledig)

Figuur 7.3.3. Verspreiding van afschot fazant in Noord-Brabant in de periode 1-4-2010 t/m 31-3-2016. Rode symbolen met een cijfer symboliseren meerdere gedode dieren op één locatie.

7.3.5

EVALUATIE AFGELOPEN BEHEERPERIODE

Schade door fazanten aan belangen, zowel ter voorkoming van gewasschade als in het belang van luchtverkeersveiligheid, treedt slechts incidenteel en op kleine schaal op. Afschot heeft alleen plaatsgevonden op basis van jacht. Dit kan hebben bijgedragen aan beperking van schade in de landbouw.

Het afschot in het kader van jacht betreft mogelijk een groot deel van de populatie. Welk aandeel dit betreft is echter niet te zeggen. Een afschot van ca. 2-4.000 lijkt hoog vergeleken met de voorjaarsstelling van ca. 5.000. Echter deze telling is niet gebiedsdekkend, niet alle aanwezige vogels worden waargenomen bij een eenmalige telling, en het aantal is in de herfst zeker hoger dan in het voorjaar. Er zijn dan nog veel jonge fazanten waarvan een aanzienlijk deel in herfst en winter sterft door diverse natuurlijke oorzaken. Indien afschot plaatsvindt is de kans groot dat dit niet extra is bovenop, maar in plaats van natuurlijke sterfte. Op basis hiervan is het effect van afschot op de populatiegrootte mogelijk gering, nadere onderbouwing is echter niet beschikbaar. De populatie broedvogels daalt de laatste 10 jaar vermoedelijk door slechter voedselaanbod in de veranderende landbouw, en waarschijnlijk ook door predatie. Er zijn harde aanwijzingen voor achteruitgang van de fazant door een slechter voedselaanbod, zelfs door Nederlands onderzoek.

Er is aangetoond dat het laten staan van graanranden leidt tot een veel hogere dichtheid van fazanten in de winter dan op volledig geoogste akkers (Roodbergen et al., 2011, Ottens e.a. 2013). De invloed van predatie op de fazant is in Nederland niet onderzocht, in Verenigd Koninkrijk blijken vos en zwarte kraai en negatieve invloed op de populatie te hebben (Draycott e.a., 2008).

Gezien de dalende populatie is het wenselijk om inzicht te verkrijgen in de relatie tussen schade, afschot en populatiegrootte, en bij verder dalende populatiegrootte het instandhoudingsdoel te kwantificeren.

In het voorjaar kunnen fazanten aanzienlijke schade aanrichten aan kiemende gewassen tijdens periode van droogte. Waar dit optreedt is in het voorafgaande jachtseizoen niet altijd te voorzien. In voorgaande beheerperiode is geen ontheffing voor schadebestrijding nodig geweest, terwijl de fazantenpopulatie licht gedaald is. Het huidige beheer lijkt voldoende om de schade door fazanten beperkt te houden.

Het is noodzakelijk de mogelijkheid tot afschot met ontheffing in stand te houden voor veiligheid van het luchtverkeer.

7.3.6

BEHEER 2017-2023

Wettelijke status en provinciaal beleid

Status per 1 januari 2017: Wildsoort, waarop de jacht is geopend van 15 oktober tot en met 31 januari (hanen) en van 15 oktober tot en met 31 december (hennen). Fazanten mogen alleen tussen zonsopgang en zonsondergang bejaagd worden.

De provincie kan ontheffing verlenen voor verjaging met ondersteunend afschot.

Schade veroorzaakt door de fazant komt niet in aanmerking voor een tegemoetkoming.

Doelstelling

Onder de wettelijk opgelegde randvoorwaarde “duurzame staat van instandhouding” van de Nederlandse populatie, tevens toegepast op de provinciale populatie als onderdeel hiervan, stelt dit FBP als doel:

- Voorkómen van belangrijke schade aan gewassen (meer dan € 250 per geval per bedrijf) en voorkómen van risico's voor het luchtverkeer,
- behoud van een redelijke wildstand en het voorkomen van schade op het niveau van jachtveld.

Beheermaatregelen

Het beheer wordt uitgevoerd door afschot en inzet van jachtvogels in het jachtseizoen en daarbuiten door verstoring, waarbij incidenteel ontheffing voor aan verjaging ondersteunend doden wenselijk is. Er zijn geen duidelijke aanwijzingen dat ontheffing in het belang van schade aan gewassen noodzakelijk is in de Beleidsregel Natuurbescherming. Werende middelen worden ingezet volgens de Handreiking Faunaschade en de Faunaschade Preventie Kit.

Mogelijkheden om een redelijke stand van de fazant te handhaven zijn aanleg van wintervogelakkers, akkerranden en faunaranden. De aanleg van houtwallen met ondergroei en struweel biedt extra broedgelegenheid voor de fazant.

Uitvoering beheermaatregelen

Tijdens het jachtseizoen mogen fazanten gedood worden met het geweer en met jachtvogels. Schade aan gewassen kan in die periode mede voorkomen worden door reguliere bejaging. Tijdens het jachtseizoen dienen jachthouders te streven naar een dusdanige stand dat schade ook buiten het jachtseizoen voorkomen wordt. Dit past bij de wettelijke inspanningsverplichting om een redelijke stand van de vijf wildsoorten te bereiken.

Op grond van artikel 3.1, lid 5, van de Wet natuurbescherming mogen fazanten het hele jaar door opzettelijk verstoord worden, indien de storing niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de desbetreffende vogelsoort. Maatregelen om schade te beperken of te voorkomen hebben betrekking op lokale situaties bij schadegevoelige percelen. Schadegevoelige gewassen komen binnen de gehele provincie voor.

Ter voorkoming en beperking van schade zijn diverse akoestische en visuele middelen, vermeld in de Handreiking Faunaschade, in te zetten om fazanten te verjagen van schadegevoelige percelen, zoals laserpistolen, vogelverschrikkers, vlaggen, linten, ballonnen, vliegers, afweerpistolen en knalapparaten.

Effectiviteit beheermaatregelen

Zowel visuele als akoestische middelen werken maar gedurende een korte periode. Daarna wennen fazanten er aan. Door deze middelen af te wisselen wordt de effectiviteit verhoogd en gewenning zoveel mogelijk voorkomen.

	Jacht	Ontheffing
Belangen/ voorwaarden	Binnen het werkgebied van de WBE door jachthouders die handelen conform het FBP algemene soorten 2017-2023	Veiligheid van het luchtverkeer.
Periode jaar	15 oktober - 31 januari (hanen) 15 oktober – 31 december (hennen)	Luchtverkeer: gehele jaar
Periode dag	Zonsopkomst – zonsondergang	Nader bepaald in ontheffing
Beheermaat- regelen	Doden met geweer of jachtvogel	Verontrusten Aan verjaging ondersteunend doden met geweer of jachtvogel
Tegemoet- koming schade	Geen	Geen

Tabel 7.3.2. Status van de fazant in jacht en faunabeheer

Conclusies fazant

De status als wildsoort was tot nu toe voldoende basis voor een effectief beheer van de fazant. Onder de nieuwe Wet natuurbescherming blijft deze status zo. Er is op dit moment geen aanleiding voor het aanvragen van ontheffingen of provinciale vrijstellingen, behalve voor de veiligheid van het luchtverkeer.

Ontheffingen om lokaal een beperkt aantal fazanten af te schieten zijn geen risico voor de duurzame staat van instandhouding van de fazant in Noord-Brabant, ook niet in combinatie met het afschot als jachtwild.

Mogelijk bepalen ontwikkelingen in de landbouw de stand van de fazant, via het voedselaanbod in combinatie met predatie. Als geen afschot plaatsvindt, neemt het aantal fazanten in herfst en winter ook af –wellicht even sterk – op natuurlijke wijze. Op basis hiervan is het effect van afschot op de populatiegrootte mogelijk gering, echter nadere onderbouwing is niet beschikbaar.

7.4

HAAS

Status 2011-2016: Wildsoort waarop de jacht is geopend van 15 oktober tot en met 31 december.

Status per 1 januari 2017: idem

7.4.1

SOORTBESCHRIJVING

De haas komt algemeen voor in het agrarisch gebied. In allerlei natuurterreinen, bijv. bos, heide, duin en kwelder komt hij ook voor, zij het over het algemeen in vrij lage dichtheden. In stedelijk gebied ontbreekt de haas. Hij heeft een voorkeur voor kleinschalige landbouwgebieden met afwisselende gewassen. Hazen leven solitair en zijn sterk plaatsgebonden. Ze hebben geen eigen territorium, waardoor op plekken met een gunstig voedselaanbod concentraties kunnen ontstaan.

Hazen eten gras en kruiden en kunnen met name in de winterperiode ook bast schillen. Ze krijgen over het algemeen drie keer per jaar jongen in de periode van februari tot oktober, meestal twee of drie per keer.

7.4.2

POPULATIEGROOTTE EN –ONTWIKKELING

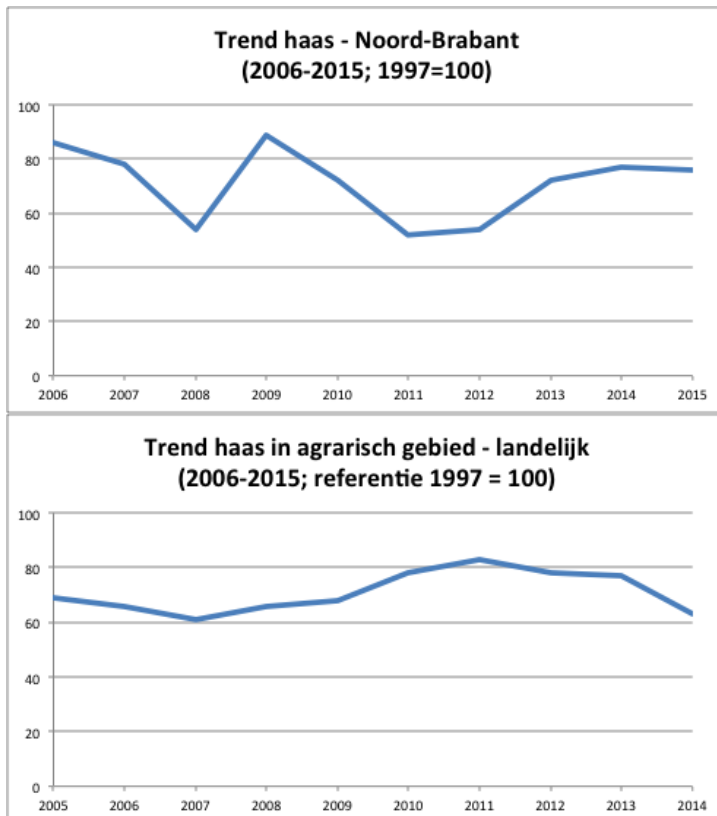
Op landelijk niveau is de stand van de haas sinds 2006 stabiel (figuur 7.4.1). In de periode voor 2000 is de haas wel flink afgenomen. In de provincie Noord-Brabant is de populatie sinds 2006 schommelend maar min of meer stabiel (figuur 7.4.1).

Er is geen betrouwbare schatting van de absolute aantallen hazen in de provincie. Tijdens de voorjaarstellingen van de WBE's zijn ca. 10.000 hazen geteld (8.261 in 2014, en 11.023 in 2015, bron FRS). Dit is echter geen gebieddekkende telling. Trends over meerdere jaren zijn uit deze tellingen nu nog niet af te leiden omdat pas recent systematisch op dezelfde manier wordt geteld en geregistreerd.

De hoogte van de hazenstand kan van jaar tot jaar sterk verschillen, vooral onder invloed van het weer. Natte omstandigheden bevorderen het uitbreken van parasitaire infecties. Afgezien van fluctuaties van jaar tot jaar is de hazenstand sinds de jaren zeventig tot eind jaren negentig gedaald, met name op de zandgronden. Meerdere oorzaken voor deze achteruitgang worden genoemd: ontwikkelingen in grondgebruik door de landbouw (te eenzijdig voedsel, te intensief grondgebruik),

hogere predatie (met name door vossen) en ziektes (rode maagworm, European Brown Hare Syndrom, toxoplasmose en Yersinia=pseudotuberculose) (Smith e.a. 2005, Montizaan & Dekker 2016). De genoemde oorzaken kunnen elkaar versterken.

Figuur 7.4.1. Trend in aantalsontwikkeling haas in Noord-Brabant en landelijk (2006-2015)
(Bron: NEM, 2016 (figuur boven); Compendium voor de Leefomgeving, 2017 (figuur onder))

De haas komt verspreid door heel Noord-Brabant voor. Er is daarom geen verspreidingskaart opgenomen.

7.4.3

ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN

De totale gewasschade fluctueert sterk over de jaren en varieert tussen de € 300 en bijna € 15.000. De hoogste schades zijn vastgesteld in winterpeen, asperge, ijsbergsla, groente algemeen en daarnaast in boomkwekerijgewassen (tabel 7.4.1). Onder 'overig' vallen getaxeerde schades in bladgroente, bloemen, sperzieboon en suikerbiet. Al deze taxaties liggen onder € 400 per geval. Er kan ook nog niet geregistreerde schade optreden tijdens de jachtperiode, maar vermoedelijk is deze gering.

De hoogst getaxeerde schade door hazen is geconstateerd in winterpeen in mei 2012 (€ 10.614). In april 2016 is een schade door hazen in broccoli getaxeerd van € 15.390 op een perceel van 1,2 hectare. Deze is niet opgenomen in bovenstaande tabel omdat het jaar 2016/2017 in dit rapport buiten beschouwing wordt gelaten.

Jaar (31/3-1/4)	Totaal	Groenten	Boom kwekerij	Overig
10/11	5.777	3.466	1.847	464
11/12	292			292
12/13	14.824	14.814		
13/14	375			375
14/15	7.043	6.712		331
15/16				

Tabel 7.4.1. Getaxeerde landbouwschade veroorzaakt door hazen (geeft onvolledig beeld)

7.4.4

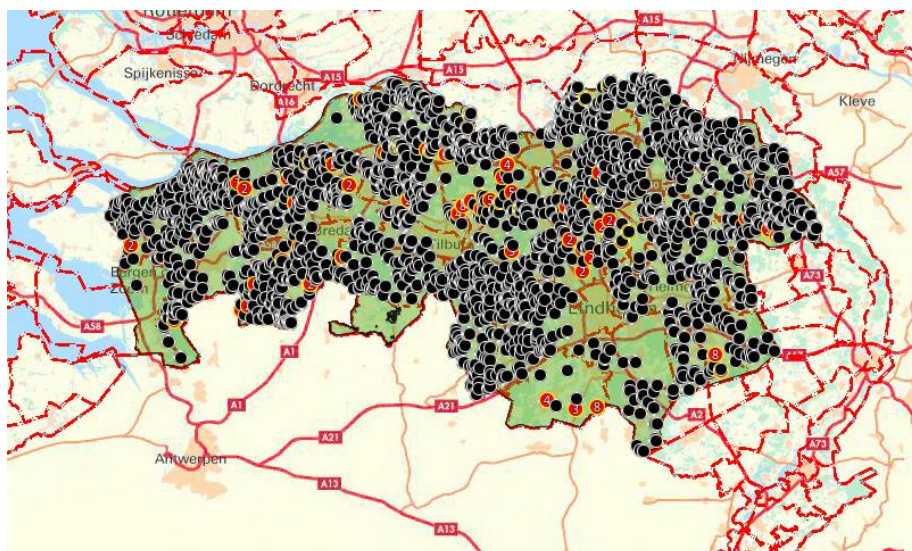
RESULTATEN BEHEER AFGELOPEN PERIODE

Incidenteel en lokaal worden er ontheffingen afgegeven voor gewasschade. Dit is in de periode 2011-2016 3 keer gebeurd. Ontheffing op voorhand in verband met veiligheid van het luchtverkeer zijn afgegeven voor de vier vliegvelden van de provincie: Eindhoven, Gilze-Rijen, Volkel en Woensdrecht. Op basis hiervan heeft er geen afschot plaatsgevonden.

Het afschot op basis van provinciale ontheffingen is beperkt tot het voorkomen van gewasschade (tabel 7.4.2). De aantallen die op basis van ontheffingen worden geschoten zijn klein vergeleken met wat er tijdens de reguliere jacht wordt geschoten.

jaar (31/3-1/4)	afschot totaal	jacht	provinciale ontheffing
10/11	1	1	0
11/12	35	31	4
12/13	4.121	3.985	136
13/14	4.506	4.497	9
14/15	8.528	8.483	45
15/16	8.663	8.644	19

Tabel 7.4.2. Geregistreerd afschot haas op basis van jacht en van ontheffingen (gegevens 2010/11 en 2011/12 onvolledig)

Figuur 7.4.2. Verspreiding van afschot haas in Noord-Brabant in de periode 1-4-2010 t/m 31-3-2016. Rode symbolen met een cijfer symboliseren meerdere gedode dieren op één locatie.

7.4.5

EVALUATIE AFGELOPEN BEHEERPERIODE

De trend van de hazenpopulatie is sinds 2000 stabiel na een aanvankelijke daling. Schade aan gewassen is zeer lokaal, maar kan dan aanzienlijk zijn. Afschot via een ontheffing is beperkt en ligt in de meeste jaren rond enkele 10-tallen, tot maximaal 136. Met dit beheer wordt (aanzienlijke) gewasschade voorkomen. Daarom wordt geconcludeerd dat continuering van dit beleid wenselijk is.

7.4.6

BEHEER 2017-2023

Wettelijke status en provinciaal beleid

Status per 1 januari 2017: Wildsoort waarop de jacht is geopend van 15 oktober tot en met 31 december. De provincie kan ontheffing verlenen op schadegevoelige landbouwpercelen voor verjaging met ondersteunend afschot of schadebestrijding met vangnetten. GS kunnen opdracht verlenen voor vangen of doden in geval van risico's voor het vliegverkeer.

Schade veroorzaakt door de haas komt in niet in aanmerking voor een tegemoetkoming.

Doelstelling

Onder de wettelijk opgelegde randvoorwaarde “duurzame staat van instandhouding” van de Nederlandse populatie, tevens toegepast op de provinciale populatie als onderdeel hiervan, stelt dit FBP als doel:

- Voorkómen van belangrijke schade aan gewassen (meer dan € 250 per geval per bedrijf) en voorkómen van risico's voor het luchtverkeer,
- behoud van een redelijke wildstand en het voorkomen van schade op het niveau van jachtveld.

Beheermaatregelen

Het beheer wordt uitgevoerd door afschot, inzet van jachtvogels en verstoring tijdens het jachtseizoen en daarbuiten met dezelfde maatregelen, op basis van incidentele ontheffing voor uitsluitend het gebied waar schade optreedt. Gezien het brede beeld van type schade en het verspreid voorkomen van de haas is niet op voorhand te bepalen waar schade zal optreden. De ontheffing wordt verleend voor verstoring bij schadegevoelige percelen, eventueel met ondersteunend afschot. Incidenteel worden in het kader van schadebestrijding jachtvogels of vangnetten gebruikt. Werende middelen worden ingezet volgens de Handreiking Faunaschade en de Faunaschade Preventie Kit. GS kunnen opdracht verlenen voor het vangen of doden in geval van risico's voor de vliegveiligheid.

Uitvoering beheermaatregelen

Gedurende het jachtseizoen mogen hazen gedood worden met het geweer en met jachtvogels. Schade aan gewassen kan in die periode voorkomen worden door reguliere bejaging.

Hazen mogen alleen tussen zonsopgang en zonsondergang bejaagd worden. Hazen zijn echter vooral in de schemer en de nacht actief.

Maatregelen om schade te beperken of te voorkomen hebben betrekking op lokale situaties bij schadegevoelige percelen. Schadegevoelige gewassen komen binnen de gehele provincie voor.

Ter voorkoming en beperking van schade zijn diverse akoestische middelen, vermeld in de Handreiking Faunaschade en de Faunaschade Preventie Kit (BIJ12 2016), in te zetten om hazen te verjagen van schadegevoelige percelen, zoals ritsellinten, afweerpistolen en knalapparaten. Visuele middelen zijn minder geschikt, omdat hazen vooral in de schemer en de nacht actief zijn. Bij kapitaalsintensieve teelten is de inzet van een raster noodzakelijk.

Effectiviteit beheermaatregelen

Hazen kunnen effectief geweerd worden met een raster. De kosten van een deugdelijk hazenwerend raster zijn echter hoog en het permanente karakter van gaasrasters maakt deze vooral geschikt voor kapitaalsintensieve en meerjarige teelten, zoals bijvoorbeeld fruitbomen en boomteelt.

Akoestische middelen werken maar gedurende een korte periode. Daarna wennen hazen er aan. Door de middelen af te wisselen wordt de effectiviteit verhoogd en gewinning zoveel mogelijk voorkomen. Verjaging werkt beter met ondersteunend afschot (zie H4 effectiviteit).

	Jacht	Ontheffing
Belangen/ voorwaarden	Binnen het werkgebied van de WBE door jachthouders die handelen conform het FBP algemene soorten 2017-2023	Veiligheid van het luchtverkeer. Incidenteel voor schade aan gewassen
Periode jaar	15 oktober - 31 december	Luchtverkeer: gehele jaar Gewassen: nader bepaald in ontheffing, binnen de periode 1 februari – 14 oktober
Periode dag	Zonsopkomst – zonsondergang	Nader bepaald in ontheffing
Beheermaat- regelen	Doden met geweer of jachtvogel	Verontrusten Aan verjaging ondersteunend doden met geweer of jachtvogel
Tegemoet- koming schade	Geen	Geen

Tabel 7.4.3. Status van de haas in jacht en faunabeheer

Conclusies haas

De status als wild met een jachtseizoen is niet geheel voldoende om de haas, met het oog op voorkomen van schade, effectief te beheren. GS kunnen opdracht verlenen voor vangen of doden in geval van risico's voor het vliegverkeer. De Faunabeheereenheid zal incidentele ontheffingen aanvragen voor aan verjaging ondersteunend doden buiten het jachtseizoen en/of in het uur voor zonsopgang, het uur na zonsondergang en de nacht, met kunstlicht, restlicht- en warmtebeeldversterking en geluiddemper, met name voor vollegrondsgroente, fruitteelt en boomkwekerij.

Ontheffingen om lokaal een beperkt aantal hazen af te doden zijn geen risico voor het duurzaam voortbestaan van de haas in Brabant, ook niet in combinatie met het afschot als jachtwild. De stand is de afgelopen 15 jaar stabiel. Het afschot als jachtwild vindt plaats van half oktober tot 31 december. Het afschot van de genoemde aantallen in deze periode leidt niet tot een kleinere populatie bij het begin van het voortplantingsseizoen. De sterfte door afschot wordt deels gecompenseerd door minder natuurlijke sterfte. Jacht is in heel Europa geen bedreiging voor de haas. De populatiegrootte wordt bepaald door landbouwactiviteiten (Smith e.a. 2005), ziekten en predatie.

7.5

KONIJN

Status per 2011-2016: Wildsoort waarop de jacht is geopend van 15 augustus tot en met 31 januari. Landelijke vrijstelling.

Status per 1 januari 2017: Wildsoort waarop de jacht is geopend van 15 augustus tot en met 31 januari. Landelijke vrijstelling van de verboden, bedoeld in artikel 3.10, eerste lid, onderdelen a en b.

7.5.1

SOORTBESCHRIJVING

Het konijn komt algemeen voor, vooral op zandgronden waar voldoende dekking en korte grazige vegetaties zijn, zowel in het landelijke gebied, natuurreervaten als ook in stedelijk gebied. Konijnen bewonen het gehele jaar hetzelfde gebied. Het leefgebied strekt zich uit tot een straal van 50-150 meter rond de hopen. Gedurende het jaar kunnen populaties sterk fluctueren in aantal. Konijnen worden regelmatig geplaagd door virusziekten (myxomatose en rabbit viral haemorrhagic syndrome/disease, RVHD). Myxomatose is sinds 1953 in Nederland en RVHD sinds 1990. In 2015 trad een nieuw type van RVHD in ons land op, RVHD-2.

Konijnen zijn vooral in de schemer en de nacht actief. Ze leven over het algemeen in groepen. Ze krijgen gemiddeld drie keer per jaar jongen in de periode april - augustus. De worpgrootte varieert van drie tot zeven.

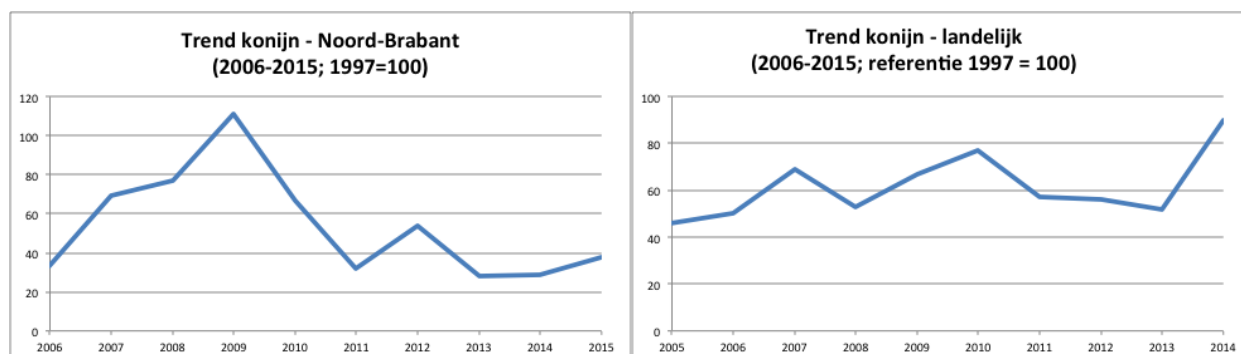
Konijnen eten voornamelijk gras en kruiden maar eten ook granen, maïs, suikerbieten en vollegroondsgroenten, zoals sla, kool en bonen.

7.5.2

POPULATIEGROOTTE EN -ONTWIKKELING

De aantalsontwikkeling toont een grillig verloop over decennia, waarin genoemde ziektes een grote rol spelen. In 2009 is in Noord-Brabant een sterke piek opgetreden, waarna het aantal weer als gevolg van deze ziektes met ca. 60% is teruggelopen. Sinds 2011 is de stand weer enigszins stabiel. In de landelijke trend komen minder sterke fluctuaties voor, vermoedelijk doordat regionale pieken en dalen elkaar compenseren.

Er is geen betrouwbare schatting van absolute aantallen konijnen in de provincie. Tijdens de voorjaarsstellingen van de WBE's zijn ca. 15.000 konijnen geteld (14.397 in 2014, en 15.751 in 2015, bron FRS). Dit is echter geen gebieddekkende telling. Trends over meerdere jaren zijn uit deze tellingen nu nog niet af te leiden omdat pas recent systematisch op dezelfde manier wordt geteld en geregistreerd.

Figuur 7.5.1. Trend in aantalsontwikkeling konijn Noord-Brabant en landelijk (2006-2015)

(Bron: Meetnet Dagactieve Zoogdieren, NEM (figuur boven); Compendium voor de Leefomgeving, 2017 (figuur beneden))

Het konijn komt verspreid door heel Noord-Brabant voor. Er is daarom geen verspreidingskaart opgenomen.

7.5.3

ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN

In de periode 2010 tot 2016 zijn drie schades door konijnen aan landbouwgewassen getaxeerd, twee daarvan lagen boven de € 7.000. In de laatste vier jaren is geen konijnenschade getaxeerd (tabel 7.5.1). Er is alleen een schatting van schade veroorzaakt door deze diersoort als bijtaxatie (i.v.m. aftrek niet-vergoedbare schade door vrijgestelde soorten) voor schade veroorzaakt door andere diersoorten die wel voor tegemoetkoming schade in aanmerking komen. Daarom zijn meldingen van getaxeerde schade door het Faunafonds niet adequaat om de gewasschade te beschrijven.

Jaar (31/3-1/4)	Totaal	Boomkwekerij	Bloem	Overig
10/11	7.460	7.391	69	
11/12	9.439			9.439
12/13				
13/14				
14/15				
15/16				

Tabel 7.5.1. Getaxeerde landbouwschade veroorzaakt door konijnen (geeft onvolledig beeld)

Uit de verleende vrijstellingen en ontheffingen blijkt dat naast gewasschade ook schade optreedt aan andere belangen. Voor het doden van konijnen buiten het jachtseizoen zijn acht ontheffingen verleend.

Dit betreft vrijwel steeds schade door graafactiviteiten van de konijnen (Rapportage 2014/15, Faunabeheereenheid, 2015 en Evaluatie Faunabeheerplan 2010-2015, Faunabeheereenheid 2016):

- Schade aan sportvelden in de gehele provincie Noord-Brabant (regulatie op basis van vrijstelling).
- Alle in de provincie Noord-Brabant gelegen infrastructurele dijklichamen, zoals een spoordijken, rivier en kanaaldijken, maar ook taluds en viaducten van wegen.
- Schade en overlast op begraafplaatsen in de gemeenten; Bladel, Boxtel, Cranendonck, Deurne, Geldrop-Mierlo, Helmond, Heusden, Landerd, Oss, Rucphen, Valkenswaard en Waalwijk. Ontheffingen in 2014/15 en 2015/16, regulatie vaak op basis van de vrijstelling art 65.
- Schade aan industrieterreinen. Incidenteel ontheffingen (in 2014/15 en 2015/16) voor het vangen en doden van konijnen. In 2014 is door het havenschap Moerdijk ontheffing aangevraagd voor het doden van konijnen met een Luchtdrukwapen op het terrein van Shell Moerdijk. Met behulp van deze ontheffing is het konijnenprobleem teruggedrongen.
- Een boomkwekerij.

In de meeste gevallen treedt weinig schade door graafactiviteiten op omdat vroegtijdig wordt ingegrepen op basis van verleende ontheffingen. Dit vergt wel –een soms forse- inzet van faunabeheerders.

7.5.4

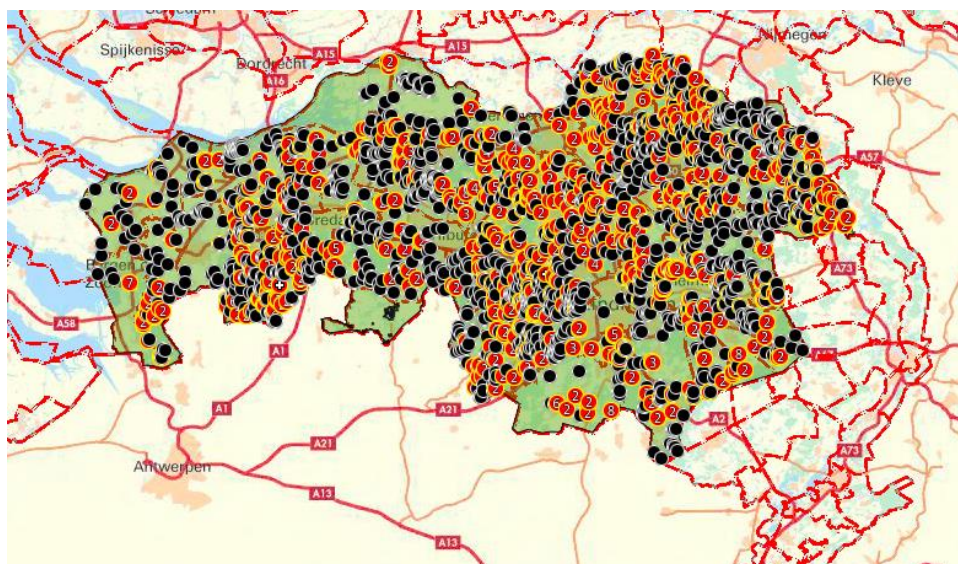
RESULTATEN BEHEER AFGELOPEN PERIODE

De geregistreeerde regulatie in het kader van ontheffingen varieert sterk per jaar en ligt tussen 0 en 1.600 (tabel 7.5.2). Dit betreft slecht voor een klein deel het belang van schade aan gewassen, een veel groter deel schade door graafactiviteiten aan belangen genoemd in H 7.5.3. Hiervoor zijn verschillende ontheffingen verleend in de afgelopen beheerperiode, deels op voorhand en deels incidenteel. Een groot aantal gedode dieren is wel geregistreerd, maar zonder dat duidelijk is op basis van welk belang of welke ontheffing dit is gebeurd.

Een groot deel van de regulatie (afschot of anderszins doden) vindt plaats in het kader van jacht, en dit vaak ook in belang van voorkoming van gewasschade. Ook worden bijvoorbeeld konijnen geschoten op (jacht)haventerreinen en dijken, die binnen een regulier jachtveld liggen. De totale aantallen regulatie liggen tussen 14.000 en 22.000 vanaf seizoen 2012/13.

Jaar 1/4 tot 31/3	Regulatie totaal	Jacht	belang onbekend	sport- terreinen	industrie- terreinen	begraaf- plaatsen
10/11	28	28		978	Geen	Geen
11/12	459	158	301	0	Geen	Geen
12/13	14.853	9.688	5.165	0	Geen	9
13/14	14.168	11.193	2.975	95	Geen	3
14/15	22.063	13.006	9.057	56	1.490	61
15/16	21.285	13.796	7.489	61	0	onbekend

Tabel 7.5.2. Regulatie konijn (afschot en anderszins doden) op basis van jacht+landelijke ontheffing en andere ontheffingen over de periode 20/11/2010 - 31/12/2016 (gegevens 2010/11 en 2011/12 onvolledig)

Figuur 7.5.2. Verspreiding van afschot konijn in Noord-Brabant in de periode 1-4-2010 t/m 31-3-2016. Rode symbolen met een cijfer symboliseren meerdere gedode dieren op één locatie.

7.5.5

EVALUATIE AFGELOPEN BEHEERPERIODE

De populatie van het konijn is onderhevig aan flinke schommelingen, voornamelijk veroorzaakt door een aantal virulente ziektes die de stand plaatselijk letterlijk kunnen decimeren.

Afgelopen faunabeheerplanperiode zijn er meerdere meldingen van schade binnengekomen door een lokaal hoge konijnenstand.

Alternatieve middelen als bijvoeren van snoeihout, het aanbrengen van geurstoffen, het plaatsen van rasters en/of het verlagen van de stand gedurende het jachtseizoen en met de landelijke vrijstelling hebben wisselend effect op het voorkomen en/of beperken van de schade.

Uitrasteren van hele terreinen (natuurbegraafplaatsen, grote sportterreinen en/of golfcomplexen, industrieterreinen, percelen voor tijdelijke boomteelt) is het meest effectief maar kan vanwege de kosten niet in redelijkheid van de grondgebruiker worden verlangd.

Afschot blijft lokaal noodzakelijk om schade aan verschillende belangen te voorkomen. Daarom wordt geconcludeerd dat continuering van dit beleid wenselijk is.

7.5.6

BEHEER 2017-2023

Wettelijke status en provinciaal beleid

Status per 1 januari 2017: Wildsoort waarop de jacht is geopend van 15 augustus tot en met 31 januari. Landelijke vrijstelling van de verboden om dieren te doden, vangen en hun verblijfplaatsen te verstoren. Deze vrijstelling geldt voor overlast en schade aan gewassen, vee, bossen, flora, fauna en terreinen zoals sportvelden, schietterreinen, industrieterreinen, kazernes of begraafplaatsen. Zonder ontheffing mogen konijnen alleen tussen zonsopgang en zonsondergang bestreden worden. Schade veroorzaakt door het konijn komt het hele jaar niet in aanmerking voor een tegemoetkoming in de schade.

Doelstelling

Onder de wettelijk opgelegde randvoorwaarde “duurzame staat van instandhouding” van de Nederlandse populatie, tevens toegepast op de provinciale populatie als onderdeel hiervan, stelt dit FBP als doel beperkende maatregelen te nemen in de volgende gevallen:

Nulstand bij kwetsbare objecten, zoals infrastructurele dijklichamen.

Geen overlast en risico's op begraaftplaatsen, sportvelden, industrieterreinen e.d.

Geen risico voor het veiligheidsniveau van het vliegverkeer.

Voorkomen van belangrijke schade aan gewassen (meer dan € 250 per geval per bedrijf)

Behoud van een redelijke wildstand en het voorkomen van schade op het niveau van jachtveld.

Beheermaatregelen

Het beheer wordt uitgevoerd door bejaging met verschillende middelen (zie hieronder) en verstoring. Op grond van de landelijke vrijstelling mag dit het gehele jaar door.

Op begraaftplaatsen wordt over het algemeen niet met het geweer bestreden, maar met fret en buidels als ook vangkooien. Incidenteel worden vangnetten gebruikt. Werende middelen worden ingezet volgens de Handreiking Faunaschade en de Faunaschade Preventie Kit.

Uitvoering beheermaatregelen

Het konijn mag gedood of gevangen worden met behulp van fret en buidel, aardhonden, kastvallen, vangkooien, vangnetten, jachtvogels en het geweer (art. 3.3. lid 2 Regeling natuurbescherming).

Konijnen mogen alleen tussen zonsopgang en zonsondergang bejaagd worden. Op grond van de landelijke vrijstelling mogen grondgebruikers dat met het oog op schadebestrijding het hele jaar door laten doen, plus verstoren. Konijnen zijn echter vooral in de schemer en de nacht actief. De provincie kan aanvullend ontheffingen verlenen voor afschot in het uur voor zonsopgang en het uur na zonsondergang en 's nachts met kunstlicht, restlicht- en warmtebeeldversterking en geluiddemper.

Maatregelen om schade te beperken of te voorkomen hebben betrekking op lokale situaties bij schadegevoelige terreinen. Schadegevoelige gewassen komen binnen de gehele provincie voor.

Ter voorkoming en beperking van schade zijn diverse akoestische middelen beschikbaar, vermeld in de Faunaschade Preventie Kit (BIJ12 2016).

Effectiviteit beheermaatregelen

Konijnen kunnen effectief geweerd worden met een raster. De kosten van een deugdelijk konijnenwerend raster zijn echter hoog en het permanente karakter van gaasrasters maakt deze vooral geschikt voor meerjarige teelten (bijvoorbeeld fruitpercelen en boomteelt).

Visuele middelen zijn minder geschikt, omdat konijnen vooral in de schemer en de nacht actief zijn. Akoestische middelen werken maar gedurende een korte periode. Daarna wennen konijnen er aan. Door de middelen af te wisselen wordt de effectiviteit verhoogd en gewenning zoveel mogelijk voorkomen.

Verjaging met ondersteunend afschot werkt beter en kan op grond van de landelijke vrijstelling het gehele jaar worden toegepast.

Op grond van de status als wild en als landelijk vrijgestelde soort kan het konijn alleen overdag (tussen zonsopgang en zonsondergang) bestreden worden. Konijnen zijn echter vooral in de schemer en de nacht actief.

	Jacht	Vrijstelling	Ontheffing
	Ja	Ja, landelijk	Ja
Belangen/ voorwaarden	Binnen het werkgebied van de WBE door jachthouders die handelen conform het FBP algemene soorten 2017-2023	Binnen het werkgebied van de WBE door grondgebruikers/uitvoerders die handelen conform het FBP algemene soorten 2017-2023. (Dreigende) schade aan gewassen, wilde flora en fauna, natuurlijke habitats en aan sportvelden, schietterreinen, industrieterreinen, kazernes, of begraaftplaatsen.	Veiligheid van het luchtverkeer. (Dreigende) schade aan gewassen en aan sportvelden, schietterreinen, industrieterreinen, kazernes, of begraaftplaatsen. Volksgezondheid, openbare veiligheid of andere dwingende redenen van groot openbaar belang. In het belang van de bescherming van de wilde flora of fauna, of in het belang van de instandhouding van de natuurlijke habitats
Periode jaar	15 augustus - 31 januari	Gehele jaar	Luchtverkeer: gehele jaar Andere belangen: nader bepaald in ontheffing

Tabel 7.5.3. Status van het konijn in jacht en faunabeheer

Vervolg tabel 7.5.3. Status van het konijn in jacht en faunabeheer

Periode dag	Zonsopkomst zonsondergang	– Zonsopkomst zonsondergang	– Nader bepaald in onthefing
Beheermaat- regelen	Doden met geweer, fret en buidel, kastvallen, vangkooien, aardhonden en jachtvogels.	Verontrusten Doden met geweer, fret en buidel, kastvallen, vangkooien, aardhonden en jachtvogels.	Verontrusten Doden met geweer, eventueel aangevuld met kunstlicht, restlicht- en warmtebeeldversterki ng en geluiddemper. Doden met fret en buidel, kastvallen, vangkooien, aardhonden en jachtvogels.
Tegemoet- koming schade	Geen, want vrijgesteld	Geen, want vrijgesteld	Geen, want landelijk vrijgesteld

Conclusies konijn

De status als wild en als landelijke vrijgestelde soort is niet geheel voldoende basis voor een effectief beheer. De Faunabeheereenheid zal incidenteel ontheffingen vragen voor het bestrijden van konijnen met alle wettelijk toegestane middelen in infrastructurele dijklichamen, waterkeringen, op sportvelden, industrieterreinen, begraafplaatsen. Alleen in verband met veiligheid van het luchtverkeer wordt ontheffing op voorhand gevraagd.

Verder zal de Faunabeheereenheid incidentele ontheffingen aanvragen, met name voor fruitteelt, boomkwekerij en bestrijding op begraafplaatsen. De ontheffingen hebben betrekking op aan verjaging ondersteunend doden in het uur voor zonsopgang, het uur na zonsondergang en 's nachts met kunstlicht, restlicht- en warmtebeeldversterking en geluiddemper. Op begraafplaatsen zal over het algemeen niet met afschot beheerd worden, maar met fret en buidels, vangkooien, vangnetten of kastvallen.

De stand van het konijn fluctueert sterk door ziekten. Ontheffingen om een beperkt aantal konijnen af te schieten zijn geen risico voor het duurzaam voortbestaan van het konijn in Noord-Brabant, ook niet in combinatie met het afschot in het jachtseizoen en als soort van de landelijke vrijstellingslijst.

7.6

ZWARTE KRAAI

Status 2011-16: Landelijke vrijstelling van de verboden bedoeld in de artikelen 9, 10, 11 en 12 van de Flora- en faunawet.

Status per 1 januari 2017: Landelijke vrijstelling van de verboden bedoeld in artikel 3.1 van de Wet natuurbescherming.

7.6.1

SOORTBESCHRIJVING

Zwarte kraaien eten ongewervelden, kleine gewervelden, kadavers, eieren, zaden, bessen, fruit, wortelstokken en afval. Ze broeden een keer per jaar tussen maart en juni en leggen twee tot zes eieren.

Zwarte kraaien behoren tot de meest verspreide broedvogels en zijn zowel in landbouwgebieden als bossen en steden aanwezig.

7.6.2

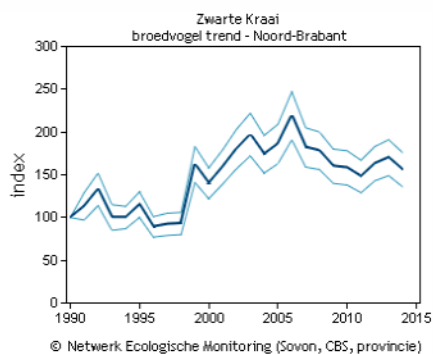
POPULATIEGROOTTE EN –ONTWIKKELING

Rond 2000 kwamen er 70.000 tot 100.000 broedparen in Nederland voor (Bijlsma e.a., 2001).

Over heel Nederland bekeken is de zwarte kraai als broedvogel vergeleken met 1990 toegenomen met enkele procenten per jaar. Echter de laatste tien jaren neemt de broedpopulatie weer licht af, maar is nog steeds op veel hoger niveau dan rond 1990. Dit geldt ook voor de broedvogels in Noord-Brabant. (figuur 7.6.1). De winteraantallen zwarte kraaien in Noord-Brabant zijn de laatste tien jaar min of meer stabiel (figuur 7.6.2). Dit is niet goed te verklaren, daar de zwarte kraai grotendeels een standvogel is.

Er is geen betrouwbare schatting van de aantallen zwarte kraaien in de provincie, noch als broedvogel noch als wintervogel. Tijdens de voorjaarstellingen van de WBE's zijn ca. 30.000 zwarte kraaien geteld (27.424 in 2014, en 35.830 in 2015, bron FRS). Dit is echter geen gebieddekkende telling. Trends over meerdere jaren zijn uit deze tellingen nu nog niet af te leiden omdat pas recent systematisch op dezelfde manier wordt geteld en geregistreerd.

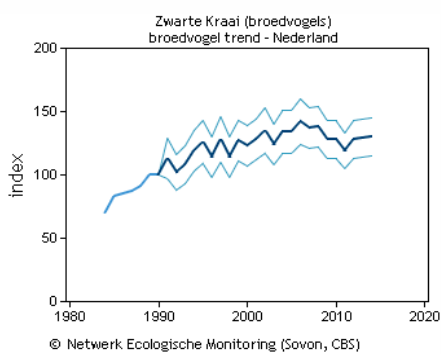
De zwarte kraai komt overal in Noord-Brabant voor, maar de aantallen verschillen wel sterk van plek tot plek (figuur 7.6.3).

Noord-Brabant Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Broedvogels (BMP). Weergegeven is de jaarlijkse index van de broedpopulatie t.o.v. 1990 en de standaardfout. [Project informatie](#)

vanaf 1990: significante toename van <5% per jaar (+)

laatste 10 jaren: significante afname van <5% per jaar (-)

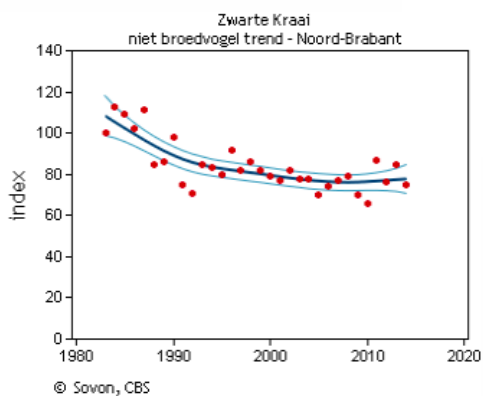

Nederland Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Broedvogels (BMP). Weergegeven is de jaarlijkse index van de broedpopulatie t.o.v. 1990 en de standaardfout. [Project informatie](#)

vanaf 1990: significante toename van <5% per jaar (+)

laatste 10 jaren: significante afname van <5% per jaar (-)

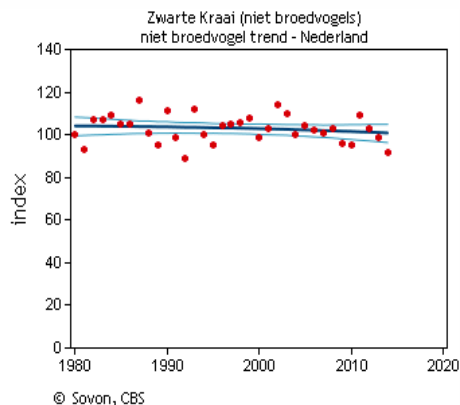
Figuur 7.6.1. Trend in aantalsontwikkeling zwarte kraai in Noord-Brabant en landelijk als broedvogel (1990-2014) (Bron: Sovon, website)

Noord-Brabant Deze grafiek is gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT). Weergegeven is de jaarlijkse index van de winterpopulatie in december (rode punten), de trendlijn (donker gekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsinterval [Project informatie](#)

vanaf 1983: significante afname van <5% per jaar (-)

laatste 10 seizoenen: geen significante aantalsverandering (0)

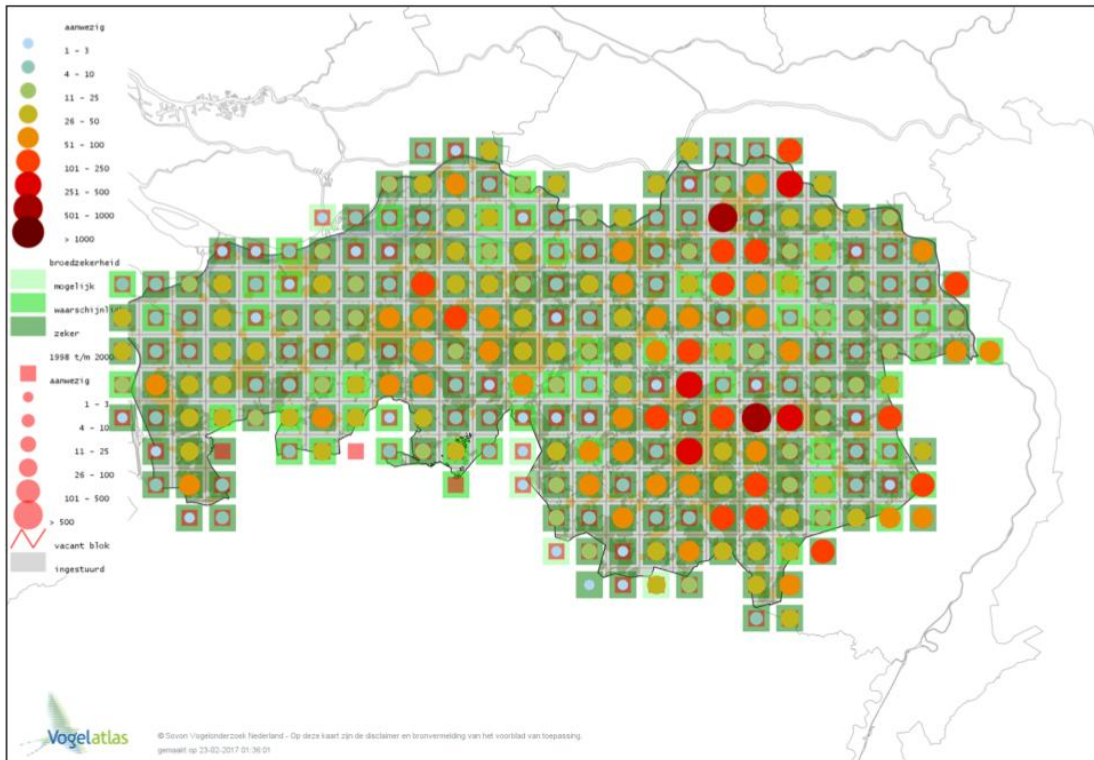

Nederland Deze grafiek is gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT). Weergegeven is de jaarlijkse index van de winterpopulatie in december (rode punten), de trendlijn (donker gekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsinterval [Project informatie](#)

vanaf 1980: geen significante aantalsverandering (0)

laatste 10 seizoenen: significante afname van <5% per jaar (-)

Figuur 7.6.2. Trend in aantalsontwikkeling zwarte kraai op basis van wintertellingen Sovon in Noord-Brabant en landelijk als broedvogel (1980-2014) (Bron: Sovon, website)

Figuur 7.6.3. Verspreiding van de zwarte kraai als broedvogel in Noord-Brabant (2012-2015)

Rode symbolen met een cijfer symboliseren meerdere gedode dieren op één locatie.

(Bron: Vogelatlas, Sovon).

7.6.3

ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN

Voor schade veroorzaakt door zwarte kraaien wordt sinds 2004, toen de soort op de landelijke vrijstellingslijst is geplaatst, niet meer door het Faunafonds een tegemoetkoming verleend. Er is alleen een schatting van schade veroorzaakt door deze diersoort als bijtaxatie (i.v.m. aftrek niet-vergoedbare schade door vrijgestelde soorten) voor schadegevallen mede veroorzaakt door andere diersoorten die wel voor tegemoetkomingen aanmerking komen. Daarom zijn meldingen van getaxeerde schade door het Faunafonds niet adequaat om de gewasschade te beschrijven.

Schade door zwarte kraaien treedt hoofdzakelijk op aan landbouw, in fruitteelt (appels en peren) en in maïs en granen (vooral in kiemend gewas). Een klein deel daarvan wordt geïllustreerd in tabel 7.6.1. Op basis van een enquête wordt de schade in 2010 aan maïs, appel en peren door zwarte kraai en kauw in heel Nederland geschat op € 13.7 (Guldemon et al., 2013).

Twee uitzonderlijke gevallen betreffen taxaties in oktober en november 2012. Hier is schade geregistreerd door kauwen (in combinatie met zwarte kraaien) getaxeerd van elk meer dan € 5.000. Op twee bedrijven zijn toen koeien ziek geworden door een salmonellabesmetting die uiteindelijk te herleiden was naar de kraaienpopulatie daar. Dit resulteerde in sterven van meerdere koeien. Er is een aanvullende ontheffing afgegeven om kraaiachtigen te bestrijden om verspreiding tegen te gaan. De claim voor tegemoetkoming in de schade is niet gehonoreerd.

WBE's krijgen soms meldingen van zwarte kraaien die rieten daken beschadigen door rietstengels en isolatiemateriaal uit het dak te trekken.

Daarnaast is de zwarte kraai ook één van de belangrijkste risicoveroorzakers voor lucht- en vliegveiligheid. De zwarte kraai staat in de top 10 van vogelsoorten die verjaagd moeten worden (zie H 3.2) Dit gaat gepaard met een jaarlijks zeer wisselend aantal gedode dieren, tussen 9 en 65. Dit gebeurt deels door afschot, deels middels vangen met een vangkooi.

Jaar (31/3-1/4)	Totaal	Veehouderij	Appels peren	en Graan	Maïs
10/11	7.734		6.553	725	456
11/12	784		472	269	43
12/13	30.697	28.990	1.707		0
13/14	150		83	34	33
14/15	371		371		0
15/16	633		360		273

Tabel 7.6.1. Getaxeerde landbouwschade veroorzaakt door zwarte kraai (onvolledig beeld van landbouwschade, zie tekst).

Zwarte kraaien zijn ook verantwoordelijk voor predatie van eieren en met name pullen van weidevogels. Predatie is in veel gebieden een belangrijke mortaliteitsfactor voor weidevogels. In die gevallen waar de mortaliteit hoog is, schaden kraaien het belang van flora en fauna.

7.6.4

RESULTATEN BEHEER AFGELOPEN PERIODE

Schade aan belangen door zwarte kraaien treedt regelmatig op, en varieert over de jaren. Ontheffingen zijn verleend voor een specifieke WBE of enkele percelen binnen een gemeente. Alle ontheffingen zijn korter dan een jaar geldig geweest. Dit resulteert in afschot van circa 80 tot ruim 260 zwarte kraaien per jaar, wat zeer laag is vergeleken met het afschot op basis van de landelijke vrijstelling wat circa 34.000 bedraagt (tabel 7.6.2). Dit afschot vindt verspreid door de hele provincie plaats.

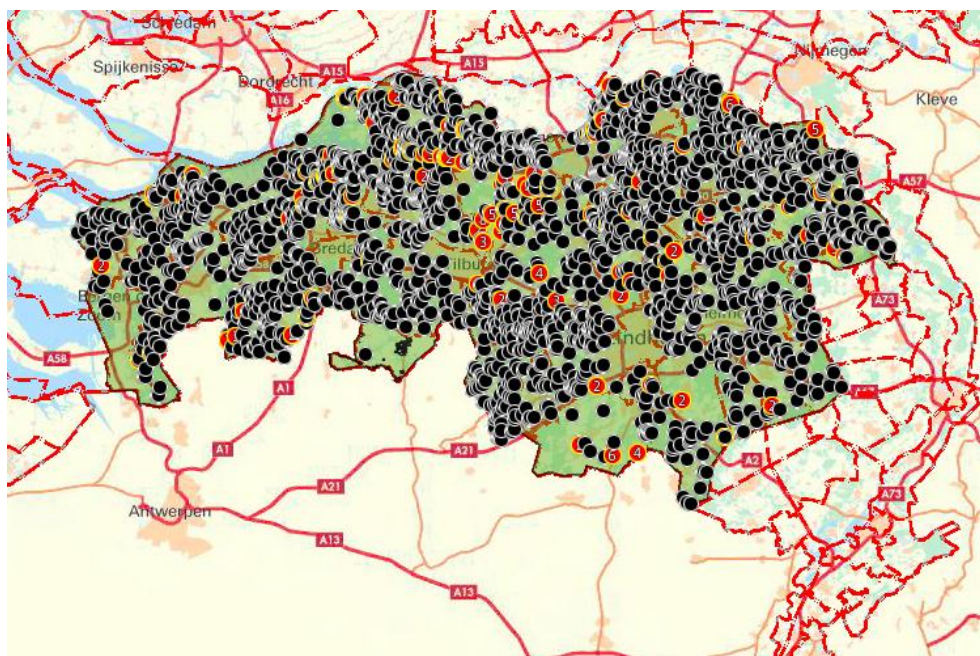
Op basis van de landelijke vrijstelling wordt mogelijk een aanzienlijk deel van de populatie geschoten. Dit vindt het meeste plaats in de zomerperiode, wanneer de meeste schade optreedt. Dit is niet direct in een % afschot uit te drukken, daar een goede schatting van de aantallen ontbreekt. Het aantal zwarte kraaien ligt in de nazomer in ieder geval hoger dan in de winter. Er zijn dan nog veel jonge zwarte kraaien waarvan een deel in herfst en winter sterft, hetzij door afschot, hetzij op natuurlijke wijze.

Het aantal broedvogels blijft stabiel tot licht groeiend ondanks het forse afschot.

Het huidige beheer lijkt voldoende om de schade door zwarte kraaien beperkt te houden. Wel is het nuttig de mogelijkheid tot ontheffing met andere middelen dan afschot mogelijk te houden. De ontheffingen betreft het vangen met vangkooien.

Jaar (31/3-1/4)	Afschot totaal	Landelijke vrijstelling	Provinciale ontheffing
10/11	173	173	0
11/12	537	272	265
12/13	18.184	18.064	120
13/14	20.178	20.092	86
14/15	34.097	33.980	117
15/16	29.731	29.578	153

Tabel 7.6.2. Afschot zwarte kraai op basis van landelijke vrijstelling en ontheffingen (gegevens 2010/11 en 2011/12 onvolledig)

Figuur 7.6.4. Verspreiding van afschot zwarte kraai in Noord-Brabant in de periode 1-4-2010 t/m 31-3-2016. Rode symbolen met een cijfer symboliseren meerdere gedode dieren op één locatie.

7.6.5

EVALUATIE AFGELOPEN BEHEERPERIODE

Schade aan belangen door zwarte kraaien treedt regelmatig op met lokaal aanzienlijke schade. In specifieke gevallen wordt een ontheffing verleend voor andere methoden dan afschot, die resulteert in doden van maximaal 300 kraaien per jaar. Dat is zeer laag vergeleken met het afschot op basis van de landelijke vrijstelling (tot circa 34.000).

Op basis van de landelijke vrijstelling wordt mogelijk een aanzienlijk deel van de winterpopulatie geschoten. Dit is niet direct in een % van het totale afschot uit te drukken, daar een goede schatting van de aantallen ontbreekt en het aantal kraaien in de nazomer waarschijnlijk hoger ligt dan in de winter. Er zijn dan nog veel jonge kraaien waarvan een aanzienlijk deel in herfst en winter sterft. Als geen afschot plaatsvindt, gebeurt dit –wellicht even sterk - op natuurlijke wijze.

Ten opzichte van 2010 zijn de aantallen zwarte kraaien stabiel gebleven tot licht gedaald. De populatie is echter nog steeds hoog vergeleken met 1990.

Omdat deze diersoort op de landelijke vrijstellingslijst is geplaatst kan er in geheel Noord-Brabant afschot plaatsvinden. Alternatieve werende middelen zijn op basis van de landelijke vrijstelling niet vereist. Aanvullende inzet van de vangkooi is noodzakelijk omdat geweer en verjagen alleen onvoldoende effectief is en een te grote inspanning vraagt. Dit is van toepassing bij bijvoorbeeld kapitaalsintensieve teelten zoals fruit of in geval van voorkoming van predatie van bodembroeders.

7.6.6

BEHEER 2017-2023

Wettelijke status en provinciaal beleid

Status per 1 januari 2017: Landelijke vrijstelling van de verboden bedoeld in artikel 3.1 van de Wet natuurbescherming.

Op grond van de landelijke vrijstelling mogen grondgebruikers het gehele jaar door zwarte kraaien laten schieten en verstoren. Deze vrijstelling geldt alleen voor schade aan gewassen, vee, bossen, visserij, wateren, flora of fauna. Schade door zwarte kraaien komt niet in aanmerking voor een tegemoetkoming.

Doelstelling

Onder de wettelijk opgelegde randvoorwaarde “duurzame staat van instandhouding” van de Nederlandse populatie, tevens toegepast op de provinciale populatie als onderdeel hiervan, stelt dit FBP als doel:

Voorkomen van belangrijke landbouwschade (meer dan € 250 per geval per bedrijf).

Geen risico voor het vliegverkeer. Voorkomen van schade aan flora- en fauna, met name voor bodembroeders (waaronder weidevogels).

Beheermaatregelen

Het beheer wordt uitgevoerd door afschot, vangen met vangkooien en inzet van jachtvogels en verstoren. Werende middelen worden ingezet volgens de Handreiking Faunaschade en de Faunaschade Preventie Kit.

Uitvoering beheermaatregelen

Op grond van de landelijke vrijstelling mogen grondgebruikers met het oog op schadebestrijding het gehele jaar door zwarte kraaien doden en verstoren. De landelijke vrijstelling omvat niet het middel vangkooi. Om de schade aan fruit efficiënt en effectief te verminderen is het gebruik van een kraaienvangkooi in de periode van juni tot en met september in bepaalde omstandigheden onmisbaar. Bij het inzetten van een vangkooi is aandacht gewenst voor een specifiek probleem. Op grond van het Besluit Natuurbescherming (artikel 3.9 8^e lid) moet een lokkraai voorzien zijn van een naadloos gesloten pootring, omdat een lokkraai geen uit het wild afkomstige vogel mag zijn. Zonder lokkraai is een vangkooi veel minder effectief, maar gefokte lokkraaien met gesloten pootring zijn in de praktijk niet beschikbaar.

Een actieve vangkooi moet frequent gecontroleerd worden, bijv. driemaal per dag. Dit geldt zeker in de periode dat er nog jonge vogels zijn die nog niet onafhankelijk zijn. Zo moet voorkomen worden dat ongelukkigerwijs in de kooi gevangen roofvogels hun jongen langere tijd niet kunnen verzorgen. Als bijvangst gevangen vogels, waarvoor geen ontheffing verleend is, moeten onmiddellijk worden vrijgelaten.

Ter voorkoming en beperking van belangrijke schade aan gewassen of kuilvoer is soms lokaal een permanent beperkte stand noodzakelijk door middel van afschot, jachtvogels of vangkooien. Ter voorkoming en beperking van schade zijn diverse akoestische en visuele middelen in te zetten zoals vermeld in de Handreiking Faunaschade (Oord, 2009) en de Faunaschade Preventiekit (BIJ12, 2016): laserpistolen, vogelverschrikkers, vlaggen, linten, ballonnen, vliegers, afweerpistolen en knalapparaten.

Het middel Mesurol FS (werkzame stof methiocarbamaat) wordt gebruikt om maïszaad te coaten tegen vraatschade door kraaien en andere vogels. In de biologische landbouw mag deze

preventieve maatregel echter niet toegepast worden. Hier kan wering/verjaging ook een rol spelen, waardoor het gebruik van gecoat zaad vermeden kan worden (Lommen, 2014).

Effectiviteit beheermaatregelen

Zowel visuele als akoestische middelen werken maar gedurende een korte periode. Daarna wennen kraaien er aan. Door deze middelen af te wisselen wordt de effectiviteit verhoogd en gewenning zoveel mogelijk voorkomen. Verjaging met ondersteunend afschot versterkt de overige maatregelen en dient als middel ingezet te worden.

De vangkooi is gedurende de hele dag in werking. Het werkt aanvullend op afschot omdat de uitvoerder niet ter plaatse hoeft te zijn. Een bijkomend voordeel is dat een vangkooi weinig verstoort. Daardoor kan de kooi dicht bij bebouwing worden geplaatst. Met een vangkooi kan lokaal schade effectief bestreden worden. Ook in kwetsbare gebieden of in gebieden met verstoringsgevoelige soorten is het gebruik van vangkooien aan te bevelen. Er is in mindere mate verstoring van de natuur door aanwezigheid van mensen en geen verstoring door akoestische weringsapparatuur, inclusief gewerschoten. Vangkooien worden effectief geacht, doch worden selectief toegepast door beheerders. Er is kans op vernieling door tegenstanders van dit middel, er is dagelijks controle nodig op het welzijn van de lokvogel en gevangen vogels moeten worden verwijderd.

	Vrijstelling	Ontheffing
	Ja, landelijk	Ja
Belangen/ voorwaarden	Binnen het werkgebied van de WBE door grondgebruikers/uitvoerders die handelen conform het FBP algemene soorten 2017-2023. (Dreigende) schade aan gewassen.	Veiligheid van het luchtverkeer. (Dreigende) schade aan gewassen of fauna. Volksgezondheid of openbare veiligheid.
Periode jaar	Gehele jaar	Luchtverkeer: gehele jaar Anders: nader bepaald in ontheffing
Periode dag	Zonsopkomst – zonsondergang	Nader bepaald in ontheffing
Beheermaat- regelen	Verontrusten Doden met geweer en jachtvogel	Verontrusten. Doden met geweer en jachtvogel. Vangkooi met lokvogels.
Tegemoet- koming schade	Geen, want landelijk vrijgesteld	Geen, want landelijk vrijgesteld

Tabel 7.6.3. Status van de zwarte kraai in faunabeheer

Conclusies zwarte kraai

De status als landelijke vrijgestelde soort is niet voldoende om de zwarte kraai, met het oog op voorkomen van schade, effectief te beheren. Ontheffing op voorhand voor de veiligheid van het luchtverkeer blijft noodzakelijk. Mits voldoende gemotiveerd door de grondgebruiker, zal de Faunabeheereenheid incidentele ontheffingen voor vangkooien of jachtvogels aanvragen, zoals ten behoeve van fruitteelt of ter bescherming van fauna, zoals weidevogels.

De aantallen zwarte kraaien in Noord-Brabant zijn vrijwel stabiel. Ontheffingen om een beperkt aantal zwarte kraaien te vangen met vangkooien of jachtvogels in de periode van juli tot en met september zijn geen risico voor het duurzaam voortbestaan van de zwarte kraai in Noord-Brabant, ook niet in combinatie met het afschot als landelijk vrijgestelde soort. Het afschot van aantallen zoals in voorgaande periode als landelijk vrijgestelde soort leidt niet tot een kleinere populatie.

7.7

KAUW

Status 2011-2016: Landelijke vrijstelling van de verboden bedoeld in de artikelen 9, 10, 11 en 12 van de Flora- en faunawet.

Status per 1 januari 2017: Landelijke vrijstelling van de verboden bedoeld in artikel 3.1 van de Wet natuurbescherming.

7.7.1

SOORTBESCHRIJVING

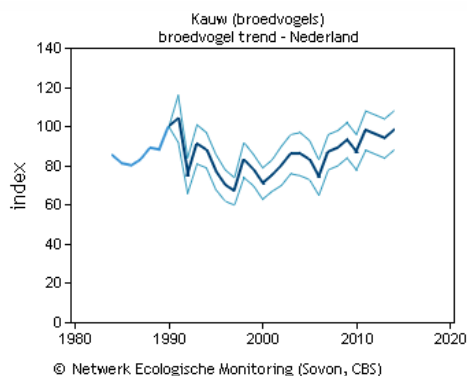
Kauwen zijn alleseters en eten ongewervelden, groene plantendelen, graan, bessen en fruit. Ze broeden een keer per jaar en leggen vier tot zeven eieren. De kauw broedt vaak in losse kolonies, en vormen dan kleinere groepen. Buiten de broedtijd is de kauw in grote groepen, vaak samen met roeken en zwarte kraaien. In ons land overwinteren kauwen uit Scandinavië en Oost-Europa.

Kauwen komen in heel Nederland voor. Het talrijkst zijn ze in stedelijk gebied en kleinschalig agrarisch gebied. Vroeger broedden er ook veel kauwen in bossen.

7.7.2

POPULATIEGROOTTE EN –ONTWIKKELING

De landelijke stand is al tientallen jaren min of meer stabiel (figuur 7.7.1). Het gaat om 180.000 tot 220.000 broedparen (rond 2000, Bijlsma e.a. 2001). Ook de winteraantallen zijn landelijk ongeveer stabiel. Voor broedvogels in Noord-Brabant heeft Sovon geen betrouwbare trend beschikbaar. De winteraantallen in Noord-Brabant zijn rond de eeuwwisseling gedaald, maar zijn de laatste tien jaar min of meer stabiel (figuur 7.7.2 op de volgende pagina).

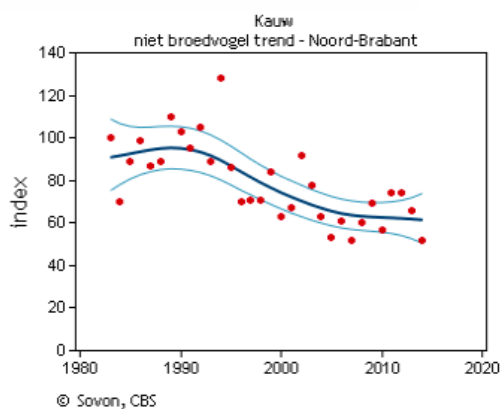

Nederland Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Broedvogels (BMP). Weergegeven is de jaarlijkse index van de broedpopulatie t.o.v. 1990 en de standaardfout. [Project informatie](#)

vanaf 1990: geen significante aantalsverandering (0)
laatste 10 jaren: significante toename van <5% per jaar (+)

Figuur 7.7. 1 Trend in aantalsontwikkeling kauw landelijk als broedvogel (1990-2014) (voor Noord-Brabant is geen trendberekening beschikbaar)
(Bron: Sovon, website).

Er is geen betrouwbare schatting van absolute aantallen kauwen in de provincie, noch van broedvogels, noch van aantallen in de winter. Tijdens de voorjaarstellingen van de WBE's zijn ca. 40.000 kauwen geteld (36.016 in 2014, en 43.113 in 2015, bron FRS). Dit is echter geen gebieddekkende telling. Trends over meerdere jaren zijn uit deze tellingen nu nog niet af te leiden omdat pas recent systematisch op dezelfde manier wordt geteld en geregistreerd. De kauw komt overal in Noord-Brabant voor, maar de aantallen verschillen wel sterk van plek tot plek (figuur 7.7.3 op de volgende pagina).

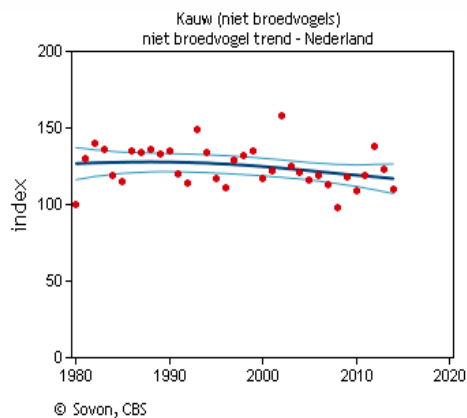

Noord-
Brabant

Deze grafiek is gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT). Weergegeven is de jaarlijkse index van de winterpopulatie in december (rode punten), de trendlijn (donker gekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsinterval **Project informatie**

vanaf 1983: significante afname van <5% per jaar (-)

laatste 10 seizoenen: geen significante aantalsverandering (0)

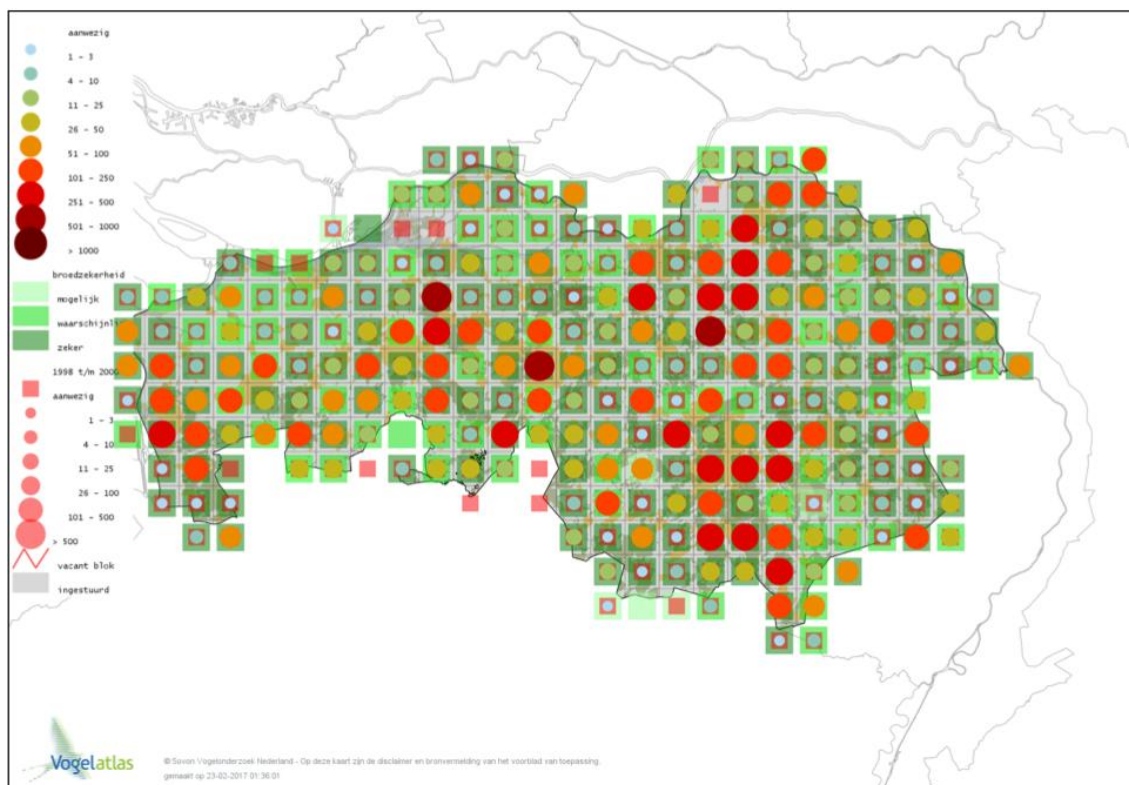
Nederland

Deze grafiek is gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT). Weergegeven is de jaarlijkse index van de winterpopulatie in december (rode punten), de trendlijn (donker gekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsinterval **Project informatie**

vanaf 1980: geen significante aantalsverandering (0)

laatste 10 seizoenen: geen significante aantalsverandering (0)

Figuur 7.7.2. Trend in aantalsontwikkeling op basis van wintertellingen Sovon in Noord-Brabant en landelijk (1980-2014) (Bron: Sovon, website)

Figuur 7.7.3. Verspreiding van de kauw als broedvogel in Noord-Brabant (2012-2015). Rode symbolen met een cijfer symboliseren meerdere gedode dieren op één locatie. (Bron: Vogelatlas, Sovon)

7.7.3

ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN

Schade door kauwen wordt sinds 2004 niet door het Faunafonds vergoed. Er is alleen een schatting van schade veroorzaakt door deze diersoort als bijtaxatie (i.v.m. aftrek niet-vergoedbare schade door vrijgestelde soorten) voor schade veroorzaakt door andere diersoorten die wel voor tegemoetkoming schade in aanmerking komen. Daarom zijn meldingen van getaxeerde schade door het Faunafonds niet adequaat om de gewasschade te beschrijven.

Schade door kauwen treedt hoofdzakelijk op aan landbouw, in fruitteelt (appels en peren) en in maïs en granen (vooral in kiemend gewas). Een klein deel daarvan wordt geïllustreerd in tabel 7.7.1.

Het merendeel van de geregistreerde schades betreft kleine bedragen tot maximaal € 640 per jaar (tabel 7.7.1).

Twee uitzonderlijke gevallen betreffen taxaties in oktober en november 2012. Hier is schade aan veehouderij geregistreerd door kauwen (in combinatie met zwarte kraaien) getaxeerd van elk meer dan € 5.000 (zie H7.63).

In maïs, appel en peren is de schatting van de jaarlijkse schade in heel Nederland, die niet kan worden opgegeven bij het Faunafonds, resp. € 1,1-2.0 mln.; € 4.0-6.6 mln.; en € 3.7-6.6 mln. (Guldmond et al., 2013). Een deel van deze schade zal aan kauwen toe te rekenen zijn.

Daarnaast is de kauw ook een van de belangrijkste risicoveroorzakers voor lucht- en vliegveiligheid. De kauw staat in de top 10 van vogelsoorten die verjaagd moeten worden (zie H 3.2)

WBE's krijgen soms meldingen van kauwen die rieten daken beschadigen door rietstengels en isolatiemateriaal uit het dak te trekken. Incidenteel treedt overlast op in de bebouwde kom door geluidsoverlast of uitwerpselen (zie H 3.8). De kauw kan schade aan flora en fauna veroorzaken door predatie van weidevogels (Teunissen et al., 2005), maar speelt hierin volgens Brabants Landschap een verwaarloosbare rol (zie H3.4).

Jachtjaar	Totaal	Veehouderij	Appels en peren	Graan	Snijmaïs
10/11	453			453	
11/12	431		262	169	
12/13	13.798	13.147	642	9	
13/14	667		396	34	237
14/15	516			516	
15/16	274				274

Tabel 7.7.1. Getaxeerde landbouwschade (in €) door kauw (geeft onvolledig beeld)

7.7.4

RESULTATEN BEHEER AFGELOPEN PERIODE

Incidentele ontheffingen zijn verleend voor een specifieke WBE of enkele percelen binnen een gemeente. Alle ontheffingen zijn korter dan een jaar geldig geweest. De ontheffingen betreffen voornamelijk vangen met vangkooien

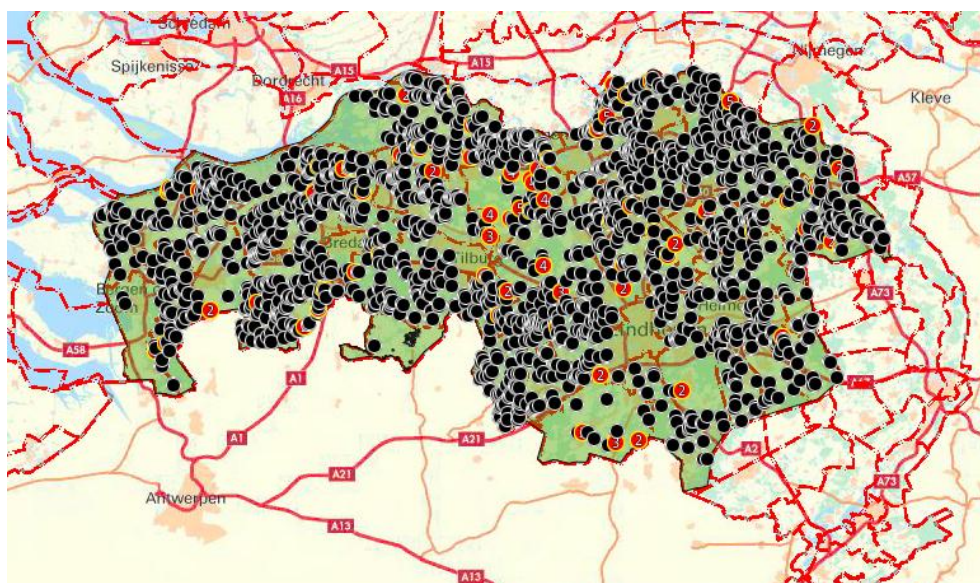
Voor afschot van kauwen ter bescherming van veiligheid van het luchtverkeer was jaarlijks een ontheffing op voorhand beschikbaar.

Op basis van de ontheffing voor veiligheid van het luchtverkeer zijn kauwen verjaagd. Dit gaat gepaard met een jaarlijks zeer wisselend aantal gedode dieren, tussen 0 en 56. Dit gebeurt deels door afschot, deels middels vangen met een vangkooi.

De aantallen gedode dieren (behalve die in het belang van de veiligheid van het luchtverkeer) staan vermeld in tabel 7.7.2. Op basis van ontheffingen worden jaarlijks enkele tot maximaal 650 kauwen gedood. Afschot op basis van de landelijke vrijstelling is een veelvoud hiervan. Dat aantal is toegenomen van ca. 14.000 in 2012/13 naar 23.000 in 2015/16. Dit afschot vindt verspreid door de hele provincie plaats. Het doden van kauwen vindt gespreid door de hele provincie plaats (figuur 7.7.4 op de volgende pagina).

Jachtjaar	Gedood totaal	Landelijke vrijstelling	Provinciale ontheffing
10/11	85	85	0
11/12	176	113	63
12/13	14.047	13.497	550
13/14	13.089	13.068	21
14/15	27.353	27.300	53
15/16	23.263	23.260	3

Tabel 7.7.2. Aantallen gedode kauwen (afschot en vangkooi) op basis van ontheffingen en landelijke vrijstelling (gegevens van 2010/11 en 2011/12 onvolledig)

Figuur 7.7.4. Verspreiding van afschot kauw in Noord-Brabant in de periode 1-4-2010 t/m 31-3-2016. Rode symbolen met een cijfer symboliseren meerdere gedode dieren op één locatie.

7.7.5

EVALUATIE AFGELOPEN BEHEERPERIODE

Schade aan belangen door kauwen treedt regelmatig op, de omvang van de schade is nauwelijks bekend. In specifieke gevallen wordt een ontheffing verleend voor andere methoden dan afschot, die resulteert in doden van maximaal 650 kauwen per jaar. Dat is zeer laag vergeleken met het afschot op basis van de landelijke vrijstelling (tot circa 27.000).

Op basis van de landelijke vrijstelling wordt mogelijk een aanzienlijk deel van de populatie geschoten. Dit vindt het meeste plaats in de zomerperiode, wanneer de meeste schade optreedt. Dit is niet direct in een % afschot uit te drukken, daar een goede schatting van de aantallen ontbreekt. Het aantal kauwen ligt in de nazomer in ieder geval hoger dan in de winter. Er zijn dan nog veel

jonge kauwen waarvan een deel in herfst en winter sterft, hetzij door afschot, hetzij op natuurlijke wijze.

Het aantal broedvogels blijft stabiel tot licht groeiend ondanks het forse afschot.

Omdat deze diersoort op de landelijke vrijstellingslijst is geplaatst kan er in geheel Noord-Brabant afschot plaatsvinden. Alternatieve werende middelen zijn op basis van de landelijke vrijstelling niet vereist. Aanvullende inzet van de vangkooi is noodzakelijk omdat geweer en verjagen alleen onvoldoende effectief is en een te grote inspanning vraagt. Dit is van toepassing bij bijvoorbeeld kapitaalsintensieve teelten zoals fruit.

7.7.6

BEHEER 2017-2023

Wettelijke status en provinciaal beleid

Status per 1 januari 2017: Landelijke vrijstelling van de verboden bedoeld in artikel 3.1 van de Wet natuurbescherming.

Op grond van de landelijke vrijstelling mogen grondgebruikers het gehele jaar door kauwen laten schieten en verstoren. Deze vrijstelling geldt alleen voor het beperken van schade aan gewassen, vee, bossen, visserij, wateren, flora of fauna.

Schade door kauwen komt niet in aanmerking voor een tegemoetkoming in de schade.

Doelstelling

Onder de wettelijk opgelegde randvoorwaarde “duurzame staat van instandhouding” van de Nederlandse populatie, tevens toegepast op de provinciale populatie als onderdeel hiervan, stelt dit FBP als doel:

Voorkomen van belangrijke landbouwschade (meer dan € 250 per geval per bedrijf).

Geen risico voor het vliegverkeer.

Beheermaatregelen

Het beheer wordt uitgevoerd door afschot, vangen met vangkooien, inzet van jachtvogels en verstoren. Werende middelen worden ingezet volgens de Handreiking Faunaschade en de Faunaschade Preventie Kit.

Uitvoering beheermaatregelen

Op grond van de landelijke vrijstelling mogen grondgebruikers met het oog op schadebestrijding het gehele jaar door kauwen laten doden en verstoren. De landelijke vrijstelling omvat niet het middel vangkooi. Om de schade aan fruit efficiënt en effectief te verminderen is het gebruik van een vangkooi in de periode van juni tot en met september in bepaalde gevallen onmisbaar. Bij het inzetten van een vangkooi is aandacht gewenst voor een specifiek probleem en risico's (zie zwarte kraai, H7.6.6). Een actieve vangkooi moet frequent gecontroleerd worden. Als bijvangst gevangen vogels, waarvoor geen ontheffing verleend is, moeten bij de controle onmiddellijk worden vrijgelaten. Ter voorkoming en beperking van belangrijke schade aan gewassen of kuilvoer is soms lokaal een permanent beperkte stand noodzakelijk door middel van afschot, jachtvogels of vangkooien. Ter voorkoming en beperking van schade zijn diverse akoestische en visuele middelen in te zetten om kauwen te verjagen van schadegevoelige percelen, zoals laserpistolen, vogelverschrikkers, vlaggen, linten, ballonnen, vliegers, afweerpistolen en knalapparaten. Zie Faunaschade Preventie Kit (BIJ12 2016).

Het middel Mesurol FS (werkzame stof methiocarbamaat) wordt gebruikt om maïszaad te coaten tegen vraatschade door kauwen en andere vogels. In de biologische landbouw mag deze preventieve maatregel echter niet toegepast worden (Lommen, 2014).

Effectiviteit beheermaatregelen

Zowel visuele als akoestische middelen werken maar gedurende een korte periode. Daarna wennen kauwen er aan. Door deze middelen af te wisselen wordt de effectiviteit verhoogd en gewenning zoveel mogelijk voorkomen. Verjaging met ondersteunend afschot werkt beter.

De vangkooi is gedurende de hele dag in werking. Het werkt aanvullend op afschot omdat de uitvoerder niet ter plaatse hoeft te zijn. Een bijkomend voordeel is dat een vangkooi weinig verstoort. Daardoor kan de kooi dicht bij bebouwing worden geplaatst. Met een vangkooi kan lokaal schade effectief bestreden worden. Ook in kwetsbare gebieden of in gebieden met verstoringsgevoelige soorten is het gebruik van vangkooien aan te bevelen. Er is in mindere mate verstoring van de natuur door aanwezigheid van mensen en geen verstoring door geweerschoten.

	Vrijstelling	Ontheffing
	Ja, landelijk	Ja
Belangen/ voorwaarden	Binnen het werkgebied van de WBE door grondgebruikers/uitvoerders die handelen conform het FBP algemene soorten 2017-2023. (Dreigende) schade aan gewassen.	Veiligheid van het luchtverkeer. (Dreigende) schade aan gewassen of fauna. Volksgezondheid of openbare veiligheid.
Periode jaar	Gehele jaar	Luchtverkeer: gehele jaar. Anders: nader bepaald in ontheffing.
Periode dag	Zonsopkomst – zonsondergang	Nader bepaald in ontheffing.
Beheermaat- regelen	Verontrusten Doden met geweer en jachtvogel	Verontrusten. Doden met geweer en jachtvogel. Vangkooi met lokvogels.
Tegemoet- koming schade	Geen, want landelijk vrijgesteld	Geen, want landelijk vrijgesteld

Tabel 7.7.3. Status van de kauw in faunabeheer

Conclusies kauw

De status als landelijke vrijgestelde soort is niet voldoende om de kauw, met het oog op voorkomen van schade, effectief te beheren. Ontheffing op voorhand voor de veiligheid van het luchtverkeer blijft noodzakelijk. Mits voldoende gemotiveerd door de grondgebruiker, zal de Faunabeheereenheid incidentele ontheffingen voor vangkooien aanvragen, zoals ten behoeve van fruitteelt.

De aantallen kauwen in Noord-Brabant zijn vrijwel stabiel of zelfs licht groeiend. Ontheffingen om een beperkt aantal kauwen te vangen met vangkooien of jachtvogels in de periode van juli tot en met september zijn geen risico voor het duurzaam voortbestaan van de kauw in Noord-Brabant, ook niet in combinatie met het afschot als landelijk vrijgestelde soort. Het afschot van aantallen zoals in voorgaande periode als landelijk vrijgestelde soort leidt niet tot een kleinere populatie.

7.8 VOS

7.8.1 SOORTBESCHRIJVING

Status 2010-16: Landelijk vrijgesteld van de verboden bedoeld in de artikelen 9, 10 en 11 van de Flora- en faunawet.

Status per 1 januari 2017: Landelijk vrijgesteld van de verboden bedoeld in art. 3.10 lid 1 Wet natuurbescherming.

Vossen kunnen in Nederland in alle typen leefgebied leven, tot en met de stad. Door vervolging verdween de vos na de Middeleeuwen uit west-Nederland. Door spontane uitbreiding en loslaten koloniseerde de vos na 1970 weer heel Nederland, behalve de Waddeneilanden. Met name in de periode april 2002 / november 2006, toen de vos niet bestreden mocht worden, nam de populatie sterk toe. Door uitroeiing van rabiës is sterfte onder vossen verder beperkt, waardoor de herkolonisatie versneld is opgetreden.

Alleen in de voortplantingstijd zijn vossen echt gebonden aan burchten. In natte gebieden vindt de vos soms geen geschikte plek voor een burcht. In gebieden met een hoge grondwaterstand graaft de vos geen burchten voor de voortplanting, maar zoekt hier beschutting en rust in legers onder struikgewas, in dichte vegetaties zoals droge rietvelden, in hooistapels etc. In die bovengrondse legers worden de jongen geboren. Ranstijd januari-februari.

Dichtheid wordt gelimiteerd door territorialiteit. Het sociale systeem is flexibel, waarbij de groepsomvang kan variëren tussen 2 tot 10 vossen. In een natuurlijke omgeving is de groepsomvang over het algemeen kleiner dan in stedelijke omgeving. De vos heeft een grote dispersiecapaciteit. Open plekken in de populatie worden snel opgevuld. Vooral de mannelijke vossen tot één jaar vertonen een grote neiging tot dispersie. Vossen krijgen een keer per jaar jongen in de periode maart-juni met een worpgrootte van over het algemeen vier tot zes.

Vossen eten vooral muizen en verder andere zoogdieren, vogels, eieren, ongewervelden, aas, bessen, fruit en afval.

7.8.2 POPULATIEGROOTTE EN –ONTWIKKELING

De cijfers van het Meetnet Dagactieve Zoogdieren (CBS, Sovon en Zoogdierverseniging, onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring) wijzen er op dat het aantal vossen in de provincie Noord-Brabant gedaald is sinds 2006, echter door het geringe aantal meetpunten is deze trend niet zeker. Jagers ervaren een min of meer stabiele stand sinds 2006.

De hoeveelheid afschot geeft ook een indicatie voor de vossenpopulatie en die is in de afgelopen jaren juist toegenomen (zie H 7.8.4).

Landelijk gezien is de populatie vossen min of meer stabiel tot licht dalend.

Er is geen betrouwbare schatting van aantallen vossen in de provincie.

De vos komt algemeen verspreid door heel Noord-Brabant voor. Er is daarom geen verspreidingskaart opgenomen.

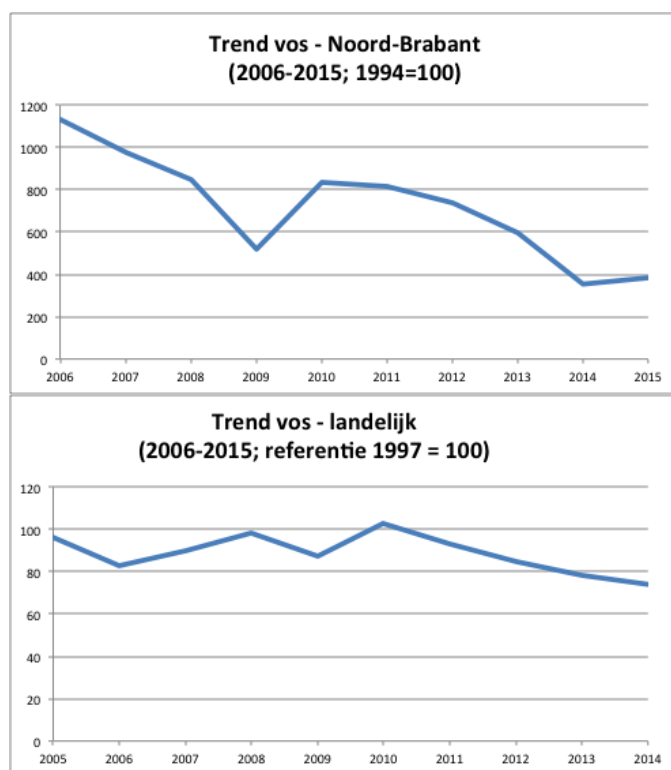

Fig. 7.8.1. Trend in aantalsontwikkeling vos in Noord-Brabant en landelijk (2006-2015)

(Bron: Meetnet Dagactieve Zoogdieren, NEM (figuur boven);

Compendium voor de Leefomgeving, 2017 (figuur beneden).

7.8.3

ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN

Gewas/landbouwschade wordt voor de vos niet gemeld. Wel is er schade te verwachten bij bijvoorbeeld kippenbedrijven met een vrije uitloop of bedrijven met lammeren.

Er is één ontheffing verleend voor het doden van vossen ter bescherming van flora en fauna, met gebruikmaking van kunstlicht. Specifiek gaat het hier om de bescherming van weidevogels in de provinciaal erkende weidevogelgebieden Schijndelse Heide en Rooische Heide. Afschot van vossen is hier toegestaan met een omtrek van vijf kilometer, jaarlijks vanaf 1 oktober tot en met 28 februari.

Tevens is een ontheffing verleend in het belang van openbare veiligheid voor de hele provincie voor alle infrastructurele dijklichamen, zoals een spoordijken, rivier en kanaaldijken, maar ook taluds en viaducten van wegen. Het gaat hier om bescherming tegen graafactiviteit.

7.8.4

RESULTATEN BEHEER AFGELOPEN PERIODE

Op basis van de landelijke vrijstelling is het afschot van vossen toegenomen van ca. 1.800 in 2012/13 naar 2.800 in 2015/16.

Jaar (31/3-1/4)	Afschot totaal
10/11	13
11/12	27
12/13	1.864
13/14	1.622
14/15	2.721
15/16	2.784

Tabel 7.8.1. Afschot vos op basis van vrijstelling (gegevens 201/11 en 2011/12 onvolledig)

Geregistreerde handelingen ter bestrijding van vossen

In de afgelopen vijf jaar zijn geen aanvragen ingediend voor het wegvangen en/of doden van vossen op sportvelden en industrieterreinen. Als gevolg hiervan hebben zich geen geregistreerde situaties voorgedaan.

Ontheffingen zijn beschreven in H 7.8.3.

7.8.5

EVALUATIE AFGELOPEN BEHEERPERIODE

Het is onbekend welk deel van de vossenpopulatie wordt geschoten. De populatie is de laatste jaren licht dalend, maar nog altijd op een niveau dat de gunstige staat van instandhouding niet in gevaar is.

Predatie bij weidevogels is een probleem en vossen spelen daarin een grote rol. Niet alleen worden nesten en pullen gepredeerd, maar soms ook wordt de ouder vogel op het nest gepakt, wat een nog grotere impact op de populatie heeft. Het huidige beheer voldoet in de weidevogelgebieden en dient te worden voortgezet. Dit is essentieel om in Noord-Brabant levensvatbare weidevogelpopulaties te behouden. Ook de mogelijkheid rond luchthavens om in te kunnen grijpen ten behoeve van de vliegveiligheid dient gecontinueerd te worden. De mogelijkheid om 's nachts met kunstlicht te werken is een effectieve methode om vossen te reguleren.

7.8.6

BEHEER 2017-2023

Wettelijke status en provinciaal beleid

Status per 1 januari 2017: Landelijk vrijgesteld van de verboden om dieren te doden, te vangen en hun verblijfplaatsen te verstoren. Deze vrijstelling geldt voor overlast en schade aan gewassen, vee, bossen, flora, fauna en terreinen zoals sportvelden, schietterreinen, industrieterreinen, kazernes of begraafplaatsen.

Schade veroorzaakt door vossen komt niet in aanmerking voor een tegemoetkoming in de schade.

Doelstelling

Onder de wettelijk opgelegde randvoorwaarde “duurzame staat van instandhouding” van de Nederlandse populatie, tevens toegepast op de provinciale populatie als onderdeel hiervan, stelt dit FBP als doel beperkende maatregelen te nemen in de volgende gevallen:

- Nulstand bij kwetsbare objecten, zoals infrastructurele dijklichamen.
- Geen schade aan pluimvee en vee, zoals pasgeboren lammeren.
- Zo laag mogelijke stand bij provinciaal erkende weidevogelgebieden en vogelrichtlijnggebieden met een instandhoudingsdoelstelling voor bodembroeders.

Beheermaatregelen

Om predatie van bodembroedende vogels en legsels op langere termijn te voorkomen wordt het Protocol predatiebeheer bij weidevogels (Oosterveld, 2014) toegepast. Op enkele plaatsen elders in Nederland wordt geëxperimenteerd met rasters ronds weidevogelgebieden (zie H3.4). Om schade aan pluimvee op te voorkomen worden rasters en “vosbestendige hokken aangelegd conform de adviezen van Mulder (2014).

Indien dit (op korte termijn) niet afdoende is, wordt beheer uitgevoerd door afschot en vangen in vangkooien. Ter voorkoming en beperking van belangrijke schade aan erkende belangen, zoals landbouw/veehouderij en fauna, met name weidevogels, is soms lokaal gedurende meerdere maanden beperking van de stand noodzakelijk door middel van afschot, ondersteund met kunstlicht in de nachtperiode. Voor gebruik van kunstlicht, restlichtversterking en warmtebeeldversterking in het belang schade aan flora en fauna wordt een gebied met een afstand tot max. 5 km aangehouden rondom provinciaal erkende weidevogelgebieden (gebieden waarin op basis van een provinciaal natuurbeheerplan subsidie wordt uitgekeerd gericht op de instandhouding of stimulering van de populaties weidevogels).

Uitvoering beheermaatregelen

Op grond van de landelijke vrijstelling mogen grondgebruikers tussen zonsopgang en zonsondergang vossen bestrijden met het geweer, aardhonden (van september tot en met februari) en met kastvallen, en vangkooien Vossen zijn echter vooral in de schemer en de nacht actief. De provincie kan aanvullend ontheffingen verlenen voor afschot in het uur voor zonsopgang, het uur na zonsondergang en 's nachts met kunstlicht, restlicht- en warmtebeeldversterking.

Effectiviteit beheermaatregelen

Afschot kan het beste plaatsvinden in de periode januari-juni, omdat in die periode een opgevallend territorium niet zo snel weer wordt opgevuld. Bovendien overlapt deze periode met het broedseizoen van kwetsbare grondbroeders.

Verstoren is bij de vos over het algemeen niet effectief. Visuele middelen werken niet, omdat de vos vooral in de schemer en de nacht actief is. De werking van akoestische middelen is twijfelachtig en zal in ieder geval niet van lange duur zijn als gevolg van gewenning.

In principe kunnen vossen geweerd worden met een afrastering. Een deugdelijk vossen werend raster is echter dermate kostbaar, dat het Faunafonds in een advies aangeeft dat dit niet redelijkerwijs verlangd kan worden van pluimveebedrijven met een grote vrije uitloop. Een vossen werend raster (onder stroom) wordt wel ingezet rond belangrijke weidevogelpercelen, dit is uiteraard ook kostbaar en kan niet in redelijkheid van de grondgebruikers verlangd worden.

	Vrijstelling	Ontheffing
	Ja, landelijk	Ja
Belangen/ voorwaarden	Binnen het werkgebied van de WBE door grondgebruikers/uitvoerders die handelen conform het FBP algemene soorten 2017-2023. (Dreigende) schade aan veehouderijen en fauna.	(Dreigende) schade aan veehouderijen of fauna. Veiligheid van het luchtverkeer.
Periode jaar	Gehele jaar, maar aardhonden niet van 1 maart tot en met 31 augustus	Luchtverkeer: gehele jaar Anders: nader bepaald in ontheffing
Periode dag	Zonsopkomst – zonsondergang	Nader bepaald in ontheffing
Beheermaat- regelen	Doden met geweer, kastval, vangkooi, aardhonden.	Doden met geweer met kunstlicht, restlicht- of warmtebeeld-versterking en geluidsdemper. Doden met kastval, vangkooi, aardhonden.
Tegemoet- koming schade	Geen, want landelijk vrijgesteld	Geen, want landelijk vrijgesteld

Tabel 7.8.2. Status van de vos in faunabeheer

Conclusies vos

De status als landelijke vrijgestelde soort is niet voldoende om de vos, met het oog op voorkomen van schade, effectief te beheren. De Faunabeheereenheid vraagt ontheffing voor afschot in het uur voor zonsopgang, het uur na zonsondergang en/of 's nachts met kunstlicht, restlicht- en warmtebeeldversterking en geluiddemper:

- op voorhand in het kader van veiligheid van het luchtverkeer, en in het belang van flora en fauna (tot op 5 km afstand rondom provinciaal erkende weidevogelgebieden en vogelrichtlijngebieden met een instandhoudingsdoelstelling voor kwetsbare bodembroeders)
- incidenteel voor bestrijding van schade aan bedrijven met kippen met vrije uitloop en bedrijven waar schapen buiten lammeren, mits voldoende gemotiveerd door de initiatiefnemer.

De Faunabeheereenheid zal opdracht vragen tot verruiming van periode en inzet middelen in geval van risico's voor de volksgezondheid of openbare veiligheid (bijv. graafschade bij infrastructurele dijklichamen).

Ontheffingen gericht op een zo laag mogelijke stand in een aantal gebieden met kwetsbare broedvogels zijn geen risico voor het duurzaam voortbestaan van de vos in Noord-Brabant, ook niet in combinatie met het afschot als landelijk vrijgestelde soort.

7.9

CANADESE GANS

Status 2010-16: Landelijke vrijstelling van de verboden bedoeld in de artikelen 9, 10, 11 en 12 van de Flora- en faunawet.

Status per 1 januari 2017: Landelijke vrijstelling van de verboden bedoeld in artikel 3.1 van de Wet natuurbescherming.

7.9.1

SOORTBESCHRIJVING

De Canadese gans is een gans uit Noord-Amerika en Canada. In Nederland is de soort regelmatig terug te vinden; het gaat meestal om ooit ontsnapte volière- en parkvogels. Vanaf 1975 broedt de Canadese gans in Nederland. Ze broeden één keer per jaar in de periode maart – mei en leggen meestal vijf tot zeven eieren. In de zomer, vanaf juni tot in september, vormen zich grote groepen ruiende vogels op open water (plassen, meren en rivieren). Alleen onder winterse omstandigheden met bijv. sneeuwbedekking treedt enige migratie op.

Canadese ganzen eten vooral gras en wortelstokken, en ook wel oogstresten op akkers.

7.9.2

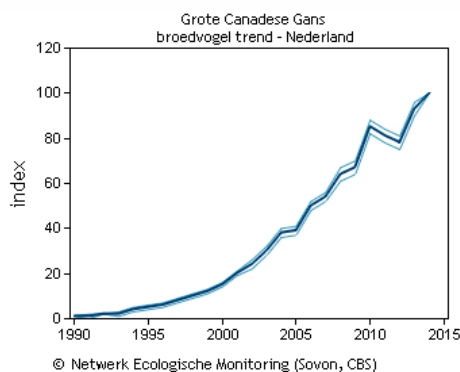
POPULATIEGROOTTE EN –ONTWIKKELING

Voor broedvogels is alleen een landelijke trend beschikbaar, die sinds 1990 een sterk stijgende lijn vertoont (figuur 7.9.1). Ditzelfde geldt voor trend in seizoengemiddelden voor zowel Noord-Brabant als Nederland (figuur 7.9.2).

Tijdens de voorjaarstellingen van de WBE's zijn ca. 6.000 Canadese ganzen geteld (4639 in 2014, en 6723 in 2015, bron FRS). Tijdens de zomerganzentelling Faunabeheereenheid Noord-Brabant zijn in 2016 10.205 exemplaren geteld. Dat is dan inclusief de inmiddels opgegroeide jongen. Tijdens de wintertellingen van Sovon zijn vergelijkbare aantallen Canadese ganzen geteld, nl. 9557 in 2014, en 9951 in 2015.

De tellingen leveren geen volledige gebiedsdekking van de hele provincie. Trends over meerdere jaren zijn uit deze tellingen nu nog niet af te leiden omdat pas recent systematisch op dezelfde manier wordt geteld en geregistreerd.

De Canadese gans komt verspreid in de provincie op veel plekken voor, alleen lokaal in hogere aantallen (zie figuur 7.9.3 op de volgende pagina).

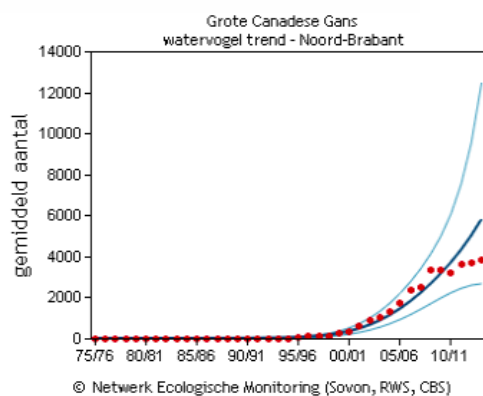

Nederland Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Broedvogels (kolonies en zeldzame broedvogels). Weergegeven is de jaarlijkse populatie-index, gebaseerd op de gehele Nederlandse populatie of aantallen in de belangrijkste broedgebieden. [Project informatie](#)

vanaf 1990: geen trend aantoonbaar (~)

laatste 10 jaren: geen trend aantoonbaar (~)

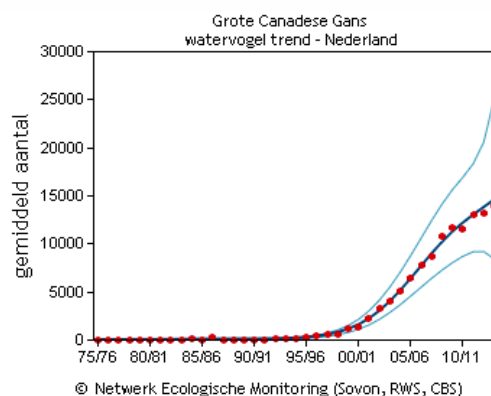
Figuur 7.9.1. Trend in aantalsontwikkeling grote Canadese gans als broedvogel landelijk (1990-2014) (voor Noord-Brabant is geen trendberekening beschikbaar) (Bron: Sovon, website)

Noord-Brabant Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Watervogels (seizoen juli t/m juni). Weergegeven is het seizoensgemiddelde (rode punten), de trendlijn (donker gekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsinterval van de trendlijn (lichtgekleurde lijn). [Project informatie](#)

vanaf 1980: significante toename van >5% per jaar (++, minimaal verdubbeling in 15 jaar)

laatste 10 seizoenen: significante toename van >5% per jaar (++, minimaal verdubbeling in 15 jaar)

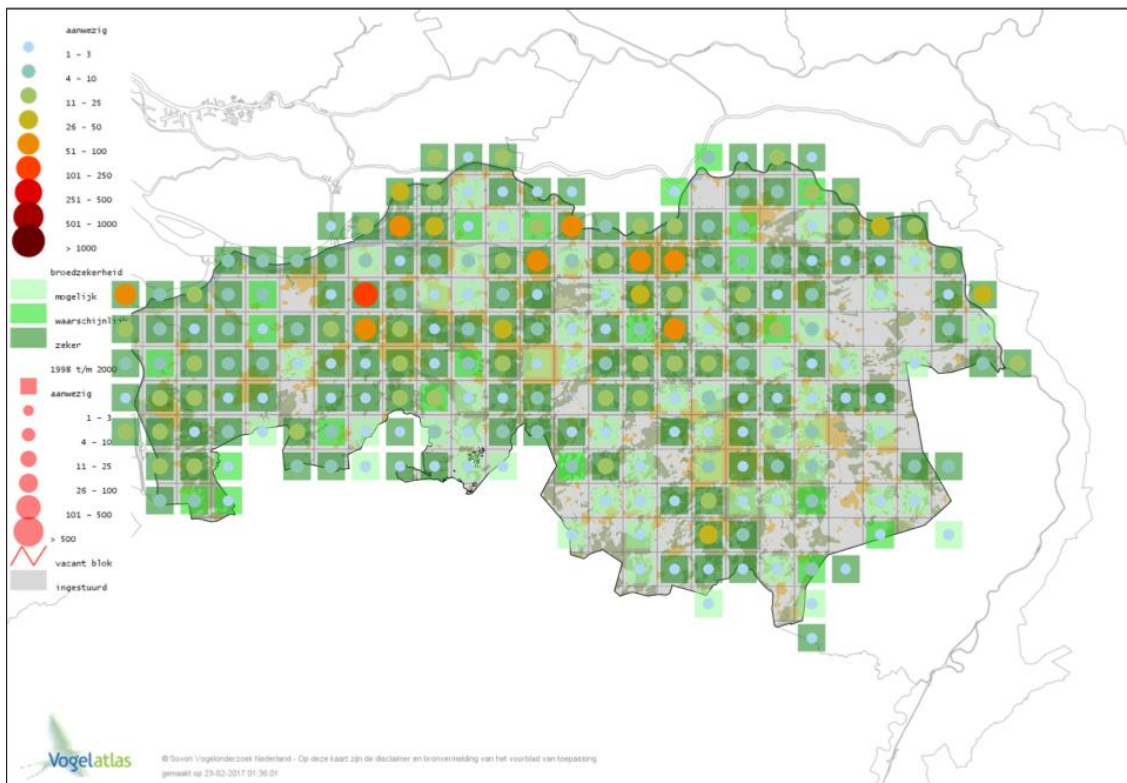

Nederland Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Watervogels (seizoen juli t/m juni). Weergegeven is het seizoensgemiddelde (rode punten), de trendlijn (donker gekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsinterval van de trendlijn (lichtgekleurde lijn). [Project informatie](#)

vanaf 1980: significante toename van >5% per jaar (++, minimaal verdubbeling in 15 jaar)

laatste 10 seizoenen: significante toename van <5% per jaar (+)

Figuur 7.9.2. Aantalsontwikkeling grote Canadese gans op basis van seizoengemiddelden (tellingen Sovon in Noord-Brabant en landelijk (1975-2014) (Bron: Sovon, website)

Figuur 7.9.3. Verspreiding van de grote Canadese gans als broedvogel in Noord-Brabant (2012-2015) (Bron: Vogelatlas, Sovon)

7.9.3

ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN

Canadese ganzen veroorzaken voornamelijk schade aan landbouwgewassen. Dit betreft in hoofdzaak grasland en granen, en incidenteel andere gewassen. Canadese ganzen komen ook in – soms voedselarme – natuurgebieden voor, in hoeverre ze hier schade aan de natuur veroorzaken is niet duidelijk.

Er is alleen een schatting van schade veroorzaakt door deze diersoort als bijtaxatie (i.v.m. aftrek niet-vergoedbare schade door vrijgestelde soorten) voor schade veroorzaakt door andere diersoorten die wel voor tegemoetkoming schade in aanmerking komen. Daarom zijn meldingen van getaxeerde schade door het Faunafonds niet adequaat om de gewasschade te beschrijven.

Jachtjaar	Totaal	graan	Grasland en graszaad	groenten	luzerne	overig
10/11	2.114	1.828		252		34
11/12	569		569			
12/13	807	365	63			85
13/14	3.353		3.321			32
14/15	1.555	1.350			205	
15/16						

Tabel 7.9.1. Getaxeerde landbouwschade (in €) veroorzaakt door Canadese gans (onvolledig beeld)

In de zes jaren waarover hier gerapporteerd wordt, zijn 26 taxaties van schade door Canadese ganzen uitgevoerd. De hoogste schade is € 1.413 (mei 2011, onderdeel van graanschade). Onder 'overig' vallen meldingen van schade in korrelmaïs, snijmaïs, chicorei en aardappel.

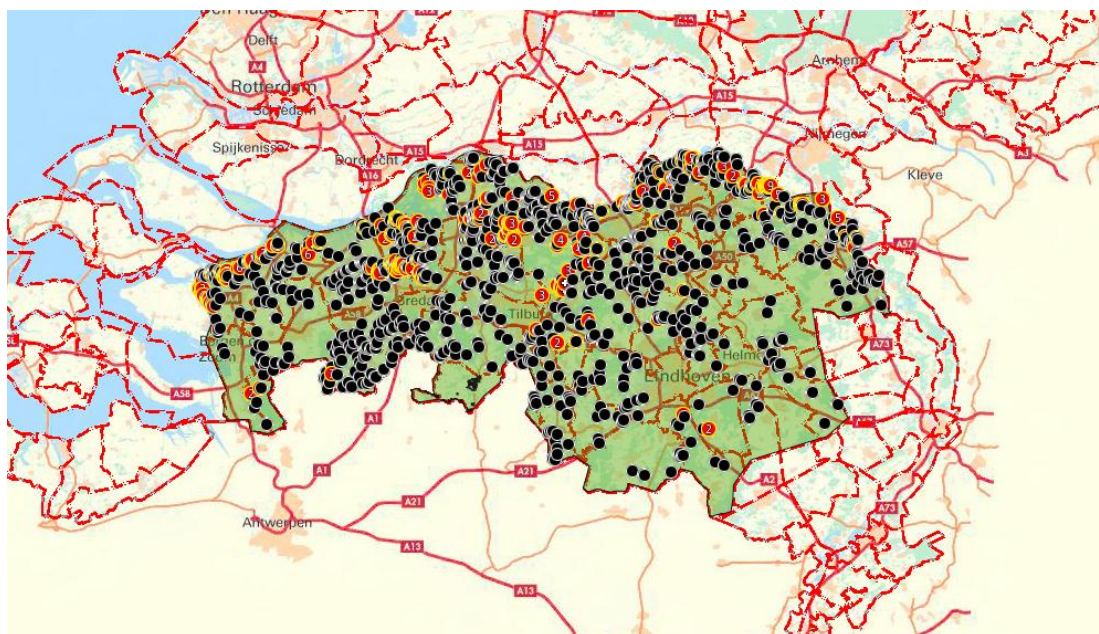
7.9.4

RESULTATEN BEHEER AFGELOPEN PERIODE

Voor de Canadese gans geldt een landelijke vrijstelling, op basis waarvan afschot plaatsvindt, en nestbehandeling. De aantallen zijn toegenomen tot 4.700 in de laatste twee seizoenen (tabel 7.9.2). Dit is waarschijnlijk vanwege de toegenomen inspanning om de aantallen ganzen te beperken. Het afschot vindt verspreid door de provincie plaats (zie figuur 7.9.4).

Jachtjaar	Landelijke vrijstelling
10/11	4
11/12	279
12/13	2.528
13/14	2.483
14/15	4.776
15/16	4.733

Tabel 7.9.2. Afschot op basis van landelijke vrijstelling (gegevens van 2010/11 en 2011/12 onvolledig)

Figuur 7.9.4. Verspreiding van afschot Canadese gans in Noord-Brabant in de periode 1-4-2010 t/m 31-3-2016. Rode symbolen met een cijfer symboliseren meerdere gedode dieren op één locatie.

7.9.5

EVALUATIE AFGELOPEN BEHEERPERIODE

Over de omvang van de schade door Canadese ganzen is geen goed beeld te bepalen. Het aantal afgeschoten dieren is sterk toegenomen. Het lijkt er niet op dat de populatie Canadese ganzen in Noord-Brabant daardoor werkelijk afneemt. Wel wijzen de Sovon trends erop dat groei van de populatie flink is afgenomen.

7.9.6

BEHEER 2017-2023

Wettelijke status en provinciaal beleid

Status per 1 januari 2017: Landelijke vrijstelling van de verboden om vogels te doden, te vangen en te verstoren. Deze vrijstelling geldt alleen voor schade aan gewassen, vee, bossen, visserij, wateren, flora of fauna.

Schade veroorzaakt door de Canadese gans komt niet in aanmerking voor een tegemoetkoming.

Doelstelling

Binnen de context van het doel van de Nota Faunabeheer (2017), behoud van een duurzame populatie en een acceptabel schade- en veiligheidsniveau:

Voorkomen van belangrijke landbouwschade (meer dan € 250 per geval per bedrijf).

Geen risico voor het vliegverkeer.

Beheermaatregelen

Het beheer werd tot nu toe uitgevoerd door middel van afschot, legselreductie en verstoring. Op grond van de landelijke vrijstelling mag dit het gehele jaar door. Voor het bereiken van een zo laag

mogelijke stand kan de lopende uitwerking van gebiedsplannen aangeven of vanaf 2017 meer wettelijk toegestane middelen ingezet moeten worden, zoals koppelreductie en vangen en doden van ruiende Canadese ganzen. Werende middelen worden ingezet volgens de Handreiking Faunaschade en de Faunaschade Preventie Kit.

Uitvoering beheermaatregelen

Op grond van de landelijke vrijstelling mogen grondgebruikers met het oog op schadebestrijding het hele jaar door Canadese ganzen laten doden, vangen en de legsels behandelen. De lopende uitwerking van gebiedsplannen voor ganzen zal aangeven wie de beheermaatregelen gaat uitvoeren en op welke wijze dit zal gaan gebeuren.

De meest toegepaste middelen voor verstoring zijn visueel of akoestisch, zoals laserpistolen, vogelverschrikkers, vlaggen, linten, ballonnen, vliegers, afweerpistolen en knalapparaten (zie ook Faunaschade Preventie Kit, BIJ12, 2016)

Effectiviteit beheermaatregelen

Zowel visuele als akoestische middelen werken maar gedurende een korte periode. Daarna wennen Canadese ganzen er aan. Door deze middelen af te wisselen wordt de effectiviteit verhoogd en gewenning zoveel mogelijk voorkomen (Faunaschade Preventie Kit, BIJ12, 2016).

Verjaging met ondersteunend afschot werkt beter en kan op grond van de landelijke vrijstelling het gehele jaar worden toegepast.

Een aanzienlijk deel van de Canadese ganzen broedt in terreinen van terreinbeherende organisaties. Overleg met hen is nodig over medewerking aan de uitvoering van de beheermaatregelen. Een opdracht via artikel 3.18 Wet natuurbescherming kan worden overwogen als ondersteuning om de maatregelen gericht op het bereiken van een minimale stand in voldoende mate te kunnen uitvoeren.

	Vrijstelling	Ontheffing of opdracht
	Ja, landelijk	Ja
Belangen/ voorwaarden	Binnen het werkgebied van de WBE door grondgebruikers/uitvoerders die handelen conform het FBP algemene soorten 2017-2023. (Dreigende) schade aan gewassen	(Dreigende) schade aan gewassen. Veiligheid van het luchtverkeer, openbare veiligheid of volksgezondheid.
Periode jaar	Gehele jaar	Luchtverkeer: gehele jaar Anders: nader bepaald in ontheffing
Periode dag	Zonsopkomst – zonsondergang	Een uur voor zonsopkomst – een uur na zonsondergang
Beheermaat- regelen	Doden met geweer	Doden met geweer Vangen en met CO2 doden van ruiende ganzen Legselreductie
Tegemoet- koming schade	Geen, want landelijk vrijgesteld	Geen, want landelijk vrijgesteld

Tabel 7.9.3. Status van de Canadese gans in faunabeheer

Conclusies Canadese gans

De status als landelijk vrijgestelde soort is niet voldoende om de Canadese gans effectief te beheren, gezien de doelstelling voor een zo laag mogelijke stand. Ontheffing op voorhand voor de veiligheid van het luchtverkeer blijft noodzakelijk. De Faunabeheereenheid zal vragen om een opdracht op basis van artikel 3.18 Wet natuurbescherming, inclusief afschot in het uur voor zonsopgang en het uur na zonsondergang.

7.10

STEENMARTER

Status 2010-16: Beschermde inheemse diersoort.

Status per 1 januari 2017: Provinciale vrijstelling van de verboden bedoeld in artikel 3.10 lid 1 van de Wet natuurbescherming.

7.10.1

SOORTBESCHRIJVING

De steenmarter is een soort die voorkomt in het cultuurlandschap van agrarisch gebied tot in het centrum van steden; in natuurgebieden komen ze weinig voor. Steenmarters leven solitair in

territoria. Binnen het territorium van één mannetje vallen meerdere territoria van vrouwtjes. Steenmarters hebben binnen hun territorium meerdere (tientallen) schuilplaatsen o.a. onder takkenhopen, in boomholtes en struwelen, onder daken, in spouwmuren en in kelders (Broekhuizen e.a. 2010). Slechts een gering aantal (3-5) hiervan wordt regelmatig gebruikt. De grootte van het leefgebied is afhankelijk van de aard van het gebied en varieert van ca. 80 tot 700 ha.

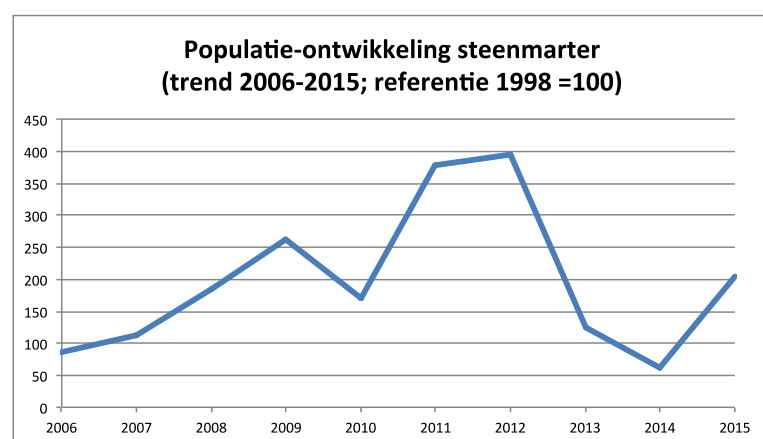
Steenmarters zijn vooral actief tussen zonsondergang en zonsopgang. Steenmarters kunnen per nacht tot 15 km afleggen; de vrouwtjes gemiddeld 3 km, de mannetjes gemiddeld 5 km. In agrarisch gebied zoeken ze hun voedsel vooral langs lijnvormige landschapselementen zoals heggen, bosjes, greppels en bermen. Het voedsel van steenmarters bestaat vooral uit knaagdieren, konijnen, kikkers, vogels, eieren en ongewervelde dieren. Ook wordt plantaardig voedsel zoals vruchten en bessen gegeten. In steden eten ze veel afval, zoals brood.

7.10.2

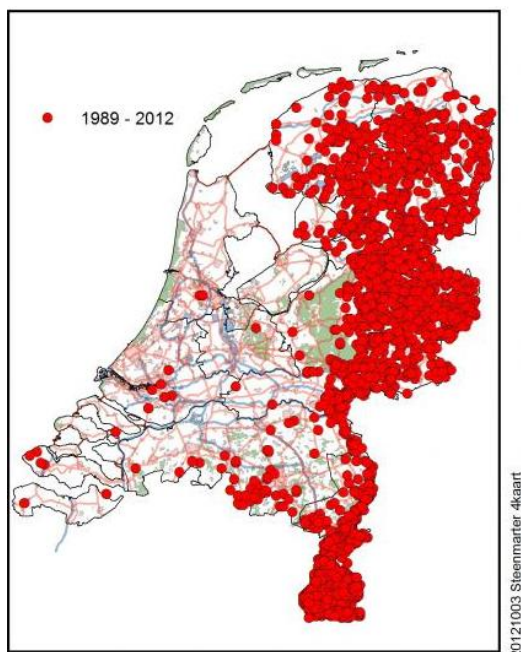
POPULATIEGROOTTE EN –ONTWIKKELING

Er is geen eenduidige trend in de aantalsontwikkeling van de steenmarter in Nederland over de afgelopen tien jaar (figuur 7.10.1). Door het beperkt aantal meetpunten is de nauwkeurigheid van de trend onzeker. Ten opzichte van het referentiejaar 1998 is er in 2015 een verdubbeling van het aantal steenmarters.

De steenmarter was lange tijd in de 20^e eeuw een weinig voorkomende soort in Nederland, voornamelijk aangetroffen in het oosten. De laatste decennia is het verspreidingsgebied en de populatie sterk toegenomen. Het NEM-meetnet bevat te weinig waarnemingen van steenmarters om een betrouwbare trend op te leveren.

Figuur 7.10.1. Aantalsontwikkeling steenmarter in Nederland (2006-2015)
(Bron: Meetnet Dagactieve Zoogdieren, NEM)

Figuur 7.10.2. Verspreiding van de steenmarter in Nederland in de periode 1989-2012
(Bron: Zoogdiervereniging: www.steenmarterinfo.nl)

In de jaren 1970-1990 zijn er incidenteel waarnemingen gedaan van steenmarters in de provincie Noord-Brabant (Broekhuizen & Müskens, 1992). Sinds begin 21^e eeuw neemt het aantal meldingen van steenmarters echter gestaag toe, vooral in Zuid-, Midden-, en Oost-Brabant (omgeving Tilburg, Kruisstraat, Mill, zie figuur 7.10.2). Schattingen van aantallen steenmarters zijn er echter moeilijk te maken. De Zoogdiervereniging schat de stand rond 2010 in Noord-Brabant van enkele honderden tot duizend dieren (Faunabeheereenheid, 2010). Systematisch verzamelde gegevens over het aantal steenmarters in Noord-Brabant ontbreken.

7.10.3

ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN

Door hun leefwijze kunnen steenmarters overlast veroorzaken in gebouwen en woningen. Spouwmuur, kruipruimten en zolders zijn geliefde verblijfplaatsen van de steenmarter in woningen. Als steenmarters zich vestigen nabij mensen kan overlast ontstaan. De overlast bestaat uit geluid en stank. Geluidsoverlast speelt vooral in het voorjaar en de zomer, wanneer steenmarters jongen hebben. 's Winters zijn de dieren over het algemeen vrij rustig. Stankoverlast komt van uitwerpselen of prooiresten (Broekhuizen e.a. 2010).

Soms beschadigen steenmarters leidingen en kabels in woningen of auto's. Steenmarters kruipen onder de motorkap, omdat het een warme en beschutte plaats is. Vaak proberen ze dan een beschutte plek te bereiken door het weg knagen van bekleding en bedrading. Kleine beetjes in kabel zijn karakteristiek. Dit leidt vaak tot startproblemen van de motor. Is dit een relevante opmerking? Ook het doorbijten of beschadigen van de koelsslangen komt voor (Broekhuizen e.a. 2010). Naast overlast kan hierdoor in sommige gevallen ook de volksgezondheid of openbare veiligheid geschaad worden.

Verder kunnen steenmarters schade veroorzaken aan beschermde inheemse fauna, en met name aan bodembroedende vogels, zoals weidevogels. In een aantal gevallen predeerden steenmarters nesten van steenuilen. Dit wordt inmiddels voorkomen door de nestkasten 'steenmarterproof' te maken (mondelinge mededeling Brabants Landschap).

Steenmarters kunnen door predatie schade aanrichten aan landbouwhuisdieren, vooral eieren en pluimvee.

In de periode 2010-2015 heeft de Faunabeheereenheid twee schademeldingen (in 2014) ontvangen van steenmarters in gebouwen met overlast tot gevolg. Samenwerking is gezocht met de zoogdiervereniging, waar expertise en kennis aanwezig is in het voorkomen en bestrijden van (schade aan ?) dit belang. Dit heeft niet tot een aanvraag geleid.

Er is nog geen structurele registratie van schademeldingen. Betere zin is denk ik: Schade wordt nog niet structureel gemeld. Melding kan via het Landelijk Meldpunt Faunaschade op www.faunaschade.nl. Brabants Landschap heeft een meldpunt voor vleermuizen en steenmarters en adviseert ook over voorkómen van schade.

7.10.4

RESULTATEN BEHEER AFGELOPEN PERIODE

Indien preventieve maatregelen onvoldoende uitkomst bieden, kunnen Gedeputeerde Staten incidenteel ontheffing verlenen voor het vangen en verplaatsen of het weren en opzettelijk verontrusten van steenmarters. Alleen in 2012 is een ontheffingsverzoek via het loket binnengekomen. Als gevolg van het ontbreken van aanvullende informatie is deze aanvraag door de provincie niet verder in behandeling genomen. Er is niets bekend over genomen preventieve maatregelen in het kader van het belang schade en overlast door steenmarters aan roerende en onroerende zaken.

7.10.5

EVALUATIE AFGELOPEN BEHEERPERIODE

Steenmarters veroorzaken overlast en schade aan roerende en onroerende goederen, en incidenteel aan vee (vooral kleine huisdieren zoals kippen, eenden en konijnen). Er zijn geen meldingen bekend in Noord-Brabant van andere schade of overlast. Systematisch verzamelde gegevens over het aantal steenmarters in Noord-Brabant en de omvang van de schade ontbreken.

Gezien het zeer geringe aantal meldingen lijkt de schade tot nu toe gering te zijn. Daar de steenmarter landelijk sterk toeneemt en ook de meldingen van schade, is de verwachting dat dit in de komende beheerperiode ook in Noord-Brabant zal gebeuren.

7.10.6

BEHEER 2017-2023

Wettelijke status en provinciaal beleid

Status per 1 januari 2017: Op grond van de Verordening Natuurbescherming Provincie Noord-Brabant kunnen gemeenten (na goedkeuring van een door hen in te dienen soortenbeheerplan) gebruik maken van een vrijstelling om schade en overlast binnen bebouwde kommen te bestrijden. Gedeputeerde Staten kunnen ontheffing verlenen voor het vangen, doden en/of het aantasten van vaste verblijfplaatsen (Nota Faunabeheer Provincie Noord-Brabant, 2017).

Doelstelling

Onder de wettelijk opgelegde randvoorwaarde 'duurzame staat van instandhouding' van de Nederlandse populatie, tevens toegepast op de provinciale populatie als onderdeel hiervan, stelt dit FBP als doel:

- beperken van ernstige schade aan met name gewassen en veehouderijen, ;
- beperken van ernstige schade aan of overlast, bijvoorbeeld in gebouwen en auto's;
- beperken van risico's voor de volksgezondheid.

Beheermaatregelen

Gedeputeerde Staten verlenen ontheffing voor het doden alleen in zeer bijzondere situaties indien deze ingreep in samenhang plaatsvindt met andere handelingen of maatregelen. Vermeden moet worden dat een vrijkomend territorium bij het doden van een exemplaar snel wordt ingenomen door een andere steenmarter. Op basis van een goedgekeurd soortbeheerplan kan de gemeente ontheffing aanvragen bij de ODBN.

Gedeputeerde Staten kunnen opdracht verlenen in geval van risico's voor de volksgezondheid of openbare veiligheid.

(Nota Faunabeheer Provincie Noord-Brabant, 2017).

Uitvoering beheermaatregelen

Indien ondanks genomen preventieve maatregelen steenmarters toch nog overlast en schade veroorzaken, kunnen steenmarters op basis van ontheffing worden gevangen (met kastval) en verplaatst worden, of gedood met geweren (toegestane kalibers hagel en/of kogelgeweren).

Voorafgaande andere handelingen en maatregelen om overlast, schade of andere effecten te voorkomen moeten integraal worden beschreven en toegepast. De gunstige staat van instandhouding van de soort op provinciaal niveau mag niet in het geding komen.

Preventieve maatregelen staan uitgebreid beschreven in Broekhuizen e.a. 2010 en de website www.steenmarterinfo.nl.

Onroerende zaken

In eerste instantie moet voorkomen worden dat steenmarters toegang hebben tot huizen. Dit kan door afsluiten van openingen (waarbij men er zeker van moet zijn dat zich op dat moment geen steenmarters in het gebouw bevinden), afzagen van boomtakken die toegang tot gebouwen kunnen opleveren, en aanbrengen van een 'kraag' worden aangebracht rond bomen of schuttingen.

Roerende zaken

Ter voorkoming van autoschade wordt geadviseerd roosters of gaas onder de motorruimte aan te brengen, of werende stoffen zoals sprays te gebruiken

Schade aan pluimvee

Schade aan pluimvee door steenmarters kan voorkomen worden door de vogels 's nachts op een zodanige manier op te hokken dat steenmarters het verblijf niet in kunnen. Het plaatsen van rasters rond de ren is over het algemeen weinig effectief.

Effectiviteit beheermaatregelen

Onderzoek naar effectiviteit van preventieve middelen is er niet of nauwelijks. Er zijn wel adviezen van ervaren organisaties zoals Zoogdiervereniging en Brabants Landschap.

Verjaging van steenmarters is niet effectief. Steenmarters keren over het algemeen weer terug na verjaging (Ministerie van LNV, 2004).

	Vrijstelling	Ontheffing
	Ja, provinciaal	Ja
Belangen/ voorwaarden	Belangrijke schade aan gebouwen of eigendommen, overlast door voortplantingsplaatsen of verblijfplaatsen. Vrijstelling geldt binnen de bebouwde kom voor gemeenten na goedkeuring van een soortbeheerplan.	Veiligheid van het luchtverkeer. (Dreigende) schade aan fauna. Ernstige schade aan veehouderijen en andere vormen van eigendom. Schade of overlast, met inbegrip van schade aan sportvelden, schietterreinen, industrieterreinen, kazernes, of begraafplaatsen. Volksgezondheid, openbare veiligheid of andere dwingende redenen van groot openbaar belang. Ter beperking van de omvang van de populatie van dieren, vanwege veelvuldig veroorzaakte schade.
Periode jaar	Gehele jaar	Luchtverkeer: gehele jaar Anders: nader bepaald in ontheffing
Periode dag	Gehele etmaal	Gehele etmaal
Beheermaat- regelen	Opzettelijk beschadigen of vernielen van vaste voortplantingsplaatsen of rustplaatsen. Opzettelijk verstoren. Vangen met kastvallen en vangkooien en verplaatsen.	Vangen met kastvallen en vangkooien en verplaatsen. Doden met geweer.
Tegemoet- koming schade	Geen	Geen

Tabel 7.10.1. Status van de steenmarter in faunabeheer

Conclusies steenmarter

Toename in aantal en areaaluitbreiding van steenmarter kan in de toekomst leiden tot meer overlast en schade aan gebouwen, de daarbij behorende roerende zaken en aan pluimvee. Ook kan de volksgezondheid of openbare veiligheid, of het belang van flora en fauna geschaad worden. Incidenteel zal weren, het opzettelijk verontrusten, verjagen en/of verplaatsing, of doden van steenmarters noodzakelijk zijn. De Faunabeheereenheid vraagt in deze gevallen incidentele ontheffing op basis van de vrijstelling aan bij GS voor schade buiten de bebouwde kom. Gemeenten kunnen dit doen voor schade door overlast binnen de bebouwde kom indien de aanvraag is onderbouwd met een samenhangend pakket van preventieve/werende maatregelen. Brede communicatie is nodig om preventieve maatregelen bekendheid te geven en om schade en overlast die optreedt ook gemeld te krijgen.

7.11

WOELRAT

Status 2011-2016: Provinciale vrijstelling voor het doden van woelratten in percelen met appels of peren.

Status per 1 januari 2017: Provinciale vrijstelling van de verboden bedoeld in art. 3.10 lid 1 van de Wet natuurbescherming.

7.11.1

SOORTBESCHRIJVING

In Nederland komen twee vormen van de woelrat (in brede zin) voor, die zo nauw verwant zijn dat ze door sommigen als één soort beschouwd worden. Voor zover bekend, komt in Noord-Brabant alleen de woelrat in engere zin voor en niet de nauw verwante molmuis. De molmuis is wel bekend uit Limburg (Barends 2016, Thissen & Hoogveld 2016). De volgende beschrijving beperkt zich tot de woelrat in engere zin, een over het algemeen aan water gebonden type, ook wel waterrat genoemd, met een kop-romp lengte van maximaal 20 cm en een staart van circa 13 cm. Aan land blijft de woelrat zo veel mogelijk onder de grond in een uitgebreid gangenstelsel met uitgeworpen grondhopen als van een mol. De ingangen van het gangenstelsel liggen bijna altijd in de oever van wateren.

Ze krijgen twee tot vier keer per jaar jongen en een worp bestaat uit 3 tot 7 jongen. In het voorjaar geboren vrouwtjes krijgen nog in hetzelfde jaar al weer jongen.

7.11.2 POPULATIEGROOTTE EN -ONTWIKKELING

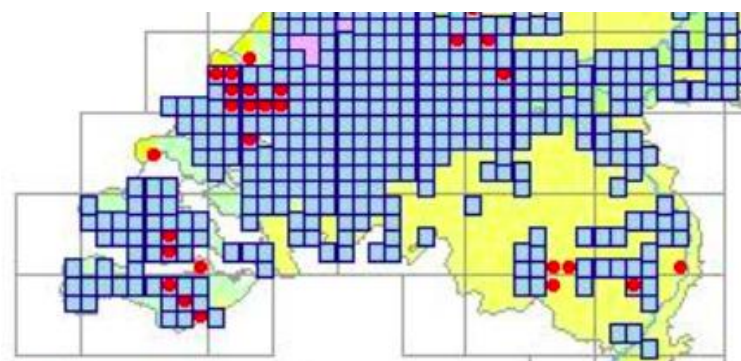

Fig. 7.11.1. Verspreiding van de woelrat in Noord-Brabant en omgeving. Rode stippen is aanwezigheid vanaf 2015; blauwe blokken is aanwezigheid tussen 1850-2015 (Bron: Zoogdiervereniging, website)

7.11.3 ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN

Woelratten eten vooral waterplanten en op het land ondergrondse delen van planten. De meeste schade ontstaat door het van onder uit wegvreten van wortels van fruitbomen. De vraat gaat soms zo ver dat de boom verzwakt of afsterft. Schade kan verder optreden aan onder andere bloembollen, aardappelen, bieten en vollegrondsgroenten als witlofpennen, schorseneren en peen (van Wijngaarden 1954). Er zijn over de afgelopen beheerperiode geen schademeldingen geregistreerd bij de Faunabeheereenheid.

7.11.4 RESULTATEN VAN BEHEER AFGELOPEN PERIODE

Onder provinciale vrijstelling zijn in de referentieperiode zeven woelratten geschoten (tabel 7.11.1). In het jaar 16/17 zijn er tot nu toe 22 gedood.

Jaar 1/4 tot 31/3	Afschot op provinciale vrijstelling
10/11	0
11/12	0
12/13	0
13/14	0
14/15	2
15/16	5

Tabel 7.11.1. Afschot of door klemmen gedode woelrat op basis van provinciale vrijstelling

7.11.5

EVALUATIE OVER VOORGAANDE BEHEERPERIODE

Over de ontwikkeling van de Nederlandse populatie is weinig bekend. Het lijkt er op dat de populatie in de jaren tachtig sterk afgenomen is door het intensievere beheer van oevers en lagere waterstanden van watergangen (Niewolt, 1993).

In 2005 trad grote schade door woelratten aan fruitbomen op in Nederland, voor het overgrote deel in Limburg. Daar ging het om de nauw verwante molmuis. Er zijn dat jaar in Noord-Brabant twee schadegevallen getaxeerd, voor een bedrag van in totaal ruim € 60 000. Vervolgens kwam er een provinciale vrijstelling. Daardoor wordt schade door woelratten niet meer getaxeerd.

Het is niet bekend hoeveel woelratten gedood zijn op basis van de provinciale vrijstelling.

Er was een provinciale vrijstelling voor grondgebruikers voor het doden van woelratten in boomgaarden met appels of peren. De vrijstelling kan echter niet geëvalueerd worden door gebrek aan informatie over schade en genomen maatregelen.

7.11.6

BEHEER 2017-2023

Wettelijke status en provinciaal beleid

Status per 1 januari 2017: Provinciale vrijstelling van de verboden om dieren te doden, te vangen en hun verblijfplaatsen te beschadigen en te vernielen. Het gaat om het belang van voorkoming van ernstige schade aan met name gewassen, bossen en wateren en het belang van waterkering. De vrijstelling geldt bij belangrijke schade of dreigende schade aan teelt van appels en peren of aan waterkeringen.

Schade door woelratten komt niet in aanmerking voor een tegemoetkoming.

Doelstelling

Onder de wettelijk opgelegde randvoorwaarde (art. 3.4 lid 4 onderdeel c Wet Natuurbescherming) 'duurzame staat van instandhouding' van de Nederlandse populatie, tevens toegepast op de provinciale populatie als onderdeel hiervan, stelt dit FBP als doel:

voorkómen van belangrijke gewasschade (meer dan € 250 per geval per bedrijf) en geen risico voor waterkeringen.

Beheermaatregelen

Op grond van de provinciale vrijstelling kan het beheer worden uitgevoerd door vangen met vangkooien en doden met klemmen en rodenators (toelichting zie volgende alinea), en middelen die krachtens de Wet gewasbeschermingsmiddelen en biociden zijn toegelaten of vrijgesteld. Op dit moment zijn onder deze wet alleen tabletten met aluminiumfosfide die zijn toegestaan voor het doden van woelratten in het veld. Bij een reactie met vocht in de lucht ontstaat het zeer giftige gas fosforwaterstof. Alleen bestrijders met een specifieke licentie mogen dit middel toepassen. Anticoagulanten zijn in Nederland niet meer toegestaan in het open veld.

De rodenator is een lans waarmee een explosief mengsel van zuurstof en propaangas in het gangenstelsel wordt gespoten. Na enkele seconden wordt het mengsel tot ontploffing gebracht. Door de drukgolf worden de woelratten gedood. Met één explosie kan een cirkel met een straal van maximaal 10 meter worden bewerkt, afhankelijk van de dichtheid van het gangenstelsel (Oord 2009).

De belangrijkste preventieve maatregel is het verwijderen van dekking voor de woelratten, zoals het kort houden van vegetatie op oevers van watergangen en het regelmatig maaien van de grasmat in boomgaarden (van Wijngaarden 1954).

Over effectiviteit van beheermaatregelen is weinig informatie beschikbaar.

Uitvoering beheermaatregelen

Grondgebruikers en beheerders van waterkeringen mogen met het oog op schadebestrijding woelratten doden en vangen op basis van de provinciale vrijstelling. Daarvoor is geen ontheffing nodig.

Monitoring

De jaarlijkse aantalsontwikkeling van de woelrat wordt niet gevolgd. Dat geldt ook voor het aantal gedode woelratten. Het is in de praktijk ook niet mogelijk om met fosforwaterstof of een rodenator gedode woelratten te tellen. Daarvoor zou theoretisch het hele behandelde gangenstelsel nauwkeurig opgegraven moeten worden.

	Vrijstelling	Ontheffing
	Ja, provinciaal	Ja
Belangen/ voorwaarden	(Dreigende) schade aan teelt van appels en peren.	Veiligheid van het luchtverkeer. Ernstige schade aan gewassen, wateren of andere vormen van eigendom. Schade of overlast, met inbegrip van schade aan sportvelden, schietterreinen, industrieterreinen, kazernes, of begraafplaatsen.
Periode jaar	Gehele jaar	Luchtverkeer: gehele jaar Anders: nader bepaald in ontheffing
Periode dag	Gehele etmaal	Gehele etmaal
Beheermaat- regelen	Opzettelijk beschadigen of vernielen van vaste voortplantingsplaatsen of rustplaatsen Vangen en doden met klemmen, kastvallen, vangkooien, rodenator en middelen die krachtens de Wet gewasbeschermingsmiddelen en biociden zijn toegestaan	Vangen en doden met kastvallen, vangkooien, klemmen, inundatie en middelen die krachtens de Wet gewasbeschermingsmiddelen en biociden zijn toegelaten of vrijgesteld
Tegemoet- koming schade	Geen	Geen

Tabel 7.11.3. Status van de woelrat in faunabeheer

Conclusies woelrat

De status als provinciaal vrijgestelde soort lijkt voldoende basis voor een effectief beheer van de woelrat met oog op bestrijding van schade aan gewassen en het voorkómen van risico's voor de waterkering.

Onder de nieuwe Wet Natuurbescherming blijft deze status zo. Indien noodzakelijk zal de Faunabeheereenheid incidentele ontheffingen aanvragen met het oog op het voorkómen van schade en overlast op terreinen. Er is op dit moment geen aanleiding voor ontheffingen op voorhand, behalve voor de veiligheid van het vliegverkeer.

7.12

VELDMUIS

Status 2011-2016: Landelijke vrijstelling van de verboden bedoeld in de artikelen 9-11 van de Flora- en faunawet. Op grond van art. 16e Besluit vrijstelling beschermde dier- en plantensoorten. Deze vrijstelling was niet gekoppeld aan bepaalde belangen en niet beperkt tot grondgebruikers, maar gold algemeen.

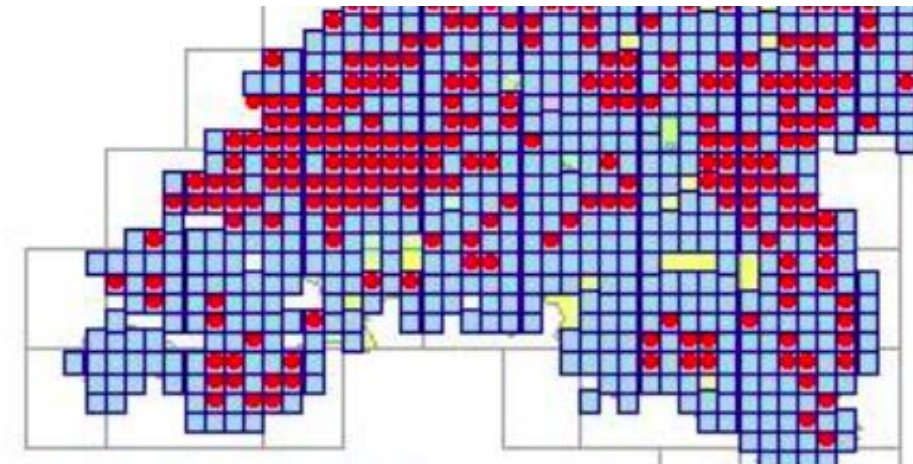
Status per 1 januari 2017: Landelijke vrijstelling van de verboden bedoeld in art. 3.10 lid 1 Wet Natuurbescherming, voor zover de dieren zich in gebouwen of op erven bevinden. Provinciale vrijstelling van de verboden bedoeld in art. 3.10 lid 1 van de Wet natuurbescherming, ongeacht waar de dieren zich bevinden.

7.12.1

SOORTBESCHRIJVING

De veldmuis leeft vooral in open droge tot vochtige gebieden, met name in niet begraasd grasland, akkers, bermen en op dijken. Tussen maart en oktober heeft een vrouwtje meestal 2 of 3 worpen van 5 of 6 jongen. Jongen kunnen al in het nest, op een leeftijd van nog maar 11 dagen, worden bevrucht. Tot omstreeks 1960 kenden grote delen van ons land veldmuisplagen, die om de drie jaar optraden (Wymenga e.a. 2015). Deze plagen traden ook op in Noord-Brabant: langs de Maas en in de Langstraat (van Wijngaarden 1957). Tussen 1960 en 2004 waren in ons land nog slechts enkele kleine plagen van lokale aard. Het kwam als een verrassing dat in 2004 en 2014-2015 toch weer grote muizenplagen optraden in Friesland (van Apeldoorn 2005, Wymenga e.a. 2015).

Veldmuizen kunnen schade aanrichten aan grasland, vollegrondsgroenten, aardappelen, bieten en fruitbomen. Ook kunnen ze waterkeringen ondermijnen.

Figuur 7.12.1. Verspreiding van de veldmuis in Noord-Brabant en omgeving. Rode stippen is aanwezigheid vanaf 2015; blauwe blokken is aanwezigheid tussen 1850-2015
(Bron: Zoogdiervereniging, website)

7.12.2

EVALUATIE OVER VOORGAANDE BEHEERPERIODE

Over de ontwikkeling van de Nederlandse populatie zijn geen gegevens. Vermoedelijk zijn de aantallen afgenomen door de intensivering van het agrarisch grondgebruik sinds 1960.

In 2014-2015 trad grote schade door veldmuis aan grasland op in Friesland. LTO Noord berekende de schade op 73 miljoen euro (Wymenga e.a. 2015). Er is geen schade door veldmuizen in Noord-Brabant bekend geworden, maar dit kan komen doordat het Faunafonds schade door veldmuizen niet laat taxeren.

Het is niet bekend hoeveel veldmuizen gedood zijn op basis van de landelijke vrijstelling, die tot 1 januari 2017 gold.

Er was tot 2017 een landelijke vrijstelling voor het doden en vangen van veldmuizen. De landelijke vrijstelling kan echter niet geëvalueerd worden door gebrek aan informatie over schade en genomen maatregelen.

7.12.3

BEHEER 2017-2023

Wettelijke status en provinciaal beleid

Status per 1 januari 2017: Provinciale vrijstelling van de verboden om dieren te doden, te vangen en hun verblijfplaatsen te beschadigen en te vernielen. Het gaat om het belang van voorkoming van ernstige schade aan gewassen. De provincie kan aanvullend ontheffing verlenen voor andere belangen zoals het voorkómen van schade en overlast op terreinen als sportvelden, schietterreinen, industrieterreinen of begraafplaatsen en het voorkómen van risico's voor de waterkering.

Schade door veldmuizen komt niet in aanmerking voor een tegemoetkoming.

Doelstelling

Onder de wettelijk opgelegde randvoorwaarde (art. 3.4 lid 4 onderdeel c Wet Natuurbescherming) 'duurzame staat van instandhouding' van de Nederlandse populatie, tevens toegepast op de provinciale populatie als onderdeel hiervan, stelt dit FBP als doel:

Voorkómen van belangrijke gewasschade (meer dan € 250 per geval per bedrijf) en geen risico voor waterkeringen.

Beheermaatregelen

Grondgebruikers mogen met het oog op schadebestrijding veldmuizen doden en vangen, ook in het veld, op basis van de provinciale vrijstelling. Daarvoor is geen ontheffing nodig.

Op grond van de provinciale vrijstelling kan het beheer worden uitgevoerd door doden met klemmen en rodenators, en middelen die krachtens de Wet gewasbeschermingsmiddelen en biociden zijn toegelaten of vrijgesteld. Op dit moment zijn onder de Wet gewasbeschermingsmiddelen en biociden echter geen middelen (chemische of biologische preparaten) toegestaan voor het doden van veldmuizen in het veld. Een ontheffing kan de klemmen en rodenators aanvullen met het middel vallen of inundatie.

De rodenator is een lans waarmee een explosief mengsel van zuurstof en propaangas in het gangenstelsel wordt gespoten. Na enkele seconden wordt het mengsel tot ontploffing gebracht. Door de drukgolf worden de veldmuizen gedood. Met één explosie kan een cirkel met een straal van maximaal 10 meter worden bewerkt, afhankelijk van de dichtheid van het gangenstelsel (Oord 2009).

Het rapport van Wymenga e.a. (2015) bevat in tabel 6.1 een beoordeling van een groot aantal maatregelen. De auteurs twijfelen echter aan de effectiviteit van veel maatregelen. Opmerkelijk is dat zij de rodenator niet noemen. Als meest geschikte preventieve maatregel noemen zij kort houden van grasland, vooral door beweiding of eventueel frequent maaien. Wymenga e.a. bevelen ook verdrinken door opzetten of opbrengen van water aan. De provincie Noord-Brabant noemt dit middel onder de naam inundatie in het kader van ontheffingverlening.

Monitoring

De jaarlijkse aantalsontwikkeling van de veldmuis wordt niet gevolgd. Dat geldt ook voor het aantal gedode veldmuizen. Het is in de praktijk niet mogelijk om met fosforwaterstof of een rodenator gedode veldmuizen te tellen. Daarvoor zou theoretisch het hele behandelde gangenstelsel nauwkeurig opgegraven moeten worden.

Vrijstelling		Ontheffing
	Ja, provinciaal	Ja
Belangen/ voorwaarden	Ernstige schade aan gewassen	Veiligheid van het luchtverkeer. Schade aan gewassen of andere vormen van eigendom. Schade of overlast, met inbegrip van schade aan sportvelden, schietterreinen, industrieterreinen, kazernes, of begraafplaatsen.
Periode jaar	Gehele jaar	Luchtverkeer: gehele jaar Anders: nader bepaald in ontheffing
Periode dag	Gehele etmaal	Gehele etmaal.
Beheermaat- regelen	Opzettelijk beschadigen of vernielen van vaste voortplantingsplaatsen of rustplaatsen Vangen en doden met klemmen, rodenator en middelen die krachtens de Wet gewasbeschermingsmiddelen en biociden zijn toegelaten of vrijgesteld.	Vangen en doden met vallen, vangkooien, klemmen; inundatie en middelen die krachtens de Wet gewasbeschermingsmiddelen en biociden zijn toegelaten of vrijgesteld.

Tabel 7.12.1. Status van de veldmuis in jacht en faunabeheer

Conclusies veldmuis

De status als provinciaal vrijgestelde soort lijkt voldoende basis voor een effectief beheer van de veldmuis met het oog op bestrijding van schade aan gewassen. Indien noodzakelijk zal de Faunabeheereenheid incidenteel ontheffingen aanvragen met het oog op andere belangen, zoals waterkering en schade en overlast op terreinen.

Er is op dit moment geen aanleiding voor ontheffingen op voorhand, behalve voor de veiligheid van het vliegverkeer.

7.13

GRAUWE GANS

Status 2011-2016: Beschermde.

Status per 1 januari 2017: Beschermde.

7.13.1

SOORTBESCHRIJVING

Moerasgebieden met kortgrasland direct aan de waterkant vormen een ideale omgeving voor grauwe ganzen. Het grasland aan de waterkant is erg belangrijk als opgroei-biotop voor de kuikens. Op plekken die moeilijk bereikbaar zijn voor grondpredatoren, zoals eilanden, broeden de vogels soms in groot aantal dicht bij elkaar, in kolonies.

In de ruitijd (juni-juli) vormen grauwe ganzen grote concentraties. Ze kunnen dan enkele weken niet vliegen en zoeken veilige gebieden op, zoals terreinen met veel open water en grote moerassen.

Grauwe ganzen eten in voorjaar en zomer gras, jong riet en zaden, en graan (met name als het legerd); soms ook aardappels en andere landbouwgewassen. In herfst en winter naast gras en zaden oogstresten (achtergebleven maïskorrels, graan en aardappelen, bietenkoppen), aardappels en andere landbouwgewassen. In Nederland broedende grauwe ganzen blijven voor het overgrote deel het hele jaar in Nederland of naaste omgeving (Voslamber et al. 2014). Vanuit Scandinavië komen grauwe ganzen in ons land overwinteren.

7.13.2

POPULATIEGROOTTE EN -ONTWIKKELING

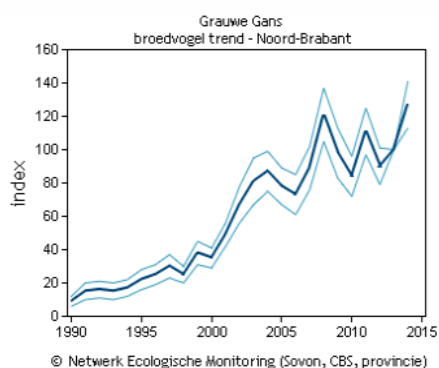
In de jaren twintig en dertig van de 20^e eeuw was de grauwe gans nog slechts een incidentele broedvogel in Nederland (Lensink et al., 2013). Als broedvogel was de soort door intensiever grondgebruik en droogleggingen zo goed als verdwenen. Sinds de jaren veertig broeden grauwe ganzen in de drooggelegde IJsselmeerpolders. In enkele gebieden werden ze losgelaten, het eerste gebied was de Rottige Meenthe in 1964.

Na 1970 begon de Nederlandse broedpopulatie sterk toe te nemen (Bijlsma et al., 2001).

De grauwe gans heeft zich in de afgelopen decennia gevestigd als stand- en broedvogel.

Het grootste gedeelte van de populatie bevindt zich nabij de rivieren. Voor Brabant is dit voornamelijk het gebied langs de Maas (zie figuur 7.13.3). Verspreid op de hogere zandgronden hebben grauwe ganzen zich gevestigd als broedvogels van vennen, afgravingen en andere plassen.

Het aantal broedparen van de grauwe gans is in Nederland exponentieel toegenomen vanaf de jaren 90 met minimaal een verdubbeling elke 15 jaar. Het aantal broedparen in Noord-Brabant volgt de landelijke trend, zij het dat de stijging in Noord-Brabant de laatste tien jaar minder groot is als landelijk (figuur 7.13.1). De trend van seizoengemiddelen laat ook een exponentiële toename zien zowel landelijk als voor Noord-Brabant (figuur 7.13.2). Tijdens de zomertellingen van ganzen zijn in Noord-Brabant in 2015 en 2016 ca. 30-35.000 grauwe ganzen geteld (Michels & Koffeman 2016).

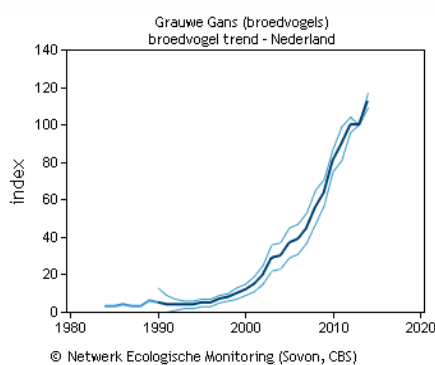

Noord-
Brabant

Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Broedvogels (BMP). Weergegeven is de jaarlijkse index van de broedpopulatie t.o.v. 1990 en de standaardfout. **Project informatie**

vanaf 1990: significante toename van >5% per jaar (++, minimaal verdubbeling in 15 jaar)

laatste 10 jaren: significante toename van <5% per jaar (+)

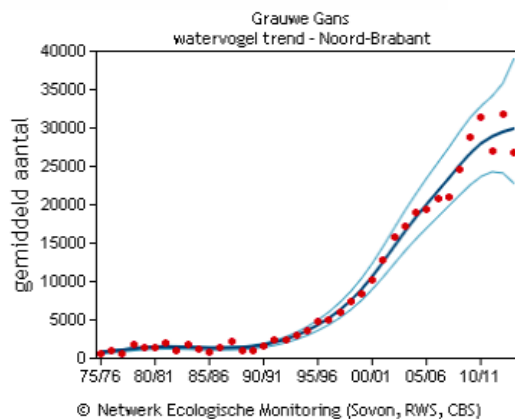
Nederland

Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Broedvogels (BMP). Weergegeven is de jaarlijkse index van de broedpopulatie t.o.v. 1990 en de standaardfout. **Project informatie**

vanaf 1990: significante toename van >5% per jaar (++, minimaal verdubbeling in 15 jaar)

laatste 10 jaren: significante toename van >5% per jaar (++, minimaal verdubbeling in 15 jaar)

Figuur 7.13.1. Trend in aantalsontwikkeling grauwe gans in Noord-Brabant en landelijk als broedvogel (1990-2014) (Bron: Sovon, website)

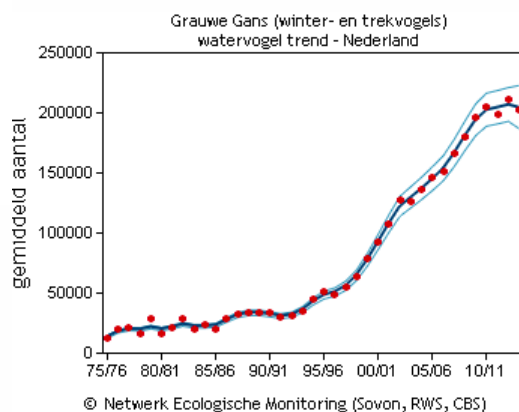

Noord-
Brabant

Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Watervogels (seizoen juli t/m juni). Weergegeven is het seizoensgemiddelde (rode punten), de trendlijn (donker gekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsinterval van de trendlijn (lichtgekleurde lijn). **Project informatie**

vanaf 1980: significante toename van >5% per jaar (++, minimaal verdubbeling in 15 jaar)

laatste 10 seizoenen: significante toename van <5% per jaar (+)

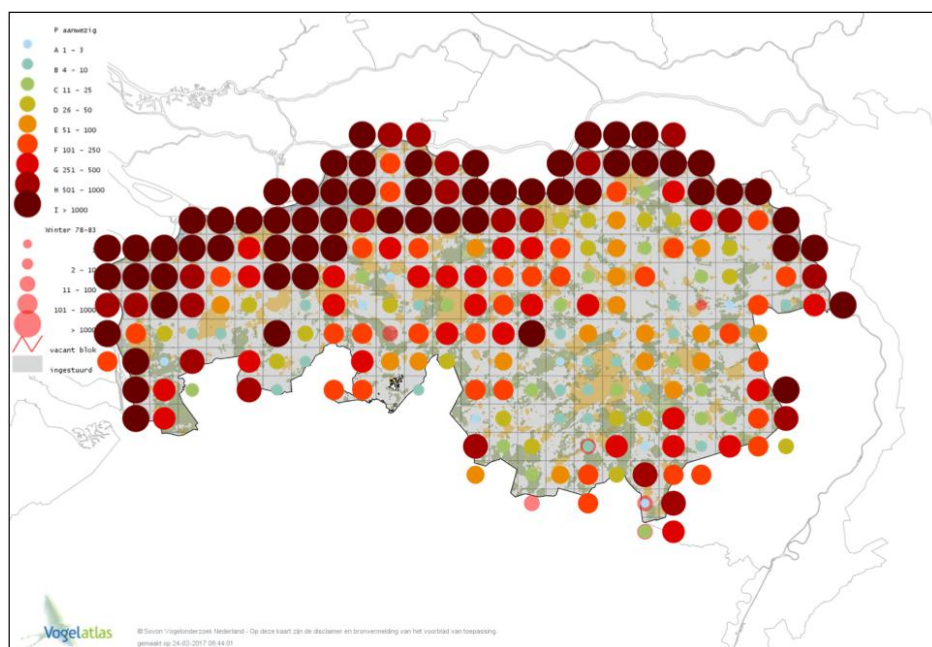
Nederland

Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Watervogels (seizoen juli t/m juni). Weergegeven is het seizoensgemiddelde (rode punten), de trendlijn (donker gekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsinterval van de trendlijn (lichtgekleurde lijn). **Project informatie**

vanaf 1980: significante toename van >5% per jaar (++, minimaal verdubbeling in 15 jaar)

laatste 10 seizoenen: significante toename van <5% per jaar (+)

Figuur 7.13.2. Aantalsontwikkeling grauwe gans in Noord-Brabant en landelijk. Weergegeven is het seizoensgemiddelde (1975-2011) (Bron: Sovon, website)

Figuur 7.13.3. Verspreiding van de grauwe gans in de winter in Noord-Brabant (2012-2015)
(Bron: Vogelatlas, Sovon)

7.13.3

ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN

Grauwe ganzen veroorzaken veel schade in grasland en wintergraan, en af en toe ook in een breed scala van andere gewassen (zie tabel 7.13.1). De getaxeerde schade is wel sterk afgenomen vanaf 2013/14. Het is nog te vroeg om vast te stellen of het lage schadeniveau van 2015/16 de komende jaren ook zal worden gehaald. Ook treedt schade op die niet is getaxeerd.

Jachtjaar	Totaal	Aardappel	Grasland	Graszaad	Overige groenten	Mais	Overige Akkerbouw- gewassen	Overige Peul- vruchten	Fijne peen en winterwortel	Spercieboon en stamslaboon	Suikerbiet	Wintergraan	Zomergraan
10/11	178.224	15.578	64.769	4.758	27.551		2.345			13.486	2.667	41.355	5.715
11/12	168.367		48.932	1.271	2.701	1.064	2.850			21.864		86.786	2.899
12/13	159.245		59.092	9.402	506	1.916	1.125		11.040	26.325		46.475	3.364
13/14	71.293		40.549	2.761			226		5.121	8.620	4.032	8.313	1.671
14/15	85.185		28.800	5.640			1.853	1.352	3.399	30.560	1.068	11.159	1.354
15/16	29.780		6.555				3.465	3.633		399	829	14.899	

Tabel 7.13.1. Getaxeerde landbouwschade (in €) door grauwe gans, schade in zomer- en winterperiode gecombineerd

Daarnaast schaden ganzen de belangen van openbare veiligheid (verkeer). De afgelopen jaren zijn er in de periode maart tot juli tientallen ganzen doodgereden. Daarbij is er in een aantal gevallen letsel aan de automobilisten opgetreden, in 2010 heeft zich als gevolg van ganzen een ernstig ongeval voorgedaan (Litjens e.a., 2017). Wegbeheerders treffen maatregelen om aanrijdingen zoveel mogelijk te voorkomen (zie H3.1.2). Rond waterpartijen bij snelwegen plaatst Rijkswaterstaat

rasters in combinatie met aangepast bermbeheer dat erop gericht is deze waterpartijen zo onaantrekkelijk mogelijk te maken voor ganzen en zwanen.

In de veiligheid van het luchtverkeer spelen grauwe ganzen in Noord-Brabant nauwelijks een rol. Noord-Brabant heeft meerdere vliegvelden, dit betreft zowel de burgerluchtvaart als militaire vliegvelden. In de buurt van de vliegvelden komen geen grote ganzenpopulaties voor (zie ook H 3.2). Het beheer is er opgericht dat zich geen populaties ontwikkelen in de omgeving van deze objecten.

Grauwe ganzen veroorzaken soms schade aan het belang van flora en fauna, door plaatselijke overbegrazing van bijvoorbeeld rietvegetaties of eutrofiëring van oevers of wateren met mest (zie H3.4).

Daarnaast kan er door eutrofiëring van zwem- en recreatiewateren door uitwerpselen van ganzen een risico voor de volksgezondheid optreden (zie H 3.1.1). Uitwerpselen van ganzen en andere watervogels bevatten verschillende soorten bacteriën die diarree, enterogastitis of verschijnselen van voedselvergiftiging veroorzaken waaronder Enterobacter, Salmonella, Aeromonas hydrophila, Providencia alcalifaciens, Campylobacter en E. coli klasse 1 (Lemaire en Wiersma 2011). Hierdoor bestaan er risico's op locaties waar mensen in nauw contact komen met ganzenuitwerpselen zoals recreatiegebieden en zwemwater. Eutrofiëring van het water kan ook de ontwikkeling van blauwalg bewerkstelligen.

7.13.4

RESULTATEN VAN BEHEER AFGELOPEN PERIODE

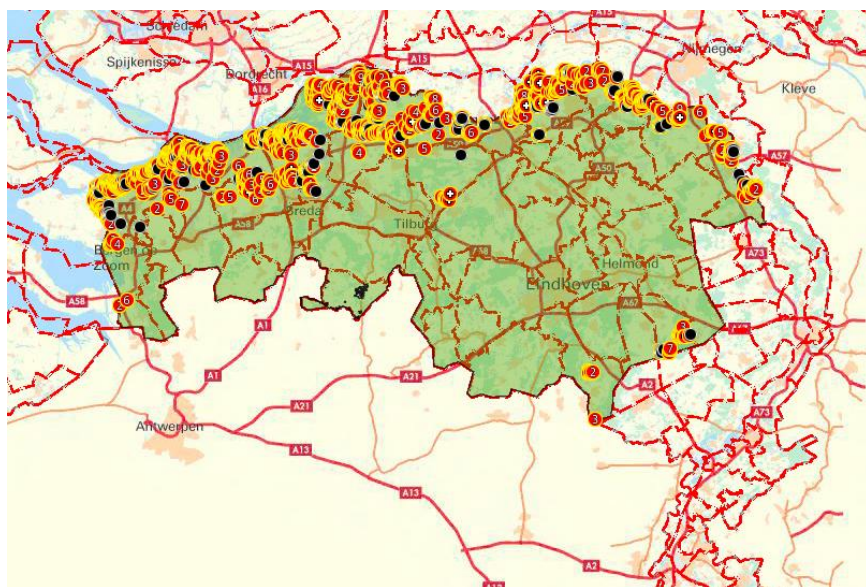
In de periode 2010-2016 is een ontheffing voor afschot van grauwe ganzen ter voorkoming van schade aan landbouwgewassen verleend. In het belang van de veiligheid van het luchtverkeer was een ontheffing op voorhand beschikbaar.

Het aantal geschoten grauwe ganzen in Noord-Brabant schommelt de laatste jaren rond de 7.000 (tabel 7.13.2). Het lage aantal gerapporteerd afschot van grauwe gans in het jaar 10/11 kan veroorzaakt zijn door onvolledige registratie. Afschot vindt enkel plaats op basis van provinciale ontheffingen.

Afschot vindt voornamelijk plaats in het rivierengebied (figuur 7.13.4). Hoewel de grauwe gans overal in de provincie voorkomt is duidelijk dat in het rivierengebied de grootste aantallen zitten.

Jaar 1/4 tot 31/3	Afschot op provinciale ontheffing
10/11	30
11/12	4.378
12/13	7.721
13/14	8.028
14/15	6.823
15/16	6.890

Tabel 7.13.2. Afschot grauwe gans op basis van ontheffingen

Figuur 7.13.4. Verspreiding van afschot grauwe gans in Noord-Brabant in de periode 1-4-2010 t/m 31-3-2016. Rode symbolen met een cijfer symboliseren meerdere gedode dieren op één locatie.

7.13.5

EVALUATIE AFGELOPEN BEHEERPERIODE

Ondanks de exponentiële toename van het aantal grauwe ganzen in de provincie is het totaal aan getaxeerde landbouwschade in dezelfde periode afgenomen. Het beheer door middel van afschot lijkt hiermee doeltreffend te zijn. Het afschot per jaar bedraagt ongeveer één-vijfde van de broedpopulatie. Dit aandeel afschot lijkt met name effectief in het verjagen van de gans en heeft in mindere mate een regulerende werking op de populatie. Het is nog te vroeg om vast te stellen of het lage schadeniveau van 2015/16 de komende jaren ook zal worden gehaald. Zolang er geschikte voedselgebieden zijn voor de grauwe gans blijft de kans aanwezig dat uit omliggende gebieden (provincies) ganzen worden aangetrokken. De aanvoer van ganzen die hier overwinteren zal door het afschot gericht op de zomerganzen ook niet afnemen.

7.13.6

BEHEER 2017-2023

Wettelijke status en provinciaal beleid

Status per 1-1-2017: Beschermde diersoort.

Eind 2015 heeft de Faunabeheereenheid het Advies Brabants ganzenbeleid aangeboden aan de provincie Brabant. Op basis van dit advies heeft een herziening plaats gevonden van paragraaf 3.1 'ganzen' van het faunabeheerplan 2011-2016. Deze herziening beoogt ganzenpopulaties in Brabant duurzaam in stand te houden op een niveau, waarbij een goed evenwicht wordt gevonden tussen de omvang van de van nature voorkomende populaties en de risico's die daar mee samenhangen.

De ontwikkelingen rond het ganzenakkoord en het daarna stranden van dit landelijke akkoord, leidden ertoe dat het noodzakelijk werd geacht om op provinciaal niveau beleidsmatig anders met ganzenoverlast en -bestrijding om te gaan. Dit heeft geresulteerd in de 'Beleidsnotitie, Hoofdlijnen

nieuw ganzenbeleid Noord-Brabant', dd. 12 juli 2016'. Deze (nieuwe) aanpak is overgenomen in de Beleidsregel natuurbescherming Noord-Brabant.

Centraal hierin staat de winterrust voor trekganzen en het terugdringen van de populatie standganzen in de zomer tot een populatie waarbij het schadeniveau acceptabel is. Als uitgangspunt is hierbij voor de grauwe gans het niveau 2005 en voor de brandgans het niveau 2011 aangehouden. De aantallen ganzen behorende bij de genoemde schadeniveaus zijn ca. 7.500 grauwe ganzen en ca. 4.000 brandganzen. Het terugdringen van de populaties tot deze aantallen is echter geen doel op zich.

De beheerperiode is opgedeeld in een zomer- een winterperiode. De zomerperiode geldt van 15 februari tot en met 31 oktober. De winterperiode geldt van 1 november tot en met 14 februari.

Doelstelling

Onder de wettelijk opgelegde randvoorwaarde (art. 3.4 lid 4 onderdeel c Wet Natuurbescherming) 'duurzame staat van instandhouding' van de Nederlandse populatie, tevens toegepast op de provinciale populatie als onderdeel hiervan, stelt dit FBP voor grauwe ganzen als doel, op grond van Bijlage 1 van de Beleidsregel natuurbescherming Noord-Brabant:

- Zoveel mogelijk waarborgen van de winterrust voor de hier overwinterende grauwe ganzen.
- Terugbrengen van de schade in de zomer naar het niveau van 2005 (circa 36.000 euro per jaar);
- Terugbrengen van de schade is leidend voor reductie van de populatieomvang in de zomer, naar 7.500 exemplaren (indicatief).
- Geen risico voor veiligheid van het luchtverkeer, volksgezondheid of de openbare veiligheid.

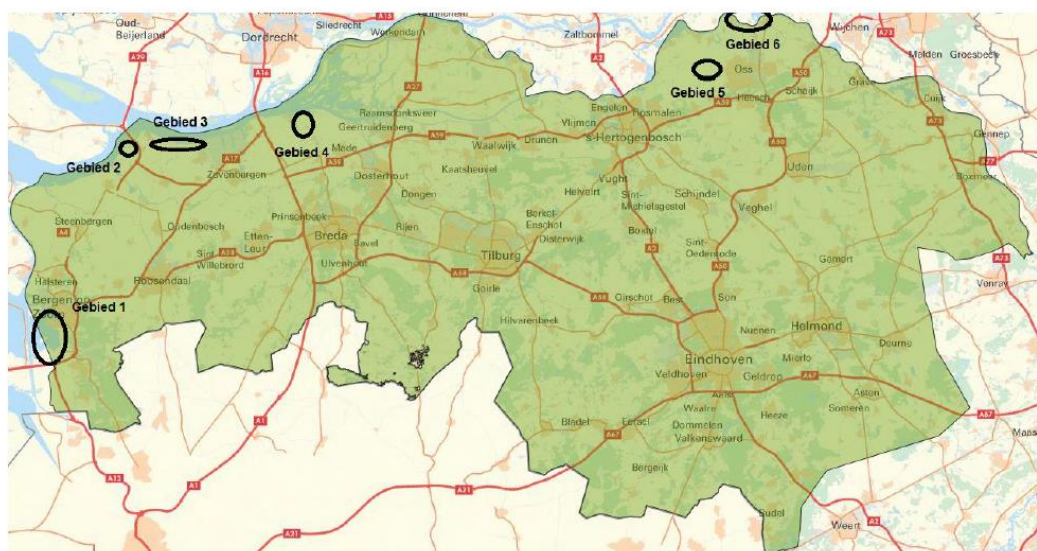
Beheer in de winterperiode

Voor de foerageergebieden is een winterrust geldig voor de periode 1 november tot 31 maart.

In de winterperiode betekent dit de uitvoering van beheermaatregelen door middel van verjaging, al dan niet met de hulp van ondersteunend afschot bij kwetsbare gewassen, behoudens de niet-kwetsbare gewassen (in de winter alleen blijvend grasland) en in aangewezen foerageergebieden in de periode van 1 november tot en met 31 maart. Deze foerageergebieden bieden in de winterperiode gelegenheid aan trekkende ganzenpopulaties om op kracht te komen. Er zijn in totaal zes foerageergebieden aangewezen die in totaal 3.000 hectare beslaan. 50% van de foerageergebieden is agrarisch en 50% is natuurgebied. Ze liggen allemaal in de buurt van de rivieren of andere grote wateren (figuur 7.13.5).

Nr.	Naam gebied	Opp. Agrarisch (ha)	Opp. TBO (ha)	Opp. Totaal (ha)
1	Brabantse Wal	50	300	350
2	Buitengorzen	0	200	200
3	St. Antoniegorzen	0	100	100
4	Drimmelen	570	120	690
5	Beerse Overlaat	600	100	800
6	Uiterwaarden Ooijen en Megen	300	700	1.000
	Totaal	1.520	1.520	3040

Figuur 7.13.5. Foerageergebieden Noord-Brabant (Gebiedsplan ganzen Noord-Brabant)

BIJ12/Faunafonds hanteert hierbij het volgende beleid. In deze foerageergebieden wordt ganzenschade in de winterperiode gedoogd en komt schade in aanmerking voor een tegemoetkoming. Als grondgebruikers schade melden, krijgen ze in de foerageergebieden het behandelbedrag teruggestort en hebben ze geen eigen risico. Ook wordt € 50,- per gemelde hectare met schade extra uitgekeerd.

Buiten de foerageergebieden komen grondgebruikers ook in aanmerking voor een schadevergoeding. Daar geldt wel een behandelbedrag van € 300,- en een eigen risico van minimaal € 250,- of 5 % van de uit te keren schade.

Beheer zomerperiode

In de periode buiten de winter, in deze gedefinieerd als 15 februari – 31 oktober, vindt populatiebeheer plaats. In het Gebiedsplan ganzen Noord-Brabant (Litjens e.a., 2017) worden de voorgestelde beheermaatregelen concreet uitgewerkt. Omdat het aantal overzomerende grauwe ganzen in 2015 ca. 30.000 bedroeg, is aanvullend op de bestaande ontheffing een ontheffing gewenst voor aanvullend afschot van grauwe ganzen op jachtveldniveau. Het afschot is daarbij gequoteerd op maximaal 15.000 grauwe ganzen in 2016 en maximaal 7.500 tot en met 30 juni 2017 (Hoofdpijnen nieuw ganzenbeleid Noord-Brabant dd. 12 juli 2016).

Beheermaatregelen

Buiten de winterperiode vindt er voor grauwe gans populatiebeheer plaats, op basis van een afweging van belangen van enerzijds gewasschade, schade aan flora en fauna, openbare veiligheid en anderzijds de gunstige staat van instandhouding van de populatie. Het populatiebeheer wordt uitgevoerd door afschot.

In het Gebiedsplan ganzen Noord-Brabant is aangegeven, dat voor een effectief beheer een combinatie van instrumenten noodzakelijk is, te weten:

Behandelen van eieren;

Koppelreductie;

Vangen van ruiende ganzen;

Afschot een uur voor zonsopgang tot een uur na zonsopgang.

Inzet van lokmiddelen.

In de winter is het beheer gericht op schadebestrijding. Dit beheer zal worden uitgevoerd door verstoring, indien nodig aangevuld met ondersteunend afschot. bij kwetsbare gewassen.

In het belang van veiligheid van het vliegverkeer is het beleid gericht op nulstand in de buurt van vliegvelden (tot 6 kilometer). De risico's zijn het grootst bij Woensdrecht, Gilze-Rijen en de Luitenant-Generaal Best kazerne. Deze vliegvelden liggen relatief dicht bij gebieden met veel ganzen.

Uitvoering beheermaatregelen

Op grond van artikel 3.1, lid 5, van de Wet natuurbescherming mogen grauwe ganzen het hele jaar door opzettelijk verstoord worden, mits de storing niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de desbetreffende vogelsoort. Op grond van een ontheffing mogen grondgebruikers grauwe ganzen laten doden en verstoren met gebruik van het geweer en de andere hierboven genoemde middelen. In het Gebiedsplan ganzen Noord-Brabant is aangegeven welke beheermaatregelen en op welke wijze deze uitgevoerd zullen worden.

Maatregelen om schade te beperken of te voorkomen hebben betrekking op lokale situaties bij schadegevoelige percelen. Schadegevoelige gewassen komen binnen de gehele provincie voor. Verstoring gebeurt met visuele en akoestische middelen zoals vermeld in de Handreiking Faunaschade en de Faunaschade Preventie Kit, zoals laserpistolen, vogelverschrikkers, vlaggen, linten, ballonnen, vliegers, afweerpistolen en knalapparaten.

Inrichtingsmaatregelen om broed- en opgroeigebieden minder geschikt te maken en maatregelen om de vos te faciliteren en zodoende het broedsucces te reduceren kunnen bijdragen om de streefpopulatie te behalen. Dit wordt in het Gebiedsplan ganzen vooral als maatregelen voor de langere termijn beschouwd. Voor de uitvoering van het populatiebeheer binnen de schaderegulatiezone zal de FBE jaarlijks een ontheffing op voorhand aanvragen op jachtveldniveau. Hierin wordt een quotum van het aantal te schieten ganzen opgenomen. Na afloop van iedere zomerperiode (1 november) evalueert de FBE het beheer en vraagt daarop gebaseerd voor 1 januari de ontheffing voor het volgende beheerjaar aan. Voor aanvullende maatregelen, zoals het vangen en doden door middel van vergassing van ruiende ganzen, zal alleen een ontheffing worden aangevraagd nadat hierover in een betreffend gebied door betrokken partijen regionale gebiedsafspraken zijn gemaakt én nadat het FBE-bestuur daar haar akkoord voor heeft gegeven.

Effectiviteit beheermaatregelen

Zowel visuele als akoestische preventieve middelen werken maar gedurende een korte periode. Daarna treedt gewenning op. Door deze middelen af te wisselen wordt de effectiviteit verhoogd en wordt gewenning zoveel mogelijk voorkomen. De inzet van preventieve middelen is weinig effectief om schade te beperken, zo blijkt uit een studie van Melman et al. 2011. Enkel bij kapitaalsintensieve teelten kan het lonend zijn.

Voor populatiebeheer, gericht op de reductie van zomerganzen, zijn naast afschot, ook koppelreductie in februari en maart, legselreductie en tijdens de rui vangen en vervolgens met CO₂ doden effectieve middelen.

	Ontheffing winter	Ontheffing zomer
Belangen/ voorwaarden	Op voorhand voor schade aan kwetsbare gewassen. Overjarig grasland en groenbemester worden niet als kwetsbaar beschouwd. Niet in aangewezen rust- en foerageergebieden.	Op voorhand voor schade aan gewassen, ook door middel van populatiebeheer. Belang ter bescherming van flora en fauna (waar na een ecologische onderbouwing gebruik van gemaakt kan worden).
Periode jaar	1 november tot en met 14 februari	15 februari tot en met 31 oktober
Periode dag	Nader bepaald in ontheffing	Nader bepaald in ontheffing
Beheermaat- regelen	Verjagen Aan verjaging ondersteunend afschot bij kwetsbare gewassen.	Verjagen Aan verjaging ondersteunend afschot Voor populatiebeheer: afschot (inclusief koppelreductie), legselreductie, vangen en doden van ruiende ganzen.
Tegemoet- koming schade	Voorwaarde: voldoende gebruik van de ontheffing In rust- en foerageergebieden gelden van 1 november tot 1 april speciale gunstige tegemoetkomingen	Voorwaarde: voldoende gebruik van de ontheffing belang ter bescherming van flora en fauna (waar na een ecologische onderbouwing gebruik van gemaakt kan worden)
	En daarnaast jaarrond ontheffing/opdracht in het belang van veiligheid van het luchtverkeer, openbare veiligheid of volksgezondheid	

Tabel 7.13.3 Status van de grauwe gans in faunabeheer, buiten het belang veiligheid van het luchtverkeer

Conclusie grauwe gans

Gezien de resultaten van de zomertellingen is de huidige ontheffing voor schadebestrijding onvoldoende basis voor een effectief beheer, gericht op een reductie van het schadeniveau in de zomer tot ca. € 36.000 per jaar. De Faunabeheereenheid zal jaarlijks naast de mogelijkheden conform de huidige ontheffing een onderbouwde en gequoteerde aanvraag indienen om via de ontheffing ook het geweer te mogen gebruiken in het uur voor zonsopgang en het uur na zonsondergang, en ook op zon- en feestdagen, allen met gebruik van lokmiddelen. Tevens wordt ontheffing gevraagd voor koppelreductie in februari en maart en legselreductie in maart t/m mei. Een ontheffing voor het vangen en doden door vergassing van ruiende ganzen, zal alleen worden aangevraagd nadat hierover in een betreffend gebied door betrokken partijen regionale gebiedsafspraken zijn gemaakt én nadat het FBE-bestuur daar haar akkoord voor heeft gegeven.

7.14

BRANDGANS

Status 2011-2016: Beschermd. Ook Bijlage II van de Conventie van Bern, maar die status was in deze periode niet geïmplementeerd in nationale wetgeving.

Status per 1-1-2017: Beschermd, ook strikt (Europeesrechtelijk) beschermd vanwege de plaatsing op Bijlage II van de Conventie van Bern. Provinciale vrijstelling van het verbod om strikt beschermde diersoorten te verstoren.

Omdat de brandgans op Bijlage II van het Verdrag van Bern staat, geldt voor deze vogel artikel 3.1, lid 5, van de Wet natuurbescherming niet. Op grond van dat artikel mogen vogels het hele jaar door opzettelijk verstoord worden, indien de storing niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de desbetreffende vogelsoort

7.14.1

SOORTBESCHRIJVING

In Nederland was de brandgans vroeger alleen in de winter aanwezig, maar sinds 1982 is ook sprake van een broedpopulatie, die sindsdien sterk is toegenomen. De Nederlandse broedpopulatie is echter nog altijd klein vergeleken met de in Nederland overwinterende aantallen. Van de broedvogels van Rusland en het Oostzeegebied arriveert vanaf oktober een zeer groot deel in Nederland. Ze overwinteren relatief lang in Nederland en vertrekken pas in april en mei weer naar de broedgebieden. In januari zijn de maximale aantallen aanwezig. De brandgans is van oorsprong een broedvogel van Arctische gebieden op Groenland, Spitsbergen en Noord-Rusland. Na een sterke populatiegroei in de jaren tachtig van de vorige eeuw breidde het broedareaal van de Russische populatie zich uit naar het Oostzeegebied.

Begin jaren tachtig begon met broedgevallen in Nederland een broedpopulatie aan de zuidoostzijde van de Noordzee te ontstaan, van Nederland tot in de noordpunt van de Duitse Waddenzee.

7.14.2

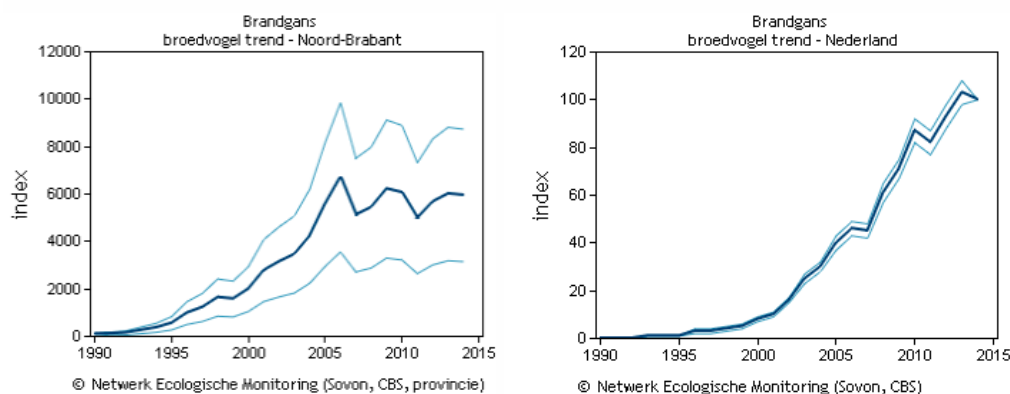
POPULATIEGROOTTE EN –ONTWIKKELING

Landelijk neemt de brandgans broedpopulatie exponentieel toe met een minimale verdubbeling elke 15 jaar (figuur 7.14.1). In Noord-Brabant is er sinds 2005 geen significante aantalsverandering van het aantal broedvogels. Het seizoensgemiddelde, waarin ook de overwinterende ganzen zijn

opgenomen, laat wel een exponentiële stijging zien voor Noord-Brabant (figuur 7.14.2 op de volgende pagina). Deze trend is gelijk aan de landelijke trend.

Ook in Noord-Brabant is de brandgans een jaarrond voorkomende soort geworden. De belangrijkste gebieden in Noord-Brabant liggen in het rivierengebied en de delta (figuur 7.14.3). In de winter van 2002/2003 werden in de Biesbosch ruim 7.000 vogels geteld. In de afgelopen periode heeft zich op de grens met Zuid-Holland (Hellegatsplaten) een standpopulatie ontwikkeld. Als gevolg daarvan loopt de totale Brabantse populatie in de winter op tot boven de 15.000 ganzen. Tijdens de zometellingen van ganzen zijn in Noord-Brabant in 2015 en 2016 ca. 2.600 – 3.300 brandganzen geteld (Michels & Koffeman 2016).

Noord-Brabant Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Broedvogels (kolonies en zeldzame broedvogels). Weergegeven is de jaarlijkse populatie-index, gebaseerd op de gehele Nederlandse populatie of aantallen in de belangrijkste broedgebieden. [Project informatie](#)

vanaf 1990: significante toename van >5% per jaar (++, minimaal verdubbeling in 15 jaar)

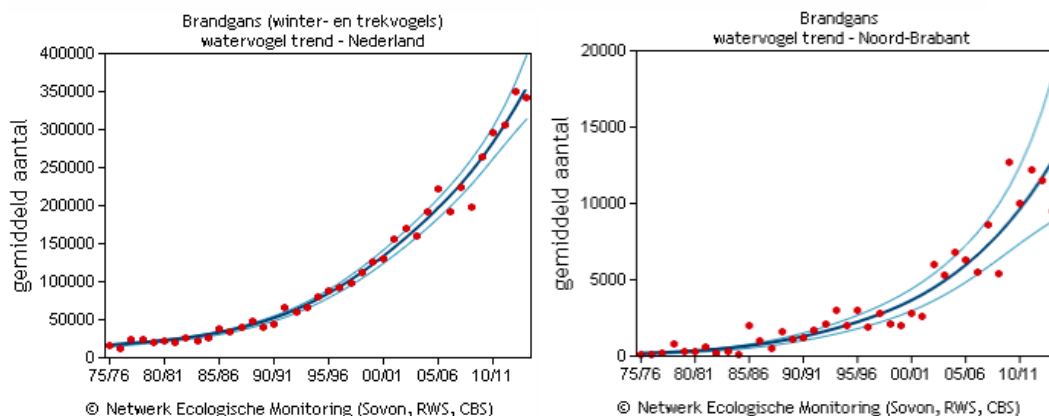
laatste 10 jaren: geen significante aantalsverandering (0)

Nederland Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Broedvogels (kolonies en zeldzame broedvogels). Weergegeven is de jaarlijkse populatie-index, gebaseerd op de gehele Nederlandse populatie of aantallen in de belangrijkste broedgebieden. [Project informatie](#)

vanaf 1990: significante toename van >5% per jaar (++, minimaal verdubbeling in 15 jaar)

laatste 10 jaren: significante toename van >5% per jaar (++, minimaal verdubbeling in 15 jaar)

Figuur 7.14.1. Trend in aantalsontwikkeling brandgans in Noord-Brabant en landelijk als broedvogel (1990-2014) (Bron: Sovon, website)

Nederland

Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Watervogels (seizoen juli t/m juni). Weergegeven is het seizoensgemiddelde (rode punten), de trendlijn (donker gekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsinterval van de trendlijn (lichtgekleurde lijn). **Project informatie**

vanaf 1980: significante toename van >5% per jaar (++, minimaal verdubbeling in 15 jaar)

laatste 10 seizoenen: significante toename van >5% per jaar (++, minimaal verdubbeling in 15 jaar)

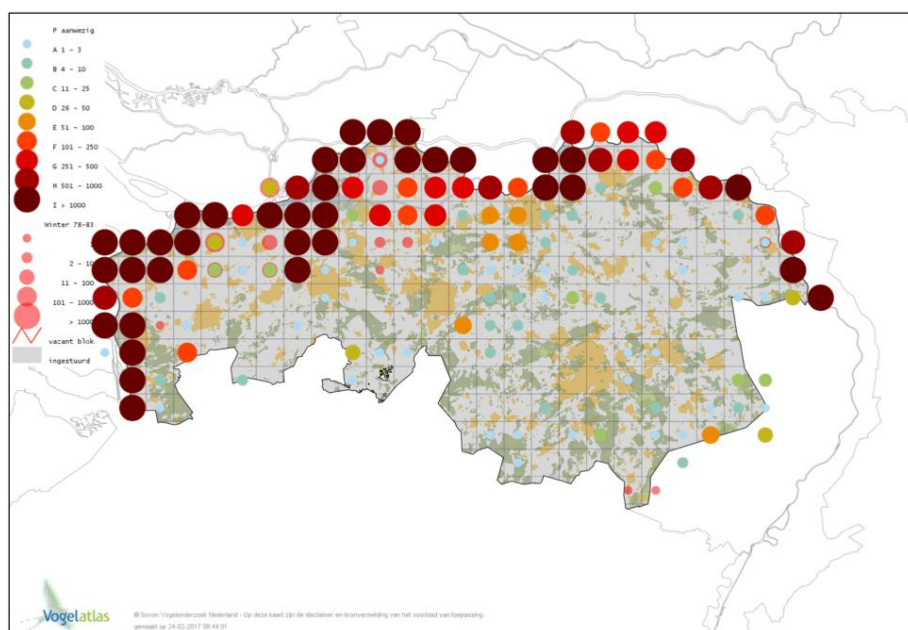
Noord-Brabant

Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Watervogels (seizoen juli t/m juni). Weergegeven is het seizoensgemiddelde (rode punten), de trendlijn (donker gekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsinterval van de trendlijn (lichtgekleurde lijn). **Project informatie**

vanaf 1980: significante toename van >5% per jaar (++, minimaal verdubbeling in 15 jaar)

laatste 10 seizoenen: significante toename van >5% per jaar (++, minimaal verdubbeling in 15 jaar)

Figuur 7.14.2. Aantalsontwikkeling brandgans in Noord-Brabant en landelijk. Weergegeven is het seizoensgemiddelde (1975-2011) (Bron: Sovon, website)

Figuur 7.14.3. Verspreiding van de brandgans in de winter in Noord-Brabant (2012-2015) (Bron: VogelAtlas, Sovon)

7.14.3

ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN

Brandganzen veroorzaken vooral schade in grasland, en daarnaast incidenteel in verschillende akkerbouwgewassen (zie tabel 7.14.1). Opvallend is een sterke stijging van getaxeerde landbouwschade van overige akkerbouw in 2015/16. Dit betreft met name de teelt van witlofpennen (€ 3.465).

Jachtjaar	Totaal	Overige akkerbouw	Grasland	Graszaad	Groenten	Winterwortel	Winter- en zomergraan
10/11	15.400	428	6.843		3.629		4.500
11/12	21.387		4.865				16.522
12/13	28.806	981	11.096	968			15.761
13/14	10.493	1.051	3.183	81			6.178
14/15	8.710	132	2.425			3.400	2.753
15/16	9.140	4.178	3.259				1.703

Tabel 7.14.1. Getaxeerde landbouwschade (in €) door de brandgans, schade in zomer- en winterperiode gecombineerd

7.14.4

RESULTATEN VAN BEHEER AFGELOPEN PERIODE

In de periode 2010-2016 is ontheffing ter voorkoming van schade door zomerganzen verleend. In het belang van de veiligheid van het luchtverkeer was een ontheffing op voorhand beschikbaar. Het aantal geschoten brandganzen ligt vrij stabiel rond de 450 dieren (tabel 7.14.2). Afschot vindt enkel plaats op basis van provinciale ontheffingen. De kaart van afgeschoten dieren (figuur 7.14.4) komt sterk overeen met het verspreidingsgebied (figuur 7.14.3).

Jaar	1/4	tot	Provinciale ontheffing
31/3			
10/11			0
11/12			116
12/13			586
13/14			334
14/15			456
15/16			397

Tabel 7.14.2. Afschot brandgans op basis van provinciale ontheffingen (gegevens van 2010/11 en 2011/12 onvolledig)

7.14.5 EVALUATIE AFGELOPEN BEHEERPERIODE

7.14.6 BEHEER 2017-2023

Vanwege jurisprudentie wordt de brandgans ook als broedvogel als een inheemse soort beschouwd.

Onder de wettelijk opgelegde randvoorwaarde (art. 3.4 lid 4 onderdeel c Wet Natuurbescherming) 'duurzame staat van instandhouding' van de Nederlandse populatie, tevens toegepast op de provinciale populatie als onderdeel hiervan, stelt dit FBP voor brandganzen als doel:

- 182

- Voorkómen van belangrijke gewasschade (meer dan € 250 per geval per bedrijf) en
- Geen risico voor veiligheid van het luchtverkeer, volksgezondheid of de openbare veiligheid.

Beheermaatregelen (inclusief uitvoering en effectiviteit)

Voor de brandgans wordt het (schade)beheer in de zomer op dezelfde manier uitgevoerd als voor de grauwe gans (H7.13.6), in de winter (1 november t/m 14 februari) vinden geen maatregelen met afschot plaats.

Ontheffing zomer	
Belangen/ voorwaarden	Op voorhand voor schade aan gewassen, ook door middel van populatiebeheer. Belang ter bescherming van flora en fauna (waar na een ecologische onderbouwing gebruik van gemaakt kan worden).
Periode jaar	15 februari tot en met 31 oktober
Periode dag	Nader bepaald in ontheffing
Beheermaat- regelen	Verjagen Aan verjaging ondersteunend afschot Voor populatiebeheer: afschot (inclusief koppelreductie), legselreductie, vangen en doden van ruiende ganzen.
Tegemoet- koming schade	Voorwaarde: voldoende gebruik van de ontheffing En daarnaast jaarrond ontheffing/opdracht in het belang van veiligheid van het luchtverkeer, openbare veiligheid of volksgezondheid belang ter bescherming van flora en fauna (waar na een ecologische onderbouwing gebruik van gemaakt kan worden)

Tabel 7.14.3 Status van de brandgans in faunabeheer, buiten het belang veiligheid van het luchtverkeer

Conclusie brandgans

De Faunabeheereenheid zal voor de schadebestrijding in de zomer dezelfde ontheffingen aanvragen als voor de grauwe gans. Deze zal –aanvullend- ook zien op het opzettelijke verstoren als handeling. Een ontheffing voor populatiebeheer (conform procedure grauwe gans) zal pas worden aangevraagd op het moment dat de schadeontwikkeling hier aanleiding toe geeft (niveau 2011: ca. € 6.000).

De Faunabeheereenheid zal voor de schadebestrijding in de zomer dezelfde ontheffingen aanvragen als voor de grauwe gans. Deze zal –aanvullend- ook zien op het opzettelijke verstoren als handeling. Een ontheffing voor populatiebeheer (conform procedure grauwe gans) zal pas worden aangevraagd op het moment dat de schadeontwikkeling hier aanleiding toe geeft (niveau 2011: ca. € 6.000).

7.15

KOLGANS

Status 2011-2016: Beschermd.

Status per 1 januari 2017: Beschermd.

7.15.1

SOORTBESCHRIJVING

De kolgans (*Anser albifrons*) is een zeldzame broedvogel in de waterrijke delen van Nederland. De soort is echter talrijk als wintergast tussen eind oktober en maart. De grootste aantallen overwinteren met name in graslandgebieden in Friesland, het Deltagebied en de Gelderse Poort. Ook in andere regio's kunnen echter grote aantallen worden waar genomen. Deze broedvogel uit Siberië is de laatste decennia in Nederland als overwinteraar toegenomen tot een seizoensmaximum van meer dan 851.000 exemplaren (Sovon Vogelbalans 2013).

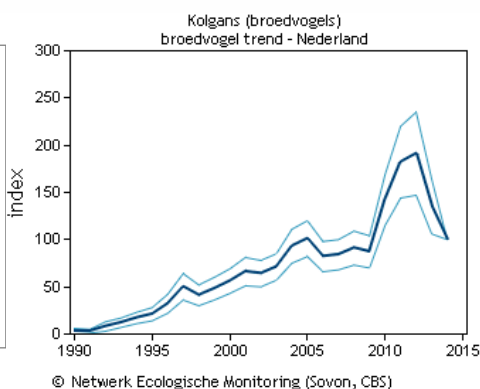
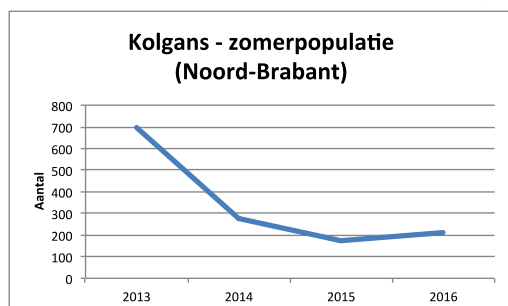
Kolganzen broeden vanaf 1980 in ons land in snel toenemende aantallen. In eerste instantie ging het om losgelaten lokvogels, die gebruikt waren bij de jacht, en om vogels met een beperkt vliegvermogen, bijv. omdat ze aangeschoten waren.

7.15.2

POPULATIEGROOTTE EN –ONTWIKKELING

Landelijk is er de periode 2005-2011 een toename van het aantal broedvogels. Vanaf 2012 echter neemt het aantal broedvogels landelijk af (figuur 7.15.1). Deze dalende trend in de afgelopen jaren is ook zichtbaar in Noord-Brabant. Tijdens de zomertellingen van ganzen zijn in Noord-Brabant in 2015 en 2016 rond de 200 kolganzen geteld (Michels & Koffeman, 2016).

Het aantal kolganzen dat in Nederland overwintert neemt elk jaar toe, hoewel de toename de laatste jaren minder sterk wordt. Deze trend is gelijk voor Noord-Brabant (figuur 7.15.2 op de volgende pagina).

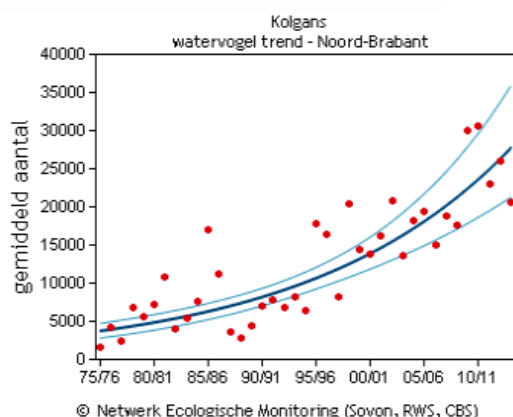
Nederland Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Broedvogels (kolonies en zeldzame broedvogels). Weergegeven is de jaarlijkse populatie-index, gebaseerd op de gehele Nederlandse populatie of aantallen in de belangrijkste broedgebieden. **Project informatie**

vanaf 1990: significante toename van >5% per jaar (++, minimaal verdubbeling in 15 jaar)

laatste 10 jaren: significante toename van <5% per jaar (+)

Figuur 7.15.1. Trend in aantalsontwikkeling kolgans als broedvogel in Noord-Brabant (2013-2016) en landelijk (1990-2014) (Bron: Michels & Koffeman, 2016) (linker figuur); Sovon, website (rechter figuur)).

De kolkans komt in de winter het meeste voor in het rivierengebied en de Delta, net als de brandgans. Echter de kolkans komt daarbij in een bredere zone voor en is ook talrijk in de Peelregio (figuur 7.15.3 op de volgende pagina).

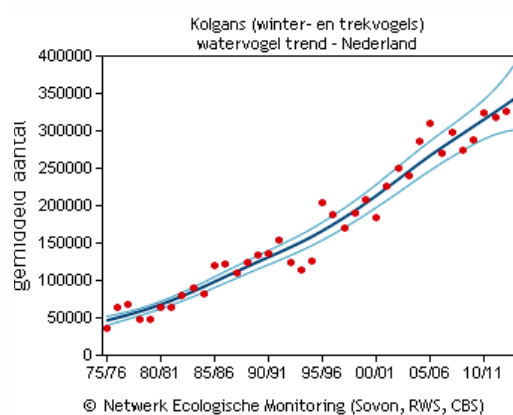

Noord-Brabant

Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Watervogels (seizoen juli t/m juni). Weergegeven is het seizoensgemiddelde (rode punten), de trendlijn (donker gekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsinterval van de trendlijn (lichtgekleurde lijn). **Project informatie**

vanaf 1980: significante toename van <5% per jaar (+)

laatste 10 seizoenen: significante toename van <5% per jaar (+)

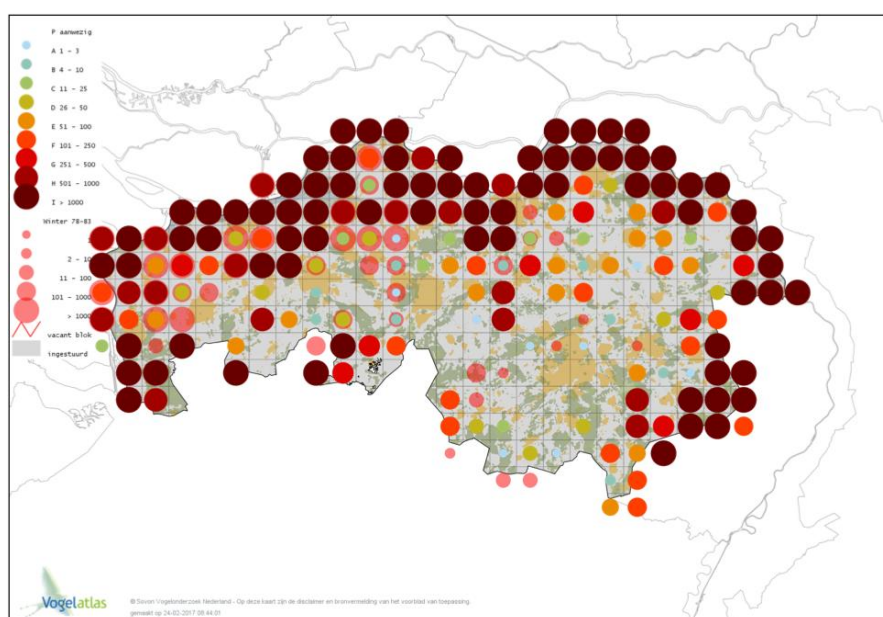
Nederland

Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Watervogels (seizoen juli t/m juni). Weergegeven is het seizoensgemiddelde (rode punten), de trendlijn (donker gekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsinterval van de trendlijn (lichtgekleurde lijn). **Project informatie**

vanaf 1980: significante toename van <5% per jaar (+)

laatste 10 seizoenen: significante toename van <5% per jaar (+)

Figuur 7.15.2. Aantalsontwikkeling kolgans in Noord-Brabant en landelijk. Weergegeven is het seizoensgemiddelde (1975-2011) (Bron: Sovon, website)

Figuur 7.15.3. Verspreiding van de kolgans in de winter in Noord-Brabant (2012-2015) (Bron: Vogelatlas, Sovon)

7.15.3

ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN

Kolganzen veroorzaken vooral schade in grasland en graan, en daarnaast incidenteel in andere akkerbouwgewassen (zie tabel 7.15.1). De hoeveelheid schade is sinds 2013/14 sterk afgenomen. Kolganzen veroorzaken voor zover bekend geen schade aan andere belangen.

Jachtjaar	Totaal	Aardappel	Grasland	Overige gewassen	Winter- en zomergraan
10/11	22.386	2.228	9.743		10.415
11/12	25.385		12.898	2.700	9.787
12/13	27.559		20.010	69	7.480
13/14	4.547		3.485		1.062
14/15	8.279		5.669		2.610
15/16	6.559		4.741	528	1.290

Tabel 7.15.1. Getaxeerde landbouwschade (in €) door de kolgans, schade in zomer- en winterperiode gecombineerd

7.15.4

RESULTATEN VAN BEHEER AFGELOPEN PERIODE

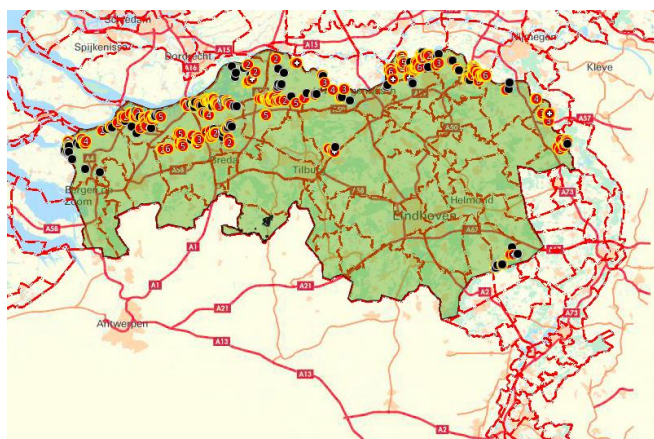
In de periode 2010-2016 is ontheffing ter voorkoming van schade door ganzen verleend.

Het aantal geschoten kolganzen lag jaarlijks rond de 1.200 met een uitschieter in 12/13 naar 2.089 (tabel 7.15.2). Afschot vindt enkel plaats op basis van provinciale ontheffingen. De kaart van afgeschoten dieren (figuur 7.15.4) komt sterk overeen met het verspreidingsgebied (figuur 7.15.3).

Het afschot vindt voor circa 90% in de winterperiode plaats (okt t/m mrt), als ondersteunend afschot bij verjaging op kwetsbare gewassen. In de zomermaanden zijn jaarlijks tussen de 16 en 47 kolganzen geschoten.

Jaar 1/4 tot 31/3	Afschot
10/11	14
11/12	1.050
12/13	2.089
13/14	1.276
14/15	1.253
15/16	1.110

Tabel 7.15.2. Afschot kolgans op basis van provinciale ontheffingen

Figuur 7.15.4. Verspreiding van afschot kolgans in Noord-Brabant in de periode 1-4-2010 t/m 31-3-2016. Rode symbolen met een cijfer symboliseren meerdere gedode dieren op één locatie.

7.15.5

EVALUATIE AFGELOPEN BEHEERPERIODE

De getaxeerde landbouwschade door de kolgans is afgenomen in de afgelopen zes jaar. De schade wordt met name veroorzaakt door de overwinterende populatie aangezien de broedpopulatie zeer klein is. De beheersmaatregel afschot lijkt met name doeltreffend in het verjagen van de overwinterende ganzen aangezien het aantal overwinterende ganzen fors is toegenomen de afgelopen jaren. Daarnaast kan het afschot tussen 16 en 47 ganzen in de zomerperiode wel bijdragen aan het terugdringen van de kleine broedpopulatie van ca. 200 broedparen.

7.15.6

BEHEER 2017-2023

Wettelijke status en provinciaal beleid

Status per 1-1-2017: Beschermde diersoort.

Vanwege jurisprudentie wordt de kolgans ook als broedvogel als een inheemse soort beschouwd.

Doelstelling

Onder de wettelijk opgelegde randvoorwaarde (art. 3.4 lid 4 onderdeel c Wet Natuurbescherming) 'duurzame staat van instandhouding' van de Nederlandse populatie, tevens toegepast op de provinciale populatie als onderdeel hiervan, stelt dit FBP voor kolganzen als doel:

- Zoveel mogelijk waarborgen van de winterrust voor de hier overwinterende kolganzen.
- Handhaving van het populatieniveau 2015-2016 in de zomer (conform Nota faunabeheer, 2017).
- Voorkómen van belangrijke gewasschade (meer dan € 250 per geval per bedrijf) en
- Geen risico voor veiligheid van het luchtverkeer, volksgezondheid of de openbare veiligheid.
- Beheermaatregelen (inclusief uitvoering en effectiviteit)

Voor kolganzen wordt het beheer op dezelfde manier uitgevoerd als voor grauwe gans (H7.13.6).

	Ontheffing winter	Ontheffing zomer
Belangen/ voorwaarden	Op voorhand voor schade aan kwetsbare gewassen. Overjarig grasland en groenbemester worden niet als kwetsbaar beschouwd. Niet in aangewezen rust- en foerageergebieden.	Op voorhand voor schade aan gewassen, ook door middel van populatiebeheer
Periode jaar	1 november tot en met 14 februari	15 februari tot en met 31 oktober
Periode dag	Nader bepaald in ontheffing	Nader bepaald in ontheffing
Beheermaat- regelen	Verjagen Aan verjaging ondersteunend afschot bij kwetsbare gewassen.	Verjagen Aan verjaging ondersteunend afschot Voor populatiebeheer: afschot (inclusief koppelreductie), legselreductie, vangen en doden van ruiende ganzen.
Tegemoet- koming schade	Voorwaarde: voldoende gebruik van de ontheffing In rust- en foerageergebieden gelden van 1 november tot 1 april speciale gunstige tegemoetkomingen	Voorwaarde: voldoende gebruik van de ontheffing
	En daarnaast jaarrond ontheffing/opdracht in het belang van veiligheid van het luchtverkeer, openbare veiligheid of volksgezondheid	

Tabel 7.15.3 Status van de kolgans in faunabeheer, buiten het belang veiligheid van het luchtverkeer

Conclusie kolgans

De Faunabeheereenheid zal voor schadebestrijding het hele jaar door dezelfde ontheffingen aanvragen als voor de grauwe gans.

7.16

NIJLGANS

Status 2011-2016: Niet beschermd, exoot.

Status 2017-2023: Niet beschermd, exoot.

7.16.1

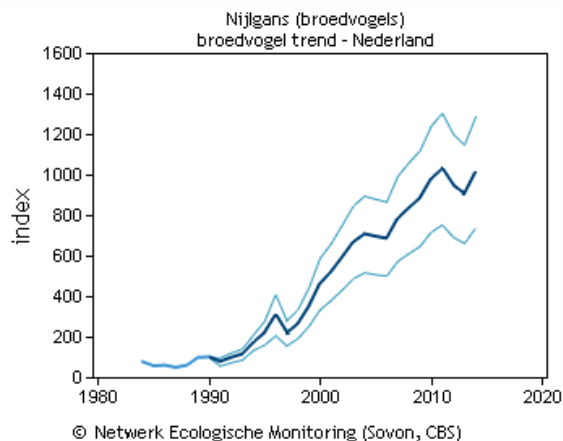
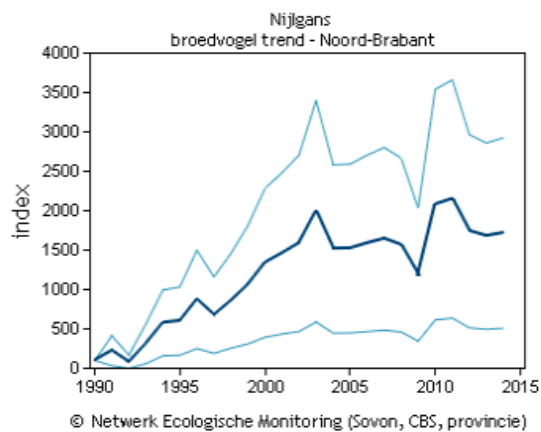
SOORTBESCHRIJVING

De nijlgans is een eendensoort (meest verwant aan de bergeenden) die in Nederland in de hoogste dichtheden voorkomt in graslandgebieden met nabijgelegen waterpartijen in Laag-Nederland en het rivierengebied. Nijlganzen voeden zich met gras en plantenzaden waarvoor ze met name foerageren op grasland of bouwland met oogstresten van bijvoorbeeld maïs. De in Nederland voorkomende individuen zijn afstammelingen van losgelaten of ontsnapte siervogels en pas vanaf 1967 geldt de nijlgans in Nederland als broedvogel. De soort broedt vooral in bomen in de periode april tot begin juni, maar hele vroege (januari) en late legsels (november) komen ook voor. Tijdens de broedperiode betrekken individuen een eigen territorium, maar in de ruitijd in juli komen ze voor in groepen van enkele honderden individuen. De nijlgans is in Nederland een standvogel, maar er zijn aanwijzingen dat de populaties in Nederland, België en Duitsland als één broedpopulatie beschouwd kunnen worden waarbinnen individuen uitwisselen (van Dijk & Majoor, 2011).

7.16.2

POPULATIEGROOTTE EN –ONTWIKKELING

De nijlgans is een standvogel, die alleen lokaal verplaatst en in de winter meer in groepen leeft. Over heel Nederland bekeken is de nijlgans als broedvogel sterk in aantal toegenomen. Vanaf 1990 verdubbelt de populatie elke 15 jaar (figuur 7.16.1). Ook in Noord-Brabant is de nijlgans over de periode van 2005-2015 toegenomen (figuur 7.16.1). Sinds 2010 lijkt de groei te stabiliseren. Bij de zomertelling van ganzen in Noord-Brabant (Michels & Koffeman, 2016) werden de afgelopen vier jaar rond de 4.500 ganzen geteld. De najaarspopulatie zal nog hoger zijn door aanwas van de in dat jaar geboren jongen. In de watervogeltelling van Sovon 2013/14 zijn maximaal 3000 nijlganzen geteld (in november); dit betreft de belangrijkste waterrijke gebieden en pleisterplaatsen van ganzen, maar is niet volledig gebieddekkend (Hornman et al., 2015). Aangezien de nijlgans hoofdzakelijk een standvogel is, wordt de wintertrend niet apart weergegeven. De nijlgans komt verspreid over de hele provincie vrij algemeen voor, zowel bij grotere wateren als bij allerlei kleinere wateren (figuur 7.16.2 op de volgende pagina).

Noord-Brabant

Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Broedvogels (BMP). Weergegeven is de jaarlijkse index van de broedpopulatie t.o.v. 1990 en de standaardfout. **Project informatie**

vanaf 1990: significante toename van >5% per jaar (++, minimaal verdubbeling in 15 jaar)

laatste 10 jaren: significante toename van <5% per jaar (+)

Nederland

Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Broedvogels (BMP). Weergegeven is de jaarlijkse index van de broedpopulatie t.o.v. 1990 en de standaardfout. **Project informatie**

vanaf 1990: significante toename van >5% per jaar (++, minimaal verdubbeling in 15 jaar)

laatste 10 jaren: significante toename van <5% per jaar (+)

Fig. 7.16.1. Trend in aantalsontwikkeling nijlgans als broedvogel in Noord-Brabant en landelijk (1990-2014) (Bron: Sovon, website)

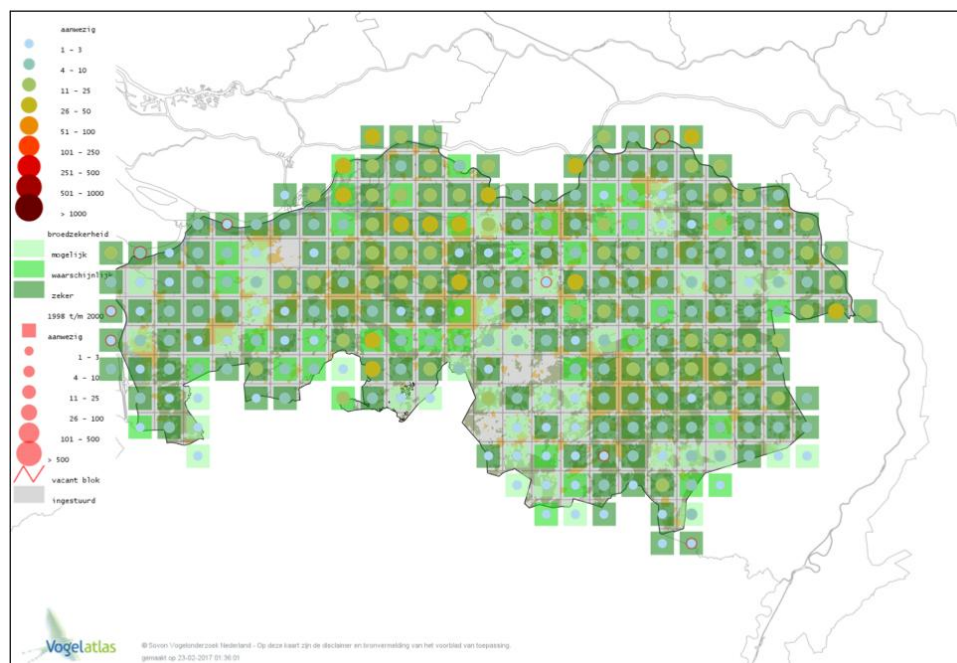

Fig. 7.16.2. Verspreiding van de nijlgans als broedvogel in Noord-Brabant (2012-2015) (Bron: Vogelatlas, Sovon)

7.16.3

ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN

Nijlganzen veroorzaken vooral schade in grasland en graan, en daarnaast incidenteel in andere akkerbouw- of groentegewassen (tabel 7.16.1). Er is alleen een schatting van schade veroorzaakt door deze diersoort als bijtaxatie (i.v.m. aftrek niet-vergoedbare schade door vrijgestelde soorten) voor schade veroorzaakt door andere diersoorten die wel voor tegemoetkoming schade in aanmerking komen. Daarom zijn meldingen van getaxeerde schade door het Faunafonds niet adequaat om de gewasschade te beschrijven.

De nijlgans is als exoot ongewenst in het belang van de flora en fauna (zie H3.4), en kan mogelijk concurreren met andere watervogels. Ondanks de sterke toename van de populatie sinds de jaren 90 en het felle verdedigingsgedrag van deze soort tegen predatoren en indringers is onduidelijk in hoeverre specifiek de nijlgans een negatief effect heeft op de populaties van andere watervogels. Ze kunnen wel bezette buizerd- of haviksnesten innemen.

Jachtjaar	Totaal	Grasland	Graszaad	Spercieboon, stamslaboon en overige bonen	Winter- en zomergraan
10/11	1.679	459		369	851
11/12	2.869	2.845			24
12/13	1.229	187	79	157	806
13/14	439	439			
14/15	582	153			429
15/16	2.056			2.056	

Tabel 7.16.1. Getaxeerde landbouwschade (in €) door de nijlgans

7.16.4

RESULTATEN VAN BEHEER AFGELOPEN PERIODE

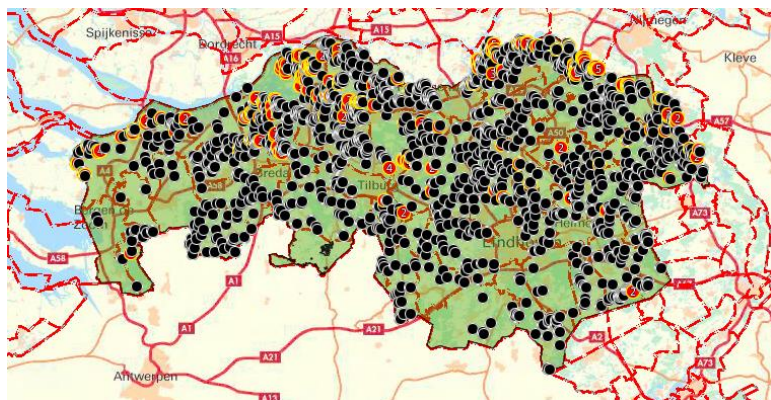
De provincie heeft jachtaktehouders opdracht gegeven om nijlganzen te doden met het geweer., omdat hij als exoot een bedreiging voor inheemse diersoorten kan vormen en schade aan de landbouw kan veroorzaken (bron: Faunabeheerplan 2011-2016, Faunabeheereenheid 2010).

Het aantal gevangen of geschoten nijlganzen lag jaarlijks rond de 4.200 met een stijgende trend (tabel 7.16.2). Afschot vindt verspreid door de hele provincie plaats.

Jaar 1/4 tot 31/3	Geregistreerd afschot/regulatie
10/11	0
11/12	3
12/13	3.624
13/14	3.119
14/15	4.576
15/16	5.380

Tabel 7.16.2. Afschot nijlgans (gegevens van 2010/11 en 2011/12 onvolledig)

Figuur 7.16.3. Verspreiding van afschot nijlgans in Noord-Brabant in de periode 1-4-2010 t/m 31-3-2016. Rode symbolen met een cijfer symboliseren meerdere gedode dieren op één locatie.

7.16.5 EVALUATIE AFGELOPEN BEHEERPERIODE

Van de gewasschade door de nijlgans is geen goed beeld. Het aantal nijlgansen is in Noord-Brabant licht toegenomen de afgelopen jaren en lijkt zich te stabiliseren rond de 4.500 broedvogels. Met een gemiddeld jaarlijks afschot van rond de 4.200 lijkt deze beheersmaatregel de populatie omvang te stabiliseren, maar nog niet te reduceren.

7.16.6 BEHEER 2017-2023

Wettelijke status en provinciaal beleid

Status per 1 januari 2017: Niet beschermd. Er is een opdracht aan de jachtaktehouders voor bestrijding met het geweer. De opdracht geldt van zonsopgang tot zonsondergang.

Doelstelling

Reductie van de populatie naar minimale aantallen, met schadeniveau nihil.

Beheermaatregelen

Tot nu toe is de nijlgans vooral beheerd met het geweer. De lopende uitwerking van gebiedsplannen voor ganzen kan aangeven of vanaf 2017 meer middelen ingezet moeten worden, zoals koppelreductie, legselreductie en vangen en doden van ruiende nijlganzen.

Uitvoering beheermaatregelen

Jachttakehouders kunnen op grond van een opdracht gebruik maken van het geweer. De lopende uitwerking van gebiedsplannen voor ganzen zal aangeven wie de andere beheermaatregelen gaat uitvoeren en op welke wijze dit zal gaan gebeuren.

Conclusie nijlganzen

Voor gebruik van het geweer blijft een opdracht krachtens art. 3.18 Wet natuurbescherming noodzakelijk. Het verdient aanbeveling om deze opdracht uit te breiden met het uur voor zonsopgang en het uur na zonsondergang.

7.17

INDISCHE GANS

Status 2011-2016: niet beschermd, exoot.

Status per 1 januari 2017: niet beschermd, exoot.

7.17.1

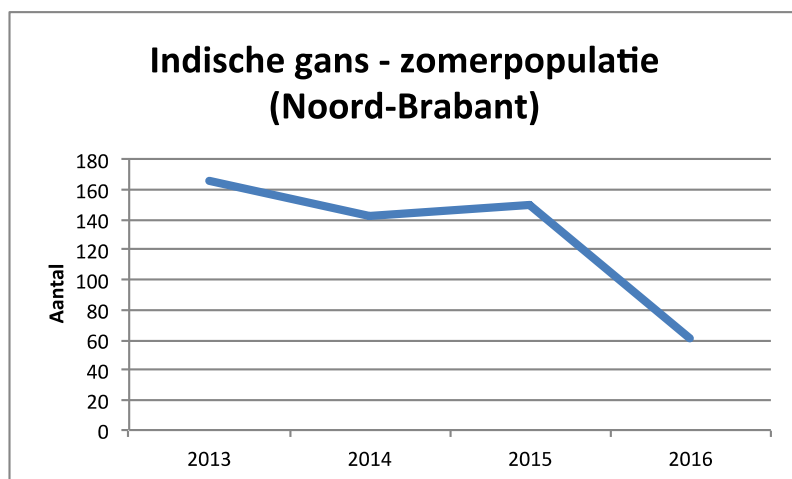
SOORTBESCHRIJVING

De Indische gans broedt van oorsprong in Centraal-Azië en vliegt over de Himalaya om te overwinteren in moerassen van India, Noord-Birma en de wetlands van Pakistan. In Nederland wordt de Indische gans als exoot beschouwd. In Canada en Europa leven verwilderde populaties van de Indische gans. Het eerste gedocumenteerde broedgeval in het wild in Nederland vond plaats in 1977. Tussen 1986 en 1999 steeg het aantal broedparen tot minimaal 60 - 70 paar (van Horssen & Lensink, 2000). Het gebied met de meeste broedende vogels ligt langs de Lek. In de winter komen zij in een veel groter gebied binnen Nederland voor, mogelijk aangevuld met verwilderde Indische ganzen uit andere Europese landen. In het winterseizoen 2007/08 zijn in Nederland maximaal ca. 300 Indische ganzen geteld. Deze gans voedt zich met kort gras.

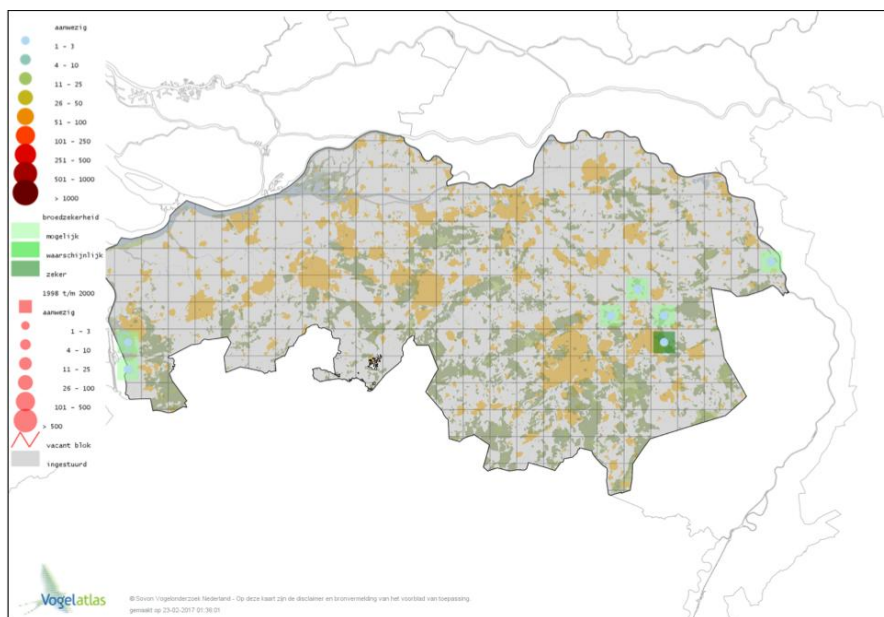
7.17.2

POPULATIEGROOTTE EN -ONTWIKKELING

Voor de Indische gans zijn geen landelijke trend gegevens van Sovon beschikbaar. Voor Noord-Brabant zijn voor de afgelopen jaren zomertellingen beschikbaar (Michels & Koffeman, 2016). In 2013 was het aantal getelde Indische ganzen ca. 160 en dit aantal is in 2016 afgenomen tot ca. 60 (figuur 7.17.1). De ganzen komen verspreid op enkele plekken in de provincie voor (figuur 7.17.2). Ontbrekend op deze kaart is echter de belangrijkste broedpopulatie, op het terrein van De Beekse Bergen bij Hilvarenbeek. Deze in het wild levende groep van circa 45 exemplaren zit buiten het broedseizoen vaak bij de Oostplas (ook Abcovense Plas genoemd) bij Goirle.

Figuur 7.17.1. Trend in aantalsontwikkeling Indische gans in de zomer in Noord-Brabant (2013-2016)
(Bron: Michels & Koffeman, 2016)

Figuur 7.17.2. Verspreiding van de Indische gans als broedvogel in Noord-Brabant (2012-2015)
(Bron: Vogelatlas, Sovon).

7.17.3

ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN

Er zijn geen schademeldingen voor Indische gans. Mogelijk treedt wel schade op die niet gemeld wordt, omdat geen schadetegemoetkomingen worden uitgekeerd voor deze soort. Als exoot kan deze gans mogelijk concurreren met inheemse soorten, aanwijzingen hierover ontbreken echter.

7.17.4

RESULTATEN VAN BEHEER AFGELOPEN PERIODE

Er is geen aanwijzing of opdracht voor afschot van Indische gans afgegeven. Wel is er een ontheffing voor afschot in het belang van veiligheid van de luchtverkeer.

In de referentieperiode is in Noord-Brabant het afschot van twee Indische ganzen gerapporteerd (tabel 7.17.1).

Jaar 1/4 tot 31/3	Afschot
10/11	0
11/12	0
12/13	1
13/14	1
14/15	0
15/16	0

Tabel 7.17.1. Geregistreerd afschot Indische gans (gegevens van 2010/11 en 2011/12 onvolledig)

7.17.5

EVALUATIE AFGELOPEN BEHEERPERIODE

Voor de Indische gans zijn geen getaxeerde schademeldingen omdat geen schadevergoeding voor deze soort wordt gegeven. Sinds de eerste broedparen in Nederland zijn aangetroffen in 1977 is de populatie in ieder geval tot 1999 aanzienlijk toegenomen. De aantalsontwikkeling daarna is niet goed bekend. Beheersmaatregelen zijn gewenst.

7.17.6

BEHEER 2017-2023

Wettelijke status en provinciaal beleid

Status per 1 januari 2017: Niet beschermd.

Doelstelling

Minimale stand, met schadeniveau nihil.

Grotere concentraties, zoals bij Hilvarenbeek-Goirle, in aantal reduceren.

Beheermaatregelen

Doden met het geweer. Voor gebruik van het geweer is een opdracht aan jachtakehouders noodzakelijk. Mochten terreineigenaren of grondgebruikers geen medewerking verlenen, dan dient toegang tot terreinen in de opdracht opgenomen te worden.

Conclusie Indische gans

Voor deze exoot is een opdracht van GS nodig om te kunnen beheren met het geweer. Als verwacht wordt dat terreineigenaren of grondgebruikers mogelijk geen medewerking gaan verlenen, dan dient toegang tot terreinen in de opdracht opgenomen te worden.

7.18

BOERENGANS

Status 2011-2016: Niet beschermd, op grond van art. 4 van het Besluit vrijstelling beschermde dieren en plantensoorten

Status per 1 januari 2017: Niet beschermd.

7.18.1

SOORTBESCHRIJVING

De boerengans of soepgans wordt beschouwd als een verwilderde diersoort in Nederland.

Het betreft verwilderde exemplaren van oorspronkelijk gedomesticeerde grauwe ganzen, hun nakomelingen en kruisingen. Het betreft geheel of gedeeltelijk witte exemplaren. Vaak mengen boerengansen met grauwe ganzen. Er is dus gevaar voor hybridisatie met de echte grauwe gans.

7.18.2

POPULATIEGROOTTE EN –ONTWIKKELING

Voor de boerengans zijn geen landelijke trendgegevens beschikbaar. Voor Noord-Brabant zijn de meest relevante gegevens de tellingen zomerganzen (Michels & Koffeman, 2016). Daar de boerengans standvogel is geeft dit tevens beeld van de populatie in de winter. Het aantal boerengansen in de zomer in Noord-Brabant lag voor 2015 en 2016 rond de 1000 (figuur 7.18.1).

De boerengans komt verspreid door de hele provincie voor (fig. 7.18.2 op de volgende pagina).

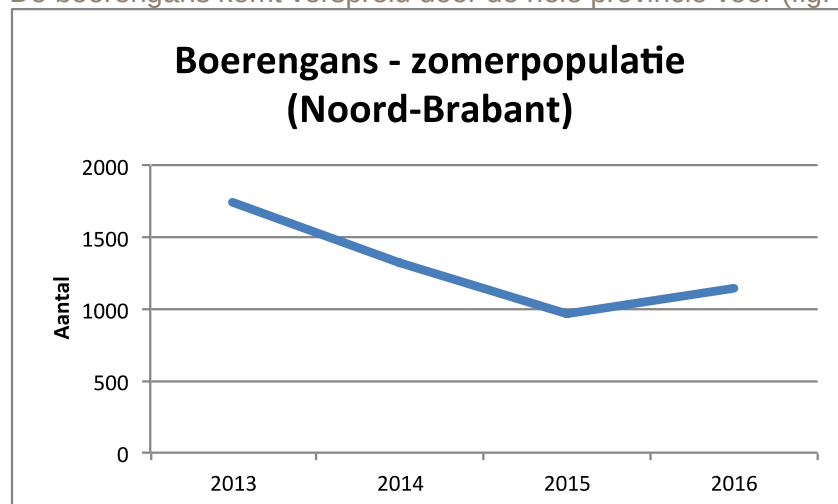
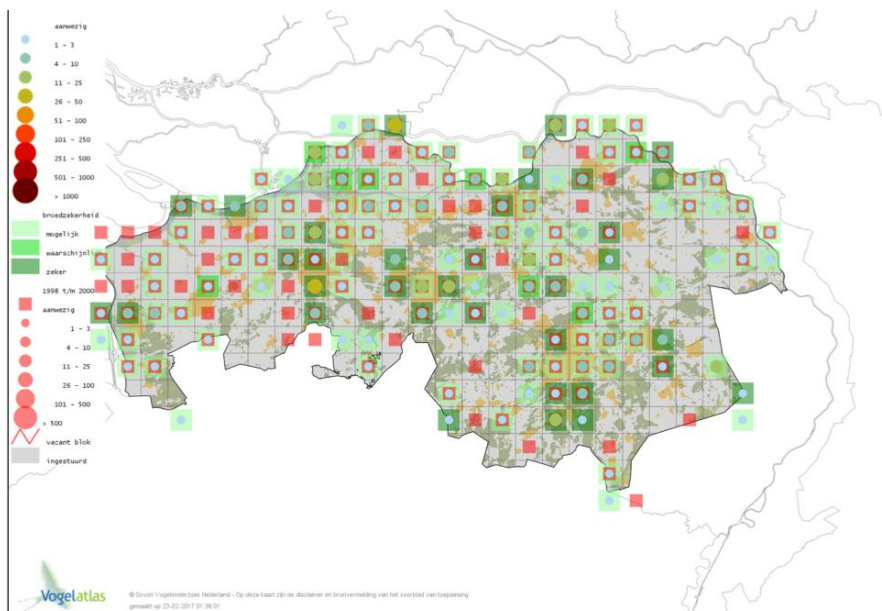

Fig. 7.18.1. Trend in aantalsontwikkeling boerengans als broedvogel in Noord-Brabant (2013-2016) (Bron: Michels & Koffeman, 2016)

Figuur 7.18.2. Verspreiding van de boerengans als broedvogel in Noord-Brabant (2012-2015)
(Bron: Vogelatlas, Sovon)

7.18.3

ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN

Er zijn geen schademeldingen voor boerengans. Mogelijk treedt wel schade op die niet gemeld wordt, omdat geen schadetegemoetkomingen worden uitgekeerd voor deze soort. Er is gevaar voor hybridisatie met de echte grauwe gans. Verder kunnen ze in steden en dorpen een risico zijn voor de verkeersveiligheid en daar overlast veroorzaken.

7.18.4

RESULTATEN VAN BEHEER AFGELOPEN PERIODE

Op basis van de aanwijzing aan jachttakehouders om verwilderde boerengansen te doden met het geweer, vindt afschot plaats.

Gemiddeld is de laatste jaren het afschot van 100 tot 250 boerengansen geregistreerd (tabel 7.18.1).

Jaar 1/4 tot 31/3	Afschot
10/11	0
11/12	0
12/13	86
13/14	274
14/15	182
15/16	119

Tabel 7.18.1. Geregistreerde afschot boerengans (gegevens van 2010/11 en 2011/12 onvolledig)

7.18.5

EVALUATIE AFGELOPEN BEHEERPERIODE

Voor de boerengans zijn geen getaxeerde landbouwschademeldingen. Het aantal getelde boerengansen ligt de afgelopen jaren rond de 1.000 en is er geen aanwijzing dat dit zal toenemen. Het afschot lag tussen 100 en 250 en lijkt voldoende doeltreffend om te compenseren voor nieuwe aanwas van boerengansen. Boerengansen die overlast veroorzaken in de bebouwde kom kunnen niet met geweer worden gedood, hiervoor is toelating van andere middelen gewenst

7.18.6

BEHEER 2017-2023

Wettelijke status en provinciaal beleid

Status per 1 januari 2017: Niet beschermd. Opdracht aan jachtaktehouders om verwilderde boerengansen te doden met het geweer. De opdracht geldt van zonsopgang tot zonsondergang.

Doelstelling

Reductie van de populatie naar minimale aantallen, met schadeniveau nihil.

Beheermaatregelen

Het beheer wordt uitgevoerd door afschot en vangen en vervolgens doden in de ruiperiode. Uitbreiding met mogelijkheden voor vangen van boerengansen binnen de bebouwde kom is gewenst, met gebruik van CO2 om te doden.

Conclusie Boerengans

De opdracht aan jachtaktehouders, met het geweer als middel, blijft noodzakelijk. Het verdient aanbeveling om de opdracht uit te breiden met het uur voor zonsopgang en het uur na zonsondergang. Verder zal de Faunabeheereenheid vragen om uitbreiding van de opdracht of een ontheffing voor het vangen van ruiende verwilderde boerengansen, met gebruik van CO2 voor het doden.

7.19

KNOBBELZWAAN

Status 2011-2016: Beschermd.

Status per 1-1-2017: Beschermd.

7.19.1

SOORTBESCHRIJVING

Knobbelzwanen leven in en nabij allerlei ondiepe wateren, bij voorkeur in graslandgebied. Ze maken een groot nest aan de waterkant. Knobbelzwanen eten zowel waterplanten als gras.

Knobbelzwanen komen als standvogels en als trekvogels voor. Onder invloed van sneeuw en vorst komen in de winter vogels uit het Oostzeegebied naar Nederland.

De rui vindt in juni, juli en augustus plaats. Voor en na de rui concentreren knobbelzwanen zich in de nabijheid van grotere wateren. Knobbelzwanen zijn erg plaatstrouw.

Eenmaal gevestigde broedvogels blijven hun hele leven trouw aan hetzelfde territorium. Door het territoriumgedrag komt de soort over het algemeen in lage dichtheden voor.

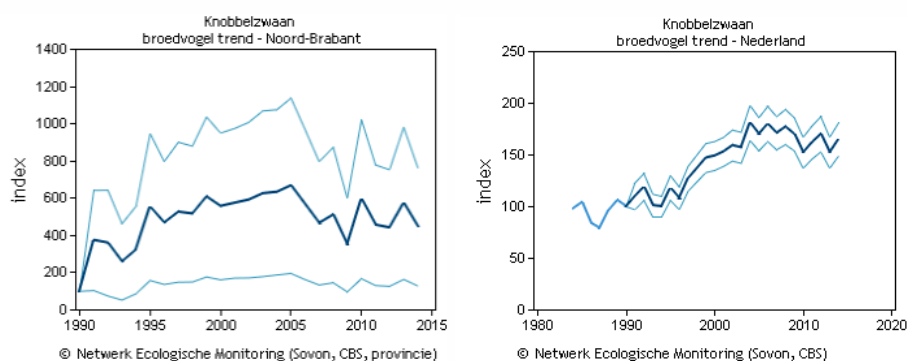
7.19.2

POPULATIEGROOTTE EN -ONTWIKKELING

Landelijk is er de afgelopen tien jaar een lichte daling in het aantal broedparen van de knobbelzwaan (figuur 7.19.1). In Noord-Brabant is de populatie broedvogels in de afgelopen tien jaar niet significant veranderd.

Voor gewasschade is het aantal knobbelzwanen in de winter het meest relevant. Daarvoor zijn de gemiddelde winteraantallen een indicatie. In Noord-Brabant zijn de winteraantallen over de afgelopen tien jaar min of meer stabiel wat overeenkomt met de landelijke trend (figuur 7.19.2). Het aantal wintervogels in Noord-Brabant ligt rond de 2200 (figuur 7.19.2 en 7.19.3).

De knobbelzwaan komt het meeste voor in het rivierengebied en de Delta, en in kleine aantallen verspreid in de provincie (figuur 7.19.4).

Noord-
Brabant

Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Broedvogels (BMP). Weergegeven is de jaarlijkse index van de broedpopulatie t.o.v. 1990 en de standaardfout. [Project informatie](#)

vanaf 1990: significante toename van <5% per jaar (+)

laatste 10 jaren: geen trend aantoonbaar (~)

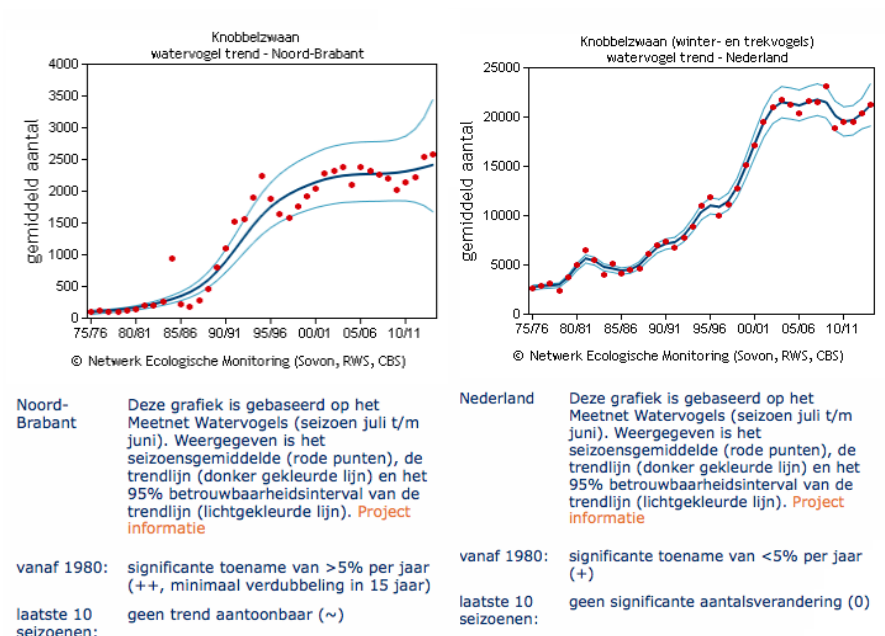
Nederland

Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Broedvogels (BMP). Weergegeven is de jaarlijkse index van de broedpopulatie t.o.v. 1990 en de standaardfout. [Project informatie](#)

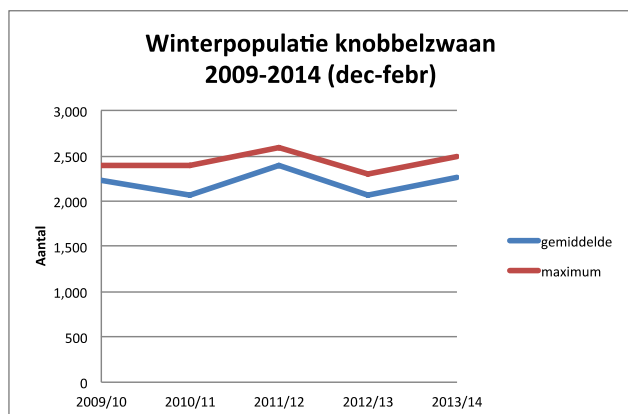
vanaf 1990: significante toename van <5% per jaar (+)

laatste 10 jaren: significante afname van <5% per jaar (-)

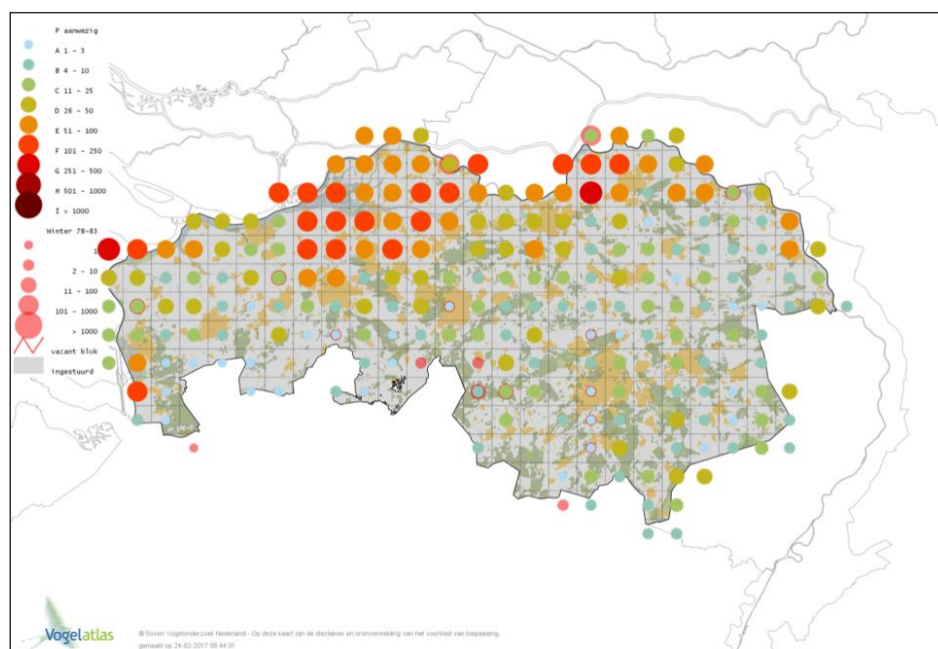
Figuur 7.19.1. Trend in aantalsontwikkeling knobbelzwaan als broedvogel in Noord-Brabant en landelijk (1990-2014) (Bron: Sovon, website)

Figuur 7.19.2. Aantalsontwikkeling knobbelzwaan in Noord-Brabant en landelijk. Weergegeven is het seizoensgemiddelde (1975-2011) (Bron: Sovon, website)

Figuur 7.19.3. Winterpopulatie van de knobbelzwaan in Noord-Brabant (2009-2014) (Bron: Sovon)

Figuur 7.19.4. Verspreiding van de knobbelzwaan in de winter in Noord-Brabant (2012-2015)
(Bron: Vogelatlas, Sovon)

7.19.3

ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN

Knobbelzwanen veroorzaken vooral schade in grasland en daarnaast incidenteel in graan, graszaad en maïs. (zie tabel 7.19.1). De hoeveelheid schade varieert sterk per jaar zonder duidelijk patroon, tussen € 2.000 en € 8.000.

Knobbelzwanen veroorzaken voor zover bekend geen schade aan andere belangen. Mogelijk kunnen knobbelzwanen in kleinere wateren de (zwem)waterkwaliteit aantasten (zie H 3.1). In andere provincies is de knobbelzwaan een risico voor de luchtveiligheid. In Noord-Brabant is dit in geringe mate het geval. Er zijn in de periode 2011-2016 7 knobbelzwanen verjaagd in het belang van veiligheid van het vliegverkeer, zonder dat daar afschot bij heeft plaatsgevonden (gegevens van KLU via Faunabeheereenheid).

Jachtjaar	Totaal	Grasland	Graszaad	Mais	Wintergraan
10/11	8.167	7.994		173	
11/12	6.407	4.468	537		1.402
12/13	2.999	2.054			945
13/14	4.208	3.366	842		
14/15	2.139	2.139			
15/16	5.072	5.072			

Tabel 7.19.1. Getaxeerde landbouwschade (in) door de knobbelzwaan

7.19.4

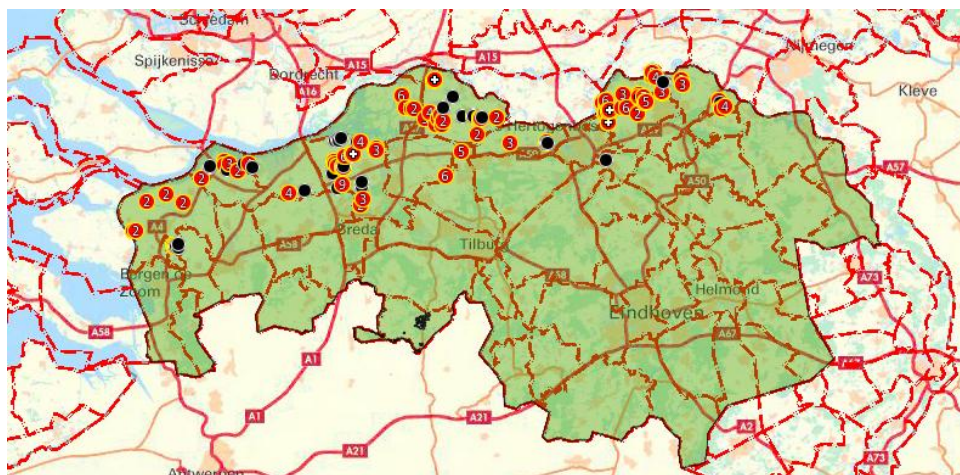
RESULTATEN VAN BEHEER AFGELOPEN PERIODE

In de periode 2010-2016 is ontheffing op voorhand ter voorkoming van schade door knobbelswanen verleend aan een beperkt aantal WBE's in het noordelijk en westelijk deel van de provincie.

Gemiddeld is er een jaarlijks afschot van 250 knobbelswanen gerapporteerd. De laatste jaren lijkt dit aantal te stabiliseren rond de 380 (tabel 7.19.2). Afschot vindt vooral plaats in het rivierengebied en aangrenzend noordelijk deel van de provincie.

Jaar 1/4 tot 31/3	Provinciale ontheffing
10/11	1
11/12	137
12/13	143
13/14	376
14/15	380
15/16	374

Tabel 7.19.2. Geregistreerd afschot knobbelswaan (gegevens van 2010/11 en 2011/12 onvolledig)

Figuur 7.19.5. Verspreiding van afschot knobbelswaan in Noord-Brabant in de periode 1-4-2010 t/m 31-3-2016. Rode symbolen met een cijfer symboliseren meerdere gedode dieren op één locatie.

7.19.5

EVALUATIE AFGELOPEN BEHEERPERIODE

Het schadeniveau is redelijk laag maar ook grillig tussen de jaren. Het afschot is voldoende om schade niet verder te laten oplopen, maar onvoldoende om belangrijke gewasschade volledig te voorkomen.

7.19.6

BEHEER 2017-2023

Wettelijke status en provinciaal beleid

Status per 1-1-2017: Beschermde diersoort. GS verlenen incidenteel ontheffing voor aan verjaging ondersteunend afschot in de periode van 1 november tot en met 31 mei. Deze ontheffing geldt expliciet niet voor gemengde groepen van knobbelzwanen met beschermde ganzen, kleine zwanen of wilde zwanen.

Doelstelling

Onder de wettelijk opgelegde randvoorwaarde (art. 3.4 lid 4 onderdeel c Wet Natuurbescherming) 'duurzame staat van instandhouding' van de Nederlandse populatie, tevens toegepast op de provinciale populatie als onderdeel hiervan, stelt dit FBP als doel:

- Voorkómen van belangrijke gewasschade (meer dan € 250 per geval per bedrijf)
- Geen risico voor veiligheid van het luchtverkeer, volksgezondheid of de openbare veiligheid.

Beheermaatregelen

Het beheer wordt uitgevoerd door verstoring, indien noodzakelijk met aan verjaging ondersteunend afschot. Werende middelen worden ingezet volgens de Handreiking Faunaschade en de Faunaschade Preventie Kit.

Uitvoering beheermaatregelen

Op grond van artikel 3.1, lid 5, van de Wet natuurbescherming mogen knobbelzwanen het hele jaar door opzettelijk verstoord worden, mits de storing niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de desbetreffende vogelsoort. De provincie kan ontheffing verlenen voor verjaging met ondersteunend afschot.

Maatregelen om schade te beperken of te voorkomen hebben betrekking op lokale situaties bij schadegevoelige percelen. Schadegevoelige gewassen komen binnen de gehele provincie voor. Verstoring gebeurt met visuele en akoestische middelen zoals vermeld in de Handreiking Faunaschade en de Faunaschade Preventie Kit, zoals laserpistolen, vogelverschrikkers, vlaggen, linten, ballonnen, vliegers, afweerpistolen en knalapparaten. Schade blijkt in voorgaande jaren op te treden in de periode van 1 november tot en met 31 mei.

Effectiviteit beheermaatregelen

Zowel visuele als akoestische middelen werken maar gedurende een korte periode. Daarna wennen knobbelzwanen er opvallend snel aan volgens jagers. Door deze middelen af te wisselen wordt de effectiviteit verhoogd en gewenning zoveel mogelijk voorkomen (Faunaschade Preventie Kit, BIJ12, 2016). Verjaging met ondersteunend afschot werkt beter (zie H4.6).

Ontheffing	
Belangen/ voorwaarden	Op voorhand voor veiligheid van het luchtverkeer Incidenteel voor schade aan gewassen, openbare veiligheid of volksgezondheid.
Periode jaar	Nader bepaald in ontheffing
Periode dag	Nader bepaald in ontheffing
Beheermaat- regelen	Verjagen Aan verjaging ondersteunend afschot
Tegemoet- koming schade	Voorwaarde: voldoende gebruik van de ontheffing

Tabel 7.19.3 Status van de knobbelzwaan in faunabeheer

Conclusie knobbelzwaan

Voortzetting van het gevoerde beheer in de voorgaande periode is minimaal noodzakelijk om schade te beperken. De Faunabeheereenheid vraagt een incidentele ontheffing aan voor het werkgebied van WBE's waar schade dreigt, voor aan verjaging ondersteunend afschot in de periode van 1 november tot en met 31 mei.

7.20

MEERKOET

Status 2011-2016: Beschermd.

Status per 1-1-2017: Beschermd.

7.20.1

SOORTBESCHRIJVING

Het favoriete biotoop van de meerkoet bestaat uit grotere stilstaande of zwak stromende niet al te diepe wateren. In de zomerperiode leeft de soort veelal in paartjes of kleine groepen. Gedurende de winterperiode verblijven meerkoeten vaak in grote groepen op grote wateren en op weilanden. Meerkoeten eten hoofdzakelijk planten, 's zomers veel riet en 's winters veelal gras. Ook eten ze ongewervelden.

De meerkoet is dagactief, maar bij lichte nachten ook nachtactief, en foerageert zowel op het land als in het water.

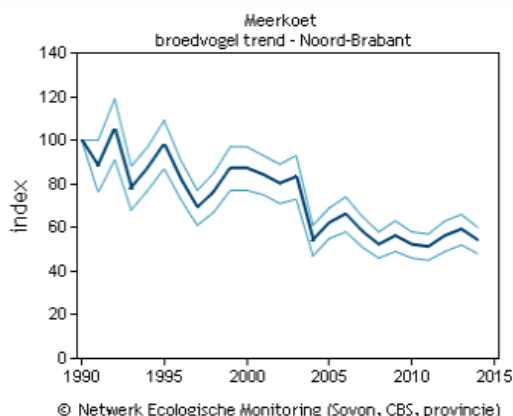
7.20.2

POPULATIEGROOTTE EN -ONTWIKKELING

De broedvogelpopulatie is zowel landelijk als in Noord-Brabant de afgelopen 10 jaar afgenomen (met < 5% per jaar, figuur 7.20.1).

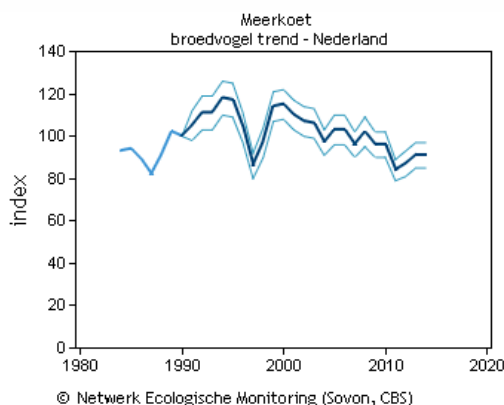
De winterpopulatie meerkoeten is in Nederland laat over langere periode grote schommelingen zien. Over de afgelopen 30 jaar is een lichte daling te zien (figuur 7.20.2). Deze loopt door tot ongeveer 2010, daarna is de populatie min of meer stabiel. In Noord-Brabant schommelt de winterpopulatie van het aantal meerkoeten tussen de 10-20.000; de afgelopen tien jaar was er een lichte stijging, die sinds 2010 niet meer lijkt door te lopen (figuur 7.20.3). De meerkoet komt door heel Noord-Brabant verspreid voor, met grote aantallen in rivierengebied en Delta. De aantallen nemen geleidelijk af van noord naar zuid (figuur 7.20.4)

Noord-Brabant Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Broedvogels (BMP). Weergegeven is de jaarlijkse index van de broedpopulatie t.o.v. 1990 en de standaardfout. **Project informatie**

vanaf 1990: significante afname van <5% per jaar (-)

laatste 10 jaren: significante afname van <5% per jaar (-)

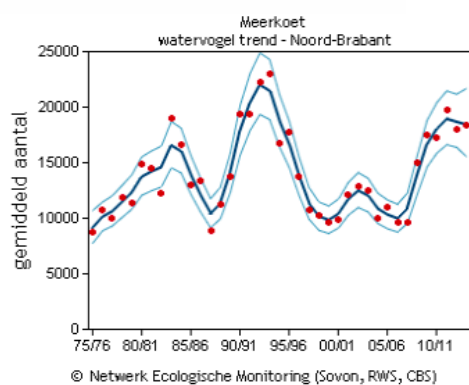

Nederland Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Broedvogels (BMP). Weergegeven is de jaarlijkse index van de broedpopulatie t.o.v. 1990 en de standaardfout. **Project informatie**

vanaf 1990: significante afname van <5% per jaar (-)

laatste 10 jaren: significante afname van <5% per jaar (-)

Figuur 7.20.1. Trend in aantalsontwikkeling meerkoet als broedvogel in Noord-Brabant en landelijk (1990-2014) (Bron: Sovon, website)

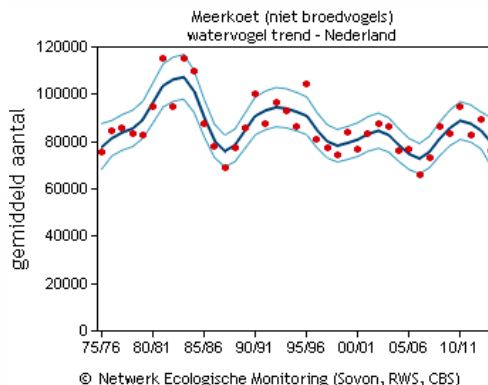

Noord-Brabant

Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Watervogels (seizoen juli t/m juni). Weergegeven is het seizoensgemiddelde (rode punten), de trendlijn (donker gekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsinterval van de trendlijn (lichtgekleurde lijn). **Project informatie**

vanaf 1980: significante toename van <5% per jaar (+)

laatste 10 seizoenen: significante toename van <5% per jaar (+)

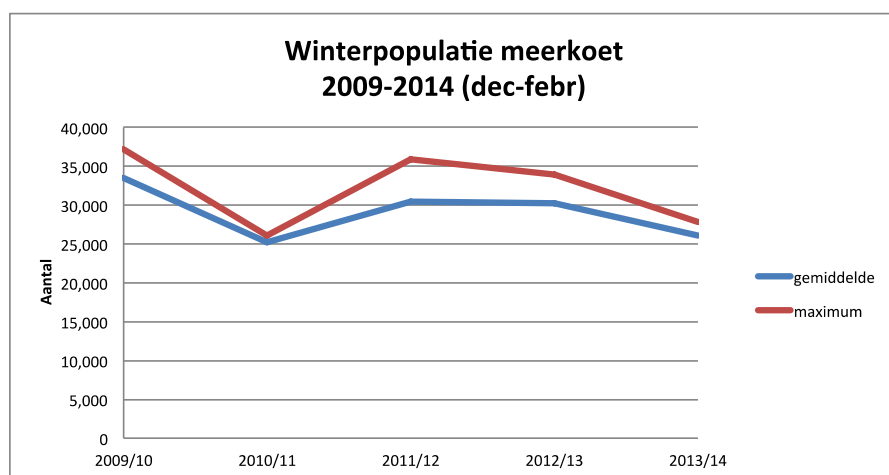
Nederland

Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Watervogels (seizoen juli t/m juni). Weergegeven is het seizoensgemiddelde (rode punten), de trendlijn (donker gekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsinterval van de trendlijn (lichtgekleurde lijn). **Project informatie**

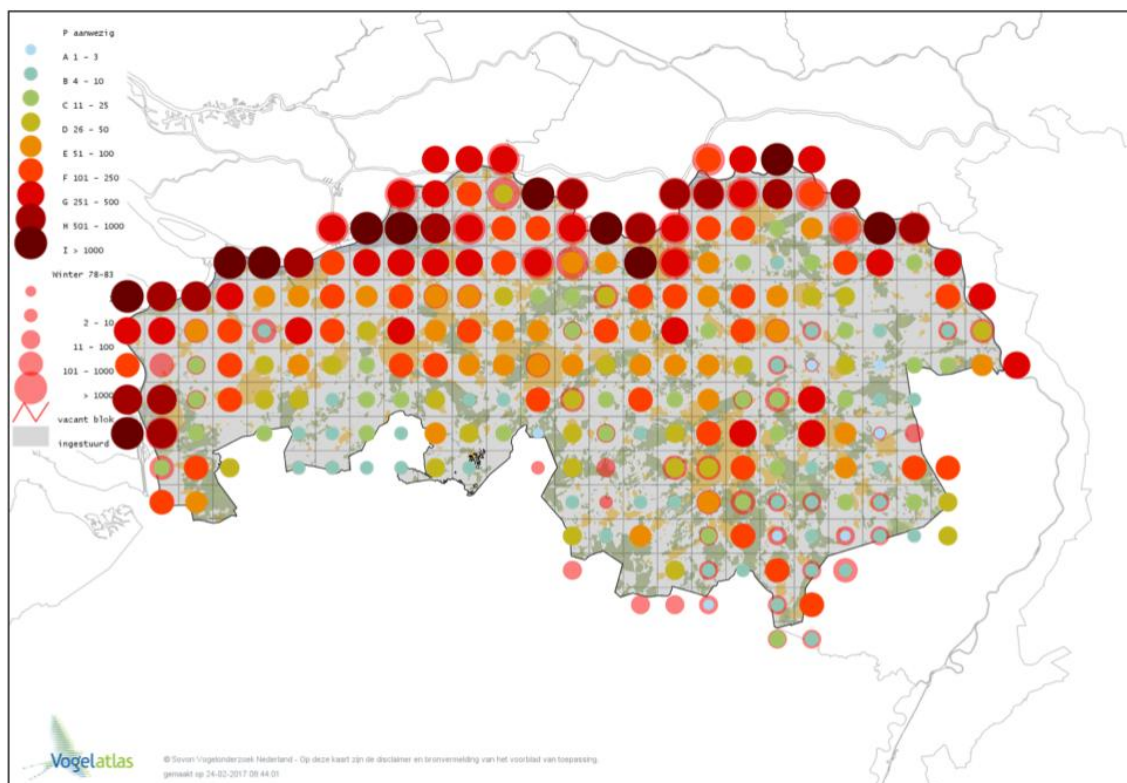
vanaf 1980: significante afname van <5% per jaar (-)

laatste 10 seizoenen: geen significante aantalsverandering (0)

Figuur 7.20.2. Aantalsontwikkeling meerkoet in Noord-Brabant en landelijk. Weergegeven is het seizoensgemiddelde (1975-2011) (Bron: Sovon, website)

Figuur 7.20.3. Winterpopulatie van de meerkoet in Noord-Brabant (2009-2014) (Bron: Sovon)

Figuur 7.20.4. Verspreiding van de meerkoet in de winter in Noord-Brabant (2012-2015) (Bron: Vogelatlas, Sovon)

7.20.3

ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN

Van de meerkoet is één schademelding van 280 euro aan blijvend grasland in het jachtjaar 2013/14.

7.20.4

RESULTATEN VAN BEHEER AFGELOPEN PERIODE

In de periode 2010-2016 is geen ontheffing ter voorkoming van schade verleend. Alleen in het belang van de veiligheid van het luchtverkeer was een ontheffing op voorhand beschikbaar, die echter niet voor meerkoet is toegepast.

In de referentieperiode is er geen afschot van meerkoeten geregistreerd.

7.20.5

EVALUATIE AFGELOPEN BEHEERPERIODE

Maatregelen om schade te voorkomen zijn niet nodig geweest in de afgelopen beheerperiode.

7.20.6

BEHEER 2017-2023

Wettelijke status en provinciaal beleid

Status per 1-1-2017: Beschermd.

Doelstelling

Onder de wettelijk opgelegde randvoorwaarde (art. 3.4 lid 4 onderdeel c Wet Natuurbescherming) 'duurzame staat van instandhouding' van de Nederlandse populatie, tevens toegepast op de provinciale populatie als onderdeel hiervan, stelt dit FBP als doel:

- Voorkómen van belangrijke gewasschade (meer dan € 250 per geval per bedrijf)
- Geen risico voor veiligheid van het luchtverkeer, volksgezondheid of de openbare veiligheid.

Beheermaatregelen

Het beheer wordt uitgevoerd door verstoring, indien noodzakelijk met aan verjaging ondersteunend afschot en jachtvogels. Werende middelen worden ingezet volgens de Handreiking Faunaschade en de Faunaschade Preventie Kit.

Uitvoering beheermaatregelen

Op grond van artikel 3.1, lid 5, van de Wet natuurbescherming mogen meerkoeten het hele jaar door opzettelijk verstoord worden, mits de storing niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de desbetreffende vogelsoort. De provincie kan ontheffing verlenen voor aan verjaging ondersteunend dodenafschot.

Maatregelen om schade te beperken of te voorkomen hebben betrekking op lokale situaties bij schadegevoelige percelen. Schadegevoelige gewassen komen binnen de gehele provincie voor. Verstoring gebeurt met visuele en akoestische middelen zoals vermeld in de Handreiking Faunaschade en de Faunaschade Preventie Kit, zoals laserpistolen, vogelverschrikkers, vlaggen, linten, ballonnen, vliegers, afweerpistolen en knalapparaten.

Effectiviteit beheermaatregelen

Zowel visuele als akoestische middelen werken maar gedurende een korte periode. Daarna wennen meerkoeten er aan. Door deze middelen af te wisselen wordt de effectiviteit verhoogd en gewinning zoveel mogelijk voorkomen (Faunaschade Preventie Kit, BIJ12, 2016).

Verjaging met ondersteunend afschot werkt beter en kan op grond van de landelijke vrijstelling het gehele jaar worden toegepast.

Ontheffing	
Belangen/ voorwaarden	Op voorhand voor veiligheid van het luchtverkeer Incidenteel voor schade aan gewassen. openbare veiligheid of volksgezondheid.
Periode jaar	Nader bepaald in ontheffing
Periode dag	Nader bepaald in ontheffing
Beheermaat- regelen	Verjagen Aan verjaging ondersteunend doden met geweer of jachtvogel
Tegemoet- koming schade	Voorwaarde: voldoende gebruik van de ontheffing

Tabel 7.20.3 Status van de meerkoet in faunabeheer

Conclusie meerkoet

Op basis van de vorige beheerperiode acht Faunabeheereenheid het niet nodig om ontheffingen voor schadebestrijding aan te vragen, anders dan de algemene ontheffing op voorhand in verband met veiligheid van het luchtverkeer.

7.21

SMIENT

Status 2011-2016: Beschermd.

Status per 1-1-2017: Beschermd.

7.21.1

SOORTBESCHRIJVING

Belangrijke broedgebieden van de smient liggen in Scandinavië en Rusland. De eerste doortrekkers en wintergasten arriveren in september. De hoogste aantallen worden meestal bereikt in december. In zachte winters ligt het aantal hoger dan tijdens strenge winters. In maart en april verlaten de meeste smienten ons land en vindt doortrek plaats vanuit Engeland en België/Frankrijk (Speek & Speek, 1984; Lensink et al., 2002). Als broedvogel is de soort in Nederland bijzonder schaars (Sovon, website).

Smienten zijn uitgesproken herbivoren vogels die in de winterperiode vrijwel uitsluitend in graslandgebieden voorkomen. Ze prefereren de fijnere grassoorten. In voorkomende gevallen kan ook recent ingezaaid wintergraan worden benut. Smienten foerageren vooral 's nachts. In de winter duurt het foerageren tot in de ochtend. Overdag rusten de vogels bij voorkeur op of nabij grotere wateren. Aan het begin van de avond (ruim na zonsondergang) worden rustplaatsen verwisseld voor foerageergebieden in de omgeving. In het veld wordt dan ook onderscheid gemaakt in

poldersmienten en plassmienten. De zogenoemde poldersmienten blijven de gehele dag in de polder op waterlopen en foerageren overdag en 's nachts. Bij sterke verstoring overdag vertrekken ze naar grotere wateren en gaan meer in de nacht foerageren. De plassmienten rusten overdag in grote aantallen op grote open wateren. Zij foerageren vooral 's nachts in graslanden in de omgeving.

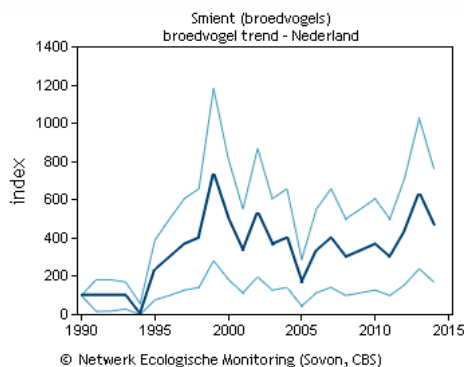
7.21.2

POPULATIEGROOTTE EN –ONTWIKKELING

De smient is in de winterperiode in Nederland een algemene en talrijk voorkomende vogelsoort. Het aantal werd geschat op meer dan 1.000.000 ex. (Bijlsma et al., 2001). De aantallen variëren sterk van jaar tot jaar, afhankelijk van vorstperioden in Nederland en omliggende landen. De afgelopen jaren in periode 2009/10 – 2013/14 fluctueren de maxima in Nederland tussen de 680.000-920.000 exemplaren (gemiddeld 800.000) (Hornman et al., 2015). Smienten in Nederland maken deel uit van de populatie met Oost-Atlantische trekroute. Deze vogels broeden in Noord-Europa van IJsland tot in het westen van Siberië. De overwinteringsgebieden liggen vooral rond de Noordzee. In Nederland verblijft in de winter gemiddeld 50% van de flyway, in Engeland 27%, gevolgd door Duitsland 6%, Ierland 5% en België 4%. Het aantal vogels in deze flyway is toegenomen van rond 750.000 exemplaren in de jaren tachtig tot 1.3 – 1.5 mln. in 2003-2012. Na een aanvankelijke stijging en stabilisatie, neemt de flyway populatie in de periode 2003-2012 af (Wetlands International 2016, Fox et al., 2015). Deze trend wordt waarschijnlijk veroorzaakt door een geringere reproductie in de broedgebieden (Fox et al., 2015). Door IUCN wordt de smient beoordeeld als 'least concern', wat betekent dat de soort niet in gevaar is (BirdLife International, 2012).

De broedvogelpopulatie in Nederland is zeer klein en speelt geen rol in schadebelangen.

De populatie wintergasten is wel groot, in Noord-Brabant rond de 21.000 (figuur 7.21.3). In de laatste 10 jaar is er geen significante aantalsverandering (figuur 7.21.2). De smient komt voornamelijk voor in rivierengebied en Delta (figuur 7.21.4).

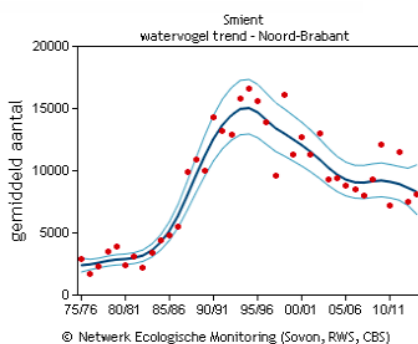

Nederland Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Broedvogels (kolonies en zeldzame broedvogels). Weergegeven is de jaarlijkse populatie-index, gebaseerd op de gehele Nederlandse populatie of aantallen in de belangrijkste broedgebieden. **Project informatie**

vanaf 1990: significante toename van <5% per jaar (+)

laatste 10 jaren: significante toename van <5% per jaar (+)

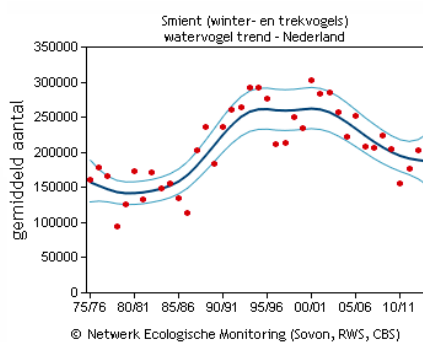
Figuur 7.21.1. Trend in aantalsontwikkeling smient als broedvogel in Nederland (1990-2014) (Bron: Sovon, website)

Noord-Brabant Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Watervogels (seizoen juli t/m juni). Weergegeven is het seizoensgemiddelde (rode punten), de trendlijn (donker gekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsinterval van de trendlijn (lichtgekleurde lijn). **Project informatie**

vanaf 1980: significante toename van <5% per jaar (+)

laatste 10 seizoenen: geen significante aantalsverandering (0)

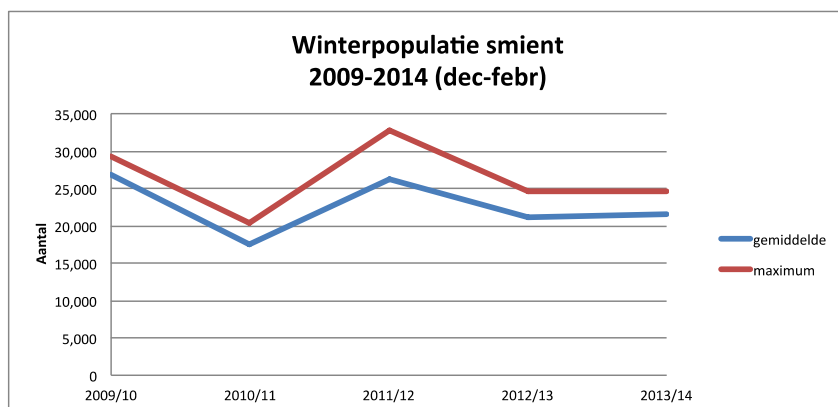

Nederland Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Watervogels (seizoen juli t/m juni). Weergegeven is het seizoensgemiddelde (rode punten), de trendlijn (donker gekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsinterval van de trendlijn (lichtgekleurde lijn). **Project informatie**

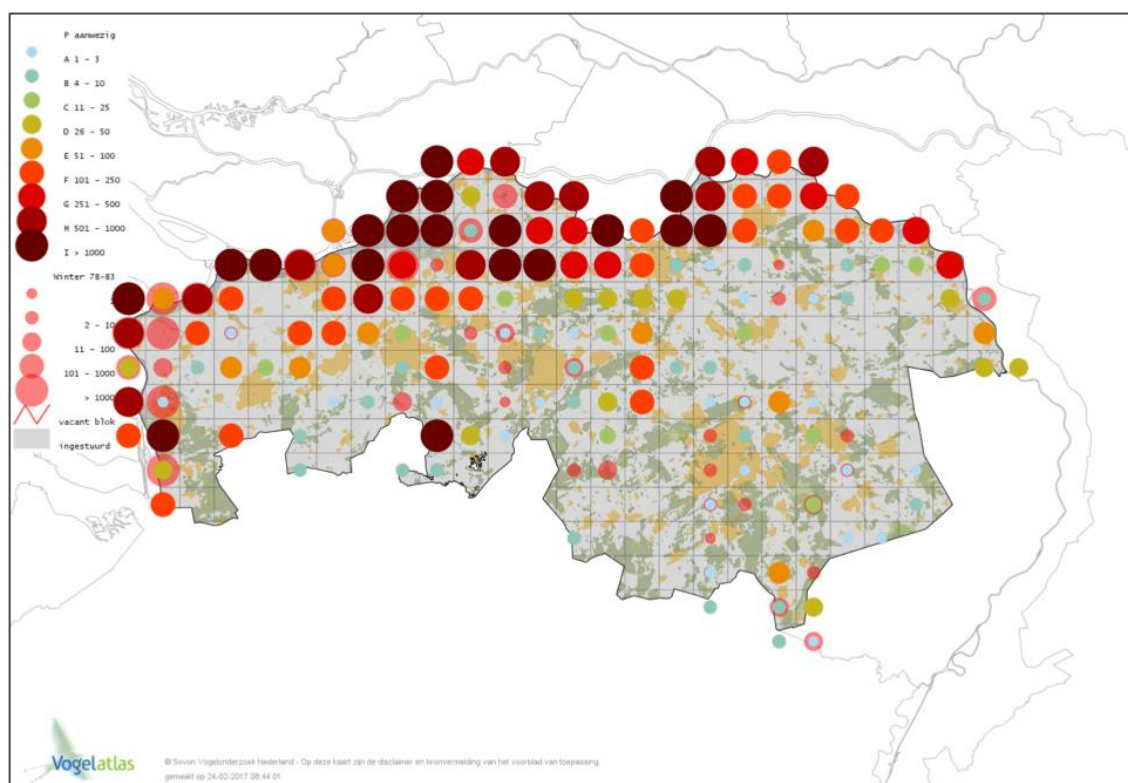
vanaf 1980: significante toename van <5% per jaar (+)

laatste 10 seizoenen: significante afname van <5% per jaar (-)

Figuur 7.21.2. Aantalsontwikkeling smient in Noord-Brabant en landelijk. Weergegeven is het seizoensgemiddelde (1975-2011) (Bron: Sovon, website)

Figuur 7.21.3. Winterpopulatie van de smient in Noord-Brabant (2009-2014) (Bron: Sovon)

Figuur 7.21.4. Verspreiding van de smient in de winter in Noord-Brabant (2012-2015) (Bron: Vogelatlas, Sovon)

7.21.3

ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN

Smienten veroorzaken vooral schade in grasland en daarnaast incidenteel in graan en graszaad. De hoeveelheid geregistreerde schade per jaar neemt duidelijk af over de jaren. Mogelijk is deze daling in werkelijkheid minder sterk omdat kleinere schades (< € 600) sinds 2014 minder vaak worden gemeld omdat hiervoor geen tegemoetkoming meer wordt uitgekeerd.

Er zijn aanwijzingen dat smienten een rol spelen in het overbrengen van vogelgriep. De laatste jaren leiden lokale uitbraken van vogelgriep tot ingrijpende en kostbare maatregelen in de pluimveehouderij (zie H 3.3.1).

In het kader van veiligheid van het vliegverkeer is in de periode 2011-2016 1 x een smient verjaagd, zonder afschot.

Smienten veroorzaken voor zover bekend geen schade aan andere belangen.

Jachtjaar	Totaal	Grasland, Blijvend	Grasland, Nieuw Ingezaaid	Wintergraan
10/11	5.637	5.411		226
11/12	4.164	1.704	511	1.949
12/13	2.976	2.976		
13/14	628	165		463
14/15	39		39	

Tabel 7.21.1. Getaxeerde landbouwschade (in €) door de smient (gegevens van 2010/11 en 2011/12 onvolledig)

7.21.4

RESULTATEN VAN BEHEER AFGELOPEN PERIODE

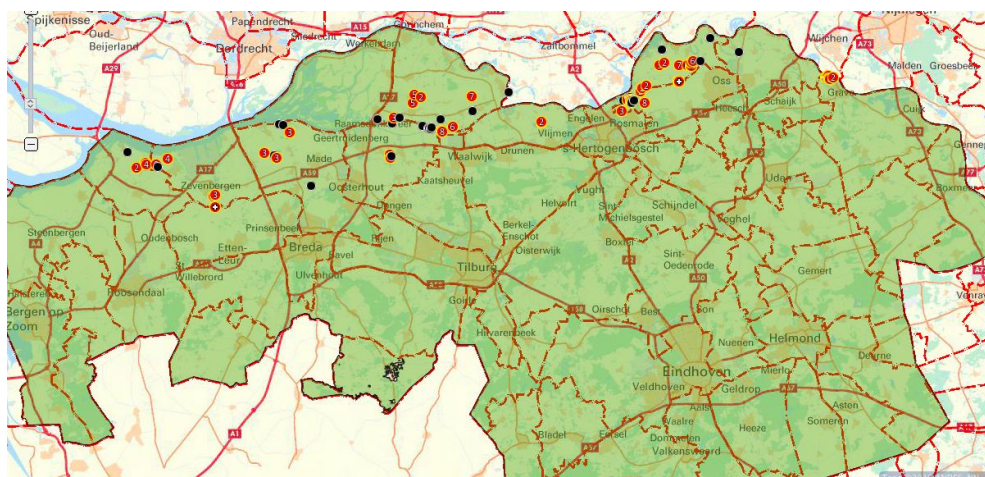
Tot en met de winter 2015/16 was er een ontheffing voor aan met ondersteunend afschot. Deze ontheffing is echter in mei 2016 niet meer verlengd. In het belang van de veiligheid van het luchtverkeer was een ontheffing op voorhand beschikbaar.

In de eerdere jaren van de referentieperiode werd afschot van jaarlijks rond de 400 smienten geregistreerd. De latere jaren is dit gedaald en lijkt te stabiliseren rond de 250 (tabel 7.21.2). Afschot vindt voornamelijk plaats in het rivierengebied in het noorden van de provincie.

Jaar 1/4 tot 31/3	Provinciale ontheffing
10/11	14
11/12	407
12/13	406
13/14	263
14/15	221
15/16	261

Tabel 7.21.2. Afschot smient op basis van provinciale ontheffingen (gegevens van 2010/11 en 2011/12 onvolledig)

Figuur 7.21.4. Verspreiding van afschot smient in Noord-Brabant in de periode 1-4-2010 t/m 31-3-2016. Rode symbolen met een cijfer symboliseren meerdere gedode dieren op één locatie.

7.21.5

EVALUATIE AFGELOPEN BEHEERPERIODE

Het schadeniveau is redelijk laag en in de loop van de jaren afgenomen. In hoeverre dit komt door de dalende populatie, het niet meer uitbetalen van lage tegemoetkomingen, of verstoring van de vogels ondersteund door afschot is niet te herleiden. Gezien de algemene literatuur over effectiviteit van ondersteunend afschot en optredende schade is voortzetting van dit beheer wenselijk.

7.21.6

BEHEER 2017-2023

Wettelijke status en provinciaal beleid

Status per 1-1-2017: Beschermd.

Zie voor aangewezen foerageergebied de paragraaf over de grauwe gans. GS kunnen incidenteel ontheffing verlenen voor aan verjaging ondersteunend afschot.

Doelstelling

Onder de wettelijk opgelegde randvoorwaarde (art. 3.4 lid 4 onderdeel c Wet Natuurbescherming) 'duurzame staat van instandhouding' van de Nederlandse populatie, tevens toegepast op de provinciale populatie als onderdeel hiervan, stelt dit FBP als doel:

- Voorkómen van belangrijke gewasschade (meer dan € 250 per geval per bedrijf).
- Geen risico voor veiligheid van het luchtverkeer, volksgezondheid of de openbare veiligheid.

Beheermaatregelen

Het beheer wordt uitgevoerd door verstoring, indien noodzakelijk met aan verjaging ondersteunend afschot en jachtvogels.

Werende middelen worden ingezet volgens de Handreiking Faunaschade en de Faunaschade Preventie Kit.

Uitvoering beheermaatregelen

Op grond van artikel 3.1, lid 5, van de Wet natuurbescherming mogen smienten het hele jaar door opzettelijk verstoord worden, mits de storing niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de desbetreffende vogelsoort. De provincie kan ontheffing verlenen voor aan verjaging ondersteunend dodenafschot.

Maatregelen om schade te beperken of te voorkomen hebben betrekking op lokale situaties bij schadegevoelige percelen. Risico op schade dreigt vooral in het noordwesten van de provincie. Afschot van smienten die naar of van hun rustplaatsen op open water vliegen dient vermeden te worden. Verstoring gebeurt met visuele en akoestische middelen zoals vermeld in de Handreiking Faunaschade en de Faunaschade Preventie Kit, zoals laserpistolen, vogelverschrikkers, vlaggen, linten, ballonnen, vliegers, afweerpistolen en knalapparaten.

Effectiviteit beheermaatregelen

Zowel visuele als akoestische werende middelen werken maar gedurende een korte periode. Daarna wennen smienten er aan. Door deze middelen af te wisselen wordt de effectiviteit verhoogd en gewenning zoveel mogelijk uitgesteld (Faunaschade Preventie Kit, BIJ12, 2016). Verjaging met ondersteunend afschot is een noodzakelijke aanvullende mogelijkheid die wordt ingezet.

Ten behoeve van het Faunabeheerplan Noord-Holland 2017-2023 is een berekening gedaan in hoeverre afschot de gunstige staat van instandhouding beïnvloedt (Faunabeheereenheid Noord-Holland, 2017, bijlage 1). De conclusie luidt: "Als doel voor de smient in Nederland geldt: behoud omvang en kwaliteit van leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 258.200 vogels (seizoengemiddelde). De smient heeft een IUCN-status 'least concern', wat inhoudt dat de flyway populatie geen gevaar loopt. Op basis van deze status laten berekeningen (BPR) zien dat het afschot in het kader van de schadebestrijding geen invloed heeft op de populatie. Ook omvang en kwaliteit van het leefgebied in Nederland zijn niet achteruit gegaan." Het afschot in Noord-Holland bedraagt ruwweg het tienvoudige van dat in Noord-Brabant.

Ontheffing	
Belangen/ voorwaarden	Op voorhand voor veiligheid van het luchtverkeer Incidentele ontheffing voor dreigende schade aan gewassen, openbare veiligheid of volksgezondheid.
Periode jaar	Nader bepaald in ontheffing
Periode dag	Nader bepaald in ontheffing
Beheermaat- regelen	Verjagen Aan verjaging ondersteunend doden met geweer of jachtvogel
Tegemoet- koming schade	Voorwaarde: voldoende gebruik van de ontheffing

Tabel 7.21.3 Status van de smient in faunabeheer

Conclusie smient

Dede Faunabeheereenheid zal bij dreigende schade vragen om een incidentele ontheffing voor aan verjaging ondersteunend afschot van een uur voor zonsopkomst tot een uur na zonsondergang. Dit zal naar verwachting vooral optreden in het werkgebied van een beperkt aantal WBE's in het noordwesten van de provincie. Met uitsluitend lokale toepassing van verjaging met ondersteunend afschot komt de gunstige staat van instandhouding niet in het geding.

7.22

ROSSE STEKELSTAART (OXYURA JAMAICENSIS)

Status 2011-2016: Niet beschermd, exoot. Op grond van een aanwijzing mogen jachtaktehouders rosse stekelstaarten met het geweer doden.

Status per 1-1-2017: Niet beschermd, exoot. De eerdere aanwijzing geldt sinds 1 januari 2017 als een opdracht krachtens art. 3.18 Wet natuurbescherming. Per 3 augustus 2016 geldt tevens een Europees verbod (EU-exotenverordening 1143/2014) op bezit, handel, kweek, transport en import van rosse stekelstaarten.

7.22.1

SOORTBESCHRIJVING

De rosse stekelstaart is een opvallende eend, de mannetjes zijn kastanje bruin gekleurd met witte wangen en een lichtblauwe snavel. De rosse stekelstaart komt oorspronkelijk uit Noord-Amerika en uit gevangenschap ontsnapte vogels (watervogelcollecties) hebben zich in Europa gevestigd. De soort komt in Groot-Brittannië in de grootste aantallen voor maar in veel andere landen is de soort waargenomen. Rond het jaar 2000 waren er 5.000 tot 6.000 rosse stekelstaarten in Groot-Brittannië. Door een uitroeicingscampagne nam het aantal af tot minder dan 100 in 2016. In een aantal landen, zoals Frankrijk, België en Nederland, wordt er (bijna) jaarlijks gebroed.

7.22.2

POPULATIEGROOTTE EN -ONTWIKKELING

Na de eerste waarneming van in het wild levende rosse stekelstaarten in 1973 duurde het nog tot medio jaren tachtig voordat van een echte toename gesproken kon worden. Sindsdien leven enkele tientallen rosse stekelstaarten in Nederland, maar van een grote, zichzelf in stand houdende populatie kan nog niet worden gesproken. (Bron: Vogelbescherming.nl).

Het aantal meldingen van rosse stekelstaarten in Noord-Brabant is nog beperkt. De eerste waarneming in de provincie dateren uit 1985. In de periode 2015-2017 zijn 26 waarnemingen gedaan, het betreft steeds 1 of 2 exemplaren; voornamelijk in het Markiezaatmeer, bij het dorp Zeeland en op de Strabrechtse Heide (figuur 7.22.1).

Figuur 7.22.1. Verspreiding van rosse stekelstaarten in de periode 2011-2016 (Bron: waarneming.nl, goedgekeurde waarnemingen).

7.22.3

SCHADE AAN BELANGEN

Met name in Spanje vormt de rosse stekelstaart een bedreiging voor de wereldwijd zeldzame witkopeend (*Oxyura leucocephala*). Beide soorten kunnen met elkaar kruisen, waardoor het voortbestaan van een zuivere populatie van witkopeenden bedreigd wordt. Gevreesd wordt dat rosse stekelstaarten uit Noordwest-Europa naar Spanje trekken en daar paren met witkopeenden. In Europese landen zijn daarom maatregelen getroffen ter bestrijding van de rosse stekelstaart. (Bron: Vogelbescherming.nl).

De soort staat sinds 2008 in de Regeling bestrijding schadelijke diersoorten. Deze regeling viel onder de Flora- en Faunawet en is geëindigd per 31 december 2016. In oktober 2008 heeft minister Verburg van het toenmalige ministerie van LNV de provincies al opgeroepen om werk te maken van de bestrijding van de rosse stekelstaart. Ook vanuit BirdLife is aangegeven dat het gewenst is om de verspreiding van deze soort een halt toe te roepen.

In Noord Brabant zijn in de afgelopen beheerperiode 3 rosse stekelstaarten afgeschoten, alle in het seizoen 2015/16.

7.22.4

BEHEER 2017-2023

Wettelijke status en provinciaal beleid

Status per 1-1-2017: Onbeschermd. Opdracht aan de jachtaktehouders om de rosse stekelstaart te bestrijden met het geweer.¹² Eind 2014 is besloten om de rosse stekelstaart in Nederland uit te roeien.

Per 3 augustus 2016 geldt een Europees verbod (EU-exotenverordening 1143/2014) op bezit, handel, kweek, transport en import van rosse stekelstaarten. De verordening verplicht de Lidstaten verder tot doeltreffende beheermaatregelen.

Doelstelling

Nulstand.

Hoewel de risico's voor Nederland klein lijken, is bestrijding gewenst in EU-verband en verplicht op basis van de EU-regelgeving. Duidelijk is dat nu incidenteel rosse stekelstaarten voorkomen, het veel eenvoudiger is deze uit te schakelen, dan wanneer deze soort zich uitgebreider heeft gevestigd.

Beheermaatregelen

Rosse stekelstaarten kunnen beheerd worden door doden met het geweer.

Conclusie rosse stekelstaart

De opdracht aan jachtaktehouders lijkt voldoende voor bestrijding van de rosse stekelstaart. Mocht toegang tot terreinen met rosse stekelstaarten geweigerd worden, dan dient de provincie dit probleem op te lossen door de opdracht uit te breiden met toegang tot terreinen.

¹² Deze opdracht is noodzakelijk voor bestrijding met het geweer, zolang het rijk geen invasieve exoten heeft aangewezen op grond van art. 3.19 Wet natuurbescherming

7.23

AALSCHOLVER

Status 2011-2016: Beschermd.

Status per 1-1-2017: Beschermd.

7.23.1

SOORTBESCHRIJVING

De aalscholver is een grote zwarte watervogel. Hij is een goede duiker en leeft bij zout of zoet water en legt zijn nest in bomen en als het veilig is ook in riet of op de grond. Het vrouwtje legt daar twee keer per jaar eieren. De aalscholver leeft in groepen (kolonies). In de winter nemen de aantallen in Nederland toe door trek van aalscholvers uit de koudere landen. Vroeger kwam de aalscholver vooral voor bij grote wateren, maar nu is het ook een gewone verschijning op vele kleine wateren, ook in stedelijk gebied. De aalscholver leeft van vis, o.a. paling baars, blankvoorn, spiering en brasem.

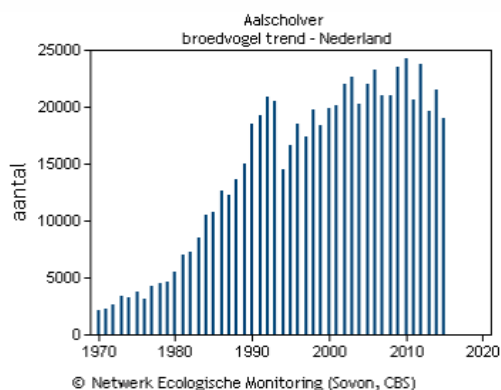
7.23.2

POPULATIEGROOTTE EN –ONTWIKKELING

In de periode van 1970-2000 is de aalscholver sterk in aantal toegenomen, zowel broedvogels als de winterpopulatie (figuur 7.23.1). Dit wordt toegeschreven aan het wegvallen van (intensieve) vervolging en het terugdringen van waterverontreiniging. De positieve tendens vloeit voort uit een sterk toegenomen eigen broedpopulatie, waarvan een deel in Nederland overwintert. Ook in het Oostzeegebied en Noord-Duitsland, leveranciers van trekkers en wintergasten, nam de Aalscholver tot voor kort toe.

Sovon schat de broedpopulatie in Nederland in 2015 tussen de 18.650-19.250 exemplaren (Sovon, website). De maximale winterpopulatie/doortrek is geschat op 47000-52000, sep-okt (2009-2014).

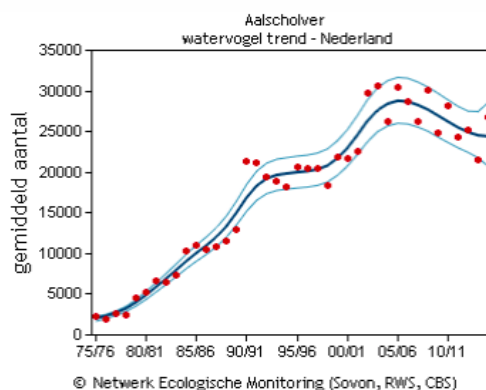
Sinds 2000 veranderen landelijk gezien de aantallen weinig meer. Het aantal kolonies groeit nog licht, maar het aantal paren per kolonie neemt wat af. [<https://www.sovon.nl/nl/soort/720>]. In Noord-Brabant is het beeld min of meer vergelijkbaar, maar de toename lijkt iets later op gang gekomen en nog iets door te lopen in begin 21 eeuw (figuur 7.23.2 op de volgende pagina). Als broedvogel komt de aalscholver voornamelijk langs de Maas voor, incidenteel elders in de provincie (figuur 7.23.3 op de volgende pagina).

Nederland Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Broedvogels (kolonies en zeldzame broedvogels). Weergegeven is het jaarlijks aantal broedvogels/territoria. [Project informatie](#)

vanaf 1990: significante toename van <5% per jaar (+)

laatste 10 jaren: geen significante aantalsverandering (0)

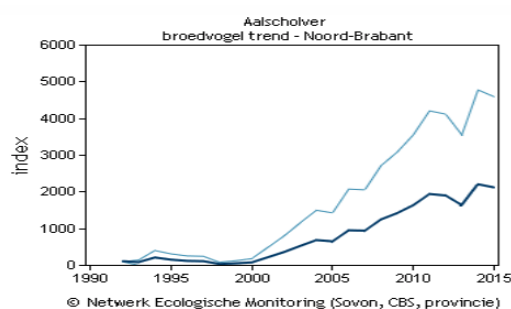

Nederland Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Watervogels (seizoen juli t/m juni). Weergegeven is het seizoensgemiddelde (rode punten), de trendlijn (donker gekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsinterval van de trendlijn (lichtgekleurde lijn). [Project informatie](#)

vanaf 1980: significante toename van <5% per jaar (+)

laatste 10 seizoenen: geen significante aantalsverandering (0)

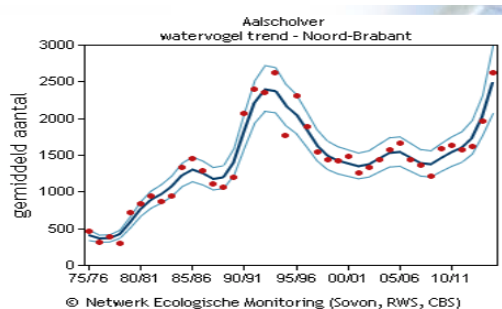
Figuur 7.22.1. Broedpopulatie en winterpopulatie van de aalscholver in Nederland (1970-2014) (Bron: Sovon)

Noord-Brabant Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Broedvogels (kolonies en zeldzame broedvogels). Weergegeven is de jaarlijkse populatie-index, gebaseerd op de gehele Nederlandse populatie van aantallen in de belangrijkste broedgebieden. [Project informatie](#)

vanaf 1992: significante toename van >5% per jaar (++), minimaal verdubbeling in 15 jaar)

laatste 10 jaren: geen trend aantoonbaar (~)

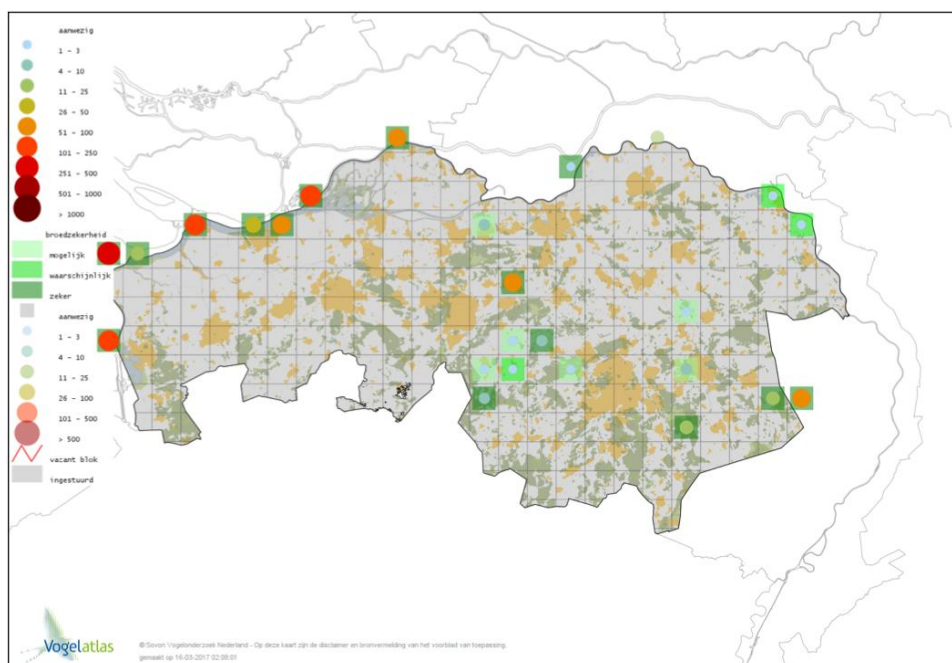

Noord-Brabant Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Watervogels (seizoen juli t/m juni). Weergegeven is het seizoensgemiddelde (rode punten), de trendlijn (donker gekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsinterval van de trendlijn (lichtgekleurde lijn). [Project informatie](#)

vanaf 1980: significante toename van <5% per jaar (+)

laatste 10 seizoenen: significante toename van <5% per jaar (+)

Figuur 7.22.2. Trend in ontwikkeling van broedpopulatie en winterpopulatie van de aalscholver in Noord-Brabant (1975-2015) (Bron: Sovon)

Figuur 7.23.3. Voorlopige verspreiding van het aantal broedvogels 2013-2016
 (Bron: Sovon website)

7.23.3

ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN

Aalscholvers eten vis. Ze vangen vis door in grote groepen samen te werken. Eén aalscholver eet ca. één pond vis per dag. Het zijn vooral de migrerende groepen aalscholvers die in kleinere wateren neerstrijken en in korte tijd veel vis wegvangen. Dit kan vooral schade veroorzaken voor viskwekerijen en hengelsportverenigingen (van Eerden, 2008). Over het algemeen brengt de aalscholver geen schade toe aan de totale hoeveel vis in meren of plassen. Aalscholvers kunnen wel een sterke invloed hebben op de verdeling in grootteklassen van de visstand. Aalscholvers hebben voorkeur voor grotere vissen (15 tot 30 cm); de aanwas van deze grootteklasse verloopt trager dan van de kleine vissen (Klinge, 2008). In Noordwest Overijssel zou door de opkomst van de aalscholver het aandeel vissen van 15-25 cm met 75% zijn verminderd en vervangen door kleinere vissen (Klinge, 2008). Daarmee kunnen aalscholvers belangen van visserij in openbare wateren schaden. In Noord-Brabant is echter nauwelijks beroepsvisserij in openbare wateren. Als er een grote dichtheid aan kleine vissen is, maken aalscholvers ook daar gebruik van. Daarmee kunnen aalscholvers belangen van viskwekerijen schaden. Naast directe predatie van kleinere vissen kunnen aalscholvers in kwekerijen ook stress bij visbroed veroorzaken, of grote vissen beschadigen [<https://www.faunabeheereenheid.nl/DIERSOORTEN/Diersoorten-Nederland/aalscholver>].

Schade door predatie van vis kan daarnaast optreden bij hengelsportverenigingen die wateren soms zelf beheren en hierin ook vis uitzetten.

Schade aan volksgezondheid

Concentraties van aalscholvers kunnen met uitwerpselen zwemwater bevuilden waardoor mogelijk explosieve groei van blauwalgen of ziekteverwekkende bacteriën kan optreden. Concrete aanwijzingen hiervoor - of meldingen hiervan - ontbreken echter.

Fleming e.a. (2001) citeren Gere and Andrikovics die een broedkolonie van 15000 paren aalscholvers in Hongarije en haar voedselgebied hebben onderzocht. Zij schatten dat slechts 2% van de totale stikstof- en fosfaatbelasting van de meren afkomstig is van de mest van aalscholvers. In die situatie met een groot voedselgebied is het effect op eutrofiëring zeer gering, maar zij stellen dat bij plaatselijke concentratie wel sprake kan zijn van eutrofiëring.

Schade aan flora en fauna

Het is denkbaar dat lokaal inheemse vissen sterk afnemen door predatie door aalscholvers. Dit kan schadelijk zijn voor bepaalde soorten, of voor andere soorten die vis eten.

Daarnaast kunnen grotere groepen van aalscholvers plaatselijk leiden tot overbesteding. In broedkolonies kunnen bomen doodgaan en de ondergroei verruigen, dit is wel bekend uit oudere kolonies in West-Nederland. Als aalscholvers in en bij voedselarme vennen gaan broeden, kan de bijzondere vegetatie van deze vennen achteruit gaan.

Op internationale websites wordt het afsterven van bomen in kolonies en veelvuldig gebruikte roestplaatsen ook genoemd. De schade is lokaal maar zeer aanzienlijk. Bomen in een kolonie sterven over het algemeen na 5 -10 jaar.

<http://ec.europa.eu/environment/nature/cormorants/faq.htm>

<http://archive.commercialappeal.com/sports/outdoors/cormorants-killing-reelfoot-lakes-famed-cypress-trees-357b3ef6-02e7-5ac9-e053-0100007f3dd1-383525171.html>

Er zijn nog geen meldingen van natuurbeheerders dat dit tot schade leidt waarvoor zij zouden willen ingrijpen in de aalscholverpopulatie.

7.23.4

BEHEER 2017-2023

Wettelijke status en provinciaal beleid

Status per 1-1-2017: Beschermd.

Doelstelling

Onder de wettelijk opgelegde randvoorwaarde (art. 3.4 lid 4 onderdeel c Wet Natuurbescherming) 'duurzame staat van instandhouding' van de Nederlandse populatie, tevens toegepast op de provinciale populatie als onderdeel hiervan, stelt dit FBP voor aalscholver als doel, op grond van Bijlage 1 van de Beleidsregel natuurbescherming Noord-Brabant:

- Voorkomen van schade aan visserij en visstand in voor viskwekerij en hengelsport bedoelde wateren, die geïsoleerd liggen van open wateren.
- Voorkomen van schade aan volksgezondheid en flora en fauna.
- Geen risico voor veiligheid van het luchtverkeer.

Beheermaatregelen

Het beheer wordt uitgevoerd door verstoring, indien noodzakelijk met aan verjaging ondersteunend afschot. Werende middelen worden ingezet volgens de Handreiking Faunaschade en de Faunaschade Preventie Kit.

Uitvoering beheermaatregelen

Op grond van artikel 3.1, lid 5, van de Wet natuurbescherming mogen aalscholvers het hele jaar door opzettelijk verstoord worden, mits de storing niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de desbetreffende vogelsoort. De provincie kan incidenteel ontheffing verlenen voor aan verjaging ondersteunend doden.

Verstoring en verjagen op bepaalde plekken is mogelijk met bijvoorbeeld ritsselfolie, rammelblikjes, kleppermolens, vogelverschrikkers, spuitkanonnen, afdeknetten, gespannen draden, nabootsing roofvogel, angstkreten en elektronische geluidsgolven.

Als preventieve maatregel is het aanbrengen van afdeknetten en draden spannen effectief (<http://www.bij12.nl/assets/Maatregelen-Overige-Visteelt-inbuitenvijvers.pdf>). Er kunnen echter gevallen optreden waarin dit onredelijk grote (financiële) inspanning vraagt, en andere maatregelen noodzakelijk zijn.

Helpt dat niet en is de schade ernstig, dan kan de Faunabeheereenheid een ontheffing voor met aan verjaging ondersteunend afschot bij GS aanvragen.

Ontheffing	
Belangen/ voorwaarden	Op voorhand voor veiligheid van het luchtverkeer Incidenteel voor schade aan bedrijfsmatige visserij, viskwekerijen en wateren, volksgezondheid en ter bescherming van flora en fauna.
Periode jaar	Nader bepaald in ontheffing
Periode dag	Nader bepaald in ontheffing
Beheermaat- regelen	Verjagen Aan verjaging ondersteunend doden met geweer of jachtvogel
Tegemoet- koming schade	Voorwaarde: voldoende gebruik van de ontheffing

Tabel 7.23.3 Status van de aalscholver in faunabeheer

Conclusie aalscholver

De Faunabeheereenheid zal incidentele ontheffing aanvragen als zij een goed onderbouwde melding van schade aan visserij- of recreatiebedrijf, volksgezondheid, flora en fauna krijgt, en preventieve en versturende maatregelen niet effectief blijken. De ontheffing wordt dan gevraagd voor verjaging met ondersteunend afschot. Met uitsluitend lokale toepassing van verjaging met ondersteunend afschot komt de gunstige staat van instandhouding niet in het geding.

7.24

EKSTER

Status 2011-2016: Beschermd.

Status per 1-1-2017: Beschermd.

7.24.1

SOORTBESCHRIJVING

De ekster is een talrijke broedvogel, die overal in Nederland voorkomt, behalve in hele open landschappen of juist dichte bossen. Ze komen talrijk voor op het platteland, vooral daar waar houtsingels, bomenrijen e.d. aanwezig zijn. In de stedelijke omgeving is de soort talrijk en heeft zich daar ook uitgebreid. De ekster is een echte standvogel en bevindt zich jaarrond in een relatief klein gebied. Jonge vogels zwerven wat meer rond.

Eksters eten een grote variatie aan voedsel, waaronder allerlei kevers en andere insecten, kleine zoogdieren zoals muizen, eieren en jonge vogels. Ook wordt aas gegeten (verkeersslachtoffers) en pikken ze parasieten uit schapen. In de stad profiteren eksters van weggegooid voedselresten.

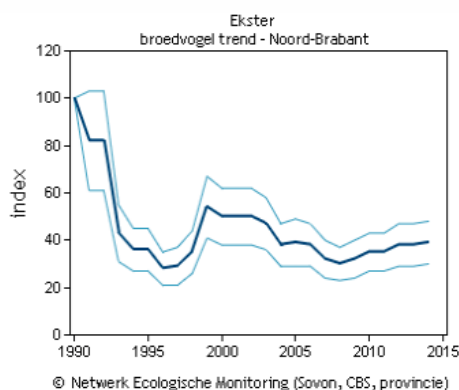
Vruchten en zaden staan ook op het menu. Ook fruit wordt door eksters aangepikt in de periode van rijping. Eksters broeden in bomen en stuiken, waarin ze een koepelvormig nest bouwen. Ze hebben één legsel per jaar. Er is concurrentie met zwarte kraaien, de buizerd predeert op nesten van eksters en de havik is een geduchte predator van de volwassen eksters.

7.24.2

POPULATIEGROOTTE EN -ONTWIKKELING

Over heel Nederland bekeken is het aantal broedvogels van de ekster in aantal gedaald in de jaren 80 en 90, maar niet meer significant veranderd over de laatste 10 jaar (figuur 7.24.1). In Noord-Brabant is de ekster over de periode van 2005-2015 min of meer stabiel. Omdat eksters standvogels zijn volgt de winterpopulatie de trend van de broedvogels en wordt de winterpopulatie hier niet weergegeven.

Er is geen betrouwbare schatting van de aantallen eksters in de provincie, noch als broedvogel noch als wintervogel. Tijdens de voorjaarstellingen van de WBE's zijn ca. 8.700 eksters geteld (7.761 in 2014, en 9.792 in 2015, bron FRS). Dit is echter geen gebieddekkende telling. Trends over meerdere jaren zijn uit deze tellingen nu nog niet af te leiden omdat pas recent systematisch op dezelfde manier wordt geteld en geregistreerd. De ekster komt verspreid overal in Noord-Brabant voor, met hogere aantallen in Midden-Brabant (figuur 7.24.2).

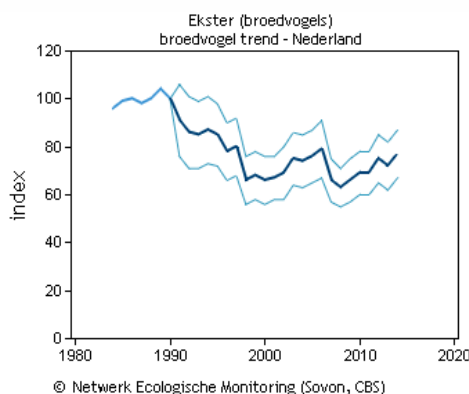

Noord-
Brabant

Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Broedvogels (BMP). Weergegeven is de jaarlijkse index van de broedpopulatie t.o.v. 1990 en de standaardfout. [Project informatie](#)

vanaf 1990: significante afname van <5% per jaar (-)

laatste 10 jaren: geen significante aantalsverandering (0)

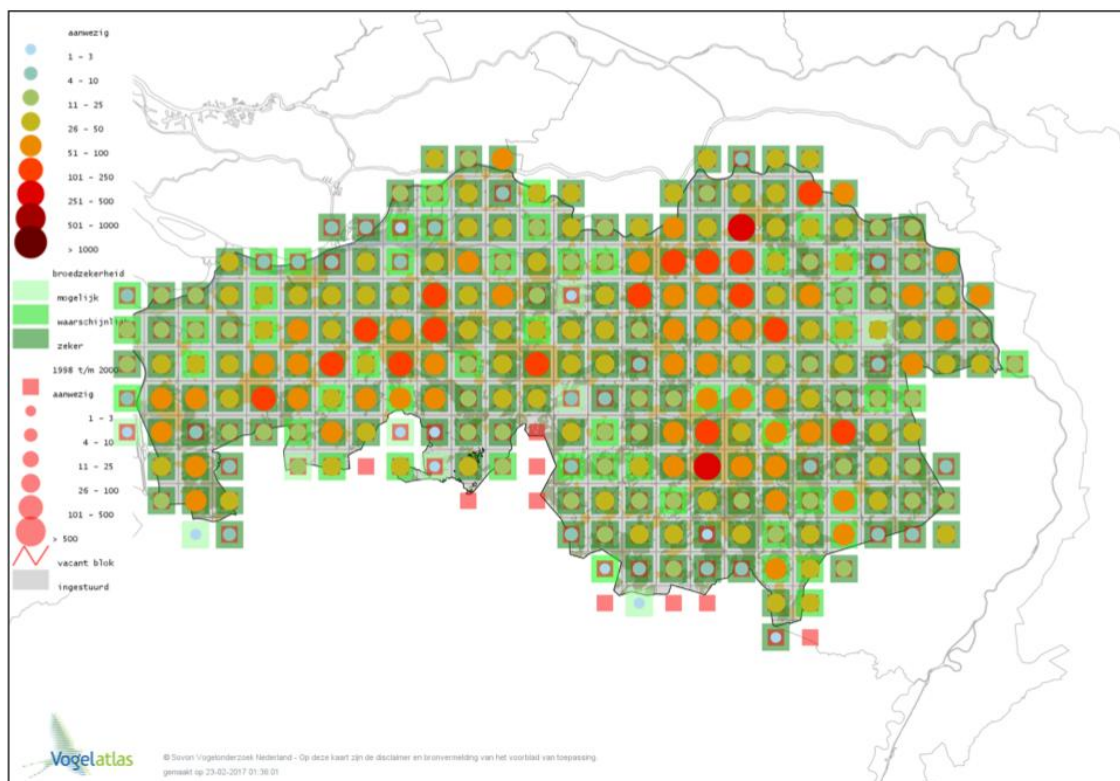
Nederland

Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Broedvogels (BMP). Weergegeven is de jaarlijkse index van de broedpopulatie t.o.v. 1990 en de standaardfout. [Project informatie](#)

vanaf 1990: significante afname van <5% per jaar (-)

laatste 10 jaren: geen significante aantalsverandering (0)

Figuur 7.24.1. Trend in aantalsontwikkeling ekster als broedvogel in Noord-Brabant en landelijk (1990-2014)
(Bron: Sovon, website)

Figuur 7.24.2. Verspreiding van de ekster als broedvogel in Noord-Brabant (2012-2015)
(Bron: Vogelatlas, Sovon)

7.24.3

ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN

Eksters veroorzaken vooral schade in fruitteelt, alleen appel en peer. In 2010/11 en 2011/12 is geen schade opgetreden (zie tabel 7.24.1). De hoeveelheid schade is laag en lijkt geleidelijk af te nemen. De schade varieert sterk per jaar, tussen € 2.000 en € 8.000, zonder duidelijk patroon.

Waarschijnlijk is deze daling een gevolg van het feit dat kleinere schades (< € 600) sinds 2014 niet meer worden gemeld omdat hiervoor geen tegemoetkoming meer wordt uitgekeerd.

Van de ekster komen incidenteel meldingen, dat zij overlast en schade bezorgen aan particuliere eigendommen, zoals rieten daken.. Voor zover bekend is er geen schade aan andere belangen.

Eksters veroorzaken voor zover bekend geen schade aan andere belangen.

Jachtjaar	Totaal	Appel	Peer
12/13	921	770	151
13/14	396	357	39
14/15	37		37
15/16	82		82

Tabel 7.24.1. Getaxeerde landbouwschade (in €) door de ekster

7.24.4

RESULTATEN VAN BEHEER AFGELOPEN PERIODE

In de periode 2010-2016 is geen ontheffing ter voorkoming van schade verleend. In het belang van de veiligheid van het luchtverkeer was een ontheffing op voorhand beschikbaar. Er was belangrijke overlast van eksters in de vorm van het beschadigen van rieten daken. Dit is echter niet geregistreerd omdat dit in het verleden geen belang was op basis van de Wet.

Er heeft geen afschot plaatsgevonden.

7.24.5

EVALUATIE AFGELOPEN BEHEERPERIODE

Het geregistreerde schadeniveau is laag. In hoeverre dit komt door het niet meer uitbetalen van lage tegemoetkomingen, of verstoring van de vogels (zonder afschot), is niet te herleiden. Gezien de algemene literatuur over effectiviteit van ondersteunend afschot en optredende schade is voortzetting van dit beheer tegen lokaal optredende schade en overlast wenselijk.

7.24.6

BEHEER 2017-2023

Wettelijke status en provinciaal beleid

Status per 1-1-2017: Beschermde diersoort. Alleen incidentele ontheffing is mogelijk voor verjaging met ondersteunend afschot.

Doelstelling

Onder de wettelijk opgelegde randvoorwaarde (art. 3.4 lid 4 onderdeel c Wet Natuurbescherming) “duurzame staat van instandhouding” van de Nederlandse populatie, tevens toegepast op de provinciale populatie als onderdeel hiervan, stelt dit FBP als doel: Voorkómen van belangrijke gewasschade (meer dan € 250 per geval per bedrijf) en geen risico voor het luchtverkeer.

Beheermaatregelen

Het beheer wordt uitgevoerd door verstoring, indien noodzakelijk met aan verjaging ondersteunend afschot en jachtvogels. Werende middelen worden ingezet volgens de Handreiking Faunaschade en de Faunaschade Preventie Kit.

Uitvoering beheermaatregelen

Op grond van artikel 3.1, lid 5, van de Wet natuurbescherming mogen eksters het hele jaar door opzettelijk verstoord worden, mits de storing niet van wezenlijke invloed is op de staat van

instandhouding van de desbetreffende vogelsoort. De provincie kan ontheffing verlenen voor aan verjaging ondersteunend dodenafschot.

Maatregelen om schade te beperken of te voorkomen hebben betrekking op lokale situaties bij schadegevoelige percelen. Schadegevoelige gewassen komen binnen de gehele provincie voor. Verstoring gebeurt met visuele en akoestische middelen zoals vermeld in de Handreiking Faunaschade en de Faunaschade Preventie Kit, zoals laserpistolen, vogelverschrikkers, vlaggen, linten, ballonnen, vliegers, afweerpistolen en knalapparaten.

Effectiviteit beheermaatregelen

Zowel visuele als akoestische middelen werken maar gedurende een korte periode. Daarna wennen eksters eraan. Door deze middelen af te wisselen wordt de effectiviteit verhoogd en gewenning zoveel mogelijk voorkomen (Faunaschade Preventie Kit, BIJ12, 2016).

Verjaging met ondersteunend afschot werkt beter.

Ontheffing	
Belangen/ voorwaarden	Op voorhand vanwege veiligheid van het luchtverkeer Incidenteel vanwege schade aan gewassen.
Periode jaar	Nader bepaald in ontheffing
Periode dag	Nader bepaald in ontheffing
Beheermaat- regelen	Verjagen Aan verjaging ondersteunend doden met geweer of jachtvogel
Tegemoet- koming schade	Voorwaarde: voldoende gebruik van de ontheffing. Niet voor schade aan fruit.

Tabel 7.24.3 Status van de ekster in faunabeheer

Conclusie ekster

Mits goed gemotiveerd door de initiatiefnemer zal de Faunabeheereenheid incidentele ontheffingen vragen voor aan verjaging ondersteunend afschot vanwege schade aan gewassen, met name fruit.

7.25

GAAI

Status 2011-2016: Beschermde.

Status per 1-1-2017: Beschermde.

7.25.1

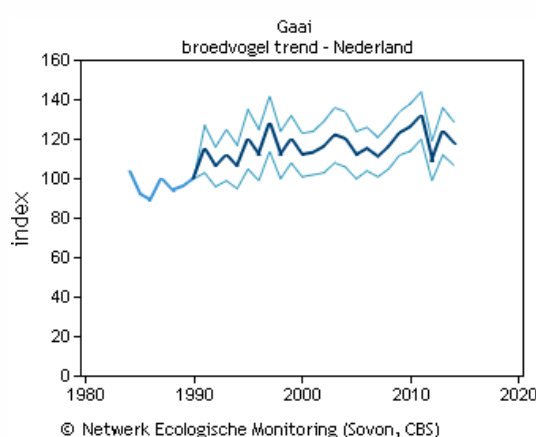
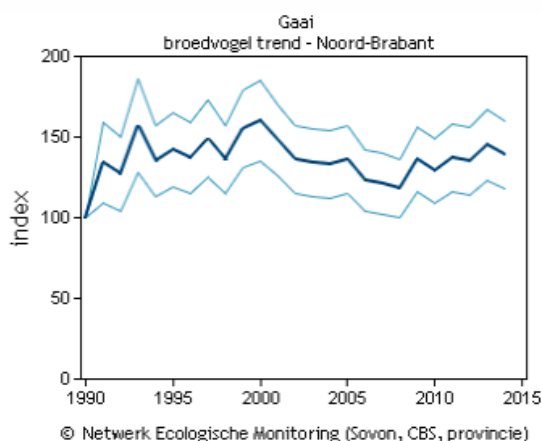
SOORTBESCHRIJVING

De gaai is van oorsprong een bosvogel, die tegenwoordig bijna overal in Nederland broedt, mits voldoende opgaande beplanting aanwezig is. Gaaien uit Scandinavië en Rusland overwinteren deels in Nederland. Gaaien eten zaden, zoals eikels en beukennotjes, bessen, fruit, ongewervelden en kleine gewervelden.

7.25.2

POPULATIEGROOTTE EN -ONTWIKKELING

Over heel Nederland bekeken is er geen significante aantalsverandering van de gaai als broedvogel (figuur 7.25.1). In Noord-Brabant is de gaai over de periode van 2005-2015 stabiel tot licht stijgend (figuur 7.25.1). De gaai komt overal in Brabant voor, met in het midden en zuiden wat hogere aantallen (figuur 7.25.2). De wintertrend wordt niet weergegeven, want beheer vindt dan niet plaats. Er is geen betrouwbare schatting van de aantallen gaaien in de provincie, noch als broedvogel noch als wintervogel.

Noord-
Brabant

Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Broedvogels (BMP). Weergegeven is de jaarlijkse index van de broedpopulatie t.o.v. 1990 en de standaardfout. [Project informatie](#)

vanaf 1990: geen significante aantalsverandering (0)

laatste 10 jaren: significante toename van <5% per jaar (+)

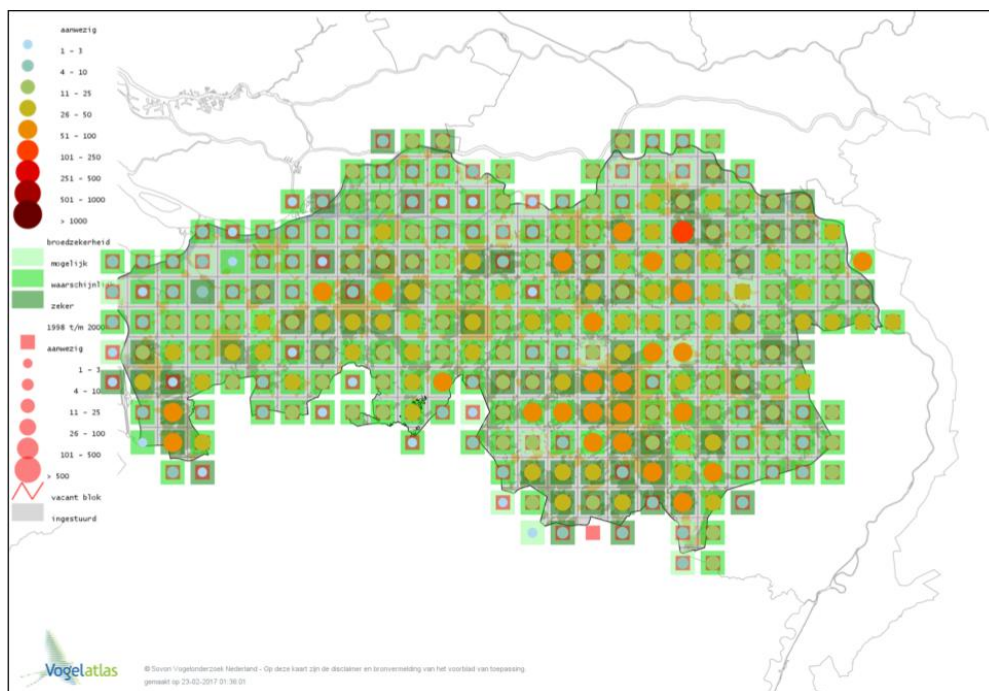
Nederland

Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Broedvogels (BMP). Weergegeven is de jaarlijkse index van de broedpopulatie t.o.v. 1990 en de standaardfout. [Project informatie](#)

vanaf 1990: geen significante aantalsverandering (0)

laatste 10 jaren: geen significante aantalsverandering (0)

Figuur 7.25.1. Trend in aantalsontwikkeling gaai als broedvogel in Noord-Brabant en landelijk (1990-2014) (Bron: Sovon, website)

Figuur 7.25.2. Verspreiding van de gaai als broedvogel in Noord-Brabant (2012-2015)
(Bron: Vogelatlas, Sovon)

7.25.3

ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN

Gaaien veroorzaken vooral schade in fruitteelt, alleen appel en peer. (zie tabel 7.25.1). De hoeveelheid schade is in de meeste jaren laag, maar loopt in een enkel jaar op tot € 6.000.

De lagere schades vanaf 2014/15 is mogelijk ook een gevolg van het feit dat kleinere schades (< € 600) sinds 2014 niet meer worden gemeld omdat hiervoor geen tegemoetkoming meer wordt uitgekeerd.

Gaaien veroorzaken voor zover bekend geen schade aan andere belangen.

Jachtjaar	Appels en peren
10/11	6.024
11/12	3.424
12/13	2.082
13/14	326
14/15	319
15/16	1.614

Tabel 7.25.1. Getaxeerde landbouwschade (in €) door de gaai

7.25.4

RESULTATEN VAN BEHEER AFGELOPEN PERIODE

In de periode 2010-2016 is geen ontheffing ter voorkoming van schade verleend. Alleen in het belang van de veiligheid van het luchtverkeer was een ontheffing op voorhand beschikbaar.

7.25.5

EVALUATIE AFGELOPEN BEHEERPERIODE

Het geregistreerde schadeniveau is laag. Gezien de algemene literatuur over effectiviteit van ondersteunend afschot en optredende schade is voortzetting van dit beheer tegen lokaal optredende schade wenselijk.

7.25.6

BEHEER 2017-2023

Wettelijke status en provinciaal beleid

Status per 1-1-2017: Beschermde diersoort. Er is een ontheffing mogelijk voor aan verjaging ondersteunend afschot vanwege schade aan gewassen. Schade door vogels aan allerlei fruit komt sinds 1 januari 2017 niet meer in aanmerking voor een tegemoetkoming.

Doelstelling

Onder de wettelijk opgelegde randvoorwaarde (art. 3.4 lid 4 onderdeel c Wet Natuurbescherming) “duurzame staat van instandhouding” van de Nederlandse populatie, tevens toegepast op de provinciale populatie als onderdeel hiervan, stelt dit FBP als doel: voorkómen van belangrijke gewasschade (meer dan € 250 per geval per bedrijf) en geen risico voor het luchtverkeer.

Beheermaatregelen

Het beheer wordt uitgevoerd door verstoring, indien noodzakelijk met aan verjaging ondersteunend afschot en jachtvogels. Werende middelen worden ingezet volgens de Handreiking Faunaschade en de Faunaschade Preventie Kit.

Uitvoering beheermaatregelen

Op grond van artikel 3.1, lid 5, van de Wet natuurbescherming mogen gaaien het hele jaar door opzettelijk verstoord worden, mits de storing niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de desbetreffende vogelsoort. De provincie kan ontheffing verlenen voor aan verjaging ondersteunend dodenafschot.

Maatregelen om schade te beperken of te voorkomen hebben betrekking op lokale situaties bij schadegevoelige percelen. Schadegevoelige gewassen komen binnen de gehele provincie voor. Verstoring gebeurt met visuele en akoestische middelen zoals vermeld in de Handreiking Faunaschade en de Faunaschade Preventie Kit, zoals laserpistolen, vogelverschrikkers, vlaggen, linten, ballonnen, vliegers, afweerpistolen en knalapparaten.

Effectiviteit beheermaatregelen

Zowel visuele als akoestische middelen werken maar gedurende een korte periode. Daarna wennen gaaien er aan. Door deze middelen af te wisselen wordt de effectiviteit verhoogd en gewenning zoveel mogelijk voorkomen (Faunaschade Preventie Kit, BIJ12, 2016).

Verjaging met ondersteunend afschot werkt beter.

Ontheffing	
Belangen/ voorwaarden	Op voorhand voor veiligheid van het luchtverkeer Incidenteel vanwege schade aan gewassen.
Periode jaar	Nader bepaald in ontheffing
Periode dag	Nader bepaald in ontheffing
Beheermaat- regelen	Verjagen Aan verjaging ondersteunend doden met geweer of jachtvogel
Tegemoet- koming schade	Voorwaarde: voldoende gebruik van de ontheffing. Niet voor schade aan fruit.

Tabel 7.25.3 Status van de gaai in faunabeheer

Conclusie gaai

Mits goed gemotiveerd door de initiatiefnemer zal de Faunabeheereenheid incidentele ontheffingen vragen voor aan verjaging ondersteunend dodenafschot.

7.26 ROEK

7.26.1 SOORTBESCHRIJVING

De roek is een algemeen voorkomende vogel en broedt in kolonies. Roeken hebben een voorkeur voor half-open agrarisch cultuurlandschap. Vanuit de kolonies worden voedselvluchten naar de omringende akkers gemaakt. 's Zomers gebruiken de dieren overwegend dierlijk voedsel, buiten de broedtijd wordt dit aangevuld met plantaardig materiaal. In juni – juli verblijven de dieren in de omgeving van de kolonies. In augustus en september gaan de jongen uitzwermen en zijn de dieren minder aan de kolonie gebonden. Na de broedtijd worden slaapplekken in gebruik genomen.

Kolonies kunnen uiteenvallen als de omstandigheden minder geschikt worden. De dieren kunnen zich dan verspreiden in kleinere aantallen over meerdere locaties in de omgeving van de oude kolonie. Kleine deelkolonies die zich binnen een straal van 500 meter ophouden worden tot één kolonie gerekend (Van Dijk & Hustings, 1996). Dieren van een uiteengevallen kolonie kunnen zich ook aansluiten bij andere kolonies of kunnen een nieuwe kolonie stichten.

De Nederlandse roeken zijn grotendeels standvogels, maar jonge vogels trekken naar Oost-Engeland. In de winter, vanaf oktober tot april is er sprake van aanvulling met vogels uit Noord- en Oost-Europa. In deze periode verblijven de grootste aantallen roeken in ons land.

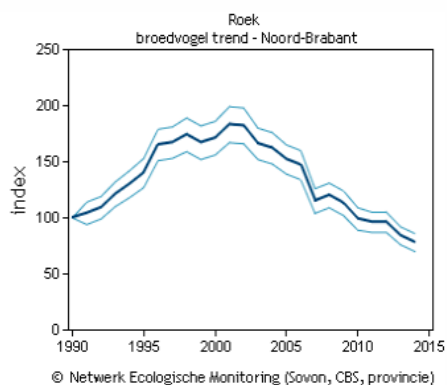
7.26.2 POPULATIEGROOTTE EN -ONTWIKKELING

Het aantal broedende roeken neemt zowel landelijk als in Noord-Brabant vanaf 2000 af (figuur 7.26.1). In Noord-Brabant is de daling sterker dan de landelijke trend. In 15 jaar is de populatiepopulatie gehalveerd. Over de periode 2010-2015 is het aantal roekennesten in Noord-Brabant licht afgenomen van ca. 8500 naar 7000 (figuur 7.26.3). De roek komt verspreid maar lang niet overal in de provincie voor. Ze komen wat meer voor in Midden- en Oost-Brabant (figuur 7.26.4).

Ook het aantal wintervogels is de afgelopen tien jaar zowel landelijk als in Noord-Brabant sterk afgenomen (figuur 7.26.2). Vermoedelijk trekken Noord- en Oost-Europese vogels minder ver en bereiken ze Nederland niet meer.

Er is geen betrouwbare schatting van de aantallen roeken als wintervogel.

Tijdens de voorjaarstellingen van de WBE's zijn ca. 6.300 roeken geteld (6.725 in 2014, en 5.942 in 2015, bron FRS). Dit is echter geen gebieddekkende telling. Trends over meerdere jaren zijn uit deze tellingen nu nog niet af te leiden omdat pas recent systematisch op dezelfde manier wordt geteld en geregistreerd.

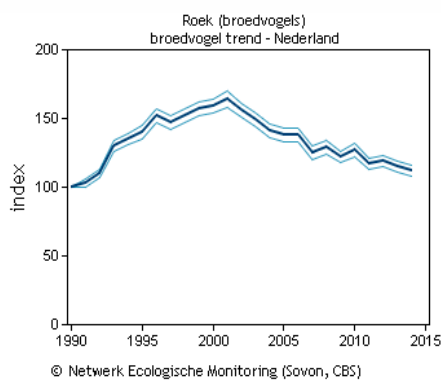

Noord-
Brabant

Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Broedvogels (kolonies en zeldzame broedvogels). Weergegeven is de jaarlijkse populatie-index, gebaseerd op de gehele Nederlandse populatie of aantallen in de belangrijkste broedgebieden. **Project informatie**

vanaf 1990: significante afname van <5% per jaar (-)

laatste 10 jaren: significante afname van >5% per jaar (--, minimaal halvering in 15 jaar)

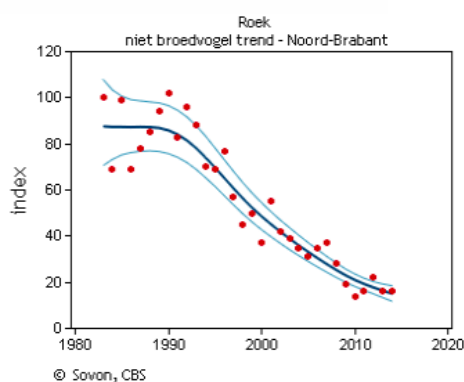
Nederland

Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Broedvogels (kolonies en zeldzame broedvogels). Weergegeven is de jaarlijkse populatie-index, gebaseerd op de gehele Nederlandse populatie of aantallen in de belangrijkste broedgebieden. **Project informatie**

vanaf 1990: geen significante aantalsverandering (0)

laatste 10 jaren: significante afname van <5% per jaar (-)

Figuur 7.26.1. Trend in aantalsontwikkeling roek als broedvogel in Noord-Brabant en landelijk (1990-2014) (Bron: Sovon, website)

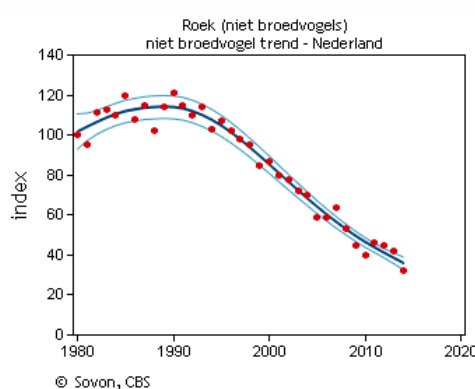

Noord-
Brabant

Deze grafiek is gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT). Weergegeven is de jaarlijkse index van de winterpopulatie in december (rode punten), de trendlijn (donker gekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsinterval **Project informatie**

vanaf 1983: significante afname van >5% per jaar (--, minimaal halvering in 15 jaar)

laatste 10 seizoenen: significante afname van <5% per jaar (-)

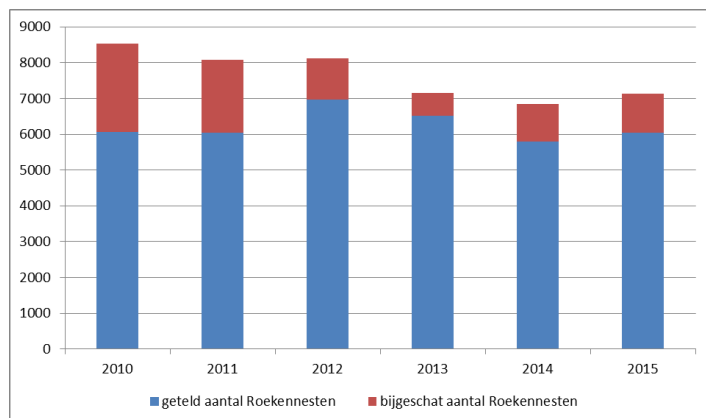
Nederland

Deze grafiek is gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT). Weergegeven is de jaarlijkse index van de winterpopulatie in december (rode punten), de trendlijn (donker gekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsinterval **Project informatie**

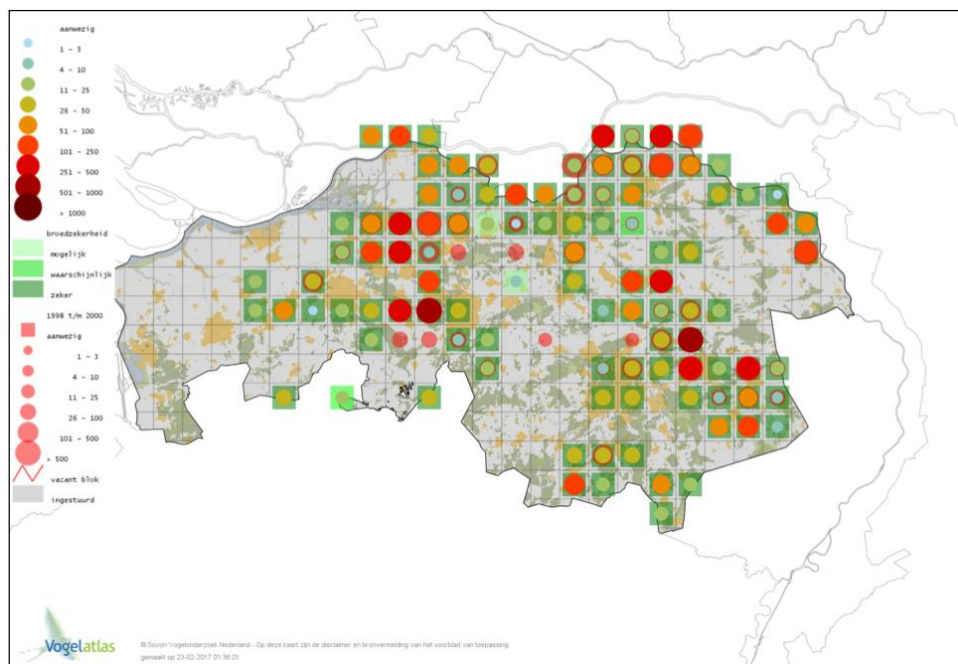
vanaf 1980: significante afname van <5% per jaar (-)

laatste 10 seizoenen: significante afname van <5% per jaar (-)

Figuur 7.26.2. Aantalsontwikkeling winterpopulatie roek in Noord-Brabant en landelijk (1983-2014) (Bron: Sovon, website)

Figuur 7.26.3. Aantal getelde en erbij geschatte roekennesten in Noord-Brabant tussen 2010-2015 (Bron: Sovon)

Figuur 7.26.4. Verspreiding van de roek als broedvogel in Noord-Brabant (2012-2015) (Bron: Vogelatlas, Sovon)

7.26.3

ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN

Roeken veroorzaken vooral schade in fruitteelt vlak voor de oogst. En in maïs en granen in kiemend en jong gewas. De hoeveelheid schade vertoont een grillig patroon over de jaren en over de gewassen, maar is vanaf 2012/13 aanzienlijk lager dan daarvoor. (tabel 7.26.1).

De lagere schade vanaf 2014/15 is waarschijnlijk een gevolg van het feit dat kleinere schades (< € 600) sinds 2014 niet meer worden gemeld omdat hiervoor geen tegemoetkoming meer wordt uitgekeerd.

Twee uitzonderlijke gevallen betreffen taxaties in oktober en november 2012. Hier is schade geregistreerd door roeken (in combinatie met zwarte kraaien en kauwen) getaxeerd van elk meer dan € 5.000. Op twee bedrijven zijn toen koeien ziek geworden door een salmonellabesmetting die uiteindelijk te herleiden was tot de kraaienpopulatie aldaar.

Jachtjaar	Totaal	Appels en peren	Kleinfruit	Mais	Wintergraan	Zomergraan
10/11	16.238	2.902	701	5.506	1.440	5.689
11/12	10.076		4.050	401	5.625	
12/13	2.174	190		1.596		388
13/14	2.709			2.094		615
14/15	858				858	
15/16	2.189			2.189		

Tabel 7.26.1. Getaxeerde landbouwschade (in €) door de roek

Er zijn geen meldingen geregistreerd bij de Faunabeheereenheid van schade aan andere belangen. Er zijn wel gevallen bekend van overlast, wanneer roekenkolonies zich in of nabij de bebouwde kom bevinden. Dan kan vervuiling van woningen of voertuigen alsmede door lawaaioverlast optreden.

7.26.4

RESULTATEN VAN BEHEER AFGELOPEN PERIODE

In de periode 2010-2016 is in 33 WBE's ontheffing ter voorkoming van schade verleend:

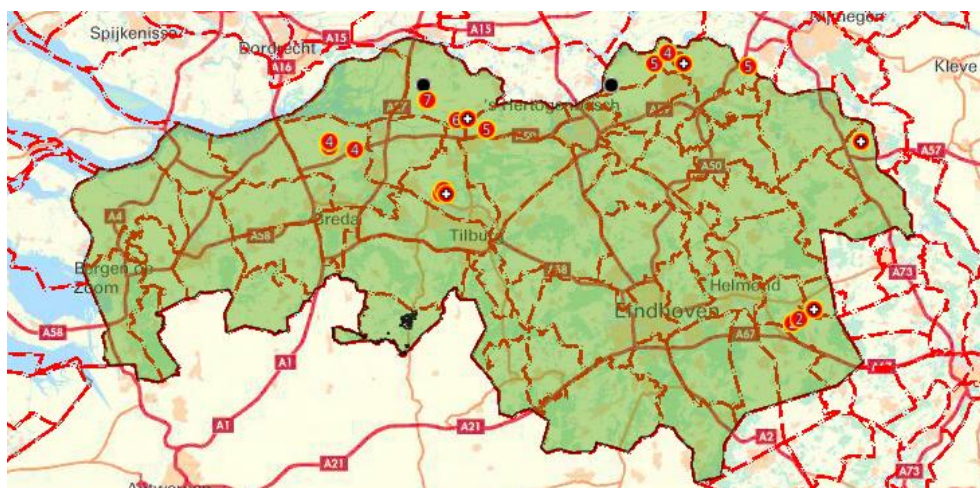
- 1 november tot en met 31 augustus in de jaren 2011 tot en met 2015 op percelen met zomer- en wintergranen.
- 1 april tot en met 31 oktober in de jaren 2011 tot en met 2015 en van 1 april 2016 tot en met einde FPB op percelen met maïs.
- 1 april tot en met 31 oktober in de jaren 2011 tot en met 2015 en van 1 april 2016 tot en met einde FPB op percelen met vollegrondsgroenten.
- In het belang van de veiligheid van het luchtverkeer was een ontheffing op voorhand beschikbaar. Op basis hiervan zijn 56 roeken verjaagd en 2 gedood in de periode 2011-2016.

Geregistreerd afschot van roeken schommelt in de referentieperiode tussen de 30 en 290 dieren (tabel 7.26.2). Het afschot beperkt zich tot een vrij smalle zone in noordelijk Brabant, en enkel gevallen in Midden- en Oost-Brabant (figuur 7.26.5). Dit heeft deels te maken met de aanwezigheid van fruitteeltbedrijven in noordelijk Brabant.

Ontheffing	
Belangen/ voorwaarden	Op voorhand voor veiligheid van het luchtverkeer Incidenteel vanwege schade aan gewassen.
Periode jaar	Nader bepaald in ontheffing
Periode dag	Nader bepaald in ontheffing
Beheermaat- regelen	Verjagen Aan verjaging ondersteunend doden met geweer of jachtvogel
Tegemoet- koming schade	Voorwaarde: voldoende gebruik van de ontheffing. Niet voor schade aan fruit.

Tabel 7.26.2. Afschot roek op basis van provinciale ontheffingen

Figuur 7.26.5. Verspreiding van afschot roek in Noord-Brabant in de periode 1-4-2010 t/m 31-3-2016. Rode symbolen met een cijfer symboliseren meerdere gedode dieren op één locatie.

7.26.5

EVALUATIE AFGELOPEN BEHEERPERIODE

Het geregistreerde schadeniveau aan gewassen is vrij laag. Mede gezien de duidelijk dalende trend van de roek zijn ontheffingen voor aan verjaging ondersteunend doden vanwege schade aan gewassen niet langer noodzakelijk. Ontheffingen vanwege overlast of risico's voor de volksgezondheid kunnen nog wel noodzakelijk zijn.

7.26.6

BEHEER 2017-2023

Wettelijke status en provinciaal beleid

Status per 1-1-2017: Incidentele ontheffing mogelijk, ter voorkoming van belangrijke overlast of risico's voor de volksgezondheid..

Een ontheffing op voorhand kan worden verleend voor specifiek omschreven gebieden met concrete dreigende schade.

Doelstelling

Onder de wettelijk opgelegde randvoorwaarde (art. 3.4 lid 4 onderdeel c Wet Natuurbescherming) "duurzame staat van instandhouding" van de Nederlandse populatie, tevens toegepast op de provinciale populatie als onderdeel hiervan, stelt dit FBP als doel:

- voorkómen van belangrijke gewasschade (meer dan € 250 per geval per bedrijf) en
- geen risico voor veiligheid van het luchtverkeer, volksgezondheid of de openbare veiligheid.

Beheermaatregelen

In de soortenstandaard Roek (RVO, 2014) staat uitgebreid beschreven welke maatregelen mogelijk zijn, en in welke situatie toegelaten, om overlast van roekenkolonies te verminderen.

Verjagen: alle nesten verwijderen, inclusief nesten in aanbouw, maar nesten waarop mogelijk al gebroed wordt, moeten met rust gelaten worden. Tegelijk met het verwijderen van de nesten verschillende werende maatregelen nemen zoals angstkreten, geluidsknallen en reflecterende linten, om hervestiging van de roeken te voorkomen. Verplaatsen van minimaal tien nesten van de oorspronkelijke nestplaats naar de alternatieve nestplaats in de periode september – 15 januari.

Aanbieden van een alternatieve verblijfplaats zo dichtbij mogelijk, maximaal op 3 km afstand, met een boombestand dat qua soortensamenstelling en soortverhouding vergelijkbaar is met de oorspronkelijke nestplaats, en bomen van minstens 7 meter heeft. Binnen 1500 m dient minimaal 1,5 ha vochtig bemest akker- of grasland per broedpaar roek aanwezig te zijn. De alternatieve verblijfplaats dient te worden vastgelegd in een roekenbeschermingsplan en/of bestemmingsplan waarin het behoud van de nieuwe locatie, zowel de voortplantingslocatie als het bijbehorend functioneel leefgebied, voor minimaal 10 jaar geregeld is.

Uitvoering beheermaatregelen

Op grond van artikel 3.1, lid 5, van de Wet natuurbescherming mogen roeken het hele jaar door opzettelijk verstoord worden, mits de storing niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de desbetreffende vogelsoort. Dit geldt niet voor verstoring van broedkolonies. Hiervoor is ontheffing noodzakelijk. Hoe roekenkolonies verplaatst kunnen worden staat beschreven in de Soortenstandaard Roek van RVO, ministerie van EZ.¹³ Verjaging met ondersteunend afschot werkt beter (zie H.4.6).

¹³ <http://www.rvo.nl/sites/default/files/2015/01/Soortenstandaard%20Roek.pdf>

Ontheffing	
Belangen/ voorwaarden	Op voorhand voor veiligheid van het luchtverkeer Incidenteel vanwege belangrijke schade aan gewassen, volksgezondheid, openbare veiligheid of belangrijke overlast
Periode jaar	Nader bepaald in ontheffing
Periode dag	Nader bepaald in ontheffing
Beheermaat- regelen	Verjagen Aan verjaging ondersteunend doden met geweer of jachtvogel
Tegemoet- koming schade	Voorwaarde: voldoende gebruik van de ontheffing.

Tabel 7.26.3 Status van de roek in faunabeheer

Conclusie roek

De Faunabeheereenheid zal geen ontheffingen meer aanvragen voor aan verjaging ondersteunend doden vanwege schade aan gewassen. Zo nodig wordt incidenteel ontheffing aangevraagd vanwege ernstige overlast of risico's voor de volksgezondheid.

7.27

HOLENDUIF

Status 2011-2016: Beschermd.

Status per 1-1-2017: Beschermd.

7.27.1

SOORTBESCHRIJVING

De holenduif is een standvogel, die 's winters zwerft op zoek naar plaatsen met veel voedsel. Holenduiven lijken te floreren in de kleinschalige, 'rommelige', landbouwgebieden met veel akkerbouw.

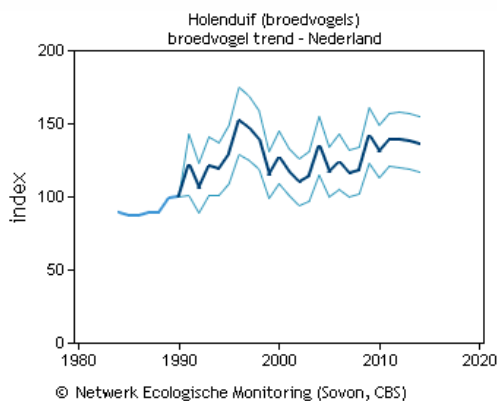
De holenduif kan zich aan uiteenlopende omstandigheden aanpassen, zowel wat betreft voedselkeus (onkruiden en in mindere mate landbouwgewassen), nestplaatskeuze (van konijnenholen en basaldijsen tot boomholten en nestkasten) als broedseizoen (vier broedsels per jaar mogelijk, zelfs meer indien broedsels elkaar overlappen). De potentie voor snelle uitbreiding is hiermee aanwezig (Bijlsma, 2002).

7.27.2

POPULATIEGROOTTE EN –ONTWIKKELING

Landelijk is er de afgelopen tien jaar een lichte stijging van het aantal holenduiven als broedvogel (figuur 7.27.1). Voor Noord-Brabant zijn geen trendgegevens van het aantal holenduiven als broedvogel beschikbaar. De landelijke tellingen van de winterpopulatie holenduif laat een stijging zien vanaf 1980, de laatste tien jaar is de populatie echter niet meer veranderd. In Noord-Brabant neemt het aantal holenduiven geleidelijk toe sinds 1980 (figuur 7.27.2). In Noord-Brabant komt de holenduif overal voor, met wat hogere aantallen in het noordelijk en oostelijk deel (figuur 7.27.3).

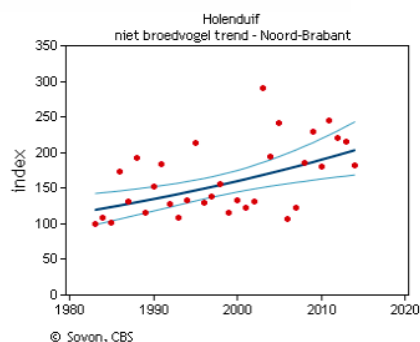
Nederland Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Broedvogels (BMP). Weergegeven is de jaarlijkse index van de broedpopulatie t.o.v. 1990 en de standaardfout. [Project informatie](#)

vanaf 1990: geen significante aantalsverandering (0)

laatste 10 jaren: significante toename van <5% per jaar (+)

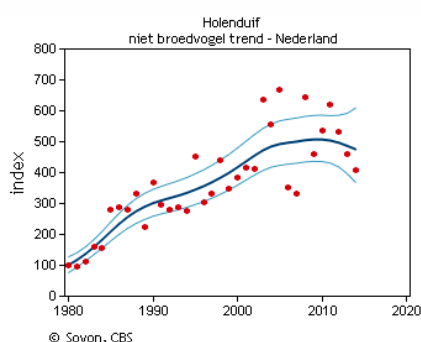
Figuur 7.27.1. Trend in aantalsontwikkeling holenduif als broedvogel in Nederland (1983-2014)

(Bron: Sovon, website)

Noord-Brabant Deze grafiek is gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT). Weergegeven is de jaarlijkse index van de winterpopulatie in december (rode punten), de trendlijn (donker gekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsinterval Project informatie

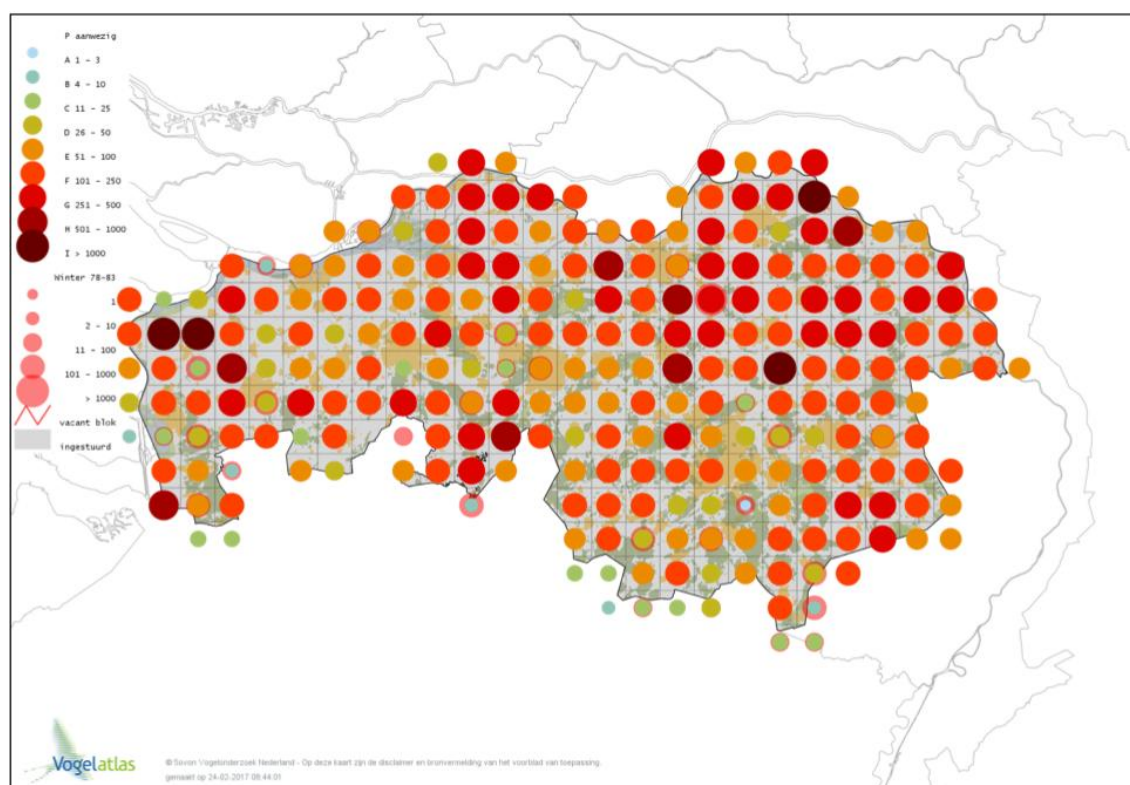
vanaf 1983: significante toename van <5% per jaar (+)
laatste 10 seizoenen: significante toename van <5% per jaar (+)

Nederland Deze grafiek is gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT). Weergegeven is de jaarlijkse index van de winterpopulatie in december (rode punten), de trendlijn (donker gekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsinterval Project informatie

vanaf 1980: significante toename van <5% per jaar (+)
laatste 10 seizoenen: geen significante aantalsverandering (0)

Figuur 7.27.2. Aantalsontwikkeling winterpopulatie holenduif in Noord-Brabant en landelijk (1983-2014) (Bron: Sovon, website)

Figuur 7.27.3. Verspreiding van de holenduif in de winter in Noord-Brabant (2012-2015) (Bron: Vogelatlas, Sovon)

7.27.3

ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN

Holenduiven veroorzaken vooral schade aan granen, koolzaad en peulvruchten (zie tabel 7.27.1). De hoeveelheid schade is laag, en sinds 2014/15 is geen schade meer geregistreerd.

Dit is waarschijnlijk een gevolg van het feit dat kleinere schades (< € 600) sinds 2014 niet meer worden gemeld omdat hiervoor geen tegemoetkoming meer wordt uitgekeerd. Een andere reden voor het niet of moeilijk vaststellen van schade is, dat holenduiven zich vaak samen met houtduiven tegoed doen aan gewassen zoals legerend graan of net opgekomen witlof.. De houtduiven worden dan op basis van de landelijke vrijstelling bestreden en er wordt niets gedaan (en er hoeft ook niets extra's te worden gedaan) aan de bestrijding van de holenduiven. Holenduiven veroorzaken voor zover bekend geen schade aan andere belangen.

Jachtjaar	Totaal	Erwten	Koolzaad	Winter- en zomergraan
10/11	2.706	104	1.915	687
11/12	806		158	648
13/14	1.636		1.636	

Tabel 7.27.1. Getaxeerde landbouwschade (in €) door de holenduif

7.27.4

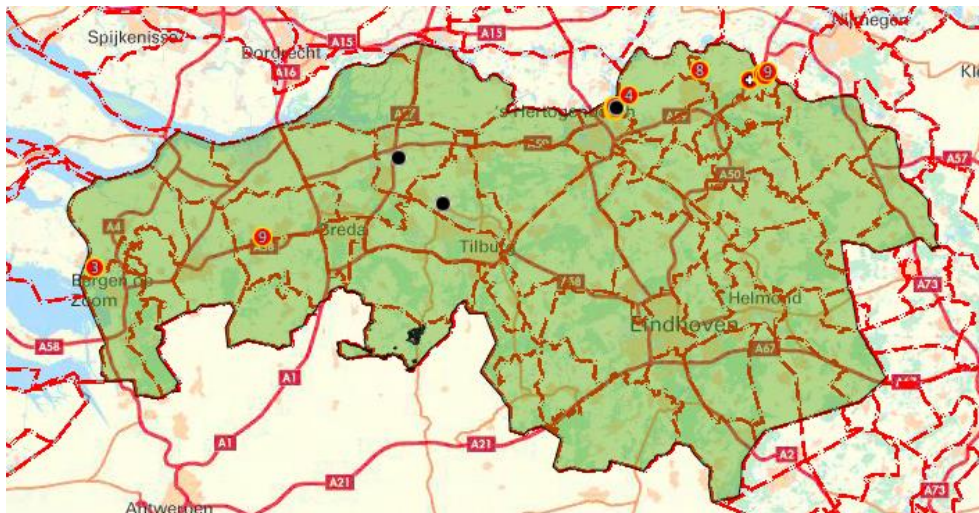
RESULTATEN VAN BEHEER AFGELOPEN PERIODE

In de periode 2010-2016 is een ontheffing ter voorkoming voor schade aan gewassen. Deze gold voor de gehele looptijd van het Faunabeheerplan tot en met 1 juli 2017. Voor bloemen, granen, koolzaad en vollegrondsgroenten (waaronder peulvruchten) is afschot mogelijk van 1 april tot en met 31 oktober, en voor koolzaad voor de maand januari. In het belang van de veiligheid van het luchtverkeer was een ontheffing op voorhand beschikbaar. De holenduif staat in de top 10 van vogelsoorten die verjaagd moeten worden (zie § 3.2). Dit gaat gepaard met een jaarlijks zeer wisselend aantal gedode dieren, tussen 7 en 125. Dit gebeurt door afschot.

Geregistreerd afschot van de holenduif door WBE's schommelt in de referentieperiode tussen de 50 en 150 met in 14/15 een uitschieter naar bijna 600 dieren (tabel 7.27.2). Het afschot heeft op enkele plaatsen verspreid in de provincie plaats gevonden (figuur 7.27.4).

Jaar 1/4 tot 31/3	Provinciale ontheffing
10/11	0
11/12	117
12/13	46
13/14	150
14/15	585
15/16	76

Tabel 7.27.2. Geregistreerde afschot holenduif

Figuur 7.27.4. Verspreiding van afschot holenduif in Noord-Brabant in de periode 1-4-2010 t/m 31-3-2016. Rode symbolen met een cijfer symboliseren meerdere gedode dieren op één locatie.

7.27.5

EVALUATIE AFGELOPEN BEHEERPERIODE

Holenduiven komen algemeen voor, maar veroorzaken slechts incidenteel schade. Het geregistreerde schadeniveau is laag. Omdat het waarschijnlijk is dat opgetreden schade sinds 2014/15 niet meer wordt gemeld, is geen relatie te leggen tussen schade en afschot. Gezien de algemene literatuur over effectiviteit van ondersteunend afschot en optredende schade is voortzetting van dit beheer tegen lokaal optredende schade wenselijk.

7.27.6

BEHEER 2017-2023

Wettelijke status en provinciaal beleid

Status per 1-1-2017: Beschermde diersoort. Er is een ontheffing mogelijk voor aan verjaging ondersteunend afschot. Dit kan een ontheffing op voorhand zijn voor gebieden met concrete dreigende schade, en in andere gebieden een incidentele ontheffing ter voorkoming van belangrijke schade aan gewassen.

Doelstelling

Onder de wettelijk opgelegde randvoorwaarde (art. 3.4 lid 4 onderdeel c Wet Natuurbescherming) “duurzame staat van instandhouding” van de Nederlandse populatie, tevens toegepast op de provinciale populatie als onderdeel hiervan, stelt dit FBP als doel: voorkómen van belangrijke gewasschade (meer dan € 250 per geval per bedrijf) en geen risico voor het luchtverkeer.

Beheermaatregelen

Het beheer wordt uitgevoerd door verstoring, indien noodzakelijk met aan verjaging ondersteunend afschot en jachtvogels. Werende middelen worden ingezet volgens de Handreiking Faunaschade en de Faunaschade Preventie Kit.

Uitvoering beheermaatregelen

Op grond van artikel 3.1, lid 5, van de Wet natuurbescherming mogen holenduiven het hele jaar door opzettelijk verstoord worden, mits de storing niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de desbetreffende vogelsoort. De provincie kan ontheffing verlenen voor aan verjaging ondersteunend dodenafschot.

Maatregelen om schade te beperken of te voorkomen hebben betrekking op lokale situaties bij schadegevoelige percelen. Schadegevoelige gewassen komen binnen de gehele provincie voor. Verstoring gebeurt met visuele en akoestische middelen zoals vermeld in de Handreiking Faunaschade en de Faunaschade Preventie Kit, zoals laserpistolen, vogelverschrikkers, vlaggen, linten, ballonnen, vliegers, afweerpistolen en knalapparaten.

Effectiviteit beheermaatregelen

Zowel visuele als akoestische middelen werken maar gedurende een korte periode. Daarna wennen holenduiven eraan. Door deze middelen af te wisselen wordt de effectiviteit verhoogd en gewenning zoveel mogelijk voorkomen (Faunaschade Preventie Kit, BIJ12, 2016).

Verjaging met ondersteunend afschot werkt beter en kan op grond van de landelijke vrijstelling het gehele jaar worden toegepast.

Ontheffing	
Belangen/ voorwaarden	Op voorhand vanwege veiligheid van het luchtverkeer Incidenteel vanwege belangrijke schade aan gewassen
Periode jaar	Nader bepaald in ontheffing
Periode dag	Nader bepaald in ontheffing
Beheermaat- regelen	Verjagen Aan verjaging ondersteunend doden met geweer of jachtvogel
Tegemoet- koming schade	Voorwaarde: voldoende gebruik van de ontheffing.

Tabel 7.27.3 Status van de holenduif in faunabeheer

Conclusie holenduif

Voortzetting van het gevoerde beheer in de voorgaande periode is minimaal noodzakelijk om schade te beperken. Incidentele ontheffing ter voorkoming van schade aan gewassen voor gevoelige gewassen in periodes dat schade dreigt.

7.28

SPREEUW

Status 2011-2016: Beschermde.

Status per 1-1-2017: Beschermde.

7.28.1

SOORTBESCHRIJVING

De spreeuw is een talrijke vogel, in dorpen en steden en in het agrarisch gebied. Voedsel zoeken spreeuwen vooral op grasland en -velden, in veel minder mate op akkers.

Spreeuwen zijn alleseters: in het zomerhalfjaar eten ze voornamelijk insecten en insectenlarven; in zomer, herfst en winter eten ze ook veel bessen en fruit, zoals appels. Op grasvelden en golfbanen zijn zij natuurlijke bestrijders van emelten in de grasmat.

Spreeuwen nestelen in natuurlijke holtes in bomen, in nestkasten maar ook in gebouwen. Na de broedtijd verzamelen de spreeuwen zich op grote slaapplekken van duizenden spreeuwen.

Een deel van de broedvogels trekt in de winter weg, maar blijft relatief dicht bij huis: België, Noordwest-Frankrijk en Zuid-Engeland. Uit noordelijke en oostelijke streken van Europa trekken grote aantallen spreeuwen door Nederland, waarvan een groot deel in ons land overwintert. In de winter zijn er daarom meer spreeuwen in Nederland dan tijdens het broedseizoen.

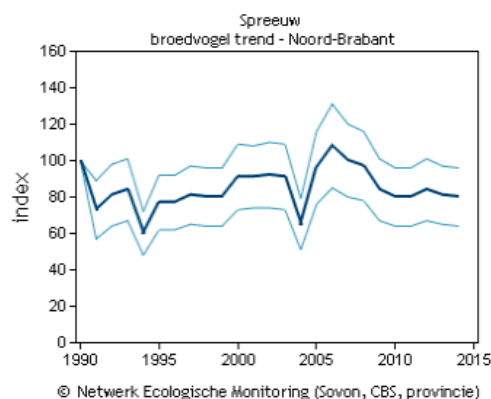
7.28.2

POPULATIEGROOTTE EN -ONTWIKKELING

De broedpopulatie spreeuwen is in Nederland in de periode 1984-2014 flink achteruit gegaan. De laatste tien jaar neemt de populatie minder hard af, maar er is nog steeds een daling (figuur 7.28.1). In Noord-Brabant is de populatie broedparen over de periode 2010-2015 min of meer stabiel. Spreeuwen komen overal in de provincie algemeen voor (figuur 7.28.3).

In herfst en winter worden onze broedvogels vervangen door trekvogels uit Noordoost-Europa. De aantallen hiervan variëren enorm, maar tonen een licht dalende trend over de laatste 10 jaar voor de populatie in Noord-Brabant (figuur 7.28.2). Ook landelijk is er geen significante aantalsverandering van de winterpopulatie de afgelopen 10 jaar.

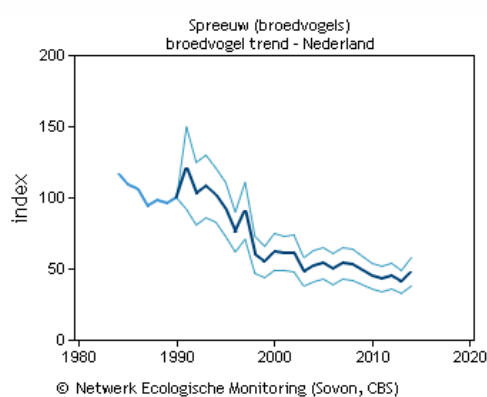
Er is geen betrouwbare schatting van de aantallen spreeuwen in de provincie, noch als broedvogel, noch als wintervogel.

Noord-Brabant

Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Broedvogels (BMP). Weergegeven is de jaarlijkse index van de broedpopulatie t.o.v. 1990 en de standaardfout. [Project informatie](#)

vanaf 1990: geen significante aantalsverandering (0)
laatste 10 jaren: significante afname van <5% per jaar (-)

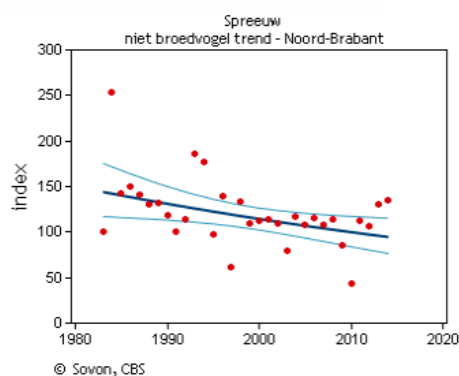

Nederland

Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Broedvogels (BMP). Weergegeven is de jaarlijkse index van de broedpopulatie t.o.v. 1990 en de standaardfout. [Project informatie](#)

vanaf 1990: significante afname van <5% per jaar (-)
laatste 10 jaren: significante afname van <5% per jaar (-)

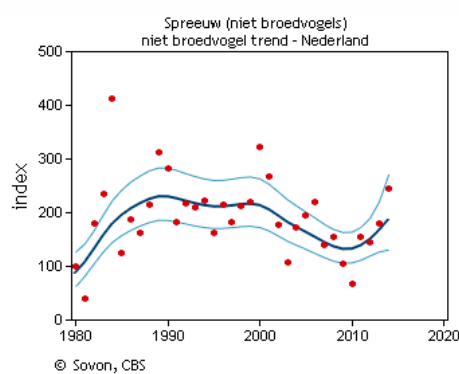
Figuur 7.28.1. Trend in aantalsontwikkeling spreeuw als broedvogel in Noord-Brabant en landelijk (1990-2014) (Bron: Sovon, website)

Noord-Brabant

Deze grafiek is gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT). Weergegeven is de jaarlijkse index van de winterpopulatie in december (rode punten), de trendlijn (donker gekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsinterval. [Project informatie](#)

vanaf 1983: significante afname van <5% per jaar (-)
laatste 10 seizoenen: geen significante aantalsverandering (0)

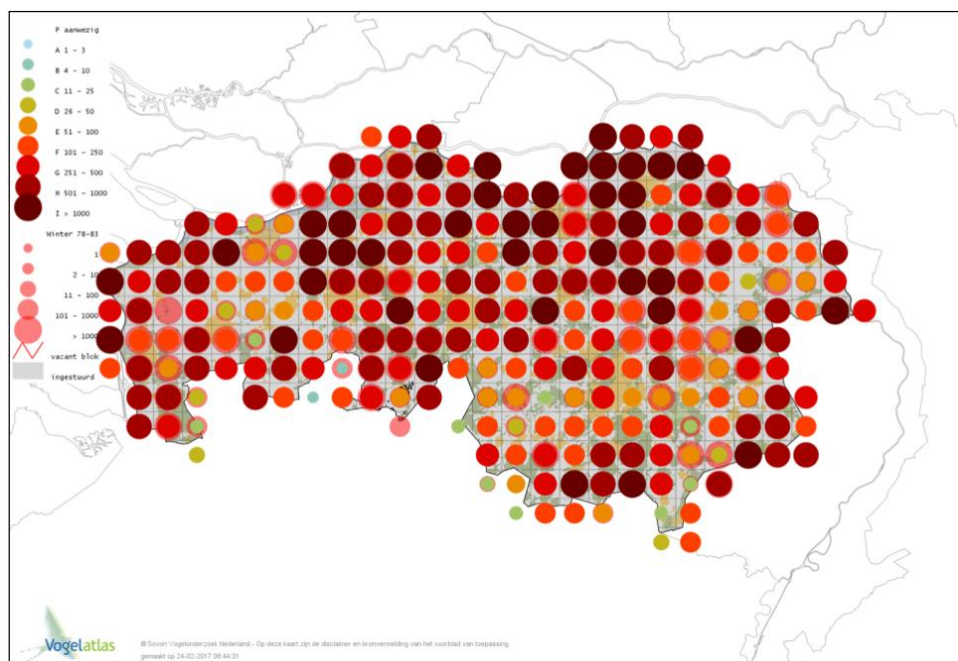

Nederland

Deze grafiek is gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT). Weergegeven is de jaarlijkse index van de winterpopulatie in december (rode punten), de trendlijn (donker gekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsinterval. [Project informatie](#)

vanaf 1980: geen significante aantalsverandering (0)
laatste 10 seizoenen: geen significante aantalsverandering (0)

Figuur 7.28.2. Aantalsontwikkeling winterpopulatie spreeuw in Noord-Brabant en landelijk (1983-2014) (Bron: Sovon, website)

Figuur 7.28.3. Verspreiding van de spreeuw als broedvogel in Noord-Brabant (2012-2015)
(Bron: Vogelatlas, Sovon)

7.28.3

ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN

Er zijn weinig meldingen van schade door spreeuwen. De schademeldingen betreft schade in appels en peren en schade in wintergraan (tabel 7.28.1). Het ontbreken van geregistreerde schades vanaf 2014/15 is mogelijk ook een gevolg van het feit dat kleinere schades (< € 600) sinds 2014 niet meer worden gemeld omdat hiervoor geen tegemoetkoming meer wordt uitgekeerd.

Het is bekend dat in de provincie Limburg spreeuwen veel schade kunnen veroorzaken in de teelt van blauwe bessen. In 2007 werd in twee gevallen (60 ha) in totaal schade ter hoogte van € 59.736 getaxeerd. Het Faunafonds keert sindsdien geen tegemoetkoming uit voor schade door spreeuwen, dus daarom is sindsdien geen schade meer getaxeerd. Deze vorm van schade kan ook in Noord-Brabant relevant worden door de uitbreiding van de blauwe bessenteelt vanuit Limburg naar Brabant.

Daarnaast zijn er niet geregistreerde verhalen over overlast door spreeuwen in stallen (uitwerpselen in veevoer) en overlast van spreeuwen op slaapplaatsen (lawaaï, uitwerpselen).

Jachtjaar	Totaal	Appels en peren	Wintergraan
11/12	2.499	69	2.430
13/14	41	41	

Tabel 7.28.1. Getaxeerde landbouwschade (in €) door de spreeuw

7.28.4

RESULTATEN VAN BEHEER AFGELOPEN PERIODE

In de periode 2010-2016 is één incidentele zeer lokale ontheffing ter voorkoming van schade verleend, en een meerjarige voor 4 WBE's. Het betreft alle ontheffingen in het belang van schade in fruitteelt, voor de periode van 1 juli t/m 31 oktober.

In het belang van de veiligheid van het luchtverkeer was een ontheffing op voorhand beschikbaar. Op basis hiervan zijn vele honderden spreeuwen verjaagd, waarbij echter maar 5 spreeuwen zijn gedood in de periode 2011-2016.

Geregistreerd afschot van spreeuwen door WBE's kwam voor in twee van de referentie jaren (tabel 7.28.2). Opvallend is dat het afschot in elk jaar in één enkele WBE plaats vond.

Jaar 1/4 tot 31/3	Provinciale ontheffing
10/11	0
11/12	0
12/13	90
13/14	0
14/15	0
15/16	61

Tabel 7.28.2. Geregistreerde afschot spreeuw

7.28.5

EVALUATIE AFGELOPEN BEHEERPERIODE

Het geregistreerde schadeniveau is laag. Gezien de algemene literatuur over effectiviteit van ondersteunend afschot en optredende schade is voortzetting van dit beheer tegen lokaal optredende schade wenselijk.

7.28.6

BEHEER 2017-2023

Wettelijke status en provinciaal beleid

Status per 1-1-2017: Beschermde diersoort. Er is een ontheffing mogelijk voor aan verjaging ondersteunend afschot gericht op het beperken van schade aan fruitteelt. Schade door vogels aan allerlei fruit komt sinds 1 januari 2017 niet meer in aanmerking voor een tegemoetkoming.

Doelstelling

Onder de wettelijk opgelegde randvoorwaarde (art. 3.4 lid 4 onderdeel c Wet Natuurbescherming) "duurzame staat van instandhouding" van de Nederlandse populatie, tevens toegepast op de provinciale populatie als onderdeel hiervan, stelt dit FBP als doel: voorkómen van belangrijke gewasschade (meer dan € 250 per geval per bedrijf per jaar) en geen risico voor het luchtverkeer.

Beheermaatregelen

Het beheer wordt uitgevoerd door verstoring, indien noodzakelijk met aan verjaging ondersteunend afschot en jachtvogels. Werende middelen worden ingezet volgens de Handreiking Faunaschade en de Faunaschade Preventie Kit. In Limburg is een proef gedaan met het vanen en verplaatsen van groepen jonge spreeuwen. De Spreeuwen werden levend gevangen in een vangkooi en zuidelijker in Limburg, op minimaal 30 kilometer van de vangplek weer losgelaten. Omdat het bijna altijd jonge spreeuwen betrof, die nog Zuidwest georiënteerd zijn voor de herfsttrek, is in het betreffende seizoen nagenoeg geen van de geringde verplaatste vogels weer teruggekeerd naar de schadelocatie (Bakker e.a., 2011).

Uitvoering beheermaatregelen

Op grond van artikel 3.1, lid 5, van de Wet natuurbescherming mogen spreeuwen het hele jaar door opzettelijk verstoord worden, mits de storing niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de desbetreffende vogelsoort. De provincie kan ontheffing verlenen voor aan verjaging ondersteunend dodenafschot.

Maatregelen om schade te beperken of te voorkomen hebben betrekking op lokale situaties bij schadegevoelige percelen. Schadegevoelige gewassen komen binnen de gehele provincie voor. Verstoring gebeurt met visuele en akoestische middelen zoals vermeld in de Handreiking Faunaschade en de Faunaschade Preventie Kit, zoals laserpistolen, vogelverschrikkers, vlaggen, linten, ballonnen, vliegers, afweerpistolen en knalapparaten.

Effectiviteit beheermaatregelen

Zowel visuele als akoestische middelen werken maar gedurende een korte periode. Daarna wennen spreeuwen eraan. Door deze middelen af te wisselen wordt de effectiviteit verhoogd en gewinning zoveel mogelijk voorkomen (Faunaschade Preventie Kit, BIJ12, 2016).

Verjaging met ondersteunend afschot is nodig wanneer andere middelen onvoldoende effect hebben.

	Ontheffing
Belangen/ voorwaarden	Op voorhand vanwege veiligheid van het luchtverkeer Incidenteel vanwege belangrijke schade aan gewassen
Periode jaar	Nader bepaald in ontheffing
Periode dag	Nader bepaald in ontheffing
Beheermaat- regelen	Verjagen Aan verjaging ondersteunend doden met geweer of jachtvogel
Tegemoet- koming schade	Voorwaarde: voldoende gebruik van de ontheffing. Niet voor schade aan fruit.

Tabel 7.28.3 Status van de spreeuw in faunabeheer

Conclusie spreekw

De Faunabeheereenheid zal incidentele ontheffing aanvragen als zij een goed onderbouwde melding van schade aan krijgt, en preventieve en versturende maatregelen niet effectief blijken. De ontheffing wordt dan gevraagd voor verjaging met ondersteunend afschot. Met uitsluitend lokale toepassing van verjaging met ondersteunend afschot komt de gunstige staat van instandhouding niet in het geding.

7.29

MEEUWEN

Status 2011-2016: Beschermd.

Status per 1-1-2017: Beschermd.

7.29.1

SOORTBESCHRIJVINGEN

Er zijn zes soorten meeuwen die broeden op het HIM en die soms tot schade of overlast leiden. De onderstaande vier soorten zijn het belangrijkste en zijn ook opgenomen in de Nota Faunabeheer van de provincie. De beschrijvingen op de volgende pagina's geven de kenmerken van voorkomen op het Haven- en Industrierrein Moerdijk (HIM) weer, het enige terrein in Noord-Brabant waar in de afgelopen beheerperiode substantiële problemen optraden.

Kokmeeuw

De kokmeeuw is de kleinste in formaat. In de topjaren 1979 – 1984 hebben ongeveer 3.000 paren gebroed op het HIM, na een korte opleving in 1989 en 1990 (ca. 2.000 paren) is het snel bergafwaarts gegaan met het aantal broedparen kokmeeuwen. Dit is in overeenstemming met de landelijke trend, waarin de kokmeeuw een dalende tendens vertoont als broedvogel. De laatste jaren ontbreekt de vogel soms als broedvogel op het HIM, in 2016 kwamen 27 paar kokmeeuwen tot broeden op het HIM (bron: R.J. Buijs). De kokmeeuw broedt altijd in kolonies (meerdere paren bij elkaar), het broeden van individuele kokmeeuwen is nog nooit vastgesteld op het HIM (bron: R.J. Buijs).

Figuur 7.29.1. Kokmeeuw (*Chroicocephalus ridibundus*)

Stormmeeuw

De stormmeeuw zit qua formaat tussen de kokmeeuw en de zilvermeeuw in en heeft een gele snavel en groen gele poten. De stormmeeuw is heel goed in staat solitair te broeden op het HIM. In 1983 is het broeden van stormmeeuwen voor het eerst vastgesteld (7 paren), vervolgens is er een kleine piek geweest in de periode 1993-1997 waarbij de aantallen schommelden tussen de 20 en 30 paren. De laatste jaren broeden er ongeveer 100 paren. In eerste instantie broedde de stormmeeuw in kleine kolonies, o.a. op het terrein van Tetra Pak en Shell Chemie. Door de overlastbestrijding van meeuwen op Shell Chemie met behulp van een valkenier zijn de stormmeeuwen zich vanaf 2007 gaan verspreiden over het industrieterrein en is er een significante toename in dakbroeders geconstateerd (o.a. bij Shell Chemie). In 2016 kwamen er verspreid op het HIM 114 paar stormmeeuwen tot broeden (bron R.J. Buijs).

Figuur 7.29.2. Stormmeeuw (*Larus canus*)

7.29.3. Zilvermeeuw (*Larus argentatus*)

Zilvermeeuw

De zilvermeeuw is een robuuste meeuw met een forse gele snavel met rode vlek en heeft vleeskleurige poten. De zilvermeeuw broedt op het HIM sinds 1980 (20 paren) met een piek in 1997 (680 paren). De laatste jaren nemen de aantallen steeds meer af en liggen rond 250 paren in 2009. Dit beeld is in overeenstemming met de landelijke trend, waarbij het broedsucces ook nog eens laag is. Het broedsucces op Moerdijk is relatief hoog 1,5 jong per paar. Maar in warme zomers bezwijken kort na het broedseizoen veel jonge maar ook oude zilvermeeuwen aan botulisme. Mogelijk dat mede hierdoor de stand niet meer groeit op het HIM. Ook voedselconcurrentie met de

toenemende kleine mantelmeeuwen kan hierin een rol spelen. In 2016 kwamen er op het HIM 77 paar zilvermeeuwen tot broeden (bron R.J. Buijs).

Kleine mantelmeeuw

De kleine mantelmeeuw lijkt qua postuur op de zilvermeeuw, maar heeft in plaats van zilvergrijze bovendelen, zwartgrijze bovendelen en citroengele poten. Kleine mantelmeeuwen zijn in 1983 (4 paren) voor het eerst broedend vastgesteld op het HIM. Hierbij laat de soort een enorme groei zien tot 795 paren in 1998 en 1531 paren in 2009. De laatste twee tot drie jaar lijken de aantallen min of meer stabiel. Ook landelijk heeft de soort een explosieve groei meegemaakt en lijken de aantallen te stabiliseren. De kleine mantelmeeuw broedt overwegend in kolonies, als er ergens een solitair paar succesvol is zie je het jaar erop meerdere koppels zich vestigen. In 2016 kwamen er op het HIM in totaal 1.196 paar kleine mantelmeeuwen tot broeden (bron: R.J. Buijs).

Figuur 7.29.4. Kleine mantelmeeuw (*Larus fuscus*)

7.29.2

ONTWIKKELING VAN DE SCHADE

Het meeuwenprobleem op Moerdijk zit hem niet in foeragerende meeuwen maar vooral in het gebruik van het gebied als broedlocatie. Alle meeuwen die voorkomen op het HIM foerageren voornamelijk buiten het HIM. Zolang de meeuwen broeden op braakliggende terreindelen zoals het westelijke terreindeel van Shell Chemie zijn er geen problemen.

De problematiek begint te spelen zodra vogels zich vestigen op daken en op plaatsen waar mensen dagelijks hun werk uitvoeren (depots, tankputten, laad- en losplaatsen etc.). Schijnaanvallen van oudervogels die nest en jongen verdedigen kunnen schrikreacties veroorzaken bij mensen waardoor er gevaarlijke situaties kunnen ontstaan.

7.29.3

BEHEER 2017-2023

Het Havenbedrijf Moerdijk heeft samen met van R.J. Buijs van Buijs Eco Consult B.V een beheerstrategie uitgewerkt die effectief blijkt te zijn. Deze strategie is gebruikt om algemeen beheer voor 2017-2023 te formuleren

Klassieke oplossingen

Op de markt zijn diverse middelen en manieren voorhanden om (broedende) meeuwen te weren. Een selectie hieruit is:

- Plastic roofvogels (zittende en vliegende exemplaren)
- Luidsprekers met angstkreten
- Het spannen van netten
- Het plaatsen van stokken met wapperende linten
- Omhoog springende oranje poppen

Deze manieren zijn achterhaald en werken maar korte tijd, omdat in veel gevallen gewenning optreedt. In de praktijk is het weren van meeuwenvestigingen een moeizaam en kostbaar proces. Daarnaast zorgt het vaak tot een verplaatsing van het probleem. De meeuwen vestigen zich dan op locaties elders op het terrein of gaan zich juist verspreiden waardoor je een versnippering van het probleem krijgt. De passende oplossing voor de problematiek zit hem in het creëren van een alternatieve broedplaats.

Alternatieve broedplaatsen

Op het HIM zijn enkele locaties aangewezen als zogenaamde gedooggebieden. Dit zijn nog niet uitgegeven gronden of gronden waar geen bedrijvigheid is door personeel. Hierdoor kunnen meeuwen rustig broeden en ontstaan er geen gevaarlijke settings voor personeel die hun werk uitvoert op deze terreinen. In sommige gevallen zijn deze terreindelen waar meeuwen gedoogd worden fysiek gescheiden door middel van een hekwerk of tijdelijk raster wat er ook voor zorgt dat kuikens niet richting operationele zones kunnen lopen.

Naast de bovengenoemde locaties bieden een baggerspeciedepot en het eiland de Sassenplaat in het Hollandsch Diep aanvullende broedplaatsen voor de populatie zilvermeeuwen en kleine mantelmeeuwen van het HIM. Met eigenaars en beheerders zijn afspraken gemaakt dat meeuwen hier gedoogd worden. HIM levert een bijdrage aan extra beheermaatregelen om deze locaties aantrekkelijk te maken als broedplaats.

Omgang met nieuwe vestigingen

Daar waar nieuwe vestigingen van meeuwen op het terrein overlast veroorzaken zullen passende maatregelen genomen moeten worden. Er zal door een ter zake deskundige vooraf beoordeeld moeten worden of vestigingen inderdaad tot schade en overlast leiden.

Indien vestiging van individuele meeuwen plaatsvindt op daken, depots of andere plaatsen waar hinder wordt ondervonden is het verstandig deze vestigingen direct aan te pakken. Omdat meeuwen werken vanuit een “succes principe”, ergens een jaar succesvol broeden en dan blijven terugkomen, is het verstandig om het broedsucces van dergelijke individuele meeuwen negatief te beïnvloeden. Een goede oplossing hiervoor is door een deskundige de eieren te laten vervangen door eieren van klei of kunststof (en dit te monitoren). Hierdoor blijven de meeuwen broeden maar komen geen jongen groot en is de kans groot dat het volgende jaar een andere locatie wordt gezocht.

Ontheffing	
Belangen/ voorwaarden	Op voorhand vanwege veiligheid van het luchtverkeer Incidenteel vanwege overlast
Periode jaar	Nader bepaald in ontheffing
Periode dag	Nader bepaald in ontheffing
Beheermaat- regelen	Verstoren van nesten, wegnemen van eieren Verjagen Aan verjaging ondersteunend doden met geweer of jachtvogel
Tegemoet- koming schade	N.v.t. voor dit belang

Tabel 7.29.3 Status van meeuwen in faunabeheer

Conclusie meeuwen

Faunabeheereenheid vraagt incidenteel ontheffing aan voor het wegnemen en vervangen van eieren van stormmeeuw, kokmeeuw, zilvermeeuw en kleine mantelmeeuw in situaties op bedrijventerreinen waar deze meeuwensoorten de veiligheid in gevaar brengen. Voorwaarde is dat er goede onderbouwing van de noodzaak is en alternatieve broedplaatsen worden gestimuleerd.

7.30

VERWILDERDE (ROTS)DUIF

Status 2010-2016: Niet beschermd.

Vrijstelling om verwilderde (rots)duiven binnen de bebouwde kom te vangen met vangkooien (Artikel 16 f van het Besluit vrijstelling beschermde dier- en plantensoorten).

Status per 1-1-2017: Niet beschermd.

7.30.1

SOORTBESCHRIJVING

De verwilderde (rots)duif zijn nakomelingen of verwilderde exemplaren van gehouden postduiven. Verwilderde duiven broeden plaatselijk massaal in de steden, en trekken buiten de broedtijd ook het platteland rond.

7.30.2

POPULATIEGROOTTE EN –ONTWIKKELING

Er is geen registratie van het aantal in Nederland verwilderde duiven. Landelijk zijn er meer dan honderdduizend verwilderde duiven. Het is echter onmogelijk hier een betrouwbaar cijfer van te

geven. Verwilderde duiven zijn lastig te onderscheiden van gehouden postduiven. Lokale populaties en duivensport maken dat er een continue aanwas blijft.

7.30.3

ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN

Voor de verwilderde (rots)duif zijn er geen schademeldingen. Er zijn ook geen tegemoetkomingen in schade door verwilderde duiven mogelijk. Vaak zitten verwilderde duiven in gemengde groepen met hout- of holenduif en worden dan niet altijd gemeld. Daarom is onduidelijk is of er geen schade optreedt of dat deze niet wordt gemeld. Deze soort is een verwilderde soort die kan concurreren met andere duivensoorten. Het vóórkomen is om deze reden ongewenst.

7.30.4

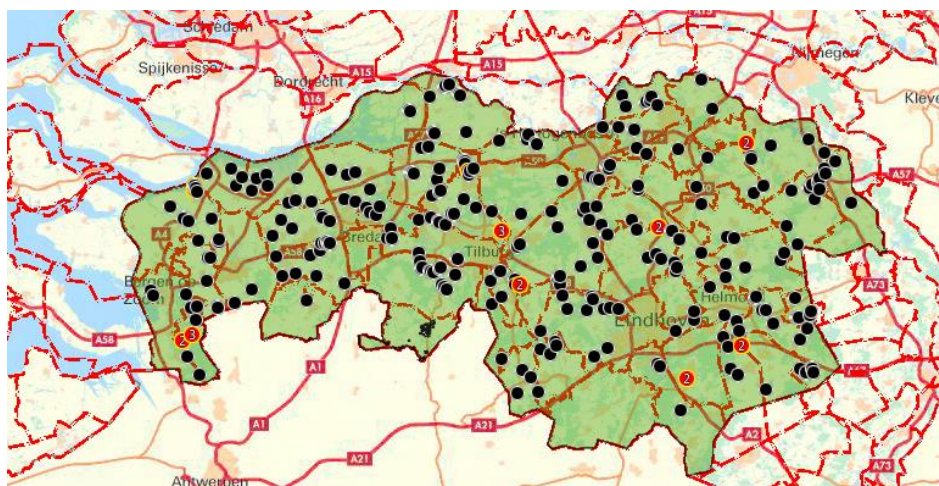
RESULTATEN VAN BEHEER AFGELOPEN PERIODE

In 2013 heeft GS een aanwijzing voor onbepaalde tijd ter voorkoming van schade gegeven. In het belang van de veiligheid van het luchtverkeer was een ontheffing op voorhand beschikbaar.

De verwilderde (rots)duif wordt verdeeld over de hele provincie Noord-Brabant geschoten volgens de registratie in FRS. De laatste jaren lijkt het aantal geschoten dieren stabiel (tabel 7.30.1). Het valt op dat er per melding gemiddeld meer dan 14 dieren geschoten worden met een uitschieter naar 314 voor een melding. Afschot vindt plaats verspreid door de hele provincie (figuur 7.30.1).

Jaar 1/4 tot 31/3	Afschot
10/11	0
11/12	0
12/13	1.146
13/14	645
14/15	1.622
15/16	1.477

Tabel 7.30.1. Geregistreerd afschot verwilderde (rots)duif (gegevens van 2010/11 en 2011/12 onvolledig)

Figuur 7.30.1. Verspreiding van afschot verwilderde (rots)duif in Noord-Brabant in de periode 1-4-2010 t/m 31-3-2016. Rode symbolen met een cijfer symboliseren meerdere gedode dieren op één locatie.

7.30.5

EVALUATIE AFGELOPEN BEHEERPERIODE

Informatie over aantallen verwilderde duiven en hoeveelheid schade ontbreken, daardoor is geen goede evaluatie mogelijk. Als verwilderde soort is het voorkomen ongewenst en dit is de belangrijkste reden voor afschot. Gezien de algemene literatuur over effectiviteit van ondersteunend afschot en optredende schade is voortzetting van dit beheer tegen lokaal optredende schade wenselijk.

7.30.6

BEHEER 2017-2023

Wettelijke status en provinciaal beleid

Status per 1-1-2017: Niet beschermd. Opdracht aan jachtaktehouders om verwilderde rotsduiven te bestrijden, met gebruik van het geweer of jachtvogel. Verwilderde duiven werden vooral afgeschoten in de tijd dat volgens de 'Verordening Ophokplicht Noord-Brabant' een ophokplicht voor gehouden duiven gold. Deze verordening is echter eind 2016 ingetrokken.

Doelstelling

Reductie van de populatie naar minimale aantallen, met schadeniveau nihil.

Beheermaatregelen

Het beheer wordt uitgevoerd met afschot en soms met jachtvogel en binnen de bebouwde kom met vangkooien.

Uitvoering beheermaatregelen

Verwilderde duiven werden vooral afgeschoten in de twee tijdvakken per jaar dat krachtens de Verordening Ophokplicht Noord-Brabant' een ophokplicht gold, tot eind 2016. Dit was van 1 maart tot en met 15 mei en van 1 oktober tot en met 30 november. Tussen 6:00 en 8:00 uur en tussen 17:00 en een half uur na zonsondergang gold de ophokplicht niet.

Conclusie verwilderde (rots)duif

De opdracht om verwilderde (rots)duiven te bestrijden met geweer en jachtvogels blijft noodzakelijk. De opdracht dient uitgebreid te worden met inzet van vangkooien. Zijn leefwijze deels in de stad en het voorkomen in groepen met andere duivensoorten maken het onmogelijk om verwilderde duiven tot nulstand terug te brengen. Het is wenselijk periodes van afschot te koppelen aan een (hernieuwde) ophokplicht.

7.31

DAMHERT

Status 2011-2016: Beschermd. Aanwijzing om nulstandbeleid in Noord-Brabant te handhaven.

Status per 1-1-2017: Beschermd. Opdracht om nulstandbeleid in Noord-Brabant te handhaven.

7.31.1

SOORTBESCHRIJVING

Het damhert leeft in roedels met volwassen mannelijke herten en hinds apart. De soort past zich zeer snel aan en heeft een vermogen tot snelle populatiegroei. De netto-aanwas ligt in Nederland rond de 20% per jaar. Het heeft een sterke voorkeur voor parklandschappen.

Damherten kwamen tussen de ijstijden in West-Europa voor, maar zijn tijdens de laatste ijstijd teruggedrongen tot Zuidoost-Europa. In historische tijden is de soort door toedoen van de Romeinen over delen van Europa verspreid geraakt. In Nederland komen de eerste meldingen van in het 'vrij' levende dieren uit het Haagse Bos rond 1520. Nadien is de soort op veel plekken verschenen en vaak ook weer verdwenen. De huidige populaties zijn grotendeels ontstaan door uitzetting in de 20e eeuw. Momenteel worden de grootste populaties in Nederland aangetroffen in de Amsterdamse Waterleidingduinen, op de Veluwe, op de kop van Schouwen en op Walcheren.

Er zijn in Noord-Brabant geen in het wild levende populaties damherten (Groot Bruinderink, 2016). Wel worden damherten door de gehele provincie gehouden in hertenkampjes en door particulieren. Regelmatig ontsnappen dieren en komen zij in het vrije veld terecht. Eigenaren melden zich maar zelden.

7.31.2

POPULATIEGROOTTE EN -ONTWIKKELING

Het aantal damherten is sinds 1995 sterk toegenomen in Nederland. Dit beeld verschilt sterk per gebied waar damherten getolereerd worden, zodat geen betrouwbare trend in ontwikkeling is te geven. Damherten worden verspreid door de provincie waargenomen, het betreft steeds ontsnapte dieren. Veel waarnemingen zijn sinds 2015 niet bevestigd (figuur 7.31.1.).

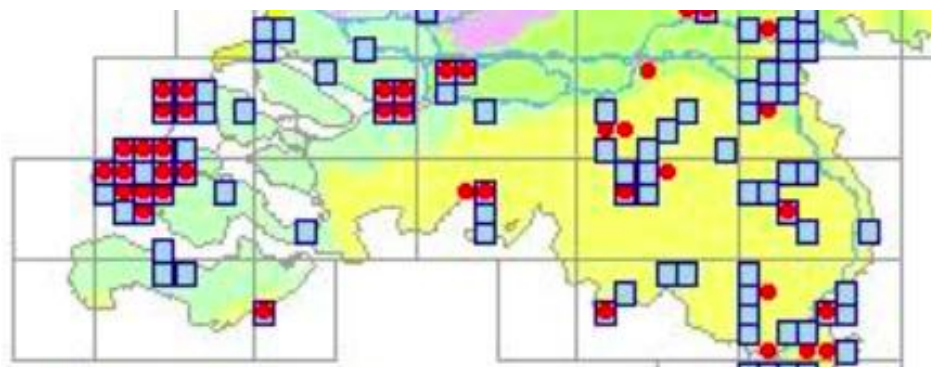

Fig. 7.30.1. Verspreiding van het damhert in Noord-Brabant en omgeving (2015). Rode stippen is aanwezigheid vanaf 2015; blauwe blokken is aanwezigheid tussen 1850-2015
(Bron: Zoogdiervereniging, website)

7.31.3

ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN

Er zijn geen schademeldingen. Waarschijnlijk is er weinig schade, maar registratie heeft voor de grondgebruiker weinig zin omdat er geen tegemoetkoming voor schade wordt betaald. Damherten in Noord-Brabant worden als ontsnapte gehouden dieren gezien. Ze kunnen om voedsel concurreren met andere hoefdieren, en kan verjonging van natuurlijke bossen afremmen.

7.31.4

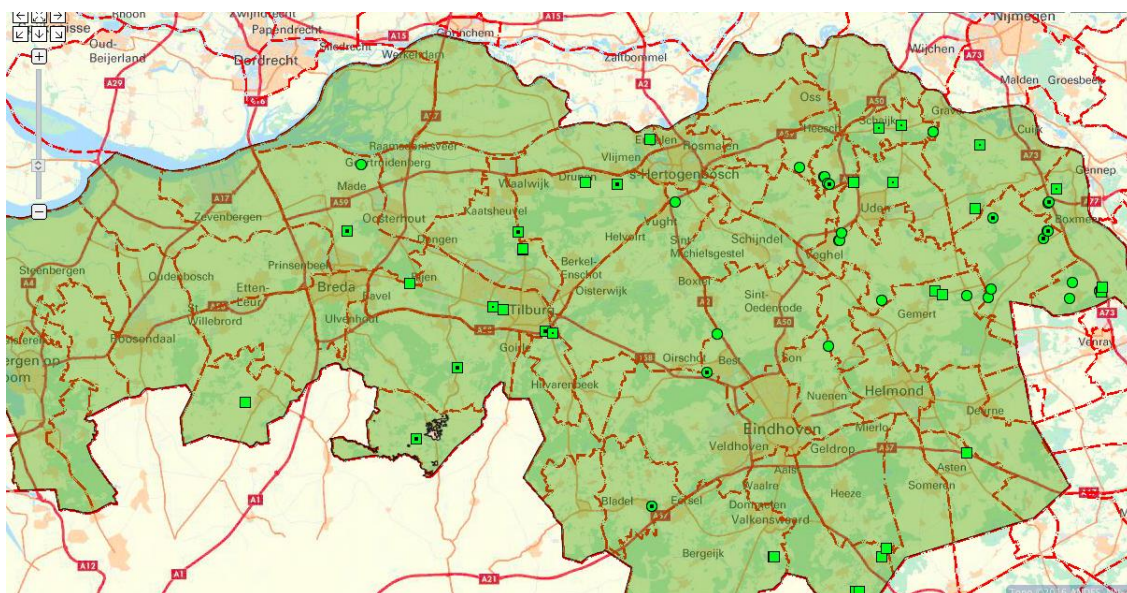
RESULTATEN VAN BEHEER AFGELOPEN PERIODE

In de periode 2010-2016 is een aanwijzing voor afschot verleend. In het belang van de veiligheid van het luchtverkeer was een ontheffing op voorhand beschikbaar.

In de referentieperiode is afschot van 45 damherten in FRS geregistreerd (tabel 7.31.1). Bij veel van de dieren gaat het om dieren die ontsnapt zijn bij particulieren. Afschot vindt verspreid door de hele provincie plaats, met wat meer gevallen in Oostelijk Brabant (figuur 7.31.2).

Jaar tot 31/3	1/4	Totaal provinciale aanwijzing	handhaving nulstand	verkeersveiligheid
10/11	0	0	0	0
11/12	1	1	1	0
12/13	5	2	3	3
13/14	8	5	3	3
14/15	6	4	2	2
15/16	10	6	4	4

Tabel 7.31.1. Geregistreerde afschot damhert

Figuur 7.31.2. Verspreiding van afschot en aanrijding damhert in Noord-Brabant in de periode 1-4-2010 t/m 31-3-2016

7.31.5

EVALUATIE AFGELOPEN BEHEERPERIODE

Er is nauwelijks informatie over het vóórkomen en over schade door damherten. Daarom is effect van het beheer onduidelijk. Wel blijkt uit het afschot dat er nog steeds damherten voorkomen.

7.31.6

BEHEER 2017-2023

Wettelijke status en provinciaal beleid

Status per 1-1-2017: Beschermd. Opdracht om nulstandbeleid in Noord-Brabant te handhaven.

Het toenmalige ministerie van LNV wilde in het begin van de jaren negentig op advies van de Natuurbeschermingsraad het damhert tot ongewenste exoot verklaren. Daar kwam echter zoveel protest tegen dat het ministerie het damhert in 1993 in de Nota Jacht en Wildbeheer tot inheemse soort verklaarde (Groot Bruinderink, 2016).

GS beschouwen de damherten welke binnen de provincie worden waargenomen niet als wilde dieren. Het gaat om losgelaten of ontsnapte exemplaren. GS streven geen duurzame populatievorming na.

Doelstelling

Voor damherten streven GS een nulstand na.

Beheermaatregelen, uitvoering en effectiviteit

Ontsnapte of vrijgelaten dieren uit de natuur te worden verwijderd om te voorkomen dat er een zich voortplantende populatie kan vormen. Indien de eigenaar van de ontsnapte of losgelaten dieren kan worden achterhaald zal deze de dieren eerst zelf dienen te vangen (al dan niet middels verdoving) en terug te brengen naar een voor deze dieren geschikt en afdoende omheind terrein. Indien geen eigenaar kan worden aangewezen of achterhaald dan zullen de dieren op basis van de opdracht

van GS worden afgeschoten. Ook de eigenaar kan er voor kiezen dat de dieren afgeschoten worden.

Conclusie damhert

Voor handhaving van het nulstandbeleid, blijft een opdracht, die gebruik van het geweer mogelijk maakt, noodzakelijk. De huidige opdracht dient uitgebreid te worden met gebruik van het geweer ook 's nachts, met kunstlicht, restlicht- en warmtebeeldversterking en geluiddemper.

7.32

EDELHERT

Status 2011-2016: Beschermd. Nulstandbeleid in Noord-Brabant.

Status per 1-1-2017: Beschermd. Nulstandbeleid in geheel Noord-Brabant, maar mogelijk verandert dit in de loop van deze periode in verband met introductie van edelhert in enkele terreinen.

7.32.1

SOORTBESCHRIJVING

Edelherten leven in groepen, met mannelijke herten en hinds apart. Het edelhert heeft een voorkeur voor rustige, halfopen parklandschappen, waar gemengde loofbossen afgewisseld worden met landbouwgronden, graslanden en heidevelden. Ze zijn vooral in de schemer actief.

Edelherten eten in de bos- en natuurgebieden onder andere grassen, kruiden, mast, bladeren en jonge twijgen. Wanneer zij toegang hebben tot boerenland eten ze daar allerlei gewassen, waaronder gras, maïs, aardappelen en granen.

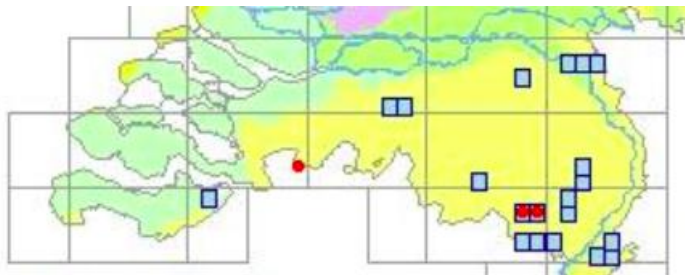
Tot in de Middeleeuwen was het edelhert wijd verspreid in Nederland met waarschijnlijk het rivierengebied als kern. Alleen op de Veluwe heeft het edelhert de voortdurende jacht overleefd. Incidenteel worden dieren in Noord-Brabant waargenomen. Het betreft dan bij particulieren ontsnapte exemplaren.

7.32.2

POPULATIEGROOTTE EN -ONTWIKKELING

In Nederland zijn twee formeel aangewezen leefgebieden met wettelijk in het wild levende edelherten: de Veluwe en de Oostvaardersplassen. In de Oostvaardersplassen zijn ze in 1992 losgelaten. In beide gebieden zijn de aantallen gestegen tot nu zo'n 2.500 exemplaren. In de rest van Nederland zijn niet of nauwelijks edelherten en geldt nulstandbeleid.

Er zijn geen betrouwbare gegevens over de trend in populatie-ontwikkeling over heel Nederland of voor Noord-Brabant.. Er zijn verspreid door Noord-Brabant enkele meldingen van edelhert, sinds 2015 op slechts 3 plekken figuur 7.31.1.

Figuur 7.32.1. Verspreiding van het edelhert in Noord-Brabant en omgeving. Rode stippen is aanwezigheid vanaf 2015; blauwe blokken is aanwezigheid tussen 1850-2015
(Bron: Zoogdiervereniging, website)

7.32.3

RESULTATEN VAN BEHEER AFGELOPEN PERIODE

In de periode 2010-2016 is geen ontheffing ter voorkoming van schade verleend. Er zijn ook geen schademeldingen gedaan. Alleen in het belang van de veiligheid van het luchtverkeer was een ontheffing op voorhand beschikbaar. Er zijn geen aanrijdingen met edelherten in het wegverkeer geregistreerd (zie H3.1.3)

7.32.4

EVALUATIE AFGELOPEN BEHEERPERIODE

Er is geen actief beheer geweest de afgelopen beheerperiode, gezien het ontbreken van schade is daar geen noodzaak toe. De enkele waarnemingen die er zijn maken dat alertheid nodig is en in de toekomst mogelijk toch incidenteel afschot, om de nulstand te handhaven.

7.32.5

BEHEER 2017-2023

Wettelijke status en provinciaal beleid

Status per 1-1-2017: Beschermde diersoort, met de kanttekening dat edelherten in omrasterde gebieden van minder dan 5000 ha niet onder de Wet natuurbescherming vallen. Dat zijn wettelijk gezien gehouden dieren. Sinds 1997 verkennen de provincies Noord-Brabant, Limburg en het toenmalige Ministerie van LNV (nu EZ) op basis van huidig beleid de mogelijkheden voor herintroductie van het edelhert in beide provincies. In 2005 werd pal tegen de grens van Noord-Brabant in het Weerterbos (Limburg) een kleine groep edelherten uitgezet binnen een raster. Deze dieren en hun nakomelingen zijn daar nog steeds. In maart 2017 is een groep van circa 12 edelherten uitgezet binnen een raster van 300 ha in het Groene Woud.

Doelstelling

Nulstandbeleid.

Beheermaatregelen, uitvoering en effectiviteit

Zolang in Noord-Brabant nog overal nulstandbeleid geldt, zullen ontsnapte of vrijgelaten edelherten steeds worden verwijderd uit de natuur om te voorkomen dat een zich voortplantende populatie ontstaat. Indien de eigenaar van de ontsnapte of losgelaten dieren kan worden achterhaald zal deze de dieren zelf dienen te vangen (al dan niet middels verdoving) en terug te brengen naar een voor deze dieren geschikt en afdoende omheind terrein. Indien geen eigenaar kan worden aangewezen

of achterhaald dan zullen de dieren op basis van de opdracht van GS worden afgeschoten. Ook de eigenaar kan er voor kiezen dat de dieren afgeschoten worden.

Conclusie edelhert

Voor handhaving van het nulstandbeleid vraagt de Faunabeheereenheid een opdracht om edelherten af te schieten, inclusief afschot in de schemer en de nacht, met gebruik van kunstlicht, restlicht- en warmtebeeldversterking en geluiddemper.

7.33

REE

Status 2011-2016: Beschermd.

Status per 1-1-2017: Beschermd.

7.33.1

SOORTBESCHRIJVING

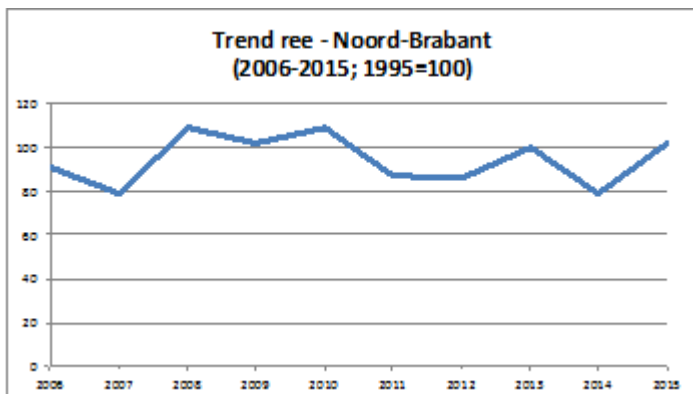
Het ree komt in de gehele provincie voor. Reeën hebben een voorkeur voor parklandschap: bebost gebied, afgewisseld met akkers en weilanden. Ze hebben een voorkeur voor loof- of gemengd bos met enige ondergroei die als dekking kan dienen. Bij voorkeur houden ze zich op in de boszomen, omdat ze hier over zowel voedsel (weiland, kruidenzomen) als vluchtmogelijkheden (de dekking van het bos) beschikken. Het ree leeft echter ook in open parklandschappen zoals heideterreinen, polderland, en zelfs uitgesproken vochtige landschapstypen zoals rietvelden.

7.33.2

POPULATIEGROOTTE EN –ONTWIKKELING

De reeënstand is zowel landelijk als in Noord-Brabant sinds 1995 niet veel veranderd (figuur 7.33.1 op de volgende pagina).

Tijdens de voorjaarstellingen van de WBE's zijn ca. 10.000 reeën geteld (10.996 in 2014, en 9.670 in 2015, 8.907 in 2016, bron FRS). Dit is echter geen gebieddekkende telling. Trends over meerdere jaren zijn uit deze tellingen nu nog niet af te leiden omdat pas recent systematisch op dezelfde manier wordt geteld en geregistreerd.

Figuur 7.33.1. Aantalsontwikkeling ree in Noord-Brabant en landelijk (2006-2015)

(Bron: Gegevens NEM/Zoogdierenvereniging en Compendium voor de Leefomgeving, 2017)

Het ree is algemeen in geheel Noord-Brabant. Er is daarom geen verspreidingskaart opgenomen. Het kaartbeeld komt overeen met dat voor afschot (figuur 7.33.3).

7.33.3

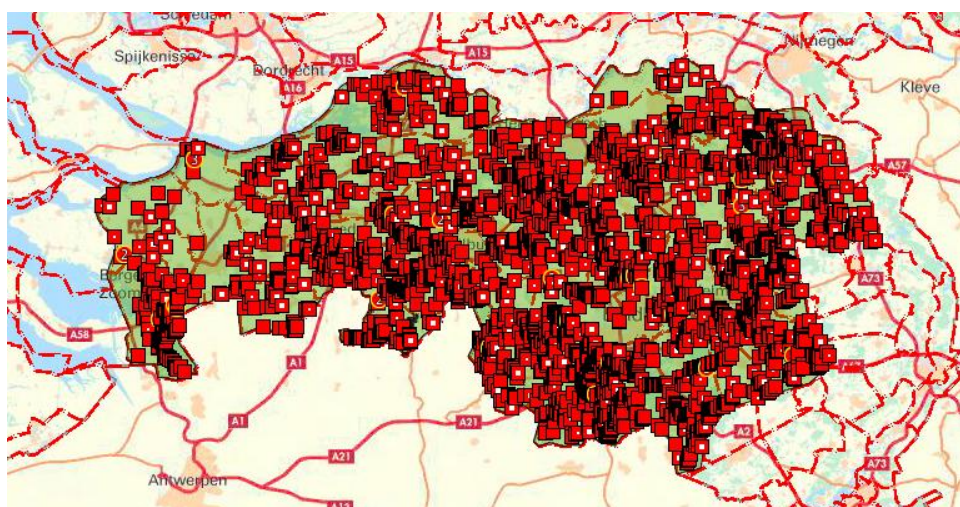
ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN

Reeën veroorzaken vooral schade aan in fruit en houtige gewassen, maar incidenteel ook in diverse akkerbouwgewassen (zie tabel 7.33.1). De schade is grillig: hij varieert sterk per jaar en ook in welke gewassen deze optreedt: zoals granen, koolzaad en peulvruchten (zie tabel 7.33.1).

Daarnaast is het ree van alle hoefdieren veruit het talrijkst betrokken bij aanrijdingen in het verkeer (zie H 3.1, figuur 3.2)). In 2008 is het aantal op ca. 1.000 geschat (Faunabeheerplan 2011-2016). In 2016 liggen die aantallen op ca. 940 gemelde aanrijdingen, een onbekend aantal aanrijdingen zal hierbij niet gemeld en daarmee geregistreerd zijn. Aanrijdingen treden op door de hele provincie (figuur 7.33.2). Ook wordt de ree regelmatig genoemd als veroorzaker van schade in jonge aanplant, en vraat aan jonge bomen wat de natuurlijke verjonging in natuurlijke bossen afremt en op den duur de structuur als de soortensamenstelling van het bos kan wijzigen (zie H 3.4).

Jachtjaar	Totaal	Aardbei	Appel	Bomen Kwekerij	Kleinfruit	Mais	Overige gewassen	Wintergraan
10/11	12.969			11.702	1.242	25		
11/12	21.184		3.655				17.529	
12/13	15.412	15.080						332
14/15	35.525		12.324	23.201				

Tabel 7.33.1. Getaxeerde landbouwschade (in €) door de ree. In 2015/16 is geen schade geregistreerd

Figuur 7.33.2. Verspreiding van aanrijding ree in Noord-Brabant in de periode 1-4-2010 t/m 31-3-2016

7.33.4

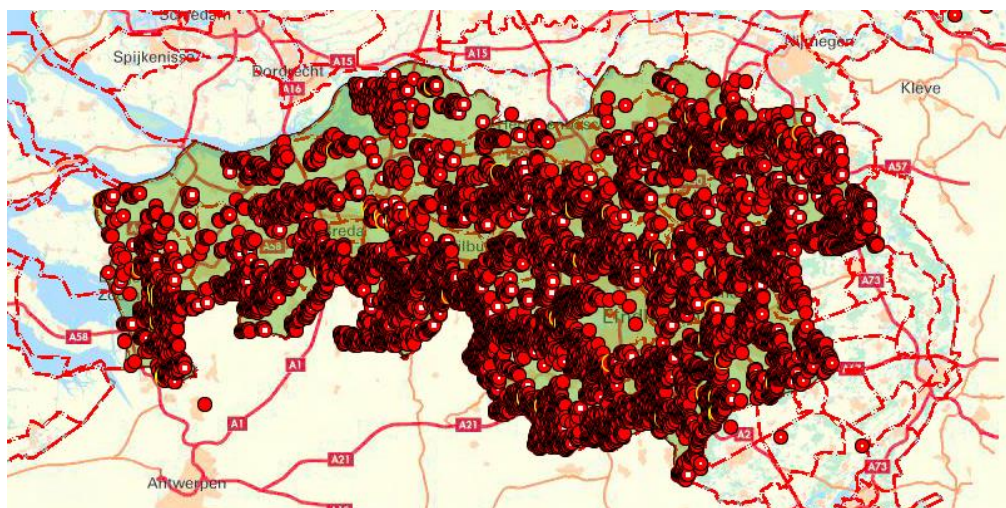
RESULTATEN VAN BEHEER AFGELOPEN PERIODE

Afschot vindt plaats in het kader van populatiebeheer op het niveau van WBE. Daarbij wordt rekening gehouden met de natuurlijke draagkracht en afweging van verschillende belangen. Dood gevonden reeën en valwild ten gevolge van aanrijdingen worden afgetrokken van het aantal af te schieten dieren. In het belang van de veiligheid van het luchtverkeer was een ontheffing op voorhand beschikbaar.

Jaarlijks wordt afschot van ca. 2.900 reeën geregistreerd (tabel 7.33.2). Dit is afschot op basis van populatiebeheer, waarbij vaak wel is aangegeven op basis van welk belang een dier is geschoten. Verkeersveiligheid is een belangrijke reden voor afschot. Daarnaast worden reeën geschoten wegens uitzichtloos lijden en ter voorkoming van schade aan de landbouw. Onder 'overig' vallen onder andere schadebestrijding in de bebouwde kom en schade in bossen. Afschot vindt verspreid over de heel provincie plaats (figuur 7.33.3).

Jaar 1/4 tot 31/3	Totaal afschot op basis van provinciale ontheffing	Populatie-beheer	Verkeers-veiligheid	uitzichtloos lijden	schade landbouw	overig
10/11	3.134	2.867	125	27	28	87
11/12	3.116	2.826	205	39	38	8
12/13	2.977	2.698	188	46	38	7
13/14	2.849	2.588	187	38	32	4
14/15	2.801	2.497	224	30	32	18
15/16	2.875	2.572	241	26	27	9

Tabel 7.33.2. Afschot ree op basis van verschillende ontheffingen

Figuur 7.33.3. Verspreiding van afschot ree in Noord-Brabant in de periode 1-4-2010 t/m 31-3-2016

7.33.5

EVALUATIE AFGELOPEN BEHEERPERIODE

Ondanks het afschot treedt af en toe lokaal nog flinke schade aan gewassen op naast een hoog aantal aanrijdingen. Nagegaan moet worden of meer gerichte inzet van afschot in zones nabij verkeerswegen mogelijk is. Ook is te overwegen de periode van afschot te verruimen tot het gehele jaar, aangezien uitvoerders moeite hebben om het afschotquotum te realiseren in de nu beperkte tijd van het jaar. Dit geldt met name voor reeën, die nu alleen in de nawinter (1 januari – 15 maart) afgeschoten mogen worden. Om groei van de populatie te voorkomen is juist afschot van geiten noodzakelijk. Reeën blijven in de winter echter veel in dekking en bewegen dan weinig. Wegbeheerders, met name Rijkswaterstaat en de provincie, hebben veel preventieve maatregelen genomen om de kans op aanrijdingen te voorkomen (zie H3.1.3).

7.33.6

BEHEER 2017-2023

Wettelijke status en provinciaal beleid

Status per 1-1-2017: Ontheffing op voorhand voor afschot van 1 uur voor zonsopkomst tot 1 uur na zonsondergang.

Ontheffing voor afschot van smalreeën en reekalveren van 1 september tot en met 31 maart, voor geiten ouder dan twee jaar van 1 januari tot en met 31 maart. Voor de afschot van reebokken van 1 april tot en met 30 september. Deze ontheffing is gericht op het planmatig beheer van de populatie. Indien lokaal het noodzakelijke afschot op basis van deze ontheffing niet kan worden gehaald, of ernstige schade optreedt aan kapitaalintensieve gewassen, vraagt de FBE incidentele ontheffing voor afschot gedurende de nacht met kunstlicht, restlicht- en warmtebeeldversterking en gebruik van geluiddemper.

Doelstelling

Gezien de stabiele lijn in het reewildbeheer in de afgelopen jaren is het uitgangspunt om voor de komende beheerperiode de huidige stand te handhaven, en waar nodig in verband met toename van valwild en/ of schade aan land- en bosbouw en aan flora en fauna extra maatregelen te treffen en (tijdelijk) afschot te verhogen. Op basis van draagkrachtbepalingen per WBE volgens het gecorrigeerde van Haaften-model (zie bijlage 1), wordt een gezamenlijk doel voor populatiegrootte bepaald. De populatiegrootte wordt afgestemd op de draagkracht van een gebied op niveau van de wildbeheereenheden, in relatie tot beperking van schade aan de openbare veiligheid (verkeersveiligheid), ernstige schade aan land- en bosbouw en aan flora en fauna. In de komende twee jaar, (dus voor juli 2019 gereed) wordt, op basis van nieuwe inzichten, waaronder de Leidraad verminderen aanrijdingen reeën (2017), een actualisatieslag gemaakt welke door het bestuur zal worden uitgewerkt. In het beheer worden dan eventueel de nieuwe methoden voor draagkrachtbepaling meegenomen en de doelstellingen worden daar jaarlijks op aangepast.

Beheermaatregelen

Voor het ree wordt populatiebeheer toegepast, omdat beperken of stabiliseren van de omvang noodzakelijk is (zie ook H3.6). De populatie wordt afgestemd op de maximale draagkracht van het gebied waarin de dieren zich bevinden. De draagkracht wordt op modelmatige wijze bepaald op basis van het natuurlijk voedselaanbod in de periode dat het minste voedsel voor handen is. Dit leidt

tot een huidige en gewenste stand per WBE. Daarnaast worden de volgende belangen meegewogen: openbare veiligheid, schade aan gewassen, schade aan flora en fauna en dierenwelzijn. Met de volgende preventieve maatregelen wordt schade aan belangen waar mogelijk voorkomen.

Ter voorkoming van aanrijdingen met reeën kunnen de volgende maatregelen genomen worden:
Het plaatsen van rasters langs wegen.

Verbreding van 'open berm'.

Snelheidsbeperkingen, met name voor de schemering / nacht.

Meer afschot langs wegen met veel aanrijdingen.

Het plaatsen van een elektronisch wildsignaleringssysteem, effect wordt in twijfel getrokken.

Afleidend voeren / voedsel aanbieden, effect wordt in twijfel getrokken.

Het aanbrengen van een geurgordijn (Duftzaun), effect wordt in twijfel getrokken.

Verkeersborden, wildspiegels en reflectoren hebben weinig effect op aanrijdingen (Grift e.a., 2017, zie H 3.1.3).

Tevens wordt onderzoek gedaan in opdracht van BIJ12 Faunafonds naar maatwerkbeheer (verlaging van de dichtheid van de reeënstand in de zones die grenzen aan de weg bij hotspots van aanrijdingen, door afschot) en inzet van een virtueel netwerk (sensoren op (hectometer)paaltjes die geactiveerd worden door koplampen waarna een geluids- en lichtsignaal wordt geproduceerd). De FBE wil graag betrokken worden bij experimenten in het kader van dit onderzoek

Ter voorkoming van schade aan gewassen veroorzaakt door reeën kan de volgende maatregel genomen worden:

- Het plaatsen van rasters rond kwetsbare gewassen is een van de doelmatigste preventieve maatregelen.
De kosten zijn echter hoog en het permanente karakter van gaasrasters maakt deze vooral geschikt voor meerjarige teelten, bijvoorbeeld fruitpercelen, boomteelt (Faunaschade Preventiekit 2016). Ter voorkoming van schade aan bosplantsoen en natuurlijke verjonging veroorzaakt door reeën kan de volgende maatregel genomen worden:
- Het plaatsen van rasters rond jonge aanplant.

Over het uitvoeren van deze maatregelen pleegt Faunabeheereenheid overleg met WBE's, wegbeheerders en natuurbeheerders.

Het beheer van de populatie vindt plaats door afschot. Een ruimere periode – ten opzichte van de vorige beheerperiode - waarin afschot kan plaatsvinden biedt jachthouders beter mogelijkheid te reguleren op dagen en tijdstippen dat minder recreanten in het buitengebied aanwezig zijn. Jacht in schemer of (bijna) duisternis is wenselijk in gebieden waar reeën, bijv. vanwege recreatiedruk, dan pas tevoorschijn komen. Verruiming van de periode om geiten en kalveren te kunnen schieten (ingaaend 1 september in plaats van 1 december) is noodzakelijk omdat de effectieve jachtijd gedurende de wintermaanden te beperkt is. Daarbij dient onderscheidt gemaakt te worden tussen: smalleeën en kalveren vanaf 1 september; geiten ouder dan twee jaar vanaf 1 januari. Dit om te voorkomen dat moederdieren geschoten worden.

Alleen als een WBE kan onderbouwen dat afschot binnen deze tijden onvoldoende is om de gewenste populatie-omvang te halen, zal de FBE een incidentele ontheffing voor de nacht

aanvragen. Gezien de voortzetting van het populatiebeheer met strikte doelen voor afschot zal de ruimere ontheffing niet leiden tot verhoging van afschot.

Indien afschot nodig is in gebieden die niet aan de eisen van een jachtveld voldoen, kan de FBE ontheffing aanvragen via art. 3.26 lid 3 Wet natuurbescherming om het geweer te gebruiken.

Ontheffing		
Belangen/ voorwaard en	Op voorhand vanwege verkeersveiligheid en ernstige schade aan gewassen, alsmede om de omvang van de populatie middels regulatie te kunnen beperken of te stabiliseren.	Incidenteel voor afschot gedurende de nacht met kunstlicht, restlicht- en warmtebeeldversterking en geluiddemper; dit alleen lokaal lokaal indien het noodzakelijke afschot niet kan worden gehaald op basis van ontheffing op voorhand
Periode jaar	Reegeten en -kalveren van 1 september tot en met 31 maart, voor reebokken van 1 april tot en met 30 september.	idem
Periode dag	van 1 uur voor zonsopkomst tot 1 uur na zonsondergang	
Beheerma at-regelen	Doden met geweer	
Tegemoet -koming schade	Voorwaarde: voldoende gebruik van de ontheffing.	

Tabel 7.33.3 Status van het ree in faunabeheer

Conclusie

De Faunabeheereenheid zal ontheffing op voorhand aanvragen voor afschot van reeën van 1 uur voor zonsopkomst tot 1 uur na zonsondergang; reegeten en -kalveren van 1 september tot en met 31 maart, voor reebokken van 1 april tot en met 30 september. Indien lokaal het noodzakelijke afschot niet kan worden gehaald op basis van deze ontheffing, vraagt de FBE incidentele ontheffing voor afschot gedurende de nacht met kunstlicht, restlicht- en warmtebeeldversterking en geluiddemper.

7.34

WILD ZWIJN

Status 2010-2016: Beschermd. Nulstandsbeleid in Noord-Brabant.

Status per 1-1-2017: idem

7.34.1

SOORTBESCHRIJVING

Het wild zwijn leeft in bijna alle typen leefgebied: van bossen en landbouwgebieden tot halfwoestijnen. Het vermijdt in feite alleen woestijnen en streken waar lang hoge sneeuw ligt, zoals hooggebergte en het hoge noorden. Zelfs in stedelijk gebied kunnen wilde zwijnen leven, voorbeelden zijn de steden Berlijn, Warschau en Barcelona.

Wilde zwijnen hebben een voorkeur voor eikels, beukennotjes en tamme kastanjes, tezamen 'mast' genoemd. Eikels worden in de herfst het eerst weggegeten, behalve de eikels van Amerikaanse eik die blijkbaar minder in de smaak vallen. Bij goede mast van beukennotjes zijn die soms nog beschikbaar tot eind volgend voorjaar. Mast speelt een cruciale rol bij de aanleg van vetreserves van wilde zwijnen die alleen in natuurterreinen foerageren (Groot Bruinderink et al., 2000). De hoeveelheid mast wisselt sterk van jaar tot jaar. Groepen wilde zwijnen kunnen wekenlang foerageren in dezelfde bospercelen met veel mast en verdedigen deze percelen tegen andere groepen zwijnen.

Als er te weinig eikels en beukennotjes zijn, foerageren wilde zwijnen op grassen, zoals raaigras (*Lolium*) en beemdgras (*Poa*), en gewassen zoals maïs en aardappelen. Verder eten ze allerlei dierlijk voedsel, met name bodemdieren maar ook kadavers. Dierlijk voedsel vormt maar 5% van hun menu. In perioden met goede mast wroeten zwijnen extra veel in de bodem op zoek naar dierlijk voedsel. De grote hoeveelheid koolhydraten uit met name eikels wordt op deze wijze met dierlijk eiwit gecompenseerd (Groot Bruinderink et al., 1994). De meeste jongen worden geboren in het voorjaar. Een goede voedselvoorziening veroorzaakt bij wilde zwijnen snel een geboortegolf. Hoe meer voedsel, hoe meer zeugen een goede conditie bereiken, brongstig worden en jongen krijgen. Ook het aantal biggen per zeug neemt toe met de conditie. Zelfs sommige 'bigzeugjes' kunnen bij een rijk voedselaanbod jongen krijgen, in hun eerste levensjaar dus, en een aantal volwassen zeugen krijgt dan in het najaar een tweede worp (Groot Bruinderink & Dekker, 2010). Kortom, onder goede condities kan de stand binnen een jaar verdrievoudigen en kunnen er bijna het hele jaar door biggen geworpen worden. In het agrarisch gebied van Noord-Brabant is het voedselaanbod uitstekend, beter dan op de Veluwe.

7.34.2

POPULATIEGROOTTE EN -ONTWIKKELING

Door intensieve jacht zijn wilde zwijnen aan het einde van de achttiende eeuw uit Noord-Brabant verdwenen. Ze zijn zelfs in heel Nederland uitgestorven geweest. Uit de periode 1826-1861 zijn geen waarnemingen in Nederland bekend. Toen prins Hendrik in 1904 wilde zwijnen losliet op de Veluwe, waren ze in Limburg alweer op eigen kracht teruggekeerd in ons land.

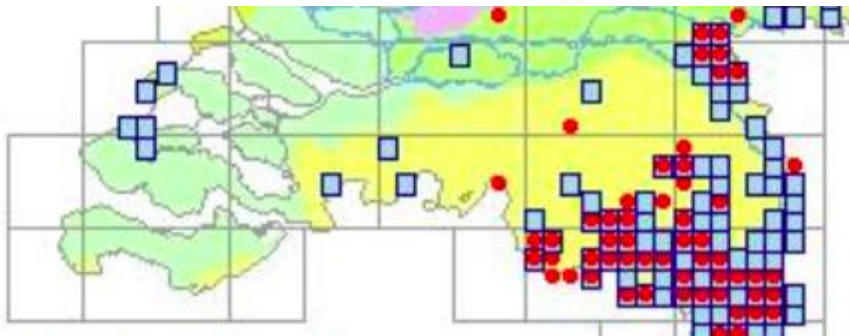
Er zijn naar schatting rond de vierduizend wilde zwijnen in Nederland. Het toenmalige ministerie van LNV heeft in 1994 twee leefgebieden aangewezen waar zij mogen voorkomen: Veluwe en Meinweg. Sinds 2002 ligt deze bevoegdheid bij de provincies. De provincies hebben in hun faunabeleid opgenomen dat wilde zwijnen buiten deze twee leefgebieden in principe niet gewenst zijn. Desondanks zijn in delen van Limburg, Brabant en Gelderland, buiten de aangewezen leefgebieden, al jaren populaties wilde zwijnen aanwezig. Deze populaties nemen in verspreiding en aantal toe.

In 2005 verschenen wilde zwijnen in de Groote Peel en naaste omgeving. Op grond van genetisch onderzoek wordt aangenomen dat de oorsprong van deze zwijnen in Duitsland ligt en dat ze via

Limburg op eigen kracht de Groote Peel hebben bereikt (Jansman e.a. 2013). In 2008 verschenen wilde zwijnen in het Leenderbos. Door genetisch onderzoek is aangetoond dat deze zwijnen zijn uitgezet (Jansman e.a. 2013). De laatste jaren verspreiden de zwijnen zich vanuit het Leenderbos naar het westen, richting Bergeijk, en naar het oosten, richting Sterksel. In 2012 verschenen wilde zwijnen in het gebied Gemert-Bakel. Het lijkt er op dat de populatie ontstaan is door uitzetten en dat later enkele dieren vanuit de Groote Peel het gebied Gemert-Bakel op eigen kracht hebben bereikt (de Groot en Jansman 2014; de Groot e.a. 2016). De kaart in figuur 7.34.1 vat deze verspreiding samen. Er zijn een aantal losse waarnemingen elders in Noord-Brabant, waarschijnlijk van losgelaten wilde zwijnen of zwervers vanuit Vlaanderen.

Er zijn geen betrouwbare trends in populatie-ontwikkeling beschikbaar over het wild zwijn. De populatie-omvang in Noord-Brabant is niet bekend, maar wordt op grond van het jaarlijkse afschot van rond de 300 stuks met een slag om de arm geschat op 100 tot 200 exemplaren aan het eind van de winter, vóórdat normaal gesproken de biggen geboren worden.

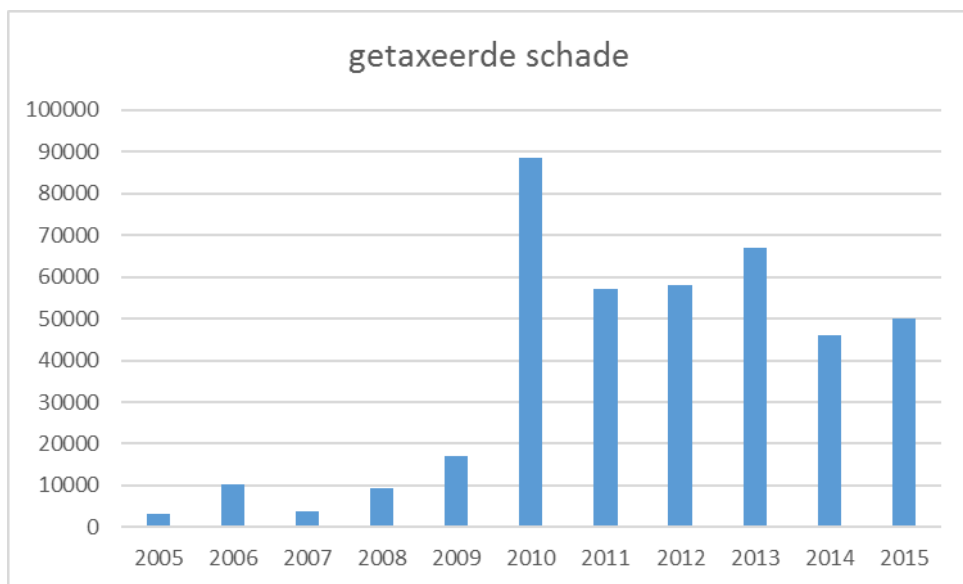
Figuur 7.34.1. Verspreiding van het wild zwijn in Noord-Brabant en omgeving. Rode stippen is aanwezigheid vanaf 2015; blauwe blokken is aanwezigheid tussen 1850-2015 (Bron: Zoogdiervereniging, website)

7.34.3

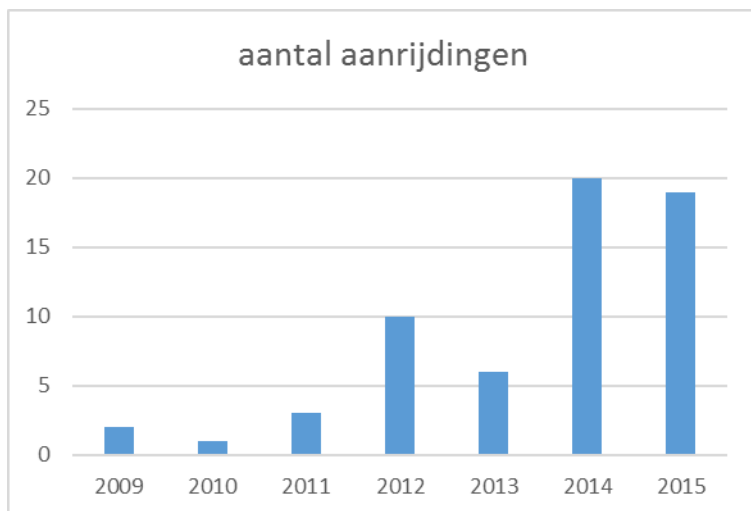
ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN

De geregistreerde schade door wilde zwijnen is in 2010 explosief toegenomen tot € 90.000, en schommelt in de jaren daarna rond de € 50.000 (figuur 7.34.2). Schade treedt vooral op in gras, maïs en aardappelen, door zowel vraat als door het omwroeten van de grond en ontwortelen van het gewas.

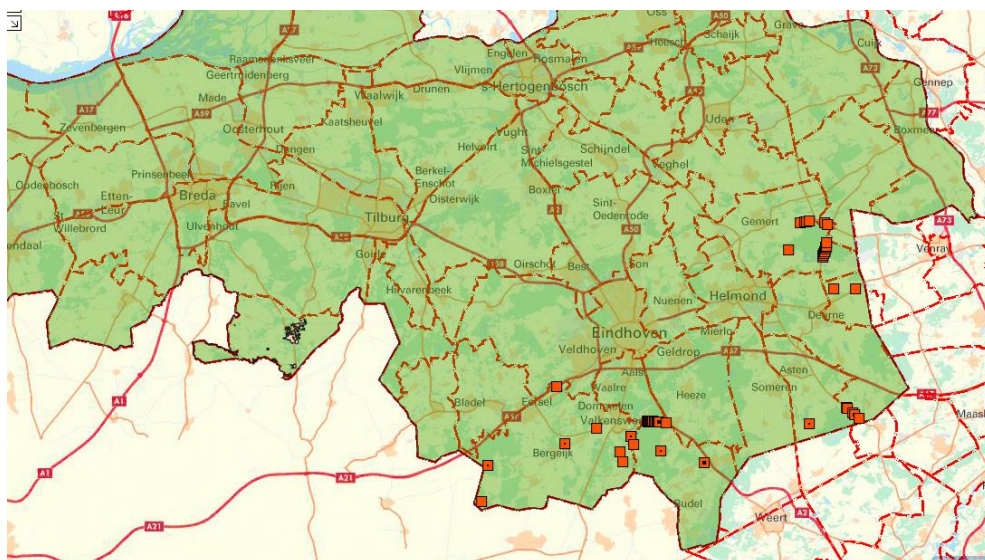
Daarnaast veroorzaakt het wild zwijn schade in het verkeer (zie figuur 7.34.3). Het aantal aanrijdingen neemt juist in de laatste jaren verder toe. De locaties van aanrijdingen (figuur 7.34.4) correspondeert goed met de verspreiding. Ook kunnen wilde zwijnen flora en fauna schaden, zie H 3.4.

Figuur 7.34.2. Getaxeerde landbouwschade (in €) door wild zwijn in de periode 2005-2015

Figuur 7.34.3. Aantal aanrijdingen met wild zwijn in de periode 2009-2015
(Bron: Faunabeheereenheid en SAMF)

Figuur 7.34.4. Verspreiding van aanrijdingen met wilde zwijnen in Noord-Brabant in de periode 1-4-2010 t/m 31-3-2016

7.34.4

RESULTATEN VAN BEHEER AFGELOPEN PERIODE

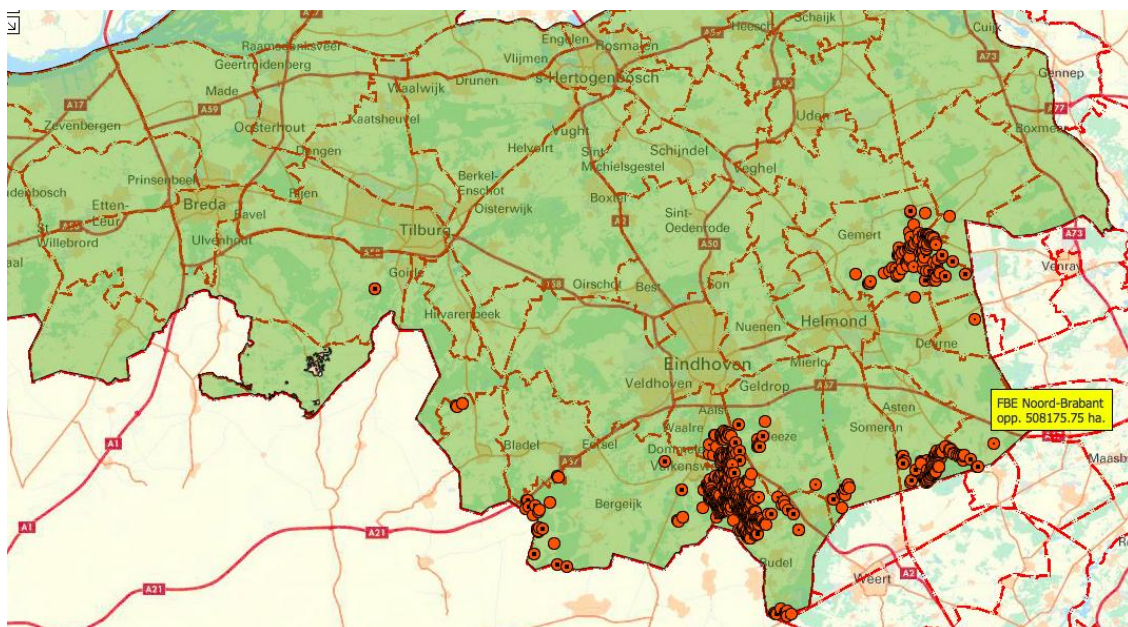
In de periode van 2010 tot 1 juli 2017 is opdracht verleend tot afschot ten behoeve van de provinciale nulstand.

De opdracht dient meerdere belangen: volksgezondheid en openbare veiligheid, ter voorkoming van belangrijke schade aan gewassen, vee, bossen, bedrijfsmatige visserij en wateren.

Het afschot van wilde zwijnen neemt over de jaren toe (tabel 7.34.1). Handhaving van de nulstand is de voornaamste reden voor afschot. Ook populatiebeheer en voorkomen van schade aan de landbouw worden opgegeven als redenen voor afschot. Onder overig vallen onder andere verkeersveiligheid en uitzichtloos lijden.

Jaar tot 31/3	1/4 Totaal afschot
10/11	57
11/12	78
12/13	116
13/14	170
14/15	329
15/16	268
16/17	557

Tabel 7.34.1. Afschot wild zwijn 2010-2016 op basis van opdracht

Figuur 7.34.5. Verspreiding van afschot wild zwijn in Noord-Brabant in de periode 1-4-2010 t/m 31-3-2016. Rode symbolen met een cijfer symboliseren meerdere gedode dieren op één locatie.

7.34.5

EVALUATIE AFGELOPEN BEHEERPERIODE

Ondanks toegenomen afschot blijft er nog aanzienlijke schade in gewassen door wild zwijn, en neemt het aantal aanrijdingen met wild zwijn nog toe. Afschot zal zeker hebben bijgedragen om meer schade te voorkomen, maar intensiever beheer is gewenst.

7.34.6

BEHEER 2017-2023

Wettelijke status en provinciaal beleid

Status per 1-1-2017: Nulstandbeleid. Opdracht aan alle jachtaktehouders om in de hele provincie wilde zwijnen te doden met het geweer. De provincie kan aanvullende ontheffingen verlenen. De tekst van de memorie van toelichting van de Wet natuurbescherming laat zien dat het streven om de populaties in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan niet geldt voor populaties die ontstaan in een gebied met nulstandbeleid (Kamerstukken II, 2011-2012, 33 348, nr. 3, blz. 172).

Doelstelling

Nulstand, geen schade aan volksgezondheid en openbare veiligheid, aan gewassen, vee, bossen, bedrijfsmatige visserij en wateren, aan flora en fauna.

Beheermaatregelen

Het beheer gebeurt door afschot en vangen met vangkooien.

Werende maatregelen worden uitgevoerd volgens de Handreiking Faunaschade en de Faunaschade Preventiekist.

Op grond van de opdracht mogen jachtakehouders overdag wilde zwijnen schieten. De opdracht geldt van zonsopgang tot zonsondergang. Voor een afdoende bestrijding zijn aanvullende maatregelen wenselijk. Deze zijn uitgewerkt in de gebiedsplannen (Thissen & van Bommel 2017 a,b,c). Deze zijn tot stand gekomen in overleg met agrarische organisaties, wildbeheerseenheden en ook terreinbeheerders en lokale IVN-afdelingen. Daarmee hebben de voorgestelde maatregelen breed draagvlak. In de gebiedsplannen worden de volgende maatregelen ingezet:

- het vangen van wilde zwijnen, uitbreiding van eerdere ontheffingen voor vangkooien van 5 naar 15 kooien tegelijk;
- afschot van wilde zwijnen in de schemerperiode (in het uur voor zonsopkomst en het uur na zonsondergang);
- afschot van wilde zwijnen in de nacht met kunstlicht, restlicht- en warmtebeeldversterking en geluiddemper;
- afschot op zon- en feestdagen;
- pilot uitdrijven uit mais voor de oogst, als wilde zwijnen dag en nacht in maïsvelden verblijven;
- één-op-één drukjacht zoals in Limburg toegepast.

De Faunabeheereenheid onderschrijft de noodzaak van dit totale pakket aan maatregelen dat met zoveel mogelijk draagvlak tot stand is gekomen. Dit is nodig om het nulstandbeleid te handhaven en daarmee schade aan gewassen en aanrijdingen met wilde zwijnen te voorkomen.

Voor het doden van jonge biggen in vangkooien wil de Faunabeheereenheid het gebruik van kogels van lichter kaliber mogelijk maken, passend bij de kleine maat van deze dieren.

Het is de uitdrukkelijke wens van betrokkenen in de gebieden met wilde zwijnen om één-op-één drukjacht toe te staan. Het Limburgse model van één-op-één drukjacht houdt in dat een aantal jagers plaatsneemt op hoogzitten (bijv. eenvoudige relatief lage mobiele hoogzitten, zoals wat jagers 'bokken' noemen), en een gelijk aantal drijvers probeert voorzichtig de wilde zwijnen uit de dekking te drijven. De hoogzitten staan langs zwijnenwissels. Het Duitse model van Bewegungsjagd lijkt hierop, het cruciaal verschil is het inzetten van honden en inzet van dubbel zoveel drijvers als jagers aldaar. Gebruik van honden bij deze vorm van één-op-één drukjacht is effectief, maar de Nederlandse wetgeving laat dit bij één-op-één drukjacht niet toe. Artikel 3.3. laat alleen één-op-één jacht zonder honden toe.

De FBE is van mening dat het Duitse model zoveel voordelen biedt ten aanzien van de effectiviteit dat zij een aanbeveling doet aan de provincie en het Rijk om dit type jacht in de Wet mogelijk te maken.

De maatregelen zullen alleen effectief zijn bij grote inzet van de WBE's en terreinbeheerders en een goede coördinatie. De effectiviteit wordt gevolgd door het registreren van alle schade aan gewassen (via faunaschade.nl en BIJ12-Faunafonds) en van alle aanrijdingen (via BOA Registratie Systeem en Fauna Registratie Systeem).

De Faunabeheereenheid vraagt een ontheffing aan voor de maatregelen op basis van de gebiedsplannen. Details over toepassing van deze maatregelen zijn nader uitgewerkt in de drie regionale gebiedsplannen wild zwijn (Thissen & van Bommel 2017 a,b,c).

Ontheffing en/of opdracht	
Belangen/ voorwaarden	Op voorhand vanwege verkeersveiligheid, ernstige schade aan gewassen en overlast, alsmede om de omvang van de populatie middels regulatie te kunnen beperken of te stabiliseren.
Periode jaar	Hele jaar
Periode dag	Gehele etmaal, ook 's nachts
Beheermaat- regelen	Doden met geweer, inclusief toepassing van de 1 op 1 drukjachtmethode en gebruik van kunstlicht, restlicht- en warmtebeeldversterking en geluiddemper. Vangkooien, geweer met klein kaliber kogel ten behoeve van doden van jonge biggen in vangkooien
Tegemoet- koming schade	Voorwaarde: voldoende gebruik van de ontheffing.

Tabel 7.34.3 Status van het wild zwijn in faunabeheer

Conclusie wild zwijn

De opdracht en de aanvullende ontheffingen tot dusverre zijn niet voldoende basis voor een effectief beheer van het wild zwijn. De Faunabeheereenheid vraagt om ontheffingen voor de bovengenoemde aanvullende maatregelen. Als experiment vraagt de Faunabeheereenheid om het toelaten van uitdrijven en afschot van wilde zwijnen uit maïspcelen, nog vóór de oogst van de maïs.

7.35

BEVER

Status 2011-2016: Beschermd, ook strikt (Europeesrechtelijk) beschermd door de plek op Bijlage IV van de Habitatrichtlijn.

Status per 1-1-2017: idem.

7.35.1

SOORTBESCHRIJVING

De bever is het grootste knaagdier van Europa met een romplengte 70 tot 100 cm en een gewicht 15 tot 35 kg. Door een aantal herintroducties is het aantal populaties en het aantal dieren in Nederland gestaag toegenomen. De bever leeft solitair of in een kleine familie en is doorgaans monogaam. Na 3 jaar zijn ze volwassen en kunnen van april tot juli, na een draagtijd van 3,5 maand, een nest van gewoonlijk 2 tot 4 jongen krijgen. In de zomer komen de jongen, die in een hol of burcht worden geboren, naar buiten. De gemiddelde levensduur is 8 tot 12 jaar. 's Winters bestaat

het voedsel voornamelijk uit bast van houtige gewassen en wortelstokken (bijvoorbeeld van waterlelie). Van de boomsoorten worden voornamelijk de zachte soorten gekozen zoals populier, wilg en abeel. In het zomerseizoen wordt dit menu aangevuld met kruidachtige land- en waterplanten.

Rond 1900 dreigde de bever op wereldschaal uit te sterven, ten gevolge van vervolging. De totale populatie werd geschat op nog maar 1200 exemplaren en deze waren verdeeld over acht aparte gebieden: van Zuid-Noorwegen en de benedenloop van de Rhône tot Mongolië. In de loop van de vorige eeuw werd het oorspronkelijke verspreidingsgebied weer hersteld door betere bescherming en herintroducties. Dit proces van herstel gaat in Europa nog steeds door (Deinet e.a. 2013).

De laatste oorspronkelijke Nederlandse bever werd in 1826 dood geslagen langs de IJssel bij Zalk. In 1988 werden bevers uit Oost-Duitsland losgelaten in de Biesbosch. In de winter 1990/91 ontsnapten bevers uit Natuurpark Lelystad. In 1992 bereikten de eerste bevers Nederland op eigen kracht, namelijk in Limburg, vanuit een in de Eifel geïntroduceerde populatie (met Poolse herkomst). Vervolgens werden, in vervolg op de Biesbosch, op meer plaatsen in Nederland bevers losgelaten: Gelderse Poort (1994), Blauwe Kamer (1996), Limburg (2002), grensgebied Drenthe-Groningen (2008). In 2016 waren er naar schatting 1700 bevers in Nederland (bron: Zoogdiervereniging).

Vanuit de Biesbosch en Limburg heeft de bever zich verder gevestigd in Noord-Brabant. Langs de Maas zitten nu bijna overal bevers en recent hebben zich bevers gevestigd in de omgeving van Eindhoven. De verspreiding in Noord-Brabant gaat sneller dan verwacht. De huidige verspreiding en het aantal zijn al ongeveer gelijk aan wat in 2011 voor het jaar 2025 verwacht werd (zie Niewold & Kurstjens, 2011). Recent komen ook wel bevers voor in wateren in de nabijheid van, maar niet in directe verbinding met doorlopende watergangen. Verwacht wordt nu dat over 5 tot 10 jaar bevers voorkomen in alle niet-geïsoleerde Brabantse wateren met een diepte van tenminste 40 cm.

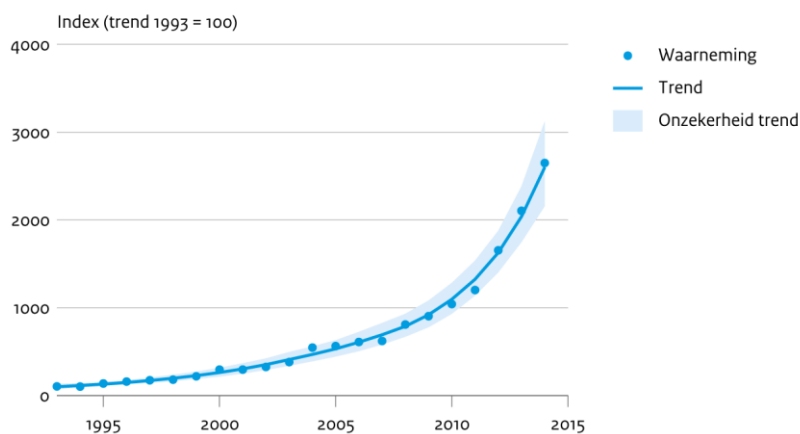
7.35.2

POPULATIEGROOTTE EN -ONTWIKKELING

De trend in aantalsontwikkeling laat een exponentieel toenemende stijging zien sinds 1995. Dit reflecteert de sterke toename van verspreiding.

Verspreiding van bever

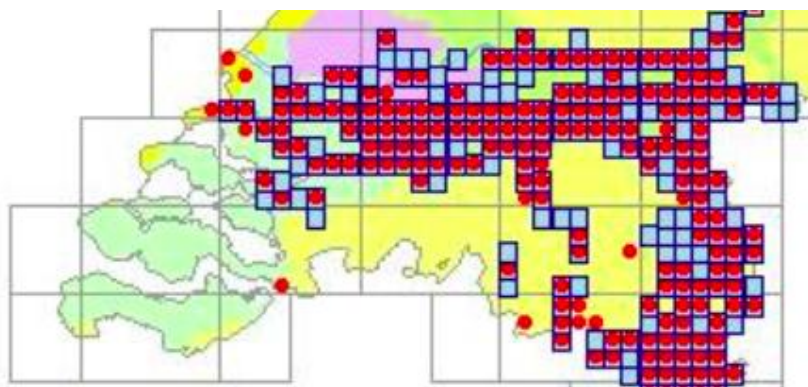

Bron: NEM (Zoogdiervereeniging, CBS)

CBS/okt16
www.clo.nl/nl155502

Figuur 7.35.1 Aantalontwikkeling bever in Nederland voor de periode 2006-2015 (Bron: Compendium voor de Leefomgeving, 2017)

In 2010 waren er naar schatting 500 bevers in Nederland en in 2017 al 1700. Dit komt neer op een toename van ongeveer 20% per jaar.

Figuur 7.35.2. Verspreiding van de bever in Noord-Brabant en omgeving. Rode stippen is aanwezigheid vanaf 2015; blauwe blokken is aanwezigheid tussen 1850-2015 (Bron: Zoogdiervereeniging, website)

7.35.3

ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN

In het jachtjaar 2011/12 is in totaal 282 euro schade gemeld door de bever in suikerbiet (€ 211) en maïs (€ 71). Voor de overige jaren zijn geen schademeldingen. Waterschap Brabantse Delta heeft voor ca. € 100.000 kosten aan herstel van een primaire kering bij Waalwijk gemaakt. Ook een beverhol in een waterkering bij Gassel heeft aanzienlijke kosten met zich meegebracht.

In 2016 heeft het oplossen van schade door bevers in Limburg 400.000 euro gekost (bron: Waterschap Limburg in De Gelderlander 15 februari 2017, editie Rijk van Nijmegen).

7.35.4

RESULTATEN VAN BEHEER AFGELOPEN PERIODE

In de periode 2010-2016 is een ontheffing ter voorkoming van schade aan landbouwgewassen verleend, voor het verwijderen van een beverdam. Dit was in 2016 voor een specifieke beverdam in de Oeffeltse Raam. In het belang van de veiligheid van het luchtverkeer was een ontheffing op voorhand beschikbaar.

7.35.5

BEHEER 2017-2023

Wettelijke status en provinciaal beleid

Status per 1-1-2017: Ontheffing wordt enkel verleend voor het vangen en verplaatsen van bevers en het onder strikte voorwaarden verwijderen/vernietigen van beverdammen (waaronder ook verstaan omgeknaagde bomen) en verblijfplaatsen.

Doelstelling

Onder de wettelijk opgelegde randvoorwaarde (art. 3.4 lid 4 onderdeel c Wet natuurbescherming) “duurzame staat van instandhouding” van de Nederlandse populatie, tevens toegepast op de provinciale populatie als onderdeel hiervan, stelt dit FBP als doel:

- Voorkómen van ernstige schade door vraat, graafactiviteit of natschade aan gewassen, veehouderijen, bossen, visgronden, wateren of andere vormen van eigendom (gewasschade meer dan € 250 per geval per bedrijf).
- Voorkómen van schade aan openbare veiligheid
- Voorkómen van schade aan wilde flora of fauna, en aan de instandhouding van de natuurlijke habitats

Beheermaatregelen

Maatregelen worden uitgevoerd volgens het beverprotocol van de Brabantse waterschappen (Blanker e.a., 2017, opgenomen als bijlage 2 in dit FBP). Voorwaarde is dat geen afbreuk wordt gedaan aan het streven de populatie in haar natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan.

In het beverprotocol staat voor verschillende vormen van schade een afwegingskader uitgewerkt met volgende stappen:

- schade en risico's bepalen
- nagaan of deze acceptabel of bespreekbaar zijn
- welke preventieve maatregelen mogelijk zijn
- of herstel van graafwerk tot blijvend resultaat leidt, zo niet:
- welke inrichtingsmaatregelen mitigerend kunnen zijn (bijv. bevervriendelijk maken van oevers in de omgeving die geen waterkerende functie heeft)
- verdergaande maatregelen zoals het dichtzetten van gangen, verwijderen van vegetatie, inrichting van een gebied waar graverij van de bever wel is toegestaan.
- Indien deze verdergaande maatregelen nog steeds niet afdoende blijken te zijn, dan pas gaat men over op de uiterste maatregel welke is het dichtzetten of verwijderen van de burcht of oeverhol.

Effectiviteit maatregelen

Het verwijderen van een beverdam is niet altijd een duurzame maatregel, aangezien de bevers regelmatig op dezelfde plek weer een dam proberen te bouwen. Hier wordt in het beverprotocol expliciet rekening gehouden.

	Ontheffing
Belangen/ voorwaarden	Op voorhand of incidenteel vanwege de openbare veiligheid, ernstige schade of overlast
Periode jaar	Nader bepaald in ontheffing
Periode dag	Nader bepaald in ontheffing
Beheermaat- regelen	Vangen en verplaatsen. Verwijderen van beverdammen en verblijfplaatsen
Tegemoet- koming schade	Ja

Tabel 7.35.3 Status van de bever in faunabeheer

Conclusie bever

De Faunabeheereenheid zal op voorhand ontheffing vragen voor het verwijderen/vernietigen van beverdammen en verblijfplaatsen onder de strikte voorwaarden van het Beverprotocol.

7.36

DAS

Status 2010-2016: Beschermd.

Status per 1-1-2017: Beschermd.

7.36.1

SOORTBESCHRIJVING

De das komt voor in diverse typen leefgebied, maar heeft een voorkeur voor kleinschalig akker- en weidelandschap met bosjes, heggen en houtwallen. Belangrijke criteria voor een leefgebied zijn: voldoende dekking, weinig verstoring, voldoende voedselaanbod en een goed vergraafbare grond

Dassen leven in familiegroepen van gemiddeld 3 tot 4 dieren. Een dergelijke familie leeft in een uitgebreid zelf gegraven holenstelsel (dassenburcht). De burchten zijn gelegen in bosranden, houtwallen, heggen, op hoog gelegen terreinen of op hellingen. Dassen zijn zeer honkvast en laten zich bij verslechterde omstandigheden of verstoring moeilijk permanent uit hun burcht verjagen. Soms betrekken ze elders een tijdelijk onderkomen en keren ze later terug. Sommige burchten zijn dan ook gedurende meerdere eeuwen in gebruik.

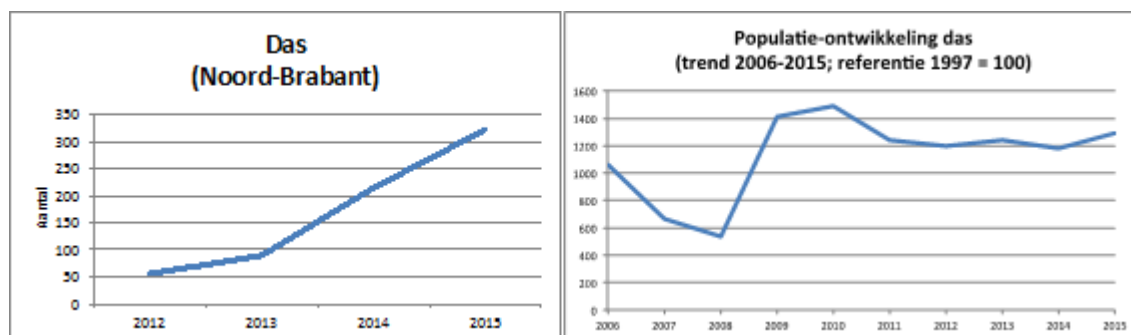
De grootte van het leefgebied van een dassenfamilie varieert, afhankelijk van dekking en voedselaanbod, van minder dan 30 ha in optimale biotopen tot meer dan 400 ha in marginale biotopen.

Dassen zijn overwegend nachtactief. 's Nachts foerageren de dieren vaak één tot twee, soms tot 4 km van de burcht. Dassen zijn alleseters. Ze leven voornamelijk van regenwormen. Verder eten ze onder andere insecten, slakken, knaagdieren evenals plantaardig voedsel als valfruit, eikels, noten, paddenstoelen en landbouwgewassen (o.a. graan, maïs) (Lange et al., 1994).

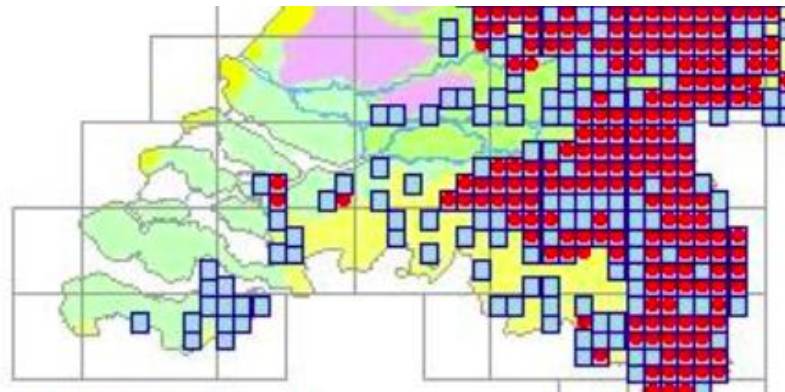
7.36.2

POPULATIEGROOTTE EN -ONTWIKKELING

Het aantal dassen is in Nederland de afgelopen tien jaar niet veel veranderd. In Noord-Brabant daarentegen is de populatie dassen van 2012 tot 2015 toegenomen. Het lijkt aannemelijk dat de aantallen getelde dassen sterker zijn gestegen dan het werkelijke aantal, als gevolg van intensievere telling. In 2015 zijn er ruim 320 dassen geteld (figuur 7.36.1). In het noordoostelijke deel van de provincie komt de das vrijwel overal voor, in de westelijke helft en het zuiden incidenteel.

Figuur 7.36.1. Aantalsontwikkeling das in Noord-Brabant (FRS, 2012-2015) en trend in populatie-ontwikkeling in Nederland (2006-2014, NEM-dat Zoogdierverseniging)

Figuur 7.36.2. Verspreiding van de das in Noord-Brabant en omgeving. Rode stippen is aanwezigheid vanaf 2015; blauwe blokken is aanwezigheid tussen 1850-2015
(Bron: Zoogdiervereniging, website)

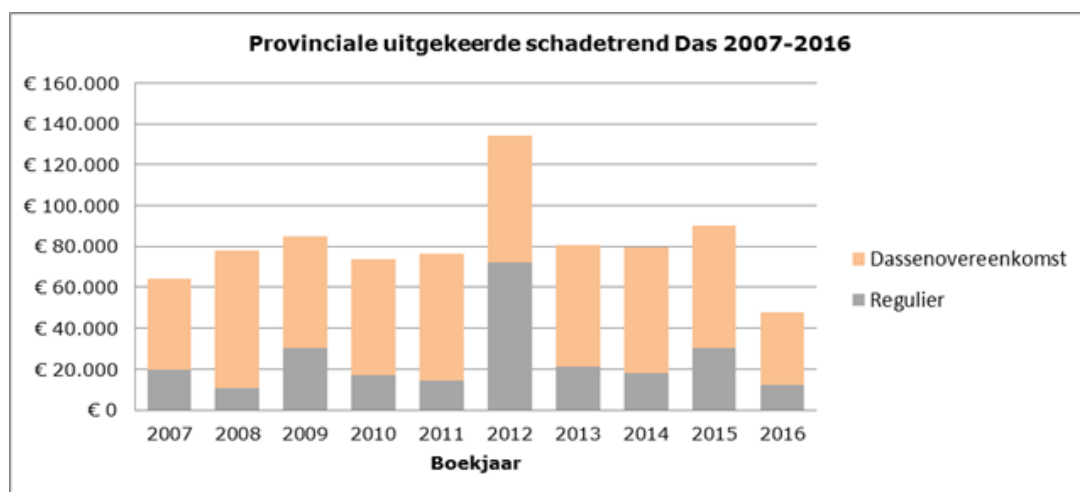
7.36.3

ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN

De das veroorzaakt aanzienlijke schade aan landbouwgewassen, die over de beheerperiode ook sterk is toegenomen (zie figuur 7.36.3). Hierin staan de gegevens van zowel de reguliere schade als tegemoetkoming op basis van de dassenovereenkomsten. Bij de dassenovereenkomsten is enkel de schadecomponent opgenomen en niet de vergoeding die per burcht wordt toegekend. Houdt er wel rekening mee dat het jaar 2016 nog niet volledig is afgerond en de cijfers nog iets kunnen veranderen.

Schade treedt vooral op in maïs, en de laatste jaren ook in grasland. In diverse andere gewassen, incl. kleinfruit en sierfruit treedt incidenteel schade op. Schade treedt op door vraat en door graaf- en wroetactiviteit.

Daarnaast veroorzaakt de das soms schade aan dijken en weglichamen door graafactiviteit (zie § 3.1). In Oost-Brabant merkt Waterschap Aa en Maas dat dassen, nu alle geschikte territoria in vol beginnen te raken, dat dassen taluds van waterlopen op gaan zoeken en daarmee de werkstroken/onderhoudspaden ondermijnen. Dit is gevaarlijk voor uitvoerders en materieel. Dit kan worden aangemerkt als belang ter voorkoming van schade en overlast

Figuur 7.36.3. Getaxeerde landbouwschade (in €) door de das (jaar 2016 nog niet volledig)
(Bron: gegevens Faunafonds)

7.36.4

RESULTATEN VAN BEHEER AFGELOPEN PERIODE

Ontheffing voor opzettelijk verontrusten en het vernielen van hopen van dassen in dijklichamen en taluds van waterschap, rijkswegen en provinciale wegen. In het belang van de veiligheid van het luchtverkeer was een ontheffing op voorhand beschikbaar.

In de referentieperiode is geen afschot van dassen geregistreerd.

7.36.5

EVALUATIE AFGELOPEN BEHEERPERIODE

De schade door dassen verloopt grillig over de jaren, maar er is geen duidelijke trend. Dat is opmerkelijk gezien de sterke toename van de populatie dassen. Intensivering van preventieve maatregelen en zo nodig vangen of het aantasten van verblijfplaatsen op plaatsen met grote risico's of schade is gewenst.

7.36.6

BEHEER 2017-2023

Wettelijke status en provinciaal beleid

Status per 1-1-2017: Beschermd.

In geval van schade aan infrastructurele dijklichamen is een ontheffing (op voorhand) voor het verontrusten en verjagen van dassen beschikbaar. In uitzonderlijke gevallen kunnen dassen gevangen en verplaatst worden of hun verblijfplaatsen worden aangetast of vernietigd. Incidentele ontheffing wordt verleend op grond van een goedgekeurd Faunabeheerplan. GS verlenen in principe geen ontheffing voor het doden van dassen.

GS kunnen opdracht verlenen voor het vangen of het aantasten van verblijfplaatsen in geval van risico's voor de volksgezondheid of openbare veiligheid. Alleen in uiterste gevallen zal GS opdracht

verlenen voor het doden van dassen. Een dergelijke opdracht wordt pas verleend nadat middels een uitgebreide toets is komen vast te staan dat alternatieven niet voorhanden zijn.

Doelstelling

- Onder de wettelijk opgelegde randvoorwaarde (art. 3.4 lid 4 onderdeel c Wet natuurbescherming) “duurzame staat van instandhouding” van de Nederlandse populatie, tevens toegepast op de provinciale populatie als onderdeel hiervan, stelt dit FBP als doel:
- Voorkómen van belangrijke gewasschade (meer dan € 250 per geval per bedrijf) en voorkómen van risico's voor de volksgezondheid en de openbare veiligheid.
- Voorkómen van schade of overlast, met inbegrip van schade aan watergangen, taluds en schouwpaden, sportvelden, schietterreinen, industrieterreinen, kazernes, of begraafplaatsen

Beheermaatregelen

Werende middelen worden ingezet volgens de Handreiking Faunaschade en de Faunaschade Preventie Kit. Dassen worden gevangen met vangkooien of kastvallen.

Ontheffing	
Belangen/ voorwaarden	Op voorhand vanwege schade aan infrastructurele dijklichamen Incidenteel vanwege de openbare veiligheid, ernstige schade of overlast
Periode jaar	Nader bepaald in ontheffing
Periode dag	Nader bepaald in ontheffing
Beheermaat- regelen	Vangen en verplaatsen. Verwijderen van verblijfplaatsen
Tegemoet- koming schade	Ja

Tabel 7.36.3 Status van de das in faunabeheer

Conclusie das

De ontheffing op voorhand is niet geheel voldoende basis voor een effectief beheer van de das. Mits goed gemotiveerd door de initiatiefnemer, zal de faunabeheereenheid in uitzonderlijke gevallen incidentele ontheffingen vragen voor het vangen en verplaatsen van dassen of het aantasten van hun burchten.

7.37

VERWILDERDE KAT

Status 2010-2016: Niet beschermd. Provinciale opdracht voor het doden met het geweer. Deze opdracht is echter in 2015 ingetrokken.

Status per 1-1-2017: Niet beschermd. De provincie ziet echter af van een opdracht tot doden.

7.37.1

SOORTBESCHRIJVING

De verwilderde kat is de gewone huiskat die geheel voor zijn voedsel is aangewezen op de natuur en niet door de mens verzorgd wordt. Vaak bevinden zij zich op grote afstand van bebouwing (waar overigens ook gehouden katten af en toe wel komen) en vertonen een zeer schuw gedrag.

7.37.2

POPULATIEGROOTTE EN –ONTWIKKELING

Er zijn 2,8 miljoen huiskatten in Nederland (van Heijst e.a. 2015). In het veld is vaak moeilijk onderscheid te maken tussen huisdieren en verwilderde katten.

Verwilderde katten komen in het gehele land en daarmee dan ook in de gehele provincie voor.

Het feit dat er tot 2014 jaarlijks tot ca. 1000 dieren geschoten werden geeft aan dat er in Noord-Brabant tenminste enkele duizenden verwilderde katten zouden moeten zijn.

7.37.3

ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN

Er zijn geen schademeldingen van de provincie Noord-Brabant. Knol (2015) maakt de volgende schatting van door verwilderde katten gedode wilde dieren:

In Nederland doden verwilderde katten in stedelijk gebied ruim 30 miljoen wilde dieren. In het buitengebied doden ze circa 19,5 miljoen wilde dieren, waarvan bijna 5 miljoen vogels.

Gezien de omvang van de provincie zou 10% daarvan in Noord-Brabant kunnen plaatsvinden, dus ca. 4 miljoen. De niet nader onderbouwde schatting van een half miljoen gedode vogels per jaar in Noord-Brabant, zoals opgenomen in het Faunabeheerplan 2011-2016, lijkt daarmee te laag.

7.37.4

RESULTATEN VAN BEHEER AFGELOPEN PERIODE

In de periode 2010-2015 was er een opdracht tot doden van verwilderde katten.

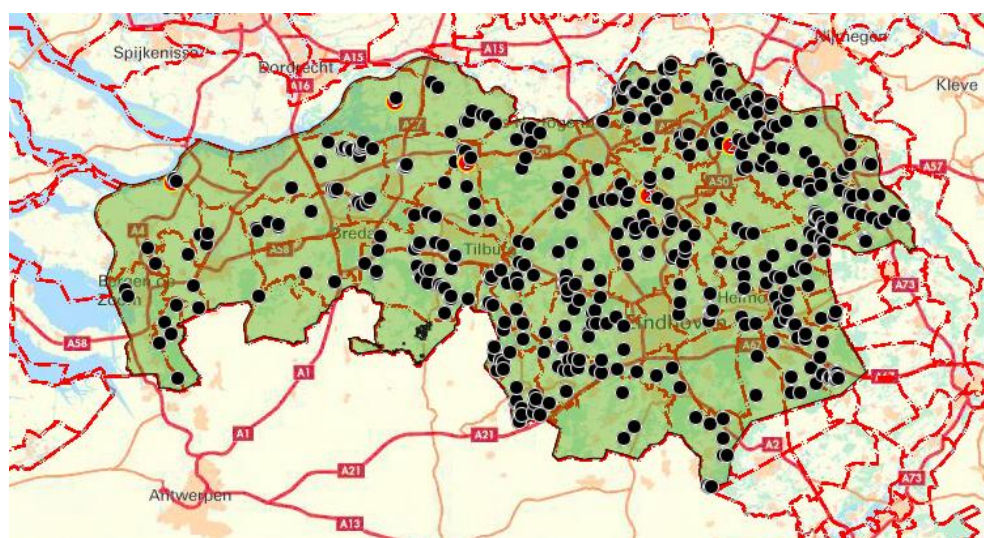
In de referentieperiode is afschot van in totaal 2.853 verwilderde katten geregistreerd (tabel 7.37.1).

Het valt op dat het aantal de laatste jaren afneemt. Afschot vindt verspreid door de hele provincie plaats (zie figuur 7.37.1 op de volgende pagina).

Jaar	1/4	totaal
	tot 31/3	afschot
10/11		0
11/12		0
12/13		1.021
13/14		741
14/15		808
15/16		283

Tabel 7.37.1. Afschot verwilderde kat op basis van opdracht (gegevens van 2010/11 en 2011/12 onvolledig; opdracht in 2015)

Figuur 7.37.1. Verspreiding van afschot verwilderde kat in Noord-Brabant in de periode 1-4-2010 t/m 31-3-2016. Rode symbolen met een cijfer symboliseren meerdere gedode dieren op één locatie.

7.37.5

EVALUATIE AFGELOPEN BEHEERPERIODE

Er zijn onvoldoende data om het beheer te kunnen evalueren.

7.37.6

BEHEER 2017-2023

Wettelijke status en provinciaal beleid

Status per 1-1-2017: Niet beschermd.

Doelstelling

Zo laag mogelijke stand.

Beheermaatregelen

Het beheer gebeurt met afschot. Het is wenselijk dat beheer met vangkooien en kastvallen mogelijk wordt gemaakt zodat hiermee ervaring wordt opgedaan.

Uitvoering maatregelen

Op grond van een opdracht mogen jachtaktehouders verwilderde katten doden met het geweer. Doden met het geweer is niet voldoende basis voor een effectief beheer van de verwilderde kat omdat gebruik van het geweer niet overal mogelijk is. Daarnaast biedt het vangen van katten de mogelijkheid om gechipte katten aan hun eigenaren te retourneren en de andere katten over te dragen aan een dierenopvang.

Effectiviteit maatregelen

Gebruik van het geweer is niet overal goed mogelijk, omdat verwilderde katten zich vaak goed verstoppen en zich ophouden bij gebouwen

Conclusie verwilderde kat

Fauna-beheereenheid vraagt GS een opdracht voor doden te heroverwegen en daarnaast opdracht te verlenen voor het wegvangen van katten.

7.38

AMERIKAANSE (VERWILDERDE) NERTS

Status 2010-2016: Niet beschermd. Aanwijzing voor onbepaalde tijd voor jachtaktehouders om verwilderde Amerikaanse nertsen te doden met het geweer.

Status per 1-1-2017: Idem.

7.38.1

SOORTBESCHRIJVING

De Amerikaanse nerts is iets groter dan zijn Europese familielid en is bijna twee keer zo zwaar.

De Amerikaanse nerts heeft een slanke bouw en is chocoladebruin van kleur. Verwilderde exemplaren komen door de gehele provincie voor, al hebben ze een voorkeur voor vochtige leefgebieden.

Ontsnapte Amerikaanse nertsen komen hoofdzakelijk voor in gebieden rond nertsenfokkerijen, maar ook op grotere afstand van dergelijke locaties. Veelal betreffen het hier ontsnapte of opzettelijk losgelaten dieren. In een interview van de Nieuwe Revu van april 2009 werd door een van de actievoerders van de in "februari 2009" gehouden bevrijdingsactie in Stavenisse gemeld dat het gebruikelijk was om dieren mee te nemen en later los te laten. Dit om te voorkomen dat alle dieren snel weer gevonden en gevangen werden.

De vangmeldingen van provinciale rattenvangers en de Wildbeheereenheden onderschrijven deze verklaring.

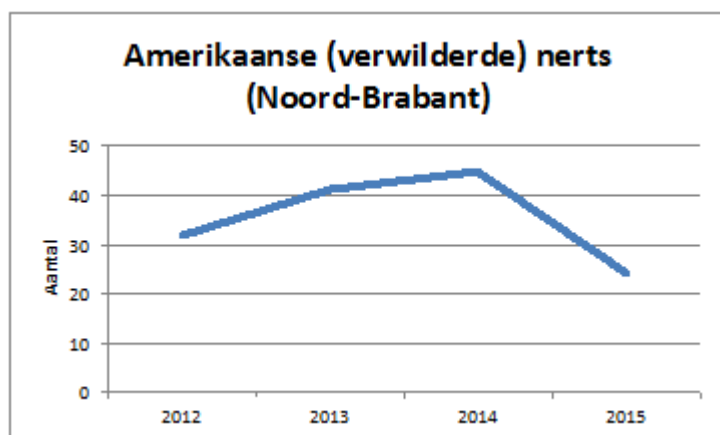
In tegenstelling tot in andere landen in Europa lijkt de Amerikaanse nerts zich in Nederland niet te vestigen (Dekker & Hofmeester, 2014).

7.38.2

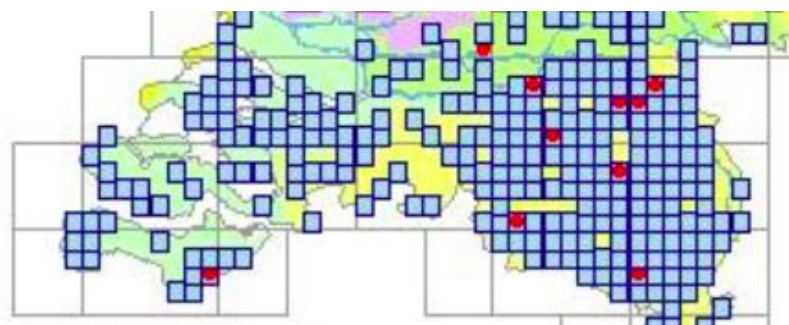
POPULATIEGROOTTE EN -ONTWIKKELING

Vanaf 2014 komt de Amerikaanse nerts niet meer voor in de registratie van WBE tellingen in FRS, maar wordt de Europese nerts genoemd. Het lijkt erop dat deze soorten met elkaar worden verward, volgens de Zoogdiervereniging komt de Europese nerts niet voor in Nederland.

Figuur 7.38.1 Aantal Amerikaanse (verwilderde) nertsen in Noord-Brabant (2012-2015)

(Bron: Zoogdiertelling FRS)

Figuur 7.38.2. Verspreiding van de (verwilderde) Amerikaanse nerts in Noord-Brabant en omgeving. Rode stippen is aanwezigheid vanaf 2015; blauwe blokken is aanwezigheid tussen 1850-2015

(Bron: Zoogdiervereniging, website)

7.38.3

RESULTATEN VAN BEHEER AFGELOPEN PERIODE

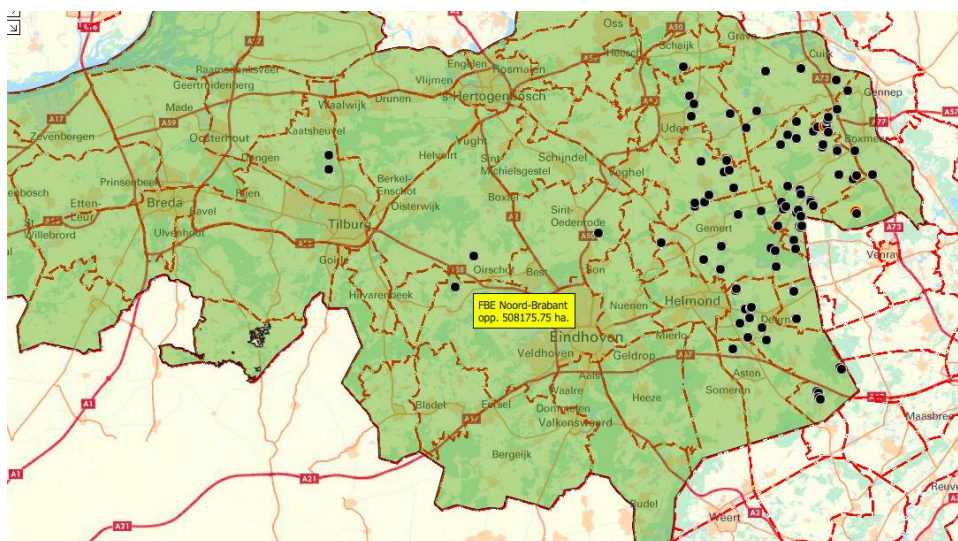
In de periode 2010-2016 is een ontheffing ter voorkoming van schade aan landbouwgewassen en volksgezondheid en openbare veiligheid verleend. Dit betreft doden met kogelgeweer, gebruik van kunstmatige lichtbronnen en vangkooien. In het belang van de veiligheid van het luchtverkeer was een ontheffing op voorhand beschikbaar. Er zijn geen schademeldingen gedaan.

De laatste jaren van de referentieperiode worden er per jaar ongeveer 75 Amerikaanse (verwilderde) nertsen geschoten (tabel 7.38.1). Deze nerts is een exoot.

Jaar	1/4	totaal
tot 31/3		afschot
10/11		0
11/12		0
12/13		74
13/14		79
14/15		89
15/16		59

Tabel 7.38.1. Afschot Amerikaanse (verwilderde) nerts op basis van aanwijzing

Figuur 7.38.3. Verspreiding van afschot Amerikaanse (verwilderde) nerts in Noord-Brabant in de periode 1-4-2010 t/m 31-3-2016

7.38.4

EVALUATIE AFGELOPEN BEHEERPERIODE

Er zijn weinig data beschikbaar voor een evaluatie. De aantalsontwikkeling geeft een indicatie dat de Amerikaanse nerts niet gevestigd raakt.

7.38.5

BEHEER 2017-2023

Wettelijke status en provinciaal beleid

Status per 1-1-2017: Niet beschermd.

Doelstelling

Zo laag mogelijke stand.

Beheermaatregelen

Het beheer gebeurt door doden met het geweer en als bijvangst met klemmen en vangkooien bij de bestrijding van muskusrat en beverrat.

Conclusie Amerikaanse (verwilderde) nerts

Voortzetting van het huidige beheer door doden met geweer. Vangen met klemmen en vangkooien blijft wenselijk (bijvangst bij het beheer van muskusratten en beverratten). Faunabeheereenheid verzoekt GS daartoe opdracht te geven.

7.39

MUNTJAK

Status 2011-2016: Niet beschermd, exoot.

Status per 1-1-2017: Niet beschermd, exoot. Per 3 augustus 2016 geldt een Europees verbod (EU-exotenverordening 1143/2014) op bezit, handel, kweek, transport en import van muntjaks. De verordening verplicht de Lidstaten verder tot doeltreffende beheermaatregelen.

7.39.1

SOORTBESCHRIJVING

De muntjak is een klein hert, dat inheems is in China. Het voedsel bestaat vooral uit bladeren van struiken (braam, klimop, zaailingen), boomschors, vruchten (appel, braam) en mast (eikels, kastanjes), in het voorjaar aangevuld met grassen en kruiden.

Steeds vaker worden ontsnapte of vrijgelaten muntjaks of hun nakomelingen in Nederland waargenomen, vooral in Noord-Brabant. Ook in Vlaanderen nemen de muntjaks toe. Het is mogelijk dat muntjaks zich in Noord-Brabant gevestigd hebben vanuit Vlaanderen. Het is echter ook denkbaar dat ze in Noord-Brabant losgelaten zijn.

7.39.2

POPULATIEGROOTTE EN -ONTWIKKELING

De eerste goed gedocumenteerde in het wild levende muntjak betrof een op de Veluwe dood gereden exemplaar. Daarna werden meerdere muntjaks op de Veluwe, in Salland en in de Achterhoek waargenomen. In de Achterhoek en Salland lijken ze inmiddels verdwenen en het aantal waarnemingen op de Veluwe is teruggelopen. Vanaf 2005 worden muntjaks in Noord-Brabant waargenomen, vooral in de omgeving van landgoed De Utrecht (Hollander, 2013).

In 2015 zijn in Noord-Brabant 7 muntjaks waargenomen. In 2014 waren dit er 4. Figuur 7.39.1 geeft een indicatie waar muntjaks voorkomen.

7.39.3

ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN

Er zijn geen schademeldingen in Noord-Brabant. Gezien ervaringen in Engeland wordt vooral gevreesd voor een negatief effect op bosverjonging en op schade aan flora, met name bosplanten. Hollander (2013) heeft een uitgebreide analyse van risico's voor flora en fauna door vraat van muntjaks uitgevoerd, op basis van onderzoek in Engeland. In Engeland hadden muntjaks merkbaar effect op de verjonging van hazelaar, Spaanse aak en es en de dichtheid van braam. Ook zijn grote aantallen muntjaks in Engeland verantwoordelijk voor aanzienlijke schade aan wilde hyacinten en andere bodemflora. Dit gebeurt met name in relatief geïsoleerde gebieden met voorkeursbiotopen of waar de muntjaks verblijven in ingerasterde of omheinde terreinen. Er zijn aanwijzingen in Engeland dat het broedbiotoop van de nachtegaal negatief wordt beïnvloed door de muntjak. Hetzelfde wordt vermoed voor zanglijster, tuinfluiters, fitis en goudvink.

In Nederland wordt de kans dat zeldzame bosflora op het menu van de muntjak komt te staan, relatief klein geacht. Zeldzame soorten bodemflora zullen hooguit lokaal door muntjak worden gegeten, omdat ander voedsel (bramen, klimop) in grotere mate aanwezig is.

De soorten broedvogelsoorten waarop in Engeland effecten op populatieniveau zijn aangetoond, komen ook in Nederland voor. De nachtegaal is in Nederland een rode lijst-soort (kwetsbaar). Het verspreidingsgebied van deze soort overlapt niet in betekenende mate met het potentiële verspreidingsgebied van de muntjak, dus ligt een schadelijk effect op de nachtegaal in Nederland minder voor de hand. Uitsluitend als muntjaks in Nederland in hoge dichtheden zoals in Engeland voor gaan komen, zijn mogelijk vergelijkbare effecten als in Engeland beschreven te verwachten op broedvogels. Landbouwschade lijkt een kleiner potentieel probleem.

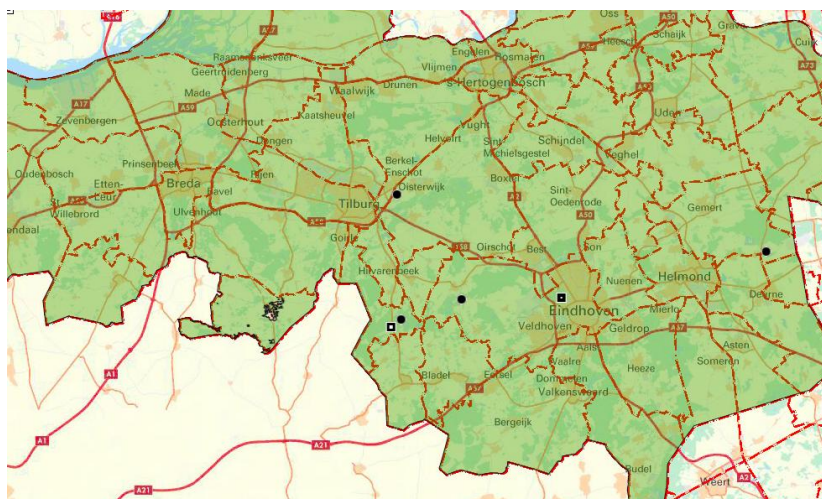
In hoeverre muntjaks hoge dichtheden in Nederland of Noord-Brabant zouden kunnen bereiken is nog niet bekend. Wel is duidelijk dat het nu er maar incidenteel muntjaks voorkomen, het veel eenvoudiger is deze risico's uit te schakelen, dan wanneer deze soort zich uitgebreider heeft gevestigd.

7.39.4

RESULTATEN VAN BEHEER AFGELOPEN PERIODE

In de periode 2010-2016 is een opdracht voor afschot verleend.

In de referentieperiode zijn tien muntjaks geschoten (tabel 7.39.1), alle in Zuidoostelijk Brabant (zie figuur 7.39.1).

Figuur 7.39.1. Verspreiding van afschot (cirkels) en aanrijding (vierkanten) muntjak in Noord-Brabant in de periode 1-4-2010 t/m 31-3-2016

Jaar 1/4 tot 31/3	geregistreerd afschot
10/11	0
11/12	0
12/13	9
13/14	0
14/15	1
15/16	0

Tabel 7.39.1. Afschot muntjak op basis van provinciale opdracht

7.39.5

EVALUATIE AFGELOPEN BEHEERPERIODE

De muntjak is moeilijk waarneembaar, waardoor geen goed beeld is waar de soort nu voorkomt. In het kader van nulstand en om risico's van vestiging van een populatie te voorkomen is elk geval van afschot wenselijk.

7.39.6

BEHEER 2017-2023

Wettelijke status en provinciaal beleid

Status per 1-1-2017: Niet beschermd. Opdracht aan jachtaktehouders om muntjaks te doden met het geweer.

Doelstelling

Zo laag mogelijk stand.

Beheermaatregelen

Doden met het geweer. In Engeland worden muntjaks ook wel gevangen met netten en in Vlaanderen met vangkooien.

Conclusie muntjak

Alertheid op directe en indirecte waarnemingen (sporen) blijft gewenst, en afschot noodzakelijk om een plaag zoals in Engeland te voorkómen. Jachtaktehouders dienen de opdracht om muntjaks te doden met het geweer zo goed mogelijk te vervullen.

7.40

WASBEER (PROCYON LOTOR)

Status 2010-2016: Niet beschermd, exoot.

Status per 1-1-2017: Niet beschermd, exoot.

7.40.1

SOORTBESCHRIJVING

Wasberen komen van nature niet in Europa voor. Ze zijn in 1934 uitgezet in de buurt van Kassel (D). In de loop van de jaren is van daaruit het westen van Duitsland gekoloniseerd. De Duitse populatie heeft bijna Nederland bereikt. In Nederland heeft de wasbeer zich nog niet gevestigd, maar dat zou binnenkort aan onze oostgrens kunnen gaan gebeuren. De waarnemingen in Nederland zijn waarschijnlijk nog vrijwel uitsluitend dieren die afkomstig zijn uit gevangenschap.

In het westen van Duitsland leven wasberen vooral in bossen met waterpartijen en in steden in middelgebergten. De hoogste dichtheden worden bereikt in steden, tot 150 exemplaren per 100 ha. Buiten de steden is de dichtheid maar 1 tot 2 per 100 ha (Hohmann & Bartussek, 2005).

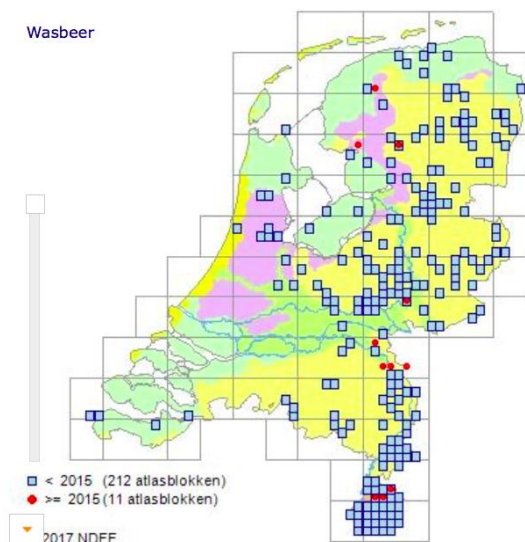
Wasberen eten vruchten, zaden, ongewervelden, kleine gewervelde dieren en eieren.

7.40.2

POPULATIEGROOTTE EN –ONTWIKKELING

Van de wasbeer zijn verspreid door Nederland waarnemingen bekend, met wat grotere dichtheid op de Veluwe en in Limburg. Doordat de wasbeer een nogal verborgen leefwijze heeft, is onduidelijk of de soort op locaties van waarnemingen voor 2015 nu nog voorkomt, of weer is verdwenen.

Per jaar worden hooguit enkele wasberen in Noord-Brabant waargenomen. Dit zijn ontsnapte of losgelaten exemplaren. Waarneming.nl meldt in de periode 2011-2016 acht waarnemingen verspreid door de provincie, die echter niet alle geverifieerd zijn.

Figuur 7.40.1. Verspreiding wasbeer in Nederland (Bron: NDFF, website Zoogdiervereniging)

7.40.3

ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN

Er zijn geen schademeldingen in Noord-Brabant.

De landbouwschade is in Duitsland nog minimaal.

In Europa is geen wezenlijke schade aan de natuur aangetoond (Lammertsma et al., 2008). Op grond van zijn verblijfplaatsen en voedsel is hij mogelijk een concurrent van inheemse roofdieren als vos en das. Het is daarom niet wenselijk dat hij zich vestigt in Nederland.

Als de wasbeer zich in dezelfde dichtheden als in Duitsland zou gaan vestigen in steden en dorpen, dan is vooral schade aan gebouwen en tuinen te verwachten.

7.40.4

BEHEER 2017-2023

Wettelijke status en provinciaal beleid

Status per 1-1-2017: Onbeschermde, exoot. De wasbeer is in beginsel niet beschermd, maar dat betekent niet dat beheer zonder meer toegestaan is. In Noord-Brabant is geen regelgeving op grond waarvan beheer met het geweer toegestaan is.

Per 3 augustus 2016 geldt een Europees verbod (EU-exotenverordening 1143/2014) op bezit, handel, kweek, transport en import van wasberen.

Schade door wasberen komt niet in aanmerking voor een tegemoetkoming.

Doelstelling

Nulstand.

Over de omvang van deze risico's is nog weinig bekend. Wel is duidelijk dat er nu maar incidenteel wasberen voorkomen, het veel eenvoudiger is deze risico's uit te schakelen, dan wanneer deze soort zich uitgebreider heeft gevestigd.

Beheermaatregelen

Wasberen kunnen beheerd worden door doden met het geweer, eventueel ondersteund met kunstlicht, restlicht- en warmtebeeldversterking, en vangen met vangkooien en kastvallen, maar dat is in Noord-Brabant nog niet geregeld.

Conclusie wasbeer

Gezien de doelstelling van een zo laag mogelijk stand en de te verwachten vestiging vanuit Duitsland zal de Faunabeheereenheid verzoeken om een opdracht aan de jachtaktehouders om wasberen te doden met het geweer, ook 's nachts met kunstlicht, restlicht- en warmtebeeldversterking en geluiddemper, en te vangen met kastvallen en vangkooien.

7.41

WASBEERHOND (NYCTEREUTES PROCYONOIDES)

Status 2010-2016: Niet beschermd, exoot.

Status per 1-1-2017: Niet beschermd, exoot.

7.41.1

SOORTBESCHRIJVING

Wasbeerhond, ook wel marterhond genoemd, komt van nature niet in Europa voor. Ze zijn in de periode 1928-1957 uitgezet in onder anderen Oekraïne en Wit-Rusland. In de loop van de jaren zijn van daaruit Polen en Duitsland gekoloniseerd. Deze populatie heeft het noorden van Nederland bereikt (Mulder, 2013). In 2012 werd voor de eerste keer voortplanting in ons land aangetoond.

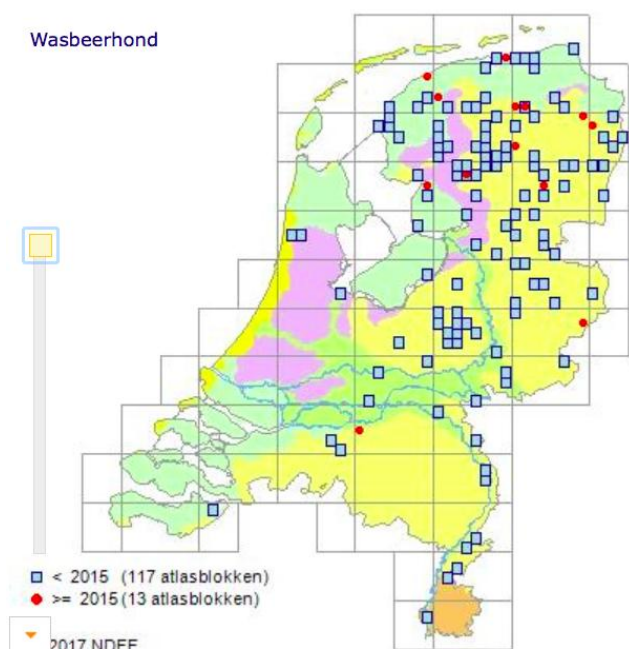
Wasbeerhonden eten vruchten, zaden, ongewervelden, kleine tot middelgrote gewervelde dieren en eieren.

7.41.2

POPULATIEGROOTTE EN -ONTWIKKELING

In de oostelijke helft van Nederland en in de Belgische gewesten Oost-Vlaanderen en Antwerpen zijn vanaf 1986 diverse vondsten en waarnemingen bekend.

In Noord-Brabant zijn incidenteel wasbeerhonden waargenomen. Waarneming.nl meldt in de periode 2011-2016 drie waarnemingen verspreid door de provincie, waarvan 1 goedgekeurd als zeker geval. Aangenomen wordt dat deze exemplaren ontsnapt of losgelaten zijn.

Figuur 7.41.1. Verspreiding wasbeerhond in Nederland (Bron: NDFF, website Zoogdiervereniging)

7.41.3

ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN

Er zijn geen schademeldingen. Gevreesd wordt voor gewasschade, met name aan maïs. Verder is er een risico voor de volksgezondheid, aangezien de wasbeerhond gastheer is van de vossenlintworm. Op grond van zijn verblijfplaatsen en voedsel is hij mogelijk een concurrent van inheemse roofdieren als de vos en de das. Wasbeerhonden kunnen schade aanrichten in kolonies van op de grond broedende vogels. Mogelijk zijn er een bedreiging voor weidevogels, maar over de omvang van deze risico's is nog weinig bekend.

7.41.4

BEHEER 2017-2023

Wettelijke status en provinciaal beleid

Status per 1-1-2017: Niet beschermd, exoot.

Dit betekent niet dat beheer zonder meer toegestaan is. In Noord-Brabant is geen regelgeving op grond waarvan beheer met het geweer toegestaan is.

Per 3 augustus 2016 geldt een Europees verbod (EU-exotenverordening 1143/2014) op bezit, handel, kweek, transport en import van wasbeerhonden.

Doelstelling

Nulstand.

Over de omvang van risico's van schade is nog weinig bekend. Wel is duidelijk dat er nu maar incidenteel wasbeerhonden voorkomen, het veel eenvoudiger is deze risico's uit te schakelen, dan wanneer deze soort zich uitgebreider heeft gevestigd.

Beheermaatregelen

Wasbeerhonden kunnen beheerd worden door doden met het geweer, eventueel ondersteund met kunstlicht, restlicht- en warmtebeeldversterking, en vangen met vangkooien en kastvallen, maar dat is Noord-Brabant nog niet geregeld.

Conclusie wasbeerhond

Gezien de doelstelling van een zo laag mogelijke stand en te verwachten vestiging vanuit Duitsland of het noordoosten van ons land zal de Faunabeheereenheid verzoeken om een opdracht aan de jachtaktehouders om wasbeerhonden te doden met het geweer, ook 's nachts met kunstlicht, restlicht- en warmtebeeldversterking en geluiddemper, en te vangen met kastvallen en vangkooien.

8 MONITORING, EVALUATIE EN RAPPORTAGE

Door de grote tijdsdruk waaronder dit nieuwe Faunabeheerplan tot stand is gekomen, is er onvoldoende ruimte geweest voor overleg over verbetering van de monitoring van aantallen dieren, van preventieve en algemeen werende maatregelen en van redenen voor afschot.

De Faunabeheereenheid organiseert in 2017-2018 bijeenkomsten om de monitoring en evaluatie te verbeteren. De resultaten van deze ontwikkelingen worden later verwerkt in dit hoofdstuk.

8.1

VERZAMELING MONITORINGSGEGEVENS

Goede monitoring en registratie van activiteiten rond faunabeheer is essentieel voor een goede onderbouwing van beleid.

8.1.1

MONITORING VAN ONTHEFFINGEN, HANDELINGEN EN AFSCHOT/REGULATIE

Het faunaregistratiesysteem FRS vormt de basis voor een goede en centrale registratie voor Faunabeheereenheid en WBE's. FRS wordt door verschillende gebruikers gevoed en informatie wordt voor verschillende doeleinden ontsloten. Jagers geven activiteiten door, de Faunabeheereenheid gebruikt het als platform om onder andere machtigingen ter beschikking te stellen. Daarnaast worden de samengevatte gegevens gebruikt voor rapportages zoals het jaarverslag van de Faunabeheereenheid en voor de evaluatie in het kader van een nieuw faunabeheerplan. Ook wordt de registratie van uitgevoerde bestrijdingsacties door het Faunafonds gebruikt om te toetsen of er adequaat gebruik is gemaakt van de ontheffing om schade te voorkomen dan wel te beperken. De invoer van gegevens door diverse gebruikers verloopt redelijk goed, de output in vorm van machtigingen eveneens (zie 8.2 voor uitbreiding meldingsplicht).

Specifiek voor afschot van ree kan de registratie vereenvoudigd vergelijkbaar met die voor wild zwijn. Daarbij wordt een unieke opvolgende nummering van loodjes gebruikt, zonder deze aan een geslacht te verbinden. Bij de invoer in FRS dient dan aangegeven te worden of er sprake was van een bok dan wel een reeget. Iedere reeënbeheerder heeft dan een aantal aan hem toegekende merken (of toegekende nummers) die hij in het systeem kan invoeren.

De terugkoppeling van informatie naar diverse gebruikers kan worden verbeterd, zoals:

- Gegevens voor periodieke rapportages op eenvoudige manier beschikbaar te maken, op Faunabeheereenheid niveau en wellicht ook WBE- en jachthoudersniveau. Wanneer gebruikers er zelf informatie uit kunnen halen, stimuleert dit ook om gegevens goed en tijdig aan te leveren. Hetzelfde geldt voor gegenereerde overzichten en analyses, zodat zichtbaar wordt dat er iets met de verzamelde gegevens gebeurt.
- Nadere aandacht is nodig voor juiste indeling en registratie in categorieën/ontheffingen op basis waarvan handelingen en afschot/regulatie plaatsvindt. Welke wettelijke belangen hiermee zijn gediend.
- Meer aandacht voor andere maatregelen dan afschot/regulatie: welke andere middelen zijn ingezet (zoals vangkooien, aardhonden, fretten etc.); behandeling van nesten; inzet van preventieve maatregelen, inrichting/aanpassing leefgebied en maatregelen voor biotoopverbetering.
- Registratie van handelingen en afschot/regulatie door andere partijen (nestbehandeling door agrariërs, TBO's; vangacties) dan WBE's vindt vaak niet plaats in FRS. Over handelingen en afschot ontvangt Faunabeheereenheid wel jaarrapporten van de betrokken organisaties. Echter registratie van andere activiteiten en maatregelen worden hierin niet systematisch gegeven. Faunabeheereenheid zou een format kunnen ontwikkelen om hierop meer zicht te krijgen, waarbij de gegevens ook in FRS worden aangeleverd.
- Afschot/maatregelen gepleegd op ontheffingen die door andere partijen dan de Faunabeheereenheid worden verstrekt (de Omgevingsdienst in Noord-Brabant ODBN), moeten op een eenduidige manier worden verwerkt, liefst ook in FRS.

8.1.2

MONITORING VAN POPULATIE-ONTWIKKELING

Het is wenselijk met Sovon en Zoogdiervereniging na te gaan hoe schattingen zijn te maken van totaalaantallen van de populaties. Daarbij kan beter inzicht verkregen worden welk aandeel van de populatie wordt geschoten en of dit invloed op de trend kan hebben.

- Voor vogelsoorten lijkt het lopende project Vogelatlas van Sovon binnenkort ook schattingen van de totaalaantallen per provincie te kunnen leveren. Als er eens per 5-10 jaar zo'n schatting is, voldoet in volgende jaren de gestandaardiseerde metingen die nu al plaatsvinden om trends vast te stellen (zoals BMP, PTT, watervogeltellingen).
- Voor verwilderde diersoorten, vooral duif en boerengans, is weinig aandacht onder vrijwilligers die voor Sovon de tellingen uitvoeren. Hier kan meer aandacht worden gevraagd bij Sovon. Tevens kunnen deze soorten worden opgenomen in de voorjaarsstellingen van de WBE's.
- De Zoogdiervereniging heeft onvoldoende data om een schatting van totaalaantallen te maken, voor veel zoogdiersoorten is dit ook moeilijker vanwege de meer verborgen leefwijze. De Zoogdiervereniging geeft wel trends van verandering in populaties voor een beperkt aantal soorten.
- De tellingen van wildsoorten en vrijgestelde soorten zoals door de WBE's uitgevoerd (voorjaarsstelling) wordt geregistreerd in FRS en kan de komende jaren belangrijke aanvullende informatie opleveren over trends in populaties. Onderzocht kan worden of deze tellingen meer gebieddekkend zijn te krijgen, waarbij ook ondertelde biotopen, zoals de stad, worden meegenomen. Daarbij is het wenselijk de dekking van de telling vast te leggen,

zodat correcties van jaar tot jaar mogelijk zijn voor niet-getelde gebieden. Voor ree en wild zwijn worden gebieddekkende tellingen uitgevoerd. Het is wenselijk te onderzoeken hoe op basis hiervan de totale populatie-omvang kan worden geschat. Per WBE kunnen zowel de jacht-/telgebieden als de niet getelde gebieden nader gekarakteriseerd worden in een aantal biotooptypen op basis waarvan de tellingen geëxtrapoleerd kunnen worden.

- De FBE roept terreinbeheerders en eigenaren/beheerders van andere terreinen waar geen jachtrecht wordt verhuurd, mee te werken aan bovengenoemde tellingen van WBE's.

8.1.3

MONITORING VAN SCHADE AAN BELANGEN

Schade aan gewassen, vee, visserij en wateren

Schade aan gewassen wordt goed geregistreerd door BIJ12/Faunafonds, voor zover deze schade voor tegemoetkoming in aanmerking komt. Echter diverse vormen van schade worden hiermee onderbelicht:

- schades lager dan € 600 per geval worden waarschijnlijk niet meer of onvolledig gemeld (dat is de som van het behandelbedrag (€ 300), eigen risico (minimaal € 250) en € 50 (bedrag waaronder geen tegemoetkoming wordt gegeven);
- schades door diersoorten die niet worden vergoed: wildsoorten, landelijk en provinciaal vrijgestelde soorten, exoten en onbeschermde soorten;
- schades in bepaalde teelten, zoals in de fruitteelt, die niet meer wordt vergoed;
- diverse indirecte schades, zoals tijdens opslag van producten of voer, en structuurschade aan de bodem, uitgebreid beschreven in Guldemond e.a. (2013).
- speciale aandacht vraagt monitoring en objectivering van schade aan overjarig grasland in de winter. Deze is lastig te taxeren, omdat bij intensieve begrazing en vertrapping de grasmat na verloop van tijd verder kan verslechteren. In sommige gevallen is ook lokale herinzaai wenselijk. Deze vorm van schade wordt niet vergoed en blijft daarmee onderbelicht.

De FBE gaat zich in overleg met BIJ12 Faunafonds inzetten om ook deze vormen van schade te monitoren.

Aanbeveling FBE aan provincie

Het behandelbedrag vormt een belangrijke drempel voor het melden van schades. Door het behandelbedrag te restitueren als blijkt dat er sprake is van belangrijke schade (meer dan 250 euro met 5 % eigen risico), wordt het melden van schades gestimuleerd, zonder dat de administratie wordt belast met kleine schades onder € 250. Dit leidt tot beter inzicht in de hoogte van de schades.

Schade aan bosbouw

Er worden geen tegemoetkomingen in de schade aan bosbouwdoelstellingen toegekend. Mede hierdoor, maar ook vanwege het ontbreken van productiedoelstellingen in de grotere bosgebieden in Nederland, zijn er vrijwel geen gegevens over schade aan aanplant en natuurlijke bosverjonging door vraat van hoefdieren, konijnen en hazen voorhanden. Het een en ander heeft ook te maken met de lange omlooptijd van een productiebos. Met meer aandacht voor de productiepotentie van bossen in Nederland worden deze gegevens meer van belang. Vraat kan zowel de mate van verjonging, de vorm van de bomen als de boomsoortsamenstelling beïnvloeden.

Schade aan andere belangen

Met name voor de eerste drie typen schade heeft BIJ12-Faunafonds een Meldpunt schade opgezet (www.faunaschade.nl). Dit is recentelijk gelanceerd en wordt nog niet veel gebruikt. Het dient verder te worden ontwikkeld en gepropageerd in samenwerking met de agrarische sector, particulieren en andere belanghebbenden die ook schade of overlast ondervinden door fauna.

De omvang van schade aan de (deel)belangen flora en fauna, vee, bosbouw, visserij, wateren, sportterreinen, bedrijventerreinen, en overlast in de bebouwde kom is nu nog erg onvolledig en zou beter in beeld moeten worden gebracht.

Daarnaast zullen de betrokken partijen een goede registratie moeten voeren, waarbij schade aan belangen jaarlijks inzichtelijk wordt gemaakt en geregistreerd en de maatregelen, genomen om de schade te voorkomen of te beperken, dienen te worden vastgelegd. Daarmee wordt een vollediger onderbouwing gegeven van schade aan de verschillende belangen. Hieronder werken we dit punt verder uit.

Aanrijdingen met fauna (dierenwelzijn)

Aanrijdingen met reeën, zwijnen en damherten vormen een risico voor de verkeersveiligheid. Ook kleinere dieren kunnen een risico vormen i.v.m. uitwijkpogingen van automobilisten. Over het algemeen wordt door wegbeheerders aanrijdingen met dieren opgenomen tot een grootte van een vos of das.

Aanrijdingen met de grotere zoogdieren dienen direct gemeld te worden aan de meldkamer van politie. Deze neemt dan contact op met de dienstdoende coördinator van SAMF die de verdere afhandeling en registratie in BRS regelt. Deelnemers van SAMF beschikken over een provinciale aanwijzing om deze betreffende (dode) dieren onder zich te mogen hebben.

Elders in het veld aangetroffen dode dieren kunnen door de leden van de WBE in FRS worden ingevoerd.

De Wet natuurbescherming lijkt meer ruimte te bieden aan vindsters van dode dieren om die zonder melding aan de politie mee te kunnen nemen. De discussie omtrent de interpretatie van dit gedeelte uit de wet heeft nog niet tot een uniform gedragen standpunt geleid. Het is wenselijk met Politie, SAMF en jagersverenigingen af te stemmen hoe men de vindsters van dode beschermde inheemse diersoorten er op een praktische manier toe kan bewegen hun vondst toch te melden.

Ondanks dat gegevens in verschillende databases, zoals de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF), BoaRegistratie (BRS), FaunaRegistratie (FRS) en data van de Stichting Das & Boom, vastgelegd kunnen worden en op zichzelf waardevol zijn, biedt de registratie in één systeem de beste mogelijkheden voor zo volledig mogelijke dataset.

Vliegveiligheid luchtverkeer

Gegevens over incidenten/aanvaringen tussen vogels en vliegverkeer worden door de betreffende luchthavens verzameld. Het overzicht ervan dient jaarlijks te worden doorgegeven aan de Faunabeheereenheid.

Volksgezondheid en openbare veiligheid

Zwemwaterkwaliteit wordt door de waterbeheerders gecontroleerd en aan de provincie gerapporteerd. Deze laatste zorgt voor de informatie hierover naar het publiek (zie: <https://www.helpdeskwater.nl/onderwerpen/gebruiksfuncties/zwemwater/wetgeving-beleid/>).

Rapportage van deze gegevens, en wat de mogelijke oorzaken zijn (bijv. ganzenuitwerpselen), moet worden verbeterd en openbaar beschikbaar worden.

Natuurdoelstellingen

We onderscheiden hier de drie meest voorname vormen van schade aan flora, fauna en natuur in zijn algemeenheid:

Predatie

Weidevogels en andere bodembroeders, soms ook zoogdieren, zoals haas en reptielen zoals hagedissen.

Monitoring: terreinbeherende organisaties, collectieven agrarisch natuur- en landschapsbeheer/weidevogelbeheerders; voor bodembroeders anders dan weidevogels, hazen en konijnen aangevuld door jachthouders en WBE's.

Vraat door ganzen en eutrofiering oppervlaktewater

Ganzen kunnen rietkragen en oevervegetatie beïnvloeden. Dit kan leiden tot een direct effect op de aanwezige plantensoorten, maar ook indirect op bijvoorbeeld rietvogels.

Oligitrofe wateren zoals vennen, kunnen door benutting als slaappleats door ganzen te voedselrijk worden voor de natuurwaarden waarvoor ze zijn beschermd.

Monitoring: terreinbeherende organisaties.

Vraat in bossen (zie ook bosbouw)

Hoge vraatdruk kan resulteren dat sommige boomsoorten niet kunnen regenereren. Inlandse eik is hiervan een voorbeeld, hierdoor komt de instandhouding van 'Oude zuurminnende eikenbossen op zandvlakten met Quercus robur' (habitatype H9190) in gevaar.

Ook zijn er uit het buitenland gevallen bekend dat broedvogels achteruit gaan door dat de vraatdruk tot een structuurarmer bos leidt.

Monitoring: Terreineigenaren, terreinbeherende organisaties, BPG.

Schade en overlast aan sportvelden, schiet-, industrieterreinen, kazernes, of begraafplaatsen

Er is geen provinciale of landelijk registratie van schade aan deze belangen. Voor een goede onderbouwing is deze registratie wenselijk.

Monitoring: via Landelijk Meldpunt Faunaschade (www.faunaschade.nl).

Overlast en andere schadevormen

Schade of overlast door vogels of zoogdieren kan worden gemeld bij het Landelijk Meldpunt Faunaschade (www.faunaschade.nl). Hier kunnen particulieren ook gebruik van maken.

8.2

MELD- EN RAPPORTAGEPLICHT

Sinds 1 januari 2017 is in de nieuwe Wet natuurbescherming de verplichting vastgelegd voor jachtakehouders om gedode dieren te melden bij de faunabeheereenheid. Dit geldt nu dus ook voor afschot in het kader van jacht en voor afschot in het kader van de (landelijke en provinciale) vrijstelling. In Noord-Brabant zijn deze gegevens al sinds 2012/13 goed geregistreerd.

Voor ontheffingen is voorgeschreven meldingen eens per twee weken te doen. Voor wild en vrijgestelde soorten is melding eens per jaar verplicht volgens de Wet natuurbescherming, de provincie verplicht dit eens per kwartaal te doen.

Indien geen jacht, beheer of schadebestrijdingsactiviteiten hebben plaats gevonden wordt ook dit expliciet gemeld met een melding van 0 (nul) exemplaren gedood. Deze verplichting geldt niet voor het gebruik van de machtigingen voor grofwild.

De FBE stelt zelf de eisen, die verbonden zijn aan de machtigingen. Voor machtigingen die betrekking hebben op grofwild dient een getroffen maatregel binnen 48 uur gerapporteerd te zijn in FRS. Voor perceelsgebonden (schade) machtigingen dient dit iedere 14 dagen gemeld te worden. Voor het registreren van alle andere maatregelen, waaronder jacht, landelijk vrijgestelde soorten en algemene machtigingen op jachtveldniveau dient tenminste ieder kwartaal gerapporteerd te worden.

De provinciale verordening Natuurbescherming verplicht WBE's populatietellingen uit te voeren. De FBE vraagt jagende jachthouders (dus de jachthouders, die wettelijk verplicht zijn lid te zijn van een WBE) gehouden zijn volledig en actief mee te werken aan de noodzakelijke trendmatige tellingen: grofwildtellingen, kleinwildtellingen en specifieke ganzentellingen.

8.3

UITGANGSPUNTEN TOEKOMSTIGE EVALUATIES

Door de monitoring van de bovengenoemde gegevens kan het schadeverloop, de populatieontwikkeling en het beheer beter weergegeven worden. Deze data zijn essentieel om een faunabeheerplan op te stellen.

Een jaar voor het aflopen van het huidige faunabeheerplan dient de evaluatie opgesteld te worden, zodat vervolgens tijdig een nieuw faunabeheerplan kan worden opgesteld.

Causale verbanden tussen beheer en afname van schade of overlast zijn veelal niet eenduidig te maken en hangen in ieder geval ten dele af van de gedane aannames.

In hoeverre een evaluatie het uitgevoerde beheer kan duiden, hangt af van:

- meetbare beheerdoelen;
- verklarende factoren die gemonitord worden;
- causaal verband dat tussen beheer en wettelijke belangen aantoonbaar is.

Juist dit laatste is van belang, wanneer het er om gaat te onderbouwen waarom de schade juist is afgenomen, dan wel toegenomen. Wat is bijvoorbeeld de betekenis van afschot op de hoogte van de schade? Hiertoe zal veelal meer gedetailleerd onderzoek noodzakelijk zijn.

In de evaluatie wordt specifiek aandacht gevraagd voor volgende aspecten:

- Update van literatuurstudie naar effecten van beheer inclusief preventieve maatregelen, bijv. ook maatregelen tegen graafactiviteiten van bijv. das, konijn en bever,
- Nadere analyse naar aantal aanrijdingen met dieren in relatie met het populatiebeheer bij ree en wild zwijn.

BRONNEN

van Apeldoorn, R. C. (2005) Muizenplagen in Nederland: oorzaken en bestrijding (Alterra rapport 1234). Alterra, Wageningen.

Bakker A., van Noorden, B. (2011) Bestrijding Spreeuwenschade in Blauwe Bessenteelt, door middel van verplaatsing van Spreeuwen. Eind-rapportage 2009-2010 Provincie Limburg, Maastricht.

Barends, F. (2016) Woelrat *Arvicola amphibius*. In: S. Broekhuizen, K. Spoelstra, J.B.M. Thissen, K.J. Canters & J.C. Buys (red.). Atlas van de Nederlandse zoogdieren (Natuur van Nederland 12): 114-115. Naturalis Biodiversity Center & EIS Kenniscentrum Insecten en andere ongewervelden, Leiden.

Baxter, A. T., & Allan, J. R. (2008) Use of lethal control to reduce habituation to blank rounds by scavenging birds. *Journal of Wildlife Management*, 72(7), 1653-1657.

BIJ12. (2016) Faunaschade Preventie Kit. URL: www.bij12.nl/bij12units/faunafonds

Bijlsma, R.G., Hustings, F. & Camphuysen, C.J. (2001) Algemene en schaarse vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 2). GMB uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht.

Blackwell, B. F., Bernhardt, G. E., & Dolbeer, R. A. (2002) Lasers as nonlethal avian repellents. *The Journal of Wildlife Management*, 53, 713 – 719.

Blanker, A., A. Karimlou-Kranendonk, S. Roovers, M. Cox en R. Schippers, 2017. Beverprotocol Noord-Brabant. Waterschap Brabantse Delta e.a.

Bos, D., & Stahl, J. (2003) Creating new foraging opportunities for Dark-bellied Brent Branta bernicla and Barnacle Geese B. leucopsis in spring - insights from a large-scale experiment. *Ardea* 91(2): 153-166.

Boudewijn, T.J., Müskens, G.J.D.M., Beuker, D., van Kats, R., Poot, M.J.M., & Ebbinge, B.S. (2009) Evaluatie Opvangbeleid 2005-2008 overwinterende ganzen en smienten. Verspreidingspatronen van foeragerende smienten. Alterra rapport 1841. Bureau Waardenburg, rapport 08-090.

Brabants Landschap (2015) Jaarverslag '15 Vrijwillige weidevogelbescherming in Noord-Brabant.

van den Bremer, L., Schekkerman, H., van der Jeugd, H., van Roomen, H., M., van Winden, M., E., & van Turnhout, C. (2015) Populatieontwikkeling Wilde Eend, Krakeend, Kuifeend en Tafeleend in Nederland: wat weten we over de achtergronden? Sovon-rapport 2015/65, CAPS-rapport 2015/01. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Broekhuizen, S., & Muskens G.J.D.M. (1992) Steenmarter *Martes foina* (Erxleben, 1777) – In: Broekhuizen S., Hoekstra B., van Laar V., Smeenk C. & Thissen J.B.M. (red.). Atlas van de Nederlandse zoogdieren: 155-164. KNNV Uitgeverij, Utrecht.

Broekhuizen, S., Klees, D., & Müskens, G. (2010) De steenmarter. KNNV Uitgeverij/Zoogdiervereeniging, Zeist.

Cepek, J.D., Suckow, J., Croson, C., & Blackwell, B.F. (2001) Wildlife control methods for airports (Task 3). Experiment 3: Laser dispersal of Canada geese at Lake Galena, Pennsylvania. Interim Report submitted to DOT/FAA, William J. Hughes Technical Center by USDA/WS/NWRC.

Compendium voor de Leefomgeving (2017) URL: <http://www.clo.nl/indicatoren/nl1582-trend-generalisten> (trends konijn, ree, vos)

Compendium voor de Leefomgeving (2017) URL: <http://www.clo.nl/indicatoren/nl1580-trend-fauna-agrarisch> (trends haas, das)

Compendium voor de Leefomgeving (2017) URL: <http://www.clo.nl/indicatoren/nl1555-zoogdieren-van-de-habitatrichtlijn> (trend bever)

Deinet, S., Ieronymidou, C., McRae, L., Burfield, I.J., Foppen, R.P., Collen, B., & Böhm, M. (2013) Wildlife comeback in Europe: The recovery of selected mammal and bird species. Final report to Rewilding Europe by ZSL, BirdLife International and the European Bird Census Council. London, UK.

Dekker, J.J.A., & Hofmeester, T.R. (2014) The status of the American mink (*Neovison vison*) in the Netherlands. *Lutra* 57 (1): 5-15.

van Dijk, A.J., & Hustings, F. (1996) Broedvogelinventarisatie Kolonievogels en Zeldzame Soorten (handleiding Landelijk Soortonderzoek Broedvogels). Sovon, Beek-Ubbergen.

Dolbeer, R. A., Belant, J. R., & Sillings, J. L. (1993) Shooting gulls reduces strikes with aircraft at John F Kennedy International Airport. *Wildlife Society Bulletin* 21:442-450.

Doude van Troostwijk, W.J. (1964) Some aspects of the woodpigeon population in the Netherlands. *Ardea* 35: 13-29, Arnhem.

van Eerden, M. (2008) Debat, Aalscholvers bestrijden. *Boomblad* nr. 6.

Fauna Beheereenheid (2010) Fauna Beheerplan 2011-2016. Fauna Beheereenheid Noord-Brabant.

Fauna Beheereenheid (2015) Rapportage 2014-2015. Fauna Beheereenheid Noord-Brabant.

Fauna Beheereenheid (2015) Advies Brabants ganzenbeleid 2016-2022. Fauna Beheereenheid Noord-Brabant

Fauna Beheereenheid (2016) Evaluatie Beheerperiode 2010-2015 op basis van fauna beheerplan 2011-2016. Fauna Beheereenheid Noord-Brabant.

Faunabeheereenheid Noord-Holland (2017) Faunabeheerplan algemene soorten Noord-Holland 2017-2023 (concept 2 maart 2017).

Faunafonds (2010) Pilot ganzen verjaging met border collies. Deel 1. J.G. Oord. Pilot verjaging ganzen met border collies. Deel 2. B.S. Ebbinge, M. Kiers & P. Goedhart. Effect van het verjagen met border collies op de verspreiding van ganzen in ZW-Friesland in 2009/2010.

Fleming, R., Eng, P., & Fraser, H. (2001) The Impact of Waterfowl on Water Quality - Literature Review. Ridgetown College - University of Guelph Ridgetown, Ontario, Canada

Fox, A. D., Dalby, L., Christensen, T. K., Nagy, S., Balsby, T. J., Crowe, O., Clausen, P., Deceuninck, B., Devos, K., Holt, C.A., Hornman, M., Keller, V., Langendoen, T., Lehikoinen, A., Svein-Håkon Lorentsen, Molina, B., Nilsson, L., Stipniece, A., Jens-Christian Svenning & Wahl, J. (2016). Seeking explanations for recent changes in abundance of wintering Eurasian Wigeon (*Anas penelope*) in northwest Europe. *Ornis Fennica* 93: 12-25.

Ganzenakkoord Gereedschapskist (2013) Ganzen akkoord. Product: 'Gereedschapskist'. Maatregelen voor het verminderen van schade door ganzen in de zomerperiode. Taakgroep Gereedschapskist. Opdrachtgever: IPO. Inhoudelijke check eindconcept Faunafonds.

Gere, G., & Andrikovics, S. (1992) Effects of waterfowl on water quality. *Hydrobiologia*, 243(1), 445-448.

Gill, R. (2000) The Impact of deer on woodland biodiversity. Forestry Commision, 36: 6.

Goudzwaard, L., Bartelink, H.H., & Koop, H.J.G.M. (2001) Effecten van dunning en vraat op spontane verjonging in eikendennenbossen. Alterra-rapport 269, Wageningen Universiteit.

Grift, E.A. van der, Lammertsma, D.R., Jansman, H.A.H., & Wegman, R.M.A. (2016) Onderzoek naar het voorkomen van de wasbeer in Nederland. Wageningen, Wageningen Environmental Research.

Grift, E.A. van der, F.P.J. van Bommel, D.R. Lammertsma, 2017 (in prep). De effectiviteit van maatregelen voor het reduceren van aanrijdingen met reeën. Wageningen Environmental Research, Wageningen.

Groot, A. de & Jansman, H. (2014) Herkomstbepaling Wilde zwijnen in de provincie Noord-Brabant. Alterra-notitie. Alterra, Wageningen.

Groot, G.A. de, Spek, G-J., Bovenschen, J., Laros, I., van Meel, T., de Jong, J.F., & Jansman, H.A.H. (2016) Herkomst en migratie van Nederlandse edelherten en wilde zwijnen; Een basiskaart van de genetische patronen in Nederland en omgeving (Alterra-rapport 2724). Alterra, Wageningen.

Groot Bruinderink, G.W.T.A., Hazebroek, E., & van der Voet, H. (1994) Diet and condition of wild boar, *Sus scrofa scrofa*, without supplementary feeding. *Journal of Zoology, Lond.* 233: 631-648.

Groot Bruinderink, G.W.T.A., Lammertsma, D.R., & Hazebroek, E. (2000) Effects of cessation of supplemental feeding on mineral status of red deer *Cervus elaphus* and wild boar *Sus scrofa* in the Netherlands. *Acta Theriologica* 45: 71-85.

Groot Bruinderink, G.W.T.A., & Dekker, J. (2010) Populatiedynamiek en beheer. In: G. Groot Bruinderink & J. Dekker (red.). *Wilde zwijnen*: 46-67. KNNV Uitgeverij, Zeist.

Groot Bruinderink, G.W.T.A. (2016) Damhert Dama dama. In: S. Broekhuizen, K. Spoelstra, J.B.M. Thissen, K.J. Canters & J.C. Buys (red.). *Atlas van de Nederlandse zoogdieren (Natuur van Nederland 12)*: 293-295. Naturalis Biodiversity Center & EIS Kenniscentrum Insecten en andere ongewervelden, Leiden.

Guldmond A, Wim Dijkman, Dirk Keuper. *Wilde zwijnen op weg in Nederland*. Maart 2015, CLM 873, Culemborg.

Guldmond, J. A., den Hollander, H.J., van Well, E.A.P., & Keuper, D.D.J. (2013). *Kosten en baten voor de landbouw van schadesoorten*. CLM Onderzoek en Advies, Culemborg.

Guldmond, J.A., Kloen, H., & Keuper, D. (2016) *Wat is de potentiële faunaschade aan landbouwgewassen zonder afschot in Zuid-Holland?* CLM Onderzoek en Advies, Culemborg.

Handreiking faunaschade (2009) *Handreiking faunaschade; preventieve maatregelen, soorten faunaschade, wetgeving, beleidsregels en procedures*, Faunafonds, Dordrecht.

van Heijst, B.A.C., de Kort, M.A.C., Overgaauw, P.A.M., Vinke, C.M. (Universiteit Utrecht) & M.H.C. Beekmans (2015) *Feiten & Cijfers Gezelschapsdierensector 2015*. HAS Hogeschool, HAS Kennistransfer & Bedrijfsopleidingen, Den Bosch; Faculteit Diergeneeskunde, Utrecht.

Hollander, H., (2013) *Risico-analyse muntjak (Muntiacus reevesi)*. - Rapport 2013.09. Zoogdierverseniging, Nijmegen.

Hohmann, U., & Bartussek, I. (2005) *Der Waschbär*. Oertel und Spörer, Reutlingen.

Hornman, M., Hustings, F., Koffijberg, K., Klaassen, O., van Winden, E., Sovon Ganzen- en Zwanenwerkgroep & Soldaat, L. (2015) *Watervogels in Nederland in 2013/2014*. Sovon rapport 2015/72, RWS-rapport BM 15.21. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

van Horssen, P., & Lensink, R. (2000) Een snelle toename van de Indische Gans *Anser indicus* in Nederland. *Limosa* 73 (3): 97-104.

Jagersvereniging, *Draaiboek zomerganzentellingen Noord-Brabant*(FBE Noord-Brabant, 2016), *Instructie voorjaargestelling 2016*, VHR Uniform Landelijk Telprotocol (Vereniging Het Reewild, 2014).

Jansman, H.A.H., Hofmeester, T., de Groot, G.A., Laros, I., Bovenschen, J., Speelman, M., van der Hout, J., Casaer, J., Breyne, P., & Koelewijn, H.P. (2013) *Genetica van wilde zwijnen in Limburg en*

Noord-Brabant; Verspreiding, herkomst en verwantschap. (Alterra-rapport 2404). Alterra, Wageningen.

van der Jeugd H.P., Voslamber B., van Turnhout C., Sierdsema, H., Feige, N., Nienhuis, J. & Koffijberg, K. (2006) Overzomerende ganzen in Nederland: grenzen aan de groei? Sovon-onderzoeksrapport 2006/02. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Kleijn, D., Jansman, H.A.H., Oord, J.G., & Ebginge, B.S. (2009) Effectiviteit verjaagmethoden in foerageergebieden met speciale aandacht voor verjaging met ondersteunend afschot. Alterra-rapport 1792.

Kleijn D., van Winden, E., Goedhart, P., & Teunissen, W. (2009) Evaluatie opvangbeleid 2005-2008 overwinterende ganzen en smienten; deelrapport 10. Hebben overwinterende ganzen invloed op de weidevogelstand? Alterra-rapport 1771. Alterra, Wageningen.

Klinge, M. (2008) Stelling: Aalscholvers vormen een bedreiging voor de visstand. Visionair nr. 7.
Knol, W. (2015) Verwilderde huiskatten: effecten op de natuur in Nederland. (Intern rapport nummer 15-01). KNJV, Amersfoort.

Koffijberg, K., Foppen, R., & van Turnhout, C. (2013) Vogelbalans 2013. Sovon, Nijmegen.

Kurstjens, G., & Niewold, F. (2011) De verwachte ontwikkelingen van de beverpopulatie in Nederland: naar een bevermanagement. Kurstjens Ecologisch Adviesbureau, Faunafonds.

Lammertsma, D.R., Groot Bruinderink, G.W.T.A., & Broekhuizen, S. (2008) Wasberen (*Procyon lotor* L. 1758) in Nederland; verspreiding, ecologie en mogelijk gevolgen voor Nederland. Alterra, Wageningen.

Leidraad verminderen aanrijdingen reeën, 2017 (ed. F. Smit e.a.).

Lemaire, A.J.J. en P. Wiersma, 2011. Risicoanalyse van geïntroduceerde ganzensoorten in Nederland. SOVON- informatierapport 2010-06, Nijmegen.

Lensink, R., van den Bergh, L.M.J., & Voslamber, B. (2013) De geschiedenis van de Grauwe Gans als Nederlandse broedvogel in de 20e eeuw. *Limosa* 86: 1-11.

Lensink, R., Strucker, R.C.W., & Beuker, D. (2014) Effectiviteit verschillende regiems van verjaging en afschot in relatie tot schade aan akkerbouwgewassen in de Hoekse Waard 2012-2013

Leyendecker & Straatsma (2017) The influence of feral cats (*Felis silvestris catus*) on the population of root voles (*Microtus oeconomus arenicola*) on Texel.

Liefting, M., & Voslamber, B. (2011). Ganzen en zwanen in wegbermen - Een eerste inventarisatie. Sovon-notitie 2011 – 113. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen

Litjens, H. en W. Luijten, 2017. Gebiedsplan ganzen Noord-Brabant. ZLTO, in opdracht van Fauna Beheereenheid Noord-Brabant.

Lommen, J. (2014). Resultaten Praktijknetwerk Kraaien, Maïs en Mesurol. Flyer CLM, via www.clm.nl/news/249/15/Persbericht-Vogelverjagende-apparatuur-alternatief-voor-Mesurol

Meetnet Dagactieve Zoogdieren, NEM (2016) CBS, Sovon en Zoogdierverseniging, onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring.

Melman, T.C.P., de Lange, H.J., & Clerkx, A.P.P.M. (2011) QuickScan effectiviteit van het weren en verjagen van ganzen. Alterra-rapport 2251. Wageningen University.

Michels, E., & Koffeman, E. (2016) Zomerganzentelling in Noord-Brabant. Provincie Noord-Brabant

Ministerie van LNV (2004) Last van een beschermd dier? Steenmarters. Ministerie van LNV, Den Haag.

Ministerie van LNV (2007) Beleidsnota Invasieve exoten. Ministerie van LNV, Den Haag.

Montizaan, M., & Dekker, J.J.A. (2016) Haas *Lepus europaeus*. In: S. Broekhuizen, K. Spoelstra, J.B.M. Thissen, K.J. Canters & J.C. Buys (red.). Atlas van de Nederlandse zoogdieren (Natuur van Nederland 12): 152-154. Naturalis Biodiversity Center & EIS Kenniscentrum Insecten en andere ongewervelden, Leiden.

Mulder, J, 2014. Pluimvee beschermen tegen predatie. Bureau Mulder-natuurlijk, Rapport 2014-3.

Mulder, J.L. (2013) The raccoon dog (*Nyctereutes procyonoides*) in the Netherlands – its present status and a risk assessment. *Lutra* 56 (1): 23-43.

Newson, S.E. Johnston, A., Renwick, A.R., Baillie, S.R., & Fuller, R.J. (2012) Modelling large-scale relationships between changes in woodland deer and bird populations. *Journal of Applied Ecology* 2012, 49, 278–286.

Niewolt, F. (1993) Wordt de woelrat zeldzaam? *Zoogdier* 4/4: 14-19.

Noord-Brabant (2016) Verordening natuurbescherming. Provincie Noord-Brabant

Nota Faunabeleid Provincie Noord-Brabant. (2017) URL: <http://www.brabant.nl/loket/ter-inzages/conceptnota-faunabeheer.aspx>

NVWA (2016) Factsheet rosse stekelstaart. NVWA.

Oord, J.G. (2009) Handreiking faunaschade. Faunafonds, Dordrecht.

Oosterveld, E. (2011) Predatieproblematiek weidevogels Fryslân, A&W rapport 1548 Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Feanwâlden.

Oosterveld, E. (2013) Mozaïek- en predatiebeheer voor weidevogels in het Eendrachtsgedebied 1996-2009. Heeft het gewerkt? Vogeljaar 61(1): 9-22.

Oosterveld EB. Protocol predatiebeheer bij weidevogels. 2014. A&W-rapport 1827 Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Feanwâlden.

Ottens H.J., Wiersma P & Koks BJ (2013) Wintervoedsel voor Groningse en Drentse akkervogels. LIMOSA 86 (3) : 192 - 202.

Draycott, R.A.H, A.N. Hoodless, M.I.A. Woodburn & R.B. Sage (2008).

Nest predation of Common Pheasants *Phasianus colchicus*. Ibis 150 (Suppl. 1), 37–44.

den Ouden, J.B., & Piepers, A.A.G. (2006) Richtlijnen voor inspectie en onderhoud van faunavoorzieningen bij wegen. Nieuwland, Wageningen; Rijkswaterstaat, Dienst Weg- en Waterbouwkunde. Delft.

Roodbergen, M., Teunissen, W. & Liefing, M., 2011. Winteropvang voor akkervogels in Zeeland. SOVON-onderzoeksrapport 2011/22. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Parrot, D., & Watola, G., (2008) Deterring mute swans from fields of oilseed rape using suspended high visibility tape. Crop protection 27: 632-637. URL: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0261219407002438>

Pasick J, Kahn S. The scientific rationale for the World Organisation for Animal Health standards and recommendations on avian influenza. Rev Sci Tech. 2014 Dec;33(3):691-709.

Reijerse, R. (2016) De invloed van wild zwijn en ree op de natuurlijke verjonging van het berken-eikenbos. Een casus op de hoge zandgronden van het Meinweggebied. Stichting natuurpublicaties Limburg, Maastricht.

RVO, 2014. Soortenstandaard Roek *Corvus frugilegus* Versie 2.0.

Smith, R.K., Vaughan Jennings, N., & Harris, S. (2005) A quantitative analysis of the abundance and demography of European hares (*Lepus europaeus*) in relation to habitat type, intensity of agriculture and climate. Mammal Review 35: 1-24.

Speek, B.J., & Speek, G. (1984) Thieme's vogeltrekAtlas. Thieme, Zutphen.

Teunissen, W.A., Schekkerman, H., & Willems, F. (2005) Predatie bij weidevogels. Op zoek naar de mogelijke effecten van predatie op de weidevogelstand. Sovon-onderzoeksrapport 2005/11. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek–Ubbergen. Alterra-Document 1292, Alterra, Wageningen.

Thissen, J.B.M., & Hoogveld, J.G.E. (2016) Woelrat *Arvicola scherman*. In: S. Broekhuizen, K. Spoelstra, J.B.M. Thissen, K.J. Canters & J.C. Buys (red.). Atlas van de Nederlandse zoogdieren (Natuur van Nederland 12): 116-117. Naturalis Biodiversity Center & EIS Kenniscentrum Insecten en andere ongewervelden, Leiden.

Thissen, J. & F. van Bommel (2017a) Gebiedsplannen problematiek met wilde zwijnen in Noord-Brabant: Gemert-Bakel. Van Bommel Faunawerk, Wageningen.

Thissen, J. & F. van Bommel (2017b) Gebiedsplannen problematiek met wilde zwijnen in Noord-Brabant: Heeze-Leende. Van Bommel Faunawerk, Wageningen.

Thissen, J. & F. van Bommel (2017c) Gebiedsplannen problematiek met wilde zwijnen in Noord-Brabant: Asten. Van Bommel Faunawerk, Wageningen.

Tracey, J., Bomford, M., Hart, Q., Saunders, G., & Sinclair, R. (2007) Managing Bird Damage to Fruit and Other Horticultural Crops. Bureau of Rural Sciences, Canberra.

Verhagen JH, Herfst S, Fouchier RA. Infectious disease. How a virus travels the world. Science. 2015 Feb 6;347(6222):616-7. doi: 10.1126/science.aaa6724.

Vos, C.C., Broekmeyer, M.E.A., Buij, R., Jansman, H.A.H., Lammertsma, D.R., Ottburg, F.G.W.A., Schotman, A.G.M. & van der Zee, F.F. (2016) Beoordeling provinciale vrijstellingslijst. Wageningen, Alterra Wageningen UR (University & Research centre), Alterra-rapport 2699.

Voslamber, B. (2010) Pilotstudie Grauwe Ganzen (*Anser anser*) De Deelen, 2007-2009. Onderzoek naar het uitrasteren van een broedpopulatie Grauwe Ganzen met als doel de populatie te beperken en landbouwschade te verminderen. Sovon-onderzoeksrapport 2010/02. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Voslamber, B., Mulder, J.L., & van den Bremer, L. (2012) Invloed van de vos op het broedsucces van Grauwe Ganzen; een pilotstudie in de Gelderse Poort. Zoogdiervereniging rapportnummer 2013.14, Sovon rapportnummer 2012/42. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Mulder-Natuurlijk in de Bilt en de Zoogdiervereniging te Nijmegen.

Voslamber, B., Knecht, E., & Kleijn, D. (2014) Dutch Greylag Geese *Anser anser*: migrants or residents? *Ornis Svecica* 10: 207-214.

Vulink J.T., van Eerden, M.R., & Drent, R.H. (2010) Abundance of migratory and wintering geese in relation to vegetation succession in man-made wetlands: the effects of grazing regimes. *Ardea* 98: 319–327.

Wetlands International (2016) Waterbird Population Estimates. Retrieved from wpe.wetlands.org on Wednesday 6 Oct 2016.

van Wijngaarden, A. (1954) Biologie en bestrijding van de woelrat, *Arvicola terrestris terrestris* (L.) in Nederland. (Faunabeheer Verslagen en Mededelingen 1). Ministerie van Landbouw en Visserij, Wageningen.

Whitford, P.C. (2008) Successful use of alarm and alert calls to reduce emerging crop damage by resident Canada geese near Horicon Marsh, Wisconsin. *Proc. 23rd Vertebr. Pest Conf.* (R.M. Timm and M.B. Madon, eds.). Published at Univ. of Calif., Davis. p. 74-79.

Wymenga, E., Latour, J., Beemster, N., Bos, D., Bosma, N., Haverkamp, J., Hendriks, R., Roerink, G.J., Kasper, G.J., Roelsma, J., Scholten, S., Wiersma, P., & van der Zee, E. (2015) Terugkerende muizenplagen in Nederland. Inventarisatie, sturende factoren en beheersing (A&W-rapport 2123)

BIJLAGE 1

Opzet reeënbeheerplannen WBE's en berekening methode Van Haften

1. Indeling gebied in secties.

Kernleefgebieden met de omringende populaties zijn het uitgangspunt. Binnen dit kernleefgebied is veel migratie, met andere kerngebieden vindt uitwisseling plaats. Uiteindelijk stelt u per sectie de gewenste stand vast. Hierbij kunt u ook duidelijk binnen een sectie het afschot toedelen.

2. Bereken de draagkracht volgens Van Haften.

Bereken per sectie de draagkracht en werk deze uit.

Bereken ook de verwachte aanwas => 0,85 per geit mocht u hiervan afwijken dan dient u dat op basis van cijfers uit het verleden te onderbouwen.

3. Openbare veiligheid

Geef op de kaart aan waar het valwild geregistreerd is.

EVT met een staatje van aanrijdingen per jaar.

Wanneer bekend met een pijl aangeven waar de dieren die bij aanrijdingen betrokken zijn vandaan komen. Bij veel aanrijdingen dient u aan te geven wat naar uw idee zou moeten gebeuren om deze terug te dringen.

4. Schade aan gewassen

Gewassen zoals boomteelt, fruitteelt, bloembollen, aardbeien en ander klein fruit zijn erg gevoelig voor vraatschade. Deze gebieden dienen in kaart te worden gebracht.

Populatiebeheer is erop gericht schade te voorkomen in eerste aanleg, is het dus niet aan de grondgebruiker om grote investeringen te doen om schade te voorkomen.

Bij percelen die langjarig een bepaald schadegevoelig gewas hebben, dient u gewoon rekening te houden met de wenselijke populatie.

5. Schade aan flora en fauna

In het verleden werd met het beheer rekening gehouden met mogelijke natuurlijke processen van natuurbeheer. Het is deze keer ook van belang dat u alle terreinen waar de grondgebruiker (beheerder) af wil wijken van de draagkracht in kaart brengt. Voor deze terreinen moet ook een maximale stand worden aangegeven. Stemt u dit met uw lokale terreinbeheerder af. Evt. discussieterreinen dient u aan te geven.

6. Dierenwelzijn

In gebieden waar relatief veel dieren worden aangetroffen die in slechte conditie zijn of gebieden met grote sterfte dient een lagere populatie aangehouden te worden. Het laten onderzoeken van dieren kan gratis via de DWHC (zie www.DWHC.nl).

7. Populatiegegevens

Maakt een overzicht van uw gegevens binnen het werkgebied van de Wildbeheereenheid van de afgelopen 5 jaar en de verwachtingen voor de komende planperiode.

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Stand geteld												
Stand geschat												
Valwild												
Afschot												
Berekende stand												
Gewenste stand												
Geschatte aanwas												
Verwachte stand												
Gepland afschot bok												
Gepland afschot geit												

In het kader van Openbare veiligheid.

Valwild is een indicatie voor hoge populaties of onrust in bepaalde gebieden. Ook kan het zijn dat de ligging van wegen een belangrijke oorzaak zijn. Op kaart dient de WBE de trajecten in te tekenen waar aanrijdingen hebben/kunnen plaats gevonden. Wanneer er veel aanrijdingen zijn op bepaalde trajecten plaatsvinden dan dient er in de omgeving een lagere populatie te worden aangehouden. Als normen voor het aantal dieren geldt dat 5 % valwild als gevolg van aanrijdingen als “acceptabel” wordt gezien. Valwild vrij is een illusie omdat het trekgedrag te veranderen is. Ook het compleet uitrasteren van wegen is niet realistisch. Bij 5 tot 10% valwild ten aanzien van de populatie is er sprake van een aandachtsgebied. Lokaal zal overleg plaats moeten vinden hoe dit is terug te brengen. Meer dan 10% valwild van de populatie wordt als maatschappelijk onacceptabel gezien. Lokaal dient actief te worden ingegrepen.

Schade aan gewassen

Schade veroorzaakt door reeën wordt slecht geregistreerd. Populatiebeheer is er echter ook op gericht om schade aan gewassen te voorkomen. Sommige gewassen hebben echter een grote aantrekkingskracht.

Bepaalde vollegrondsgroenten, klein fruit, fruit- of boomteelt kunnen met grote schade te maken krijgen. Het is wel van belang dat schade tijdig gemeld wordt bij het Faunafonds.

Dit is een verantwoordelijkheid van de grondgebruiker.

Schade aan Flora en fauna

Reeën kunnen invloed hebben op bepaalde processen in het natuurbeheer. Deze processen kunnen zowel bevorderend zijn als vertragend. Afhankelijk van de gestelde doelen in het beheer kan dit van invloed zijn op de aanwezige dieren. Het is aan de beheerder van een dergelijk terrein om aan te geven wanneer hij een hogere stand wenselijk vindt. Hogere standen waarbij beheer beperkt is kunnen alleen in terreinen van minimaal 500 ha aaneengesloten gebied, zonder doorsnijdende verharde wegen. Voor deze gebieden dient door de betreffende beheerder aan gegeven te worden wat de beheerdoelen en de daarbij geldende randvoorwaarden zijn.

Dierenwelzijn

Reeën zijn een stressgevoelige diersoort. Omdat reeën veel rust nodig hebben om te herkauwen (faunabeheerplan Ree 2007-2011) kunnen zij niet goed tegen verstoring en verontrusting. Stress in de populatie leidt tot verminderde conditie en gezondheidswalen. Verder zijn de dieren gevoelig voor veel parasieten en ziektes. Aanwezigheid van: Leverbot, keelhorzels, schurft e.a. ziektes kunnen maken dat lokale populaties lager worden aangehouden.

Ook wanneer er veel stress in de populatie aanwezig is kan bepaald worden een lagere populatie aan te houden.

Rekenblad methode van Van Haaften

Soort	KLG 1		
	opp. ha.	%	pnt.
Heide			0,0
Akkers en weide			0,0
Bebouwing			0,0
Dekking (omg.bos)			0,0
Dekking (omg. wei etc)			0,0
Subtotaal-1			
Naaldh. m. ondergr.			0,0
Naaldh. z. ondergr.			0,0
Gem. bos m. ondergr.			0,0
Gem. bos z. ondergr.			0,0
Loofbos m. ondergr.			0,0
Loofbos z. ondergr.			0,0
30%-50% eik			0,0
> 50% eik			0,0
Subtotaal-2	0	0	
Procentueel eik			0,0
Bos/veld grens %			0,0
PH waarde1 %			
PH waarde2 %			
PH waarde3 %			
Subtotaal-3			
Totaal punten:			
Draagkr./100ha stks			
Draagkr.			
Totaal ha's LG WBE			
Totaal ha's dekking			
Totaal aant stks/WBE			

Waarderingsmethode

A: Veldgrenspercentage

Hierbij wordt de grens tussen dekking en veld in procenten van de totale reviergrens uitgedrukt.

0%	
punten	
1 - 20%	=
100%	=
21 - 40%	=
200%	=
41 - 60%	=
200%	=

B: Oppervlakte weiden en akkers

De oppervlakte wordt uitgedrukt in procenten ten opzichte van het totale revieroppervlakte.

0%	
punten	
1 - 4%	
20%	
5 - 10%	=

C: Dekkingspercentage

Dit is de oppervlakte dekking in procenten van de totale revieroppervlakte.

0%	
punten	
1 - 10%	=
80%	=
11 - 20%	=
80%*	=
21 - 40%	=
80%**	=
41 - 60%	=

* Omgevend biotoop: bos

** Omgevend biotoop: weide, heide, akkers

D: Boomsoortenverdeling

Naaldbos zonder ondergroei
 Naaldbos met ondergroei
 Gemengd bos zonder ondergroei
 Gemengd bos met ondergroei
 Loofbos zonder ondergroei

Loofbos met ondergroei

30

eik

=

15 punten

>

eik

=

20 punten

E: Bodemsoort naar pH-gehalte

< 4,0

=

6,9

=

4,0 - 4,9

=

punten

20 punten

5,0 - 5,9

=

Na het optellen van de punten kan men in onderstaande tabel zien welke de meeste gewenste dichtheid per 100 ha. dekking voor het betreffende terrein is.

Totaal puntenaantal:	0-25	25-30	31-35	36-40	41-50	51-60	61-70	71-80	81-100
Gewenste dichtheid:	0	2	4	6	8	9	10	11	12

Biologisch toelaatbare reewilddichtheid per 100 ha. dekking in bos en natuurlijk landschap:

Ten aanzien van gebieden met een substantieel aandeel agrarisch gebruik (voornamelijk in het westen van de provincie) gelden de volgende dichtheden per 100 ha dekking.

Totaal puntenaantal:	0-25	25-30	31-35	36-40	41-50	51-60	61-70	71-80	81-100
Gewenste dichtheid:	0	3	5	7	9	11	12	13	15

BIJLAGE 2
BEVERPROTOCOL NOORD-BRABANT.

2017

Beverprotocol Noord-Brabant

Beverprotocol Noord-Brabant

Status

Definitief

Auteurs

P. Blanker (waterschap Brabantse Delta)
S. Roovers (waterschap Brabantse Delta)
M. Cox (waterschap Aa en Maas)
R. Schippers (waterschap de Dommel)

Gecontroleerd door

M. de Bijl (Brabants Landschap)
P. Voorn (Natuurmonumenten)
M. Oonk (Staatsbosbeheer)
H. Kooijmans (Faunabeheereenheid Noord-Brabant)
M. Mols (Provincie Noord-Brabant)
J. Radher (ODBN)

8 maart 2017

Waterschap Aa en Maas
Pettelaarpark 70
5216 PP 's-Hertogenbosch
Tel. 073-6156666
www.aaenmaas.nl

Waterschap De Dommel
Bosscheweg 56
5283 WB Boxtel
Tel. 0411-618618
www.dommel.nl

Waterschap Brabantse Delta
Bouvignelaan 5
4836 AA Breda
Tel. 076-5641000
www.brabantsedelta.nl

Inhoud

1. Inleiding	1
1.1 Bevers	1
1.2 De bever en de waterschappen	2
1.3 Leeswijzer	4
2. Afwegingskader bij conflicterende belangen	5
2.1 Criteria peilbesluitgebieden en vrij afstromende gebieden	5
2.1.1 Waterkering	5
2.1.2 Peilbesluitgebied	5
2.1.3 Vrij afstromende gebieden	5
2.2 Beverdam of afgeknaagde boom in waterloop	7
2.3 Graverij door bever in waterkering	8
2.3.1 Preventieve maatregelen	9
2.3.2 Inrichtingsmaatregelen	9
2.3.3 Afwegingskader	9
2.4 Oeverhol of burcht in waterlooptalud	10
3. Werkwijze	12
3.1 Verwijderen dam of aanleggen van een drainagebuis door de beverdam	12
3.2 Verwijderen van een afgeknaagde boom	12
3.3 'Ontmoedigen' bever om oeverhol in waterkering of waterlooptalud te gebruiken	13
3.4 Dichten oeverhol of burcht in waterkering of waterlooptalud	13
3.5 Wegvangen van een bever	14
4. Signalerende en/of adviserende rol waterschap	16
5. Werkzaamheden	16
5.1 Bestendig beheer en onderhoud	16
5.2 Ruimtelijke ontwikkeling en inrichting (Nieuwe werken)	16
6. Samenhang met andere organisatieonderdelen en externe organisaties	17
6.1 Communicatie	17
Bijlage 1 Stroomschema werkwijze beveroverlast	18
Bijlage 2 Drainagebuis door beverdam	20
Bijlage 3 Beveractiviteiten beheergebied waterschap Aa en Maas	21
Bijlage 4 Beveractiviteiten beheergebied waterschap Brabantse Delta	22
Bijlage 5 Beveractiviteiten beheergebied waterschap De Dommel	23

1. Inleiding

1.1 Bevers

Noord-Brabant

De bever is reeds vertegenwoordigd in de stroomgebieden van waterschap Aa en Maas, Brabantse Delta, De Dommel en Rivierenland. De soort is zowel buitendijks aanwezig (vanaf het Volkerak-Zoommeer tot aan de grens met de provincie Limburg) als binnendijks.

Om bij het uitoefenen van hun taken te voldoen aan de eisen uit de Wet Natuurbescherming maken de waterschappen, voor nu, gebruik van het overgangsrecht zoals deze beschreven is in deze wetgeving. Daarnaast bereiden de waterschappen, in unieverband, een nieuwe gedragscode voor die voldoet aan de Wet Natuurbescherming. De verwachting is dat begin 2018 deze nieuwe gedragscode door het ministerie goedgekeurd is.

Deze gedragscode zorgt ervoor dat juridisch zwaarder beschermde soorten (waaronder de bever en de otter) op hoofdlijnen worden verankerd in de strategie en het beleid.

Omdat de bever een 'speciale' soort is voor waterschappen (hij gedraagt zich namelijk, om zijn habitat te optimaliseren, als peilbeheerder) hebben de Brabantse waterschappen, met uitzondering van Waterschap Rivierenland (zij hebben reeds een vastgesteld beverprotocol inclusief een bijbehorende vergunning), voor deze soort een zogenaamd 'beverprotocol' opgesteld. In dit protocol staat beschreven welk afwegingskader de Brabantse waterschappen hanteren en wat de handelwijze is bij ingrijpen. Het doel van het protocol is om zorgvuldig en transparant te kunnen werken in relatie tot de bever en de schade die hij met zich meebrengt, conform de Wet Natuurbescherming.

Verantwoordelijkheden / bevoegdheden

Vrijstelling of ontheffing

Ten aanzien van de bever geldt, voor bestendig beheer, onderhoud en gebruik, een vrijstelling op de verbodsbepalingen uit de wet natuurbescherming bij de naleving van de gedragscode. Deze vrijstelling op de verbodsbepaling uit de Wet Natuurbescherming is niet van toepassing bij ruimtelijke ontwikkeling of inrichting daar waar soorten van de Vogel- en/of Habitatrichtlijn aan de orde zijn (zoals de bever, Bijlage IV Habitatrichtlijn).

Voor handelingen die resulteren in het overtreden van een verbodsbepaling, op plaatsen waar de bever voorkomt, moet men over een ontheffing ex artikel 3.8 Wet Natuurbescherming beschikken. De provincie Noord-Brabant is hier het bevoegd gezag.

Schade

Het beverprotocol geeft aan hoe de Brabantse waterschappen schade door bevers proberen te voorkomen en hoe omgegaan wordt met schade aangericht door de bever aan waterstaatswerken welke onder hun eigendom en beheer vallen.

De Faunabeheereenheid Noord-Brabant (FBE) neemt de bever op in het faunabeheerplan. Dit gebeurt op basis van dit protocol en binnen de kaders van het door GS vastgestelde beleid.

Een faunabeheerplan wordt vastgesteld door het bestuur van de faunabeheereenheid Noord-Brabant en ter goedkeuring aangeboden aan Gedeputeerde Staten. Daarna wordt het plan ter visie gelegd gedurende zes weken na bekendmaking en kan eenieder zijn of haar zienswijze indienen. Als gevolg van de Wet Natuurbescherming dient het Faunafonds om advies te worden gevraagd.

In het geval er geen zienswijzen worden ingediend is het plan onherroepelijk en dient er overeenkomstig dit plan te worden gehandeld.

Bij schade door bevers aan (landbouw)gewassen, natschade door afdamming, en/of schade aan (infrastructuur begeleidende) dijklichamen als waterkeringen, taluds waterlopen, spoor- en wegdijken, is Gedeputeerde Staten (GS) het bevoegd gezag omtrent het verlenen van de ontheffing om maatregelen te treffen teneinde de schade te voorkomen dan wel minimaliseren.

Dynamisch protocol

Beveractiviteiten, de invloed hiervan op de waterschapstaken en hoe daar mee om te gaan is voor iedereen nieuwe materie. Het protocol is dan ook dynamisch. Nieuwe ontwikkelingen en ervaringen kunnen leiden tot wijzigingen of toevoegingen aan het protocol. Deze worden tevens kortgesloten met de ontheffingverlener (Omgevingsdienst Noord-Brabant). In overleg wordt bepaald of eventuele wijzigingen in het beverprotocol ambtshalve doorgevoerd kunnen worden of dat de procedure van goedkeuring -ter inzage legging- vaststelling opnieuw doorlopen moet worden. Een wijziging wordt intern binnen de waterschappen altijd bestuurlijk teruggekoppeld.

Bij de herziening van het Faunabeheerplan Noord-Brabant wordt dit beverprotocol opnieuw vastgesteld door de Faunabeheereenheid en ter goedkeuring voorgelegd aan Gedeputeerde Staten.

1.2 De bever en de waterschappen

De bever en zijn leefgebied zijn beschermd door de Wet Natuurbescherming (Artikel 3.5). In veel situaties kan door het vooraf treffen van (aanvullende) maatregelen een overtreding worden voorkomen en is een ontheffing niet nodig (zie soortenstandaard bever). De vooraf te treffen maatregelen moeten van dien aard zijn dat de functionaliteit van de voortplantingsplaatsen of rustplaatsen behouden blijft.

Voor bestendig beheer en onderhoud geldt de gedragscode. Voor activiteiten die uitgevoerd worden vanwege ruimtelijke inrichting of ontwikkeling geldt nooit een vrijstelling en moet bij overtreding van een verbodsartikel altijd een ontheffing of een omgevingsvergunning met een verklaring van geen bedenkingen in het bezit zijn.

Het waterschap maakt op dit moment gebruik van de goedgekeurde Gedragscode voor waterschappen (2012). Hierin is door de waterschappen uitgewerkt op welke wijze tijdens het uitvoeren van beheer en onderhoud en de uitvoering van inrichtingsprojecten rekening wordt gehouden met de beschermde status van o.a. de bever.

De bever kan door zijn specifieke leefwijze (bv. de bouw van dammen of het graven in dijken en kades) technische problemen opleveren in een waterstaatswerk. Dit leidt tot tegenstrijdige belangen: de soort is wettelijk beschermd, maar het waterschap heeft de wettelijke zorgtaak voor het waterbeheer en de veiligheid. De Brabantse waterschappen werken deze probleemsituaties, conform de gedragscode voor waterschappen, nader uit in dit soortprotocol.

In dit beverprotocol wordt een werkwijze vastgelegd waarin beschreven is:

- wanneer en hoe waterschappen ongewenste graverij van de bever in een waterkering tegen gaan.
- wanneer en hoe waterschappen het opwerpen van dammen in een watergang tegen gaan.
- hoe waterschappen de effecten van ongewenste graverij tegen gaan/herstellen.
- hoe waterschappen de effecten van het opwerpen van dammen tegen gaan/herstellen.
- hoe waterschappen handelen wanneer de openbare veiligheid in het geding is.

In overleg met de provincie Noord-Brabant is besloten om in het faunabeheerplan een hoofdstuk te wijden aan de bever. Hierdoor kan door middel van een melding bij de provincie direct ingegrepen worden (overeenkomstig artikel 3.8, lid 5 Wet Natuurbescherming);

- in het belang van de bescherming van de wilde flora of fauna, of in het belang van de instandhouding van de natuurlijke habitats;
- ter voorkoming van ernstige schade aan met name de gewassen, veehouderijen, bossen, visgronden, wateren of andere vormen van eigendom;
- in het belang van de volksgezondheid, de openbare veiligheid of andere dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard en met inbegrip van voor het milieu wezenlijke gunstige effecten;
- er wordt geen afbreuk gedaan aan het streven de populaties van de betrokken soort in hun natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan.

Dit is mede belangrijk daar het om situaties kan gaan, die onmiddellijk handelen vereisen. Het beverprotocol verschaft de waterschappen de mogelijkheid om in acute situaties, direct te kunnen handelen (in plaats van eerst een ontheffing te moeten aanvragen in het kader van de Wet Natuurbescherming).

Het faunabeheerplan wordt eens in de zes jaar herzien. Daarnaast kan middels dit protocol aan de buitenwereld getoond worden hoe en waarom de waterschappen handelen tijdens overlast.

1.3 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt ingegaan op het afwegingskader bij conflicterende belangen waar wij als waterschappen tegenaan lopen. Vervolgens wordt in hoofdstuk 3 de werkwijze beschreven welke de waterschappen gaan hanteren wanneer zij in gaan grijpen bij beveractiviteiten. Daarna wordt in hoofdstuk 4 aangegeven welke rol en verantwoordelijkheden het waterschap heeft met betrekking omtrent schade die aangericht wordt door de bever. In hoofdstuk 5 wordt beschreven hoe de waterschappen omgaan met de bever in relatie met regulier onderhoud. In het zesde en tevens laatste hoofdstuk wordt de communicatiestrategie uiteengezet.

2. Afwegingskader bij conflicterende belangen.

De waterschappen zijn verantwoordelijk voor het peilbeheer en de waterkwaliteit van waterlopen en zorgen met veilige dijken voor droge voeten bij hoog water. De bever drukt door zijn leefwijze een stempel op de ontwikkeling van het watersysteem. Uit onze ervaring blijkt dat deze leefwijze soms in strijd is met de taken van de waterschappen. Hieronder wordt beschreven, op welke manier de waterschappen conflicterende belangen afwegen

2.1 Criteria peilbesluitgebieden en vrij afstromende gebieden

Binnen het waterbeheer in Brabant wordt onderscheid gemaakt in gebieden met vrij afstromend water (hellend gebied) en polders, waar een peilbesluit van kracht is. Er gelden andere criteria voor het moment van ingrijpen tussen beide gebieden. In deze paragraaf wordt omschreven welke criteria bepalend zijn of er ingegrepen wordt conform het protocol.

2.1.1 Waterkering

Het waterschap is vanuit de Waterwet verplicht zorg te dragen dat primaire keringen jaarrond aan de norm voldoen. Voor regionale keringen is dit vastgelegd in de Verordening water Noord-Brabant. Vanwege de openbare veiligheid wordt daarom direct ingegrepen op het moment dat er beveractiviteiten bij/in primaire en regionale keringen of de beschermingszone plaatsvinden. Voor overige keringen wordt een afweging gemaakt in hoeverre het graven een risico vormt voor de openbare veiligheid. Bij gevaar wordt direct ingegrepen.

2.1.2 Peilbesluitgebied

In deze gebieden zijn de waterpeilen vastgelegd in een peilbesluit. Dit is geregeld in de Waterwet en de gebieden waarvoor dit geldt, zijn opgenomen in de Verordening water Noord-Brabant. Dit betekent dat een maximumpeil bekend is. Het waterpeil mag niet hoger worden dan dit maximumpeil. Zodra het maximumpeil overschreden dreigt te worden en niet te handhaven is met mogelijk schade als gevolg, zal ingegrepen worden conform het protocol.

2.1.3 Vrij afstromende gebieden

In deze gebieden kan onderscheid gemaakt worden in natuurgebieden, Natuurnetwerk Brabant (NNB, voorheen EHS) nog niet verworven, Natura2000, landbouwgebieden, bebouwd gebied en infrastructurele werken. Als de openbare veiligheid in het geding is of bij wateroverlast (van sociale of economische aard en in het belang van voor het milieu wezenlijke gunstige effecten), wordt direct ingegrepen.

Kaderrichtlijn water (KRW) waterlichamen

Alle wateren die zijn aangewezen in de KRW hebben (in potentie) van nature hoge aquatische natuurwaarden. Deze waterlichamen zijn uniek voor veel (bijzondere) soorten macrofauna, vissen en planten. Vanuit de KRW zijn hier doelen aan gekoppeld. Er zal in deze waterlichamen een afweging gemaakt worden wat het effect is van de aanwezigheid van de bever op de aanwezige soorten of potentiële doelsoorten. Indien het effect negatief is, wordt ingegrepen conform dit protocol.

Natuurgebieden

In veel gevallen zal het geen probleem zijn als er vernatting optreedt, in sommige gevallen zelfs wenselijk. Eutroof overstromingswater zal vaak ongewenst zijn in niet verruigde of verdroogde goed ontwikkelde broekbossen, elzen-essenbos, eiken-haagbeuken, beuken-eikenbostypen, natte en vochtige schraallanden (dotterbloem tot blauwgrasland, natte heide) en in leembossen vanwege de kruidenrijke voorjaarsbosflora. Soms kan de vernatting dusdanig zijn dat het hooiland niet meer te maaien of beheren is. Indien vanuit waterbeheer oogpunt niet ingegrepen hoeft te worden, vindt afstemming plaats met de terreinbeherende organisatie om te bepalen of ingrijpen noodzakelijk is.

NNB nog niet verworven

1. Een suggestie voor beverbeleid Noord-Brabant (dit is op het moment van schrijven van dit protocol nog niet aanwezig) is, om het oppervlak dat hinder ondervindt te verwerven als NNB of subsidiemogelijkheden te bekijken. Tijdens deze gevallen zal het bevoegd gezag hierop gewezen worden om het op te nemen.
2. Drooglegging is maatwerk. Dit betekent dat afhankelijk van de situatie en de naastgelegen percelen bepaald wordt of er voor het landgebruik problemen / overlast ontstaat. Mocht er discussie ontstaan over wel of geen overlast, dan worden de volgende droogleggingsnormen gehanteerd. Indien bij bouwland de drooglegging kleiner is dan 60 cm t.o.v. laagste perceel en bij grasland 40 cm t.o.v. laagste perceel, de oorzaak van de kleinere drooglegging een beverdam is en onder normale omstandigheden deze normen wel gehaald worden, dan wordt ingegrepen conform het beverprotocol. Waterpeil ten opzichte van maaiveld meten bovenstrooms van de dam.

Landbouwpercelen¹

1. Samen met eigenaar bekijken of er mogelijkheden zijn binnen stimuleringskader groen blauwe diensten (STIKA).
2. Drooglegging is maatwerk. Dit betekent dat afhankelijk van de situatie en de naastgelegen percelen bepaald wordt of er voor het landgebruik problemen / overlast ontstaat. Mocht er discussie ontstaan over wel of geen overlast, dan worden de volgende droogleggingsnormen gehanteerd. Indien bij bouwland de drooglegging kleiner is dan 60 cm t.o.v. laagste perceel en bij grasland 40 cm t.o.v. laagste perceel, de oorzaak van de kleinere drooglegging een beverdam is en onder normale omstandigheden deze normen wel gehaald worden, dan wordt ingegrepen conform het beverprotocol. Waterpeil ten opzichte van maaiveld meten bovenstrooms van de dam.

Bebouwing

1. In bebouwd gebied (binnen de bebouwde kom) wordt geen dam toegestaan in verband met wateroverlast en schade. Dam wordt direct verwijderd. Een dam buiten de bebouwde kom die invloed heeft op het waterpeil in de bebouwde kom of op bebouwing buiten de bebouwde kom wordt ook direct verwijderd.
2. Tijdens het aantreffen van een beverhol in bebouwd gebied, wordt altijd een afweging gemaakt wat het risico is voor de openbare veiligheid. Bij een risico wordt het hol gedicht.

1. Dit zijn percelen waar op dat moment landbouw bedreven wordt, kan dus ook binnen NNB

3. Waterlopen met overstorten van gemeentelijk rioolstelsel moeten af kunnen wateren. Drempel overstort hoogte is het kritisch peil. Zodra dit in gevaar komt wordt ingegrepen conform het protocol.
4. Indien bebouwing in het landelijk gebied of binnen de EHS is gelegen, wordt bekeken of er een alternatief voor de afvoer geregeld kan worden. Bijvoorbeeld een droge nevengeul die bij hoog water mee stroomt. De afvoernorm is hierin leidend. Indien geen medewerking of alternatief mogelijk is wordt ingegrepen volgens het protocol.
5. Stroomafwaarts van de effluentuitstroom van de zuivering wordt een dam niet toegestaan wanneer deze de vrije uitstroom van de zuivering (zowel standaard- als piekafvoeren) belemmert.

Infrastructurele werken (o.a. spoorwegen, gemeentelijke, provinciale-, en rijkswegen)

Hiervoor worden de droogleggingsnormen gehanteerd. Zodra deze in gevaar komen wordt direct ingegrepen conform het protocol. Bovenstrooms van de dam wordt het waterpeil ten opzichte van het maaiveld gemeten.

2.2 Beverdam of afgeknaagde boom in waterloop

Dammen worden gebouwd om de ingang van de burcht of oeverhol (permanent) onder water te zetten of om een waterdiepte van minimaal 50 cm in de waterloop te garanderen, zodat in de waterloop gezwommen kan worden. Wanneer een bever een dam bouwt, zelfs als dit midden in een natuurgebied gebeurt, is dit vaak in strijd met andere water-gerelateerde functies.

Bevers knagen met name in de winterperiode bomen langs de waterloopoever om, om de bast als voedsel te kunnen gebruiken en de takken voor hun dam of burcht. Wanneer een boom met zijn kruin in de waterloop valt, kan dit leiden tot wateroverlast op aangrenzende percelen of aan bruggen of wegen.

Afbreken van een beverdam zonder de bever(s) zelf te doen verhuizen heeft weinig zin, omdat de bever(s) de dam waarschijnlijk telkens opnieuw zullen gaan opbouwen (*bron; Soortenstandaard Bever, ministerie van Economische zaken, december 2012*).

Afwegingskader:

Bij ingrijpende maatregelen is het vanwege de publieksvoorlichting belangrijk het team Communicatie te informeren over de werkzaamheden (hoofdstuk 6).

1. De verantwoordelijk manager beheer & onderhoud¹ bekijkt welke strategie gevolgd kan worden voor de eventuele aanpak van de beverdam of afgeknaagde boom en legt deze keuze ook schriftelijk vast. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van de vooraf opgestelde criteria. Strategieën:
 - a. Opstuwing is acceptabel > geen maatregelen nemen
 - b. Opstuwing is bespreekbaar > risico-inschatting maken (stap 2)
 - c. Opstuwing is niet acceptabel > maatregelen nemen
 - d. Omgeknaagde boom vormt veiligheidsrisico (vb. kanovaart) > maatregelen nemen

¹ De verantwoordelijk manager beheer & onderhoud heeft per waterschap een ander functienaam: AM: Districtshoofd, BD: Afdelingshoofd onderhoud, DD: Procesmanager beheer

2. De manager beheer & onderhoud¹ laat een schriftelijke risico- inschatting opstellen door een hydroloog; indien nodig bij verschillende afvoerpatronen (te weten: gemiddelde afvoer, maatgevende afvoer en extreme afvoer),
3. Op basis van deze risico-inschatting wordt door de manager beheer & onderhoud¹ bepaald of de dam/boom (gedeeltelijk) verwijderd moet worden. Hierbij hanteert hij de volgende uitgangspunten:
 - Natschade aan bebouwing of aan infrastructurele werken is niet acceptabel,
 - Een verminderde werking van overstorten van het gemeentelijk rioleringsstelsel is niet acceptabel,
 - Drooglegging minder dan de droogleggingseis van aanliggende landbouwgronden is niet acceptabel. Dit betekent dat indien de drooglegging kleiner is dan de norm (bouwland 60 cm t.o.v. laagste perceel en grasland 40 cm t.o.v. laagste perceel), de oorzaak van een kleinere drooglegging een beverdam is, ingegrepen wordt conform het beverprotocol.
 - Vernatting van aanliggende gronden met een natuurfunctie is meestal wel acceptabel.
4. Onder verantwoordelijkheid van de manager beheer & onderhoud wordt de situatie bij de (verwijderde) dam gecontroleerd door de veldmedewerker³. Wanneer blijkt dat de bever de verwijderde dam steeds opnieuw opbouwt, wordt overgegaan op het nemen van verdergaande maatregelen zoals het plaatsen van een drainagebuis, gebaseerd op de Clemson Leveler (bijlage 2) of de herinrichting van het gebied. Indien deze verdergaande maatregelen nog steeds niet afdoende blijken te zijn, dan pas gaat men over op de uiterste maatregel welke is het wegvangen en verplaatsen van het dier.

Wanneer een boom in de waterloop kan blijven liggen, wordt deze situatie ook periodiek gecontroleerd.

2.3 Graverij door bever in waterkering

Graverij van de bever in waterkeringen (incl. de beschermingszones) zijn om veiligheidsredenen niet acceptabel. Er zal in opdracht van de manager beheer & onderhoud altijd worden ingegrepen. Het waterschap is vanuit de Waterwet en de Verordening water Noord-Brabant verplicht zorg te dragen dat de primaire keringen en regionale keringen jaarrond aan de norm voldoen. Dijken zijn nooit zodanig gedimensioneerd dat er ruimte is voor een beverhol of burcht zonder dat dit tot veiligheidsproblemen kan leiden.

¹ De verantwoordelijk manager beheer & onderhoud heeft per waterschap een ander functienaam:

AM: Districtshoofd, BD: Afdelingshoofd onderhoud, DD: Procesmanager beheer

² De beheerder heeft per waterschap een ander functienaam:

AM: gebiedsbeheerder, BD: teamleider, DD: regiobeheerder

³ De veldmedewerker heeft per waterschap een ander functienaam:

AM: medewerker Beheer & Onderhoud, BD: cultuurtechnisch medewerker, DD: gebiedsbeheerder

2.3.1 Preventieve maatregelen

Ten behoeve van de veiligheid kan het waterschap overwegen waar mogelijk en zo nodig structurele maatregelen te nemen om te voorkomen dat de bever een waterkering of oever langs de waterkering gebruikt als woonplaats. Zie hiervoor het rapport Graverij van bevers in rivierdijken beheersbaar, een onderzoek in de Gelderse Poort (F.J.J. Niewold, 2007, Wageningen, Alterra). Bij nieuw dijkontwerp worden de volgende uitgangspunten meegenomen:

- Het ingraven van gaas langs de oever
- Het aanbrengen van stortsteen in de oever;
- Het verwijderen van wilgen en andere beplanting in de oeverlijn langs de waterkering;
- Het aanbrengen van een natte voet, dat is een flauw talud net onder water;
- Het aanbrengen van een berm tussen waterkering en waterlijn.

2.3.2 Inrichtingsmaatregelen

Naast het nemen van preventieve maatregelen (ter voorkoming van graverij van de bever) kan men tijdens de voorbereiding en uitvoering van herinrichtingsprojecten (beekherstel en EVZ) overwegen maatregelen te nemen ten gunste van de bever (ontwikkelen wilgenstruweel, steile onderwateroever) passend binnen de doelstellingen van het project. Het bevoegd gezag kan ook gebieden in richten zodat zij geschikt zijn voor de bever (alternatief leefgebied). Hierbij moet gedacht worden aan het bevervriendelijk maken van oeverzones in de omgeving die geen waterkerende functie hebben of het realiseren van hoogwatervluchtplaatsen voor de bever (dit is een aandachtspunt voor toekomstig beverbeleid Noord-Brabant).

2.3.3 Afwegingskader

Bij ingrijpende maatregelen is het vanwege de publieksvoorlichting belangrijk het team Communicatie te informeren over de werkzaamheden (hoofdstuk 6).

- 1 De verantwoordelijk manager beheer & onderhoud¹ bekijkt welke strategie gevolgd kan worden voor de eventuele aanpak van de graverij van de bever in de kering. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van de vooraf opgestelde criteria.

Strategieën:

- a. Vanwege wettelijke taak is graverij in primaire en regionale kering nooit acceptabel en wordt direct ingegrepen.
 - b. Voor overige keringen geldt:
 - i. Graverij is acceptabel > geen maatregelen nemen
 - ii. Graverij is bespreekbaar > risico-inschatting maken (stap 2)
 - iii. Graverij is niet acceptabel > maatregelen nemen (verwijderen graverij)
- 2 De manager beheer & onderhoud¹ laat een schriftelijke risico- inschatting opstellen door een specialist keringen. Deze zet op een rij welke factoren van invloed zijn op het eventueel in werking treden van het faalmechanisme van de dijk.

¹ De verantwoordelijk manager beheer & onderhoud heeft per waterschap een ander functienaam: AM: Districtshoofd, BD: Afdelingshoofd onderhoud, DD: Procesmanager beheer

- 3 Op basis van deze risico-inschatting wordt door de manager beheer & onderhoud¹ bepaald of graverij verwijderd moet worden. Hierbij hanteert hij de volgende uitgangspunten:
 - Welke factoren dragen bij aan het risico op dijkdoorbraak en kan/kunnen één of meerdere van deze risico's weggenomen worden,
 - Welk landgebruik ligt achter de kering en welk risico draagt dit (woongebied, industriegebied, akkerbouw, natuurgebied)
- 4 De beheerder² overlegt de ontstane situatie met de betreffende terreineigenaar.
- 5 Onder verantwoordelijkheid van de manager beheer & onderhoud¹ wordt de situatie bij de (verwijderde) graverij gecontroleerd door de veldmedewerker³. Wanneer blijkt dat de bever opnieuw gaat graven of de reeds bestaande graverij uitbreidt, wordt overgegaan op het nemen van verdergaande maatregelen zoals het dichtzetten van gangen, verwijderen van vegetatie, inrichting van een gebied waar graverij van de bever wel is toegestaan. Indien deze verdergaande maatregelen nog steeds niet afdoende blijken te zijn, dan pas gaat men over op de uiterste maatregel welke is het dichtzetten of verwijderen van de burcht of oeverhol.

2.4 Oeverhol of burcht in waterlooptalud

Langs stilstaande wateren bouwen bevers hoofdzakelijk burchten in het water. Terwijl langs stromende wateren vaak een burcht in het waterlooptalud wordt gegraven. Ingrijpen is echter niet in alle gevallen noodzakelijk.

Doordat oeverholen en gegraven burchten vaak inzakken of afzakken, kan schade ontstaan aan het onderhoudspad of aanliggende percelen en het doorstroomprofiel van de watergang. Deze schade dient volgens het afwegingskader hersteld te worden.

Afwegingskader:

1. De verantwoordelijk manager beheer & onderhoud¹ bekijkt welke strategie gevolgd kan worden voor de eventuele aanpak van de graverij van de bever in een waterlooptalud. Strategieën:
 - Graverij is acceptabel > geen maatregelen nemen
 - Graverij is bespreekbaar > risico-inschatting maken (stap 2)
 - Graverij is niet acceptabel > maatregelen nemen
2. De manager beheer & onderhoud¹ laat een schriftelijke risico- inschatting opstellen door een specialist met betrekking tot de werking van het watersysteem.

¹ De verantwoordelijk manager beheer & onderhoud heeft per waterschap een ander functienaam:

AM: Districtshoofd, BD: Afdelingshoofd onderhoud, DD: Procesmanager beheer

² De beheerder heeft per waterschap een ander functienaam:

AM: gebiedsbeheerder, BD: teamleider, DD: regiobeheerder

³ De veldmedewerker heeft per waterschap een ander functienaam:

AM: medewerker Beheer & Onderhoud, BD: cultuurtechnisch medewerker, DD: gebiedsbeheerder

3. Op basis van deze risico-inschatting wordt door de manager beheer & onderhoud¹ bepaald of graverij verwijderd moet worden. Hierbij hanteert hij de volgende uitgangspunten:
- (Nat)schade aan bebouwing of aan infrastructurele werken is niet acceptabel,
 - Een verminderde werking van overstorten van het gemeentelijk rioleringsstelsel is niet acceptabel,
 - Drooglegging minder dan de droogleggingseis van aanliggende landbouwgronden is niet acceptabel Dit betekent dat indien de drooglegging kleiner is dan de norm (bouwland 60 cm t.o.v. laagste perceel en grasland 40 cm t.o.v. laagste perceel), de oorzaak van een kleinere drooglegging een beverdam is, ingegrepen wordt conform het beverprotocol.
 - Vernatting van aanliggende gronden met een natuurfunctie is meestal wel acceptabel.
 - Is het mogelijk om met onderhoudsmachines over de beschermingszone te blijven rijden dan blijft het oeverhol/burcht gehandhaafd.
 - Kan met onderhoudsmachines vanuit het water of de overzijde van de bucht of het hol gewerkt worden. Dan heeft dat de voorkeur.
4. Bij overlast wordt bekeken of deze opgelost kan worden door technische maatregelen zoals het gebruik van rijplaten op het oeverhol, het afzetten van het oeverhol of de burcht met lint. Indien dit niet afdoende werkt, wordt overgegaan tot het nemen van verdergaande maatregelen zoals het dichtzetten van gangen, verwijderen van vegetatie, inrichting van een gebied waar graverij van de bever wel is toegestaan. Indien deze verdergaande maatregelen nog steeds niet afdoende blijken te zijn, dan pas gaat men over op de uiterste maatregel het verwijderen van de burcht of oeverhol.
5. Indien het hol zich onder het eigendom van derden bevindt, brengt de beheerder² deze eigenaar hiervan op de hoogte (hoofdstuk 6).

¹ De verantwoordelijk manager beheer & onderhoud heeft per waterschap een ander functienaam:

AM: Districtshoofd, BD: Afdelingshoofd onderhoud, DD: Procesmanager beheer

² De beheerder heeft per waterschap een ander functienaam:

AM: gebiedsbeheerder, BD: teamleider, DD: regiobeheerder

3. Werkwijze.

In sommige situaties is het noodzakelijk voor de waterschappen om actief in te grijpen bij beveractiviteiten. De waterschappen laten in deze gevallen zien dat ze hun taak als waterbeheerder serieus nemen en niet in alle gevallen kiezen voor de bever. Verwacht wordt dat deze houding op de lange termijn de bever het meeste draagvlak zal opleveren.

3.1 Verwijderen dam of aanleggen van een drainagebuis door de beverdam

In sommige gevallen is het aanpassen van een dam niet wenselijk en gaat de voorkeur er naar uit om de gehele dam te verwijderen. In dat geval kunnen de takken het beste afgevoerd worden om herbouw te beperken/voorkomen. De verwachting is (*bron soortenstandaard bever*) dat de bever de dam zal herbouwen. In dat geval kan een drainagebuis aangelegd worden.

Uitgangspunt bij het toepassen van een drainagebuis is dat water bovenstrooms de dam wordt afgelaten tot voldaan wordt aan het kritisch peil (waarbij de dam blijft gehandhaafd). Doordat de gebruikte Pvc-buis is geperforeerd (bijlage 2), is het moeilijk(er) voor de bever om het 'lek' te vinden en dit te dichten. De waterschappen hebben reeds geëxperimenteerd met het aanleggen van een drainagebuis (gebaseerd op de Clemson Leveler). De toepassing moet echter verder uitgewerkt worden. Op basis van deze ervaring blijkt dat:

- de buis op het diepste punt van de waterloop moet worden gelegd;
- de uitstroom van de buis onder water moet liggen;
- de instroom van de buis beschermd moet worden tegen verstopping;
- de capaciteit van de buis voldoende groot moet zijn.

Er zijn o.a. ervaringen opgedaan bij waterschap Hunze en Aa's in 2013, bij waterschap Aa en Maas in 2016 en bij de Provincie Vlaanderen in het Viersels Gebroekt (2013).

3.2 Verwijderen van een afgeknaagde boom

Werkwijze:

1. Bij het verwijderen van een afgeknaagde boom uit de waterloop wordt, indien mogelijk, de boom (inclusief takken) op het direct aangrenzende perceel of op het aangrenzende onderhoudspad van het waterschap gelegd. De bever kan bij zijn voedsel (boombast) en de opstuwing is verholpen. Als de boom geheel wordt verwijderd, is de kans groot dat de bever andere bomen gaat aanpakken.
2. Bomen van particulieren, die door activiteiten van de bever op het eigendom van het waterschap terecht zijn gekomen, worden in principe door de particulier zelf verwijderd. Indien mogelijk kunnen ze op het werkp pad van het waterschap worden gelegd, zodat de bever de takken als voedsel kan gebruiken.

3.3 'Ontmoedigen' bever om oeverhol in waterkering of waterlooptalud te gebruiken

Werkwijze:

1. Het aantrekkelijk maken van een locatie waar de risico's die een bever met zich mee kan brengen minimaal is.
2. Het onaantrekkelijk maken van het leefgebied door:
 - a. Flauwe oevers aan te leggen
 - b. Aanbrengen van stortsteen/gaas
 - c. Verwijderen van beplanting (rooien bomen en struweel)

3.4 Dichten oeverhol of burcht in waterkering of waterlooptalud

Werkwijze oeverhol:

1. Inspectie of bever in oeverhol of burcht aanwezig is (bv door middel van een camera)
2. Het oeverhol of burcht wordt met een graafmachine zorgvuldig blootgelegd,
3. Indien de bever aanwezig is in het oeverhol, krijgt hij de mogelijkheid om het water in te vluchten. Een burcht mag enkel verwijderd worden indien men er zeker van is dat de burcht verlaten is.
4. Het oeverhol of burcht wordt opgevuld met grond. Eventueel kan er gaas (of een ander materiaal) verwerkt worden in de waterkering of oever. Het verwijderen van een oeverhol kan het gehele jaar door. Wanneer echter aangetoond is dat het een kraamburcht betreft mag het verwijderen van de burcht alleen plaatsvinden in de periode van 31 augustus tot 15 maart.
5. Onder verantwoordelijkheid van de manager beheer & onderhoud¹ wordt de situatie bij het dichtgemaakt oeverhol of burcht gecontroleerd.

NB. Alle hierboven genoemde stappen dienen gedocumenteerd te worden in het Faunaregistratiesysteem (<https://www.faunaregistratie.nl>).

¹ De verantwoordelijk manager beheer & onderhoud heeft per waterschap een ander functienaam:
AM: Districtshoofd, BD: Afdelingshoofd onderhoud, DD: Procesmanager beheer

Werkwijze hol in waterkering:

Bij het ontdekken van een hol in de waterkering (primair en regionale) worden zonder onverwijld spoed (geen hoogwatersituatie) de volgende stappen doorlopen.

1. De waarneming wordt direct afgestemd met de beheerders en ecologen binnen de waterschappen.
2. Als een hol is ontdekt wordt gekeken of er nog een bever aanwezig is en of deze jongen heeft (voedsel brengen), dit is afhankelijk van het seizoen.
3. Als blijkt dat er geen jongen en geen bever aanwezig zijn, wordt het hol uitgegraven tot het uiteinde van de gang en/of het hol.
4. Als er wel jongen inzitten wordt gewacht tot deze het hol verlaten en dan worden de stappen 2 en 3 doorlopen.
5. De locatie van het hol wordt hersteld, door het hol op te vullen met zand. De herstelwerkzaamheden worden vervolgens ter beoordeling gelegd bij de beheerder. Indien mogelijk worden structurele maatregelen (zie 3.3) genomen om terugkomst te voorkomen.

Bij overige keringen wordt een inschatting gemaakt wat de risico's zijn. Indien deze vallen binnen een van de criteria van artikel 3.8 lid 5 (zie paragraaf 2) Wet Natuurbescherming, wordt ook direct ingegrepen. Indien er geen risico is passend binnen artikel 3.8 wordt in overleg met het bevoegd gezag bepaald of binnen de ontheffing behorende bij het protocol wordt ingegrepen of apart een ontheffing aangevraagd moet worden. Uitgangspunt is dat een hol niet wenselijk is in geen enkele waterkering.

3.5 Wegvangen van een bever

Ten tijde van dit schrijven is er nog geen beleid aanwezig die het wegvangen van bevers behandelt. Vanuit de waterschappen wordt het verzoek neergelegd bij de provincie om;

- a. beleid op te stellen over geschikte gebieden binnen Noord-Brabant, waar bevers naar toe verplaatst kunnen worden,
- b. wie de bevoegdheid krijgt om de bevers weg te vangen,
- c. wie de bevers tijdelijk opvangt als het een familie betreft, familie dient in zijn geheel ineens verplaatst te worden,
- d. wie de bevers transporteert naar een ander gebied.

Op het moment dat bovenstaande vastgelegd is in beleid zal ondergaande in werking treden. Indien blijkt dat onderstaande niet toereikend is, wordt gestart met een herziening van dit protocol.

Op het moment dat er teveel bevers in een gebied komen, kunnen individuen gaan zwerven en zich op plaatsen vestigen waar ze dusdanige overlast / schade veroorzaken, dat wegvangen de enige optie is. Weggevangen dieren kunnen elders binnen Noord-Brabant en eventueel buiten de provincie worden uitgezet. De selectie van geschikte leefgebieden in Noord-Brabant voor het verplaatsen is een taak van de provincie Noord-Brabant in samenspraak met de terrein-beherende instanties en de waterbeheerders. Het waterschap zorgt alleen voor het vangen van de bever.

Vooraf wordt vastgesteld of het om een solitair dier, een paar of een familie gaat. Indien het om meerdere dieren gaat, worden deze samen weggevangen en tevens samen uitgezet. In dat laatste geval dient hiervoor een kunstburcht aangelegd te worden en dienen de dieren tijdelijk opgevangen te worden tot de hele familie gevangen is en over geplaatst kan worden naar de nieuwe kunstburcht.

Werkwijze:

- 1. De bever wordt gevangen met een levend vangkooi. Wanneer het om meerdere bevers gaat, worden de dieren tussentijds opgevangen in een grote kooi die half in het water staat, totdat alle individuen van het paar of de familie zijn gevangen. In de nabijheid van deze kooi worden menselijke activiteiten tot een minimum beperkt.*
- 2. Van gevangen dieren wordt de lengte, het gewicht en de kleur genoteerd.*
- 3. Het vervoer gebeurt in speciale transportkisten.*
- 4. De dieren worden 's morgens vroeg in een vooraf aangelegde kunstburcht geplaatst, als deze beschikbaar is. Een kunstburcht bestaat uit een handmatig aangelegd hol dat een uitgang heeft grenzend aan oppervlaktewater. Deze uitgang is dichtgemaakt met boomstammetjes. In de kunstburcht bevindt zich een kleine hoeveelheid voedsel (appel, wortel en houtsnippers). Indien er geen kunstburcht is wordt onderstaande werkwijze op advies van de Zoogdiervereniging gehanteerd.*

Opmerking Zoogdiervereniging (V. Dijkstra 25-2-2015); indien een individu weggevangen wordt kan deze het beste in een grote rivier geplaatst worden op behoorlijke afstand van de vangplek. De bever zoekt zelf een nieuw geschikt gebied.

4. Signalerende en/of adviserende rol waterschap.

De bever kan door zijn activiteiten ook schade veroorzaken, waarin het de waterbeheerder niet treft. Mocht het nodig zijn, dan zal het waterschap in deze gevallen uitsluitend signalerend en/of adviserend optreden.

Bij schade aan: infrastructurele werken, bebouwing, vraatschade aan gewassen en of overige beplanting kan men contact opnemen met het Landelijk Meldpunt Faunaschade.

Bij vraatschade aan landbouwgewassen door beschermde soorten kunnen agrariërs aanspraak maken op een vergoeding. De schade moet dan binnen 7 dagen na ontstaan van de schade gemeld worden bij BIJ12, unit Faunafonds.

5. Werkzaamheden

5.1 Bestendig beheer en onderhoud

Naast het feit dat waterschappen soms moeten ingrijpen bij beveractiviteiten (zie hoofdstuk 3) vindt natuurlijk ook het reguliere onderhoud plaats in de waterlopen en aan de waterkeringen. Het beverprotocol is een bijlage bij het faunabeheerplan dat betrekking heeft op beheer van populaties van wilde dieren en bestrijding van schadeveroorzakende dieren. Het beverprotocol heeft dan ook geen betrekking op het door waterschappen uit te voeren bestendig beheer en onderhoud.

Is de verwachting dat bij bestendig beheer en onderhoud van watergangen en waterkeringen met betrekking tot de bever verboden uit de Wet natuurbescherming overtreden gaan worden, dan dient gewerkt te worden volgens de goedgekeurde Gedragscode. Is werken volgens de Gedragscode niet mogelijk dan is een ontheffing van Gedeputeerde Staten vereist.

De verwachting is dat begin 2018 er voor de waterschappen een door de Minister goedgekeurde Gedragscode ligt die voldoet aan de Wet natuurbescherming. Zolang de nieuwe gedragscode niet is vastgesteld, dient gewerkt te worden conform de vigerende gedragscode voor waterschappen.

5.2 Ruimtelijke ontwikkeling en inrichting (Nieuwe werken)

Voor ruimtelijke plannen (nieuwe werken) in gebieden waar de bever voorkomt is een ontheffing van de Wet Natuurbescherming nodig indien een verbodsbepaling overtreden gaat worden. De werkzaamheden moeten worden uitgevoerd volgens het bij de ontheffing behorende mitigatieplan en de eventuele aanvullende voorwaarden in de verleende ontheffing.

6. Samenhang met andere organisatieonderdelen en externe organisaties

Binnen de waterschappen is het noodzakelijk dat er voldoende afstemming is binnen de afdelingen die te maken hebben met de bever. Hierbij wordt gedacht aan hydrologen, ecologen, muskusrattenbeheerders, peilbeheerders, beheerders van waterkeringen, etc.

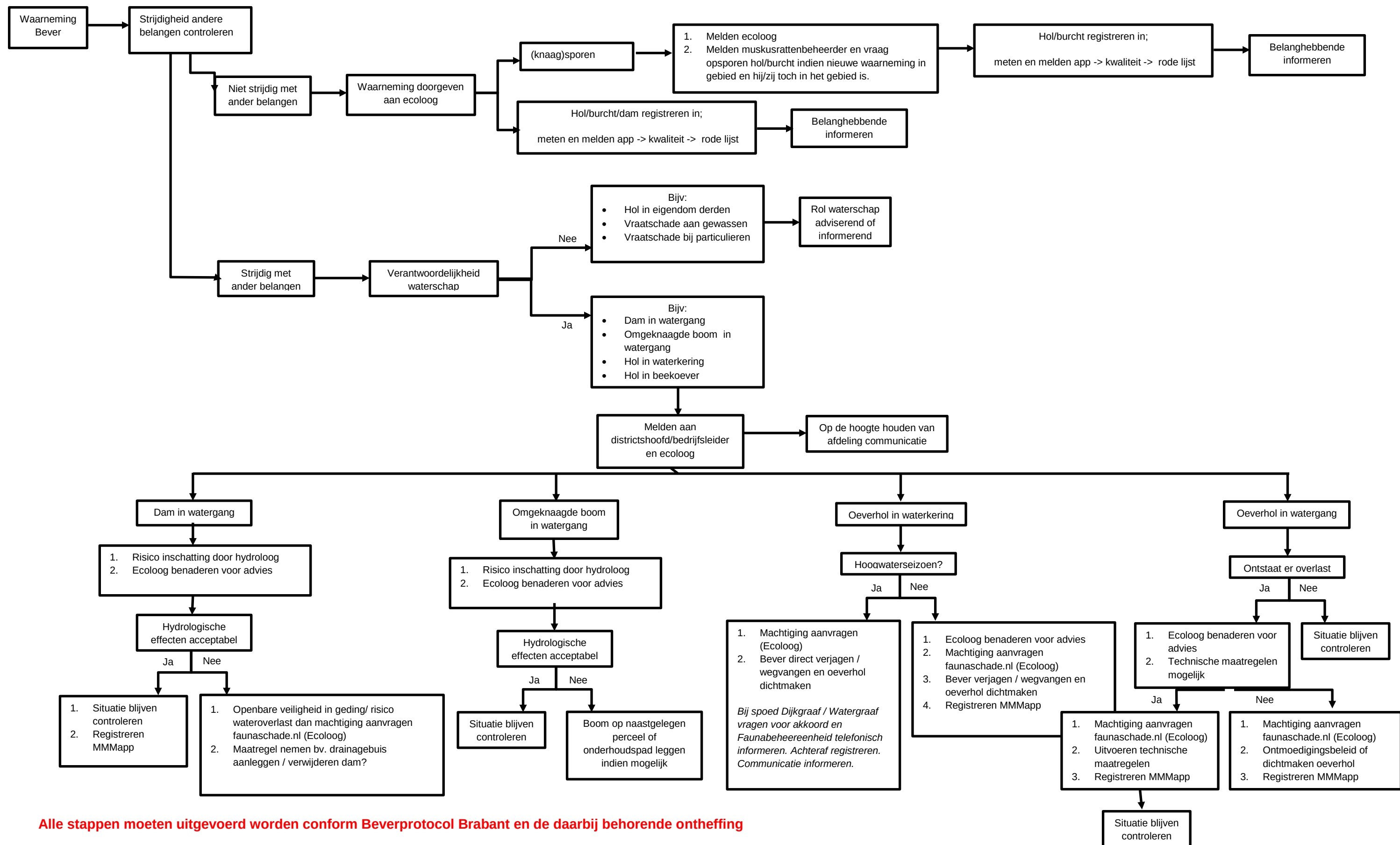
6.1 Communicatie

Bij ingrijpende maatregelen is vanwege de publieksvoorlichting belangrijk het team Communicatie te informeren over de werkzaamheden. De bever heeft een hoog aaibaarheidsgehalte en een ingreep wordt niet altijd op prijs gesteld.

De volgende werkwijze wordt gevolgd op het moment dat een bever geconstateerd wordt:

1. Op het moment dat er beveractiviteiten worden geconstateerd door de beheerder of door derden, wordt contact gezocht met de adviseur ecologie.
2. De adviseur ecologie bepaald samen met de beheerder en indien nodig met de hydroloog of er een risico op overlast kan ontstaan (conform protocol).
3. Indien geen risico:
 - a. De beheerder brengt muskusrattenbeheerder op de hoogte.
 - b. Indien het om een oeverhol/burcht gaat wordt de aanliggende eigenaar op de hoogte gebracht.
4. Indien er overlast is of een risico op overlast kan ontstaan:
 - a. Wordt het "Beverprotocol Brabant" gevolgd.
 - b. Afdeling communicatie wordt betrokken en zal middels omgevingsmanagement beoordelen om welk gebied het gaat, welke partijen betrokken moeten worden (vb. actieve natuurverenigingen / aanliggende eigenaren) en op welke manier het beste gecommuniceerd kan worden (vb. brief aan omwonenden of persbericht of niet actief (alleen als de pers er naar vraagt)). Op het moment dat we gaan communiceren is het van belang dat we duidelijk maken waarom het nodig is dat we ingrijpen en wat we gaan doen.
 - c. Te nemen maatregelen worden altijd uitgevoerd in overleg met en onder supervisie van een ter zake kundige.

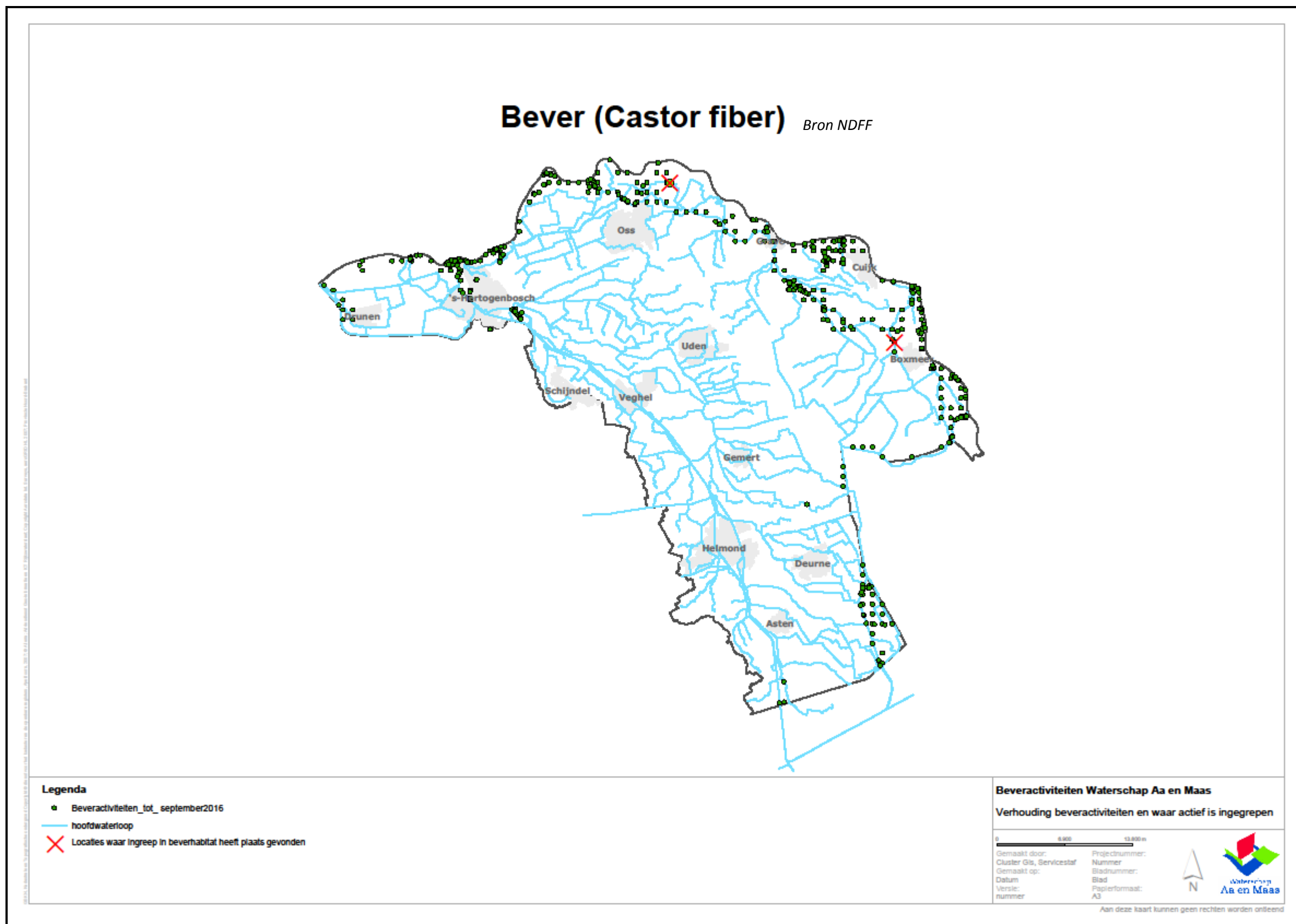
Bijlage 1 Stroomschema werkwijze beveroverlast

Bijlage 2 Drainagebuis door beverdam

Bijlage 3 Beveractiviteiten beheergebied waterschap Aa en Maas

Bijlage 4 Beveractiviteiten beheergebied waterschap Brabantse Delta

